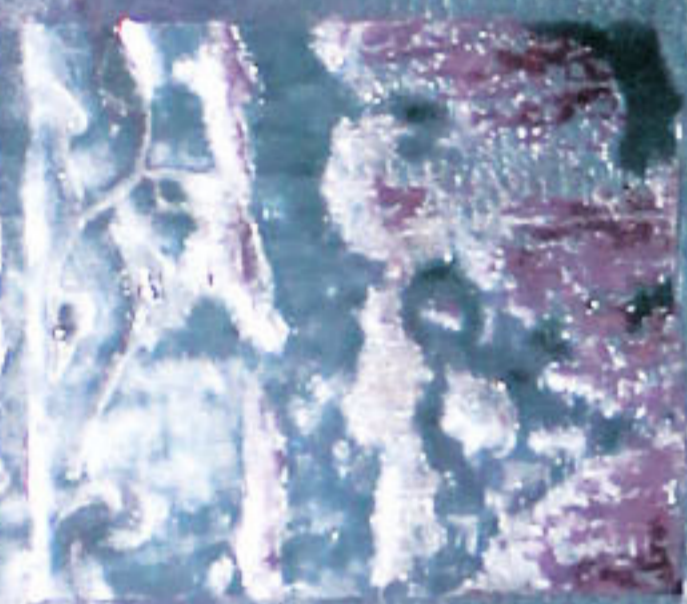

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَجَعَلَ فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَجَعَلَ فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَجَعَلَ فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

قَوْلُ الْعَيْنِينَ

فِي

تَفْصِيلِ الشَّيْخِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

بِحَمْدِ الْأَمَامِ الْأَخْبَرِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي شَاهٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

١١٧٦ هـ
١٧٦٣ م

١١١٤ هـ
١٧٠٢ م

ناشر:

المكتبة السلفية • شيش محل رُوڈ • لاہور

پاکستان

ابن ابی قحافة یقول ذلک منغضاً اخرجہ ابوداؤد و ابو عمر فی الاستیعاب و عن عبید اللہ بن عبد اللہ بن عقبہ بن مسعود قال فدخلت مع ابی بن عباس فقلت لہ الا اعرض علیک ما حدثنی عائشہ عن مرض النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال بات فوضت علیہ حدیثاً فما انکر منہ شیاً غیر انہ قال اسمت لک لرجل الذی کان مع العباس فقلت لا قال ہو علی بن ابیطالب رواہ البخاری و ابی ابن ماجہ من طریق ارقم بن شریب عن ابی بن عباس بالحديث مفصلاً و عن عبد اللہ بن مسعود قال لما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قالت الانصار ونا امیر منکم امیر قال فاتاہم عمر رضی اللہ عنہ فقال یا معشر الانصار التسم تعلمون ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد امر ابابکر یؤم الناس فایکم تطیب نفسکم ان تقدم ابابکر فقالت الانصار نعوذ باللہ ان تقدم ابابکر اخرجہ اسحاقم فی المستدرک و ابو عمر فی الاستیعاب روى الحسن البصرى عن قیس بن عباد قال قال لی علی بن ابیطالب رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرض لیالی وایاماً ینادی بالصلوۃ فیقول مروا ابابکر یصلی بالناس فلما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نظرت فاذا الصلوۃ علم الاسلام و قوام الدین فرضیت لہ دنیا من رضی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ یتما فباینا ابابکر رواہ ابو عمر فی الاستیعاب اسحاقم فی المستدرک نحوه عن علی و الزبیر رضی اللہ عنہما فی قصۃ طویلیہ و انما یجمل حدیث جبر بن مطعم ان امراة است رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیئاً فامر بان ترجع الیہ فقالت یا رسول اللہ لیت ان جبت فلم اجدک کانتا تعرف الموت قال فالتم تجدینی فالی ابابکر مستفق علیہ قال ابو عمر فی الاستیعاب قال الشافعی فی ہذا الحدیث دلیل علی ان الخلیفۃ بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوبکر و انما حدیث ابی دردار قال خطب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خطبۃ خفیفة فلما فرغ من خطبۃ قال یا ابابکر قم فانخطب فقام ابوبکر فخطب فقصر و من خطبۃ النبی صلعم فلما فرغ ابوبکر من خطبۃ قال یا عمر قم فانخطب فقام عمر فخطب فقصر و من خطبۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و دون ابی بکر رواہ اسحاقم سؤل اگر گوی کہ از کلام فاروق و مرتضی رضی اللہ تعالی عنہما معلوم شدہ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنکرا اند قال عمر التلم استخلف فما استخلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رواہ البخاری و قال علی ما استخلف فی ذلک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فما استخلف رواہ اسحاقم پس تطبیق در میان آنچه گفته شد از نص و اشراق و در میان این آثار چگونه باشد جواب گوئیم کہ مراد از استخلاف درین آثار استخلاف است بنص صلی

یعنی متواتر باللفظ والمعنی یا استخلاف معتاد است از جمع کردن مومنان و امر فرمودن ایشان را به بیعت و مانند
آن زیرا که ایشان تصریح کردند بدلالات امر با امامت بر خلیفه بودن اما ملازمه در استخلاف باین صفت و
افضلیت پس آن ثابت است بر وجهی که آنکه خدا تعالی با استخلاف این بزرگان اراده فرمود تکمیل
دین و اقامت آن و این معنی مستلزم خلیفه ساختن احق با خلافت است زیرا که اگر از وی دیگری احق باشد پس
استخلاف آن احق با خلافت تکمیل دین زیاد تر می شود و نزدیک اراده تکمیل دین احق و اولی گذارتن
سفر است و حق تعالی از سلف منزه است و آنکه گفتیم که نزدیک اراده تکمیل دین چنین است از آن جهت
گفتیم که اگر اراده اضلال قوم باشد استخلاف جابر و کافر مناسب است چنانکه در زمان جالبیته واقع شد
قال الله تعالی و اذا اردنا ان نهلك قرية امرنا متهم فيها فسقوا فيها ای کثرنا هم و جعلنا هم الولاة قلاء این
معهود و در زمان اراده بدایت من و جبه و اضلال من و جبه استخلاف مفضول جائز است قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ثم یكون ملک عضوض و این معنی از کلام حضرت مرتضی کرم الله وجهه فهمیدیم عن ابی
وائل قال قیل لعلی الا استخلف علینا قال ما استخلف رسول الله صلی الله علیه وسلم فاستخلف ولكن ان
یرد الله بالناس فیهم بعدی علی خیرهم رواه اسحاق دوم آنکه خلافت نبوت مقیس است بر نبوة
پس چنانکه نبی گردانیدن شخصی دلالت میکند بر افضلیت او نسبت به مبعوث الیهم استخلاف شخصی بنفس
نیز دلیل است بر افضلیت او و جامع اراده انتظام است با کمال و جوه و نفی جهل و سفاهت و فیاض موم
آنکه استقر اسیرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مجاری احوال دلالت میکند بر آنکه تقدیم شخصی با استخلاف
نباشد الا از جهت رجحان او بر سایر ناس در دین چنانکه حضرت مرتضی فرمود و کان قریبهم عنده علی
حسب الدین او کما قال اخرج الترمذی فی الشامل و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کبر کبر ای قدم
الاکبر عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من استعمل رجلا من عصابة و فی تلک
العصابة من هو ارضی لمدینه فقد خان الله و خان رسول الله و خان المؤمنین اخرج اسحاق و عن ابی بکر
الصدیق قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ولی من امر المسلمین شیئا فامر علیهم احدی ایاة
لعنة الله لایقبل الله منه صرفا ولا عدلا حتی یدخله جهنم اخرج اسحاق چهارم آنکه خلافت نبوة ریاست عامه
نظر یا توبه از من یا فیه

لا یضوف
یعنی متواتر
صیغه با تکرار
از فضل
از نفس
کرمین و منعی
سخطه و باید بود
که رعیت
خدا و تم
گویام
راغب ایزد
سنة المبع ۱۲

و درین د دنیا ظاہر و باطناً و لهذا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تلویح استخلاف فرمود بتقدیم در صلوة زیرا کہ
 صلوة بہترین عبادات است و قد بینا لترضی رضی اللہ عنہ کما مر و معنی ریاستہ تبلیغ مؤمنین است بدرجہ کمال
 و مکمل قوم بہتر است از رعیت خود کہ مکملین اند بخلاف ملک عضو است کہ ریاستہ است ظاہر فقط و اگر انجمنین
 نباشد فرقی پیدا نشود در خلافت نبوة و غیر آن و خلافت نبوت یعنی سال موقت نباشد و بخلاف اربعہ
 مخصوص نگردد بچشم آنکہ حکیم شفق ناصح خلیفہ نمیکرد و اندر حلقہ خود مگر افضل جماعہ را و اشبہ ایشان را بخود والا
 ناصح نباشد یا حکیم نباشد پس خلیفہ گردانیدن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ ناصح ترین خلق و اعلم خلق
 است باللہ کما قال اللہ تعالیٰ النبی اولیٰ بالمؤمنین من انفسہم و قال جریر علیکم بالمؤمنین و وفی رحیم
 و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا اعلمکم باللہ و اخصکم صدیق اکبر را اول دلیل است بر آنکہ آنجناب
 افضل مسلمین بود و اشبہ ایشان با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ششم آنکہ فقہائے صحابہ مثل عمر فاروق
 و علی مرتضیٰ و ابن مسعود رضی اللہ عنہم استنباط کردند از استخلاف افضلیتہ ایشان کما قال اتقوا الناس بہا پس
 ایشان کہ ائمہ است اندر وجوہ استنباط و فہم معانی شریع استنباط نمیکردند تا آنکہ ملازمہ قویہ متحقق نمیشد
 قال عمر لکم تطیب نفسہ ان یتقدم علی ابی بکر و قدر و نیاہ من قبل و قال علی و الزبیر ما غضبنا الا انما قد نزلنا
 عن المشاورۃ و انما نری ابا بکر اتقوا الناس بہا بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ لصاحب الغار و ثانی الثنین
 و انما نعلم شرفہ و کبرہ و تقدامہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بالصلوة للناس و ہو حی رواہ الحاکم فی المستدرک
 و قال ابن مسعود اجعلوا امامکم خیرکم فان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جعل امامنا خیرنا بعدہ رواہ ابو عمر
 فی الاستیعاب ہفتم آنکہ اگر جمعی در استحقاق خلافت مساوی الاقدام می بودند یا بے اللہ و المسلمون
 چہ معنی پیدا شد و ابا بکر و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از امامت غیر می با کرد و چہ چہ می بود ششم آنکہ در بعض
 احادیث رجحان در میزان باین ترتیب ظاہر شد و آن نہ باعتبار کثرت فتوح است زیرا کہ باعتبار کثرت
 فتوح در باب ابی بکر صدیق آمدہ و فی تروہ ضعف پس این ترتیب نباشد الا از جہت افضلیتہ نزدیک
 خدا تعالیٰ ہم آنکہ انصار و بعض نبی ہاشم در استخلاف صدیق اکبر مناقشہ داشتند و چون این اول ظاہر شد
 ایشان از رای خود برگشتند و تسلیم نمودند و افضلیت اورا مقرر شد چنانکہ از قصہ انصار و مرقد زبیر

رضی اللہ عنہم ظاہر شد و گفتند کہ افضلیت مسلم نسبت پس این ولادت میکند بر آنکہ استخلاف باین صفت با فضیلت مساوق است و ہم آنکہ استخلاف شیخین قطعا متحقق شد بخلاف غیر ایشان و خلافت مشروط است بصفات کمال کما بین فی موضعہ پس استخلاف قطعی ولادت میکند بر ثبوت آن بالقطع و یکہ صفات کمال او بالقطع ظاہر شدہ باشد افضل است از یکہ فضیلت او بقیاس یا خبر واحد ثابت شود چنانکہ فرق نہادہ اند در فرض و واجب مسلک دو م تلویح آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم با فضیلت شیخین جمیعا دو واحد و احدا با ثبات لازم آن از اجبتہ و سیادۃ اہل جنت و اکثریتہ ثواب و علوم مرتبہ در آخرت و اثبات صفاتی کہ بمنزلہ جزہ فضل کلی باشند مثل سعی بالغ و خدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بال وجان و فرار شیطان و تائید دین بواسطہ ایشان و مانند آن و آنہم بہینتہ اجتماعیہ بعد تو اتر رسیدہ اند آنجا یک نکتہ می باید دانست کہ ہرچہ مثبت فضل صدیق است مستلزم است فضل فاروق را و ہرچہ مثبت فضل فاروق است مستلزم است فضل صدیق را از ان جهت کہ متکلمان بکلمہ اسلام متفق اند بر دو قول و آن نفی قول ثالث است کما بین فی محلاہل سنت میگویند فضل الامتہ ابو بکر ثم عمر و اہل بدعت نفی فضل یا افضلیت بہر دو میکنند پس فضیلت یکی از ایشان مثبت قول اہل سنت باشد و ہر فضل نبوی سعی کنیم و چون استیعاب ہمہ طرق متعقد است بر اینچہ قوتہ حافظہ کفایت نماید گفتا کنیم نوع اول اثبات مرتبہ کہ تلویح است باشد حضرت صدیق را از حدیث ابن عباس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لو كنت متخذاً من امتی خلیلاً لاتخذت ابا بکر و لکنہ انی وصاحبی اخرجہ البخاری و از حدیث عبد اللہ بن الزبیر عن عبد اللہ بن ابی ملیکہ قال كتب اهل الكوفة الى ابن الزبير في انجد فقال اما الذي قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو كنت متخذاً من هذه الامم خلیلاً لاتخذتہ انزلہ ابایعنی ابا بکر ومن حدیث ابی سعید فی قصۃ الوفاة و لو كنت متخذاً خلیلاً لاتخذت ابا بکر خلیلاً اخرجہ البخاری و مسلم و من حدیث عبد اللہ بن مسعود انه كان یحدث عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انه قال لو كنت متخذاً خلیلاً لاتخذت ابا بکر خلیلاً و لکنہ انی وصاحبی وقد اتخذ اللہ صاحبکم خلیلاً اخرجہ مسلم و الترمذی نحوه و من حدیث ابی المعلى فی قصۃ الوفاة عنہ صلی اللہ علیہ وسلم لو كنت متخذاً خلیلاً لاتخذت ابن ابی قحافة خلیلاً و لکن و و واخا فی ایمان مرتین او ثلثا و ان صاحبکم خلیل اللہ اخرجہ الترمذی نحوه و از حدیث ابی ہریرہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و لو كنت

بجند بارہ صفر
 مدار از ترغیب و ترہیب
 حال کردن از این زمین
 بواجب نوشت کہ
 آنکس کہ رسول خدا
 صلی اللہ علیہ وسلم
 در شان او گفتہ است
 و کنت متخذاً لی از
 ہر دو قائم مقام ہر دو
 کہ را بنویسہ است یعنی
 ابو بکر صدیق را
 و کنت متخذاً لی از
 ہر دو قائم مقام ہر دو
 کہ را بنویسہ است یعنی
 ابو بکر صدیق را

تتخذ خليلا لا تتخذت ابابكر خليلا الا وان صاحبكم خليل الله خربة الترمذي نوع دوم اثبات مننت صديق بر خود
 عن ابي سعيد خديري قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان من امن الناس على في مال وصحة ابوبكر خرم
 البخاري ومسلم والترمذي واز حديث ابى هريره قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لاحد عندنا يد
 الا وقد كافيناها ما خلا ابابكر فان له عندنا يد ايكافيه الله بها يوم القيمة وما نفعنى مال احد قط ما نفعنى مال ابى بكر
 خربة الترمذي واز حديث مرضى رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رحم الله ابابكر زوجي النبي
 وحملي الى دار الهجرة اخرجته احكام نوع سوم تشریف آنحضرت صلى الله عليه وسلم صديق راترديك وفات سيد
 خوخه يا الاخوت ابى بكر از حديث ابى سعيد خديري لا يتبعين في السجدة الاخوت ابى بكر خربة البخاري ومسلم
 والترمذي واز حديث عائشه رضي الله تعالى عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم امر بسد الابواب الا باب ابى بكر
 خربة الترمذي نوع چهارم اولية اسلام حضرت صديق رضي الله عنه از حديث ابى درداد قال قال النبي
 صلى الله عليه وسلم ان الله بعثني اليكم فقلتم كذب وقال ابوبكر صدق وواساني بنفسه ما له فعل انتم تاركوا
 صاحبى خربة البخاري وعن المقدم قال استب عقيب بن ابى طالب و ابوبكر فقام رسول الله صلى الله
 عليه وسلم فقال الاتدعون لي صاحبى ماشانكم وشانه فوالله ما منكم رجل الا وعلى باب بيته الظلمة الا باب ابى بكر
 وان علي باب النور معزولا بن عساكر واز حديث عمرو بن عتبة قال ايت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو
 نازل بعبكاظ قلت يا رسول الله من اتبعك على هذا الامر قال ابغضني عليه رجلاان حر وعبد ابوبكر وبلال قال
 فاسلمت عند ذلك رواه الحاكم واز حديث عمار كان يقول رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم وما معه
 الا خمسة اجد وامرأتان وابوبكر خربة البخاري نوع پنجم نصرت داود حضرت صديق آنحضرت را صلى الله
 عليه وسلم وداود مبعث از حديث عبد الله بن عمرو بن العاص عن عروة بن الزبير قال سألت عبد
 بن عمرو عن اشد ما صنع المشركون برسول الله صلى الله عليه وسلم قال رايت عقبه بن ابى معيط جارا الى
 النبي صلى الله عليه وسلم وهو يصلي فوضع رواقه في عنقه فخنقه به خنقا شديدا فجاء ابوبكر حتى دفعه عنه فقال
 اتقتلون رجلا ان يقول بلى الله وقد جاهدكم بالنيات من ربهكم خربة البخاري واز حديث انس قال
 لقد ضربوا رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى غشي عليه فقام ابوبكر فحمل ينادي ويقول ويلكم اتقتلون

فخرج بفتح جيمين وسكون
 واو وريان اناكس وازة فرقت
 ورميان وغانا شاد مع
 عندي ان حديث سداخوت
 اشد ولا على اخلاقه فان
 رضي الله عن سبب اخلاقه
 والامانة يكون فضل حاجه
 الى المسجد النبوي بالقياس
 الى غيرهم من الصحابة فقط
 يكون استخافوا في السنة الاولى
 صلح من ابى بكر بن صفوان
 قال لا تونغ
 ابوبكر وجه ثوبا
 الناس كيووم ففتنوا رسول الله
 صلى الله عليه وسلم يا علي بن
 ابي طالب سموا بالمشركين
 يقول اليوم انقطعتم ففاز
 النبوة حتى وقف على باب
 البيت الذي فيه ابوبكر
 قال جعل الله ابوبكر
 اول القوم سلما واخصهم
 ايماناع من الاصحاحات
 وقابل دون است
 عطفانهم على وقت كان
 عاتت قوب

صدیق رضی اللہ عنہ از حدیث جابر در قصہ وفد عبد القیس قال فاجابہم ابو بکر رضی اللہ عنہ بحجاب واحدا بحجاب
 فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا ابابکر عطاک اللہ الرضوان الاکبر فقال بعض القوم بالرضوان الاکبر
 یا رسول اللہ قال تجلی اللہ لهما و فی الآخرة عامته و تجلی لابى بکر خاصة اخرجہما حکم نوع و ہم حاضر شدن
 حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر حوض کوثر ہمراہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از حدیث عبد المرین عمر
 ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لابى بکر انت صاحبى على الحوض وصاحبى في الغار اخرجہ الترذی
 نوع یا زدہم تشریف حضرت صدیق با سم عتیق از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا ان ابابکر دخل علی رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم فقال انت عتیق المدین النذیوم مذسی عتیقا اخرجہ الترذی و الحاکم نوع دو از وہم
 تشریف حضرت ابی بکر بلقب صدیق از حدیث حضرت مرثدہ کرم اللہ وجہہ عن النزال بن سبرة قال
 وافقنا علیاً رضی اللہ عنہ طیب النفس وهو یمزح فقلنا حدثنا عن اصحابک قال کل اصحاب رسول اللہ
 اللہ علیہ وسلم اصحابی فقلنا حدثنا عن ابی بکر فقال ذلک امر سماہ اللہ تعالیٰ صدیقاً علی لسان جبرئیل
 و محمد صلی اللہ علیہما وسلم اخرجہ الحاکم و از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا قالت لما اسری بالنبی صلی اللہ علیہ
 وسلم الی المسجد الاقصی اصبح یحدث الناس بذلک فارتدنا من من کان آمنوا به و صدقوه و سغوا بذلک الی
 ابی بکر فقالوا اهل لک الی صاحبک یزعم انه اسری بہ الیئذ الی بیت المقدس و جاز قبل ان یصبح قال اقول
 ذلک قالوا نعم قال لئن کان ذلک لقد صدق قالوا و تصدقنا ذہب الیئذ الی بیت المقدس و جاء
 قبل ان یصبح قال نعم انی لا صدقہ فیما هو البعد من ذلک اصدقہ تجسر السمار فی غدوة اور و حتم فلذلک سمی
 ابو بکر الصدیق نوع سیزدہم بودن صدیق بجای وزیر پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و تقدیم نکردن آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم بروی دیگرى را از حدیث سعید بن المسیب مرسل قال کان ابو بکر الصدیق من النبی
 صلی اللہ علیہ وسلم مکان الوزير و کان یساوره فی جمیع امورہ و کان ثانیہ فی الاسلام و کان ثانیہ فی
 الغار و کان ثانیہ فی العرش یوم بدر و کان ثانیہ فی القبر و لم یکن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقدم
 علیہ احد اخرجہ الحاکم عن عبد الرحمن بن غنم ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لابى بکر و عمر لو اجتمعا فی مشورۃ
 ما غانقنا رواہ احمد نوع چهاردہم بودن جبرئیل ہمراہ صدیق از حدیث تفسی رضی اللہ عنہ قال لی

النبي صلى الله عليه وسلم وللابي بكر مع احدكما جبرئيل ومع الآخر ميكائيل واسرافيل ملك عظيم شهيد القتال
ويكون في الصف وفي رواية اخرى عن محمد بن جبير بن مطعم انه سمع عليا خطبا للناس فقال بينا انا اتيح
من قليب بدر اذ جارت ريح شديدة لم ارشها قط ثم نبت ثم جارت ريح شديدة لم ارشها قط الا التي
كانت قبلها ثم ذهبت ثم جارت ريح شديدة لم ارشها قط الا التي كانت قبلها فكانت الريح الاولى
جبرئيل تنزل في الف من الملائكة مع رسول الله صلى الله عليه وسلم وكانت الريح الثانية ميكائيل
تنزل في الف من الملائكة بين رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان ابو بكر عن حميدة وكانت الريح الثالثة
اسرافيل في الف من الملائكة عن ميرة رسول الله صلى الله عليه وسلم وانا في الميرة اخر حيا يحاكم نوع
ياتر بهم حسب بوون صديق از سار صحابه از حديث عائشة رضي الله تعالى عنها وعن عمر بن الخطاب
قال ابو بكر سيدنا وخيرنا واجبتنا الى رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرجه الترمذي واز حديث ابن عباس
عن عمر في قصة البيعة نخوة رواه البخاري نوع شانزدهم سبقت كردن ابو بكر الصديق بر صحابه بمنزل جميع
مال از حديث عمر بن الخطاب قال امرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ان تصدق ووافق ذلك عندي
مالا فقلت اليوم سبق ابا بكر ان سبقتة يوما قال فنجت بنصف مالي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
ما البقيت لاهلك قلت مثله والى ابو بكر لكل ما عنده فقال يا ابا بكر ما البقيت لاهلك فقال البقيت
لهم الله ورسوله قلت لا اسبقه الى شئ ابا بكر الترمذي نوع سبقتهم امر كردن آنحضرت صلى الله عليه وسلم
بما است ابي بكر الصديق در قصة نبي عمرو بن عوف از حديث سهل بن سعد قال اذن بلال لصلوة الظهر
فجاء الصياح من قبل نبي عمرو بن عوف انه قد وقع بنهم شتر حتى تراموا با بحارة فاتاهم النبي صلى الله عليه وسلم
فقال يا ابا بكر ان اقيمت الصلوة تقدم فصل بالناس فقال نعم اخرجه الحاكم والشيخان من طرق متعددة
نوع ثمردهم نهي فرمودن آنحضرت صلى الله عليه وسلم از امامت غير ابي بكر از حديث عائشة قالت قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم لا ينبغي لقوم فيهم ابو بكر ان يؤتمم غيرهم اخرجه الترمذي وله شواهد كثيرة عند الشيخين
نوع نوزدهم گواهي دلان آنحضرت صلى الله عليه وسلم بانك صديق از اهل خيلا نيست از حديث عبد الله
بن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من جرت يوبه خيلا ولم ينظر اليه الله يوم القيمة فقال ابو بكر

از حج عجمي در آمدن
صعداه و قتل ايشان
رواه بوسن پستانده
عنه عن علي بن زفر قال
كان علي بن ابي طالب
الباقي فيكون الباق
فيكون والذني نفسي بيده
ما استبقا الي غير قلا لا سبقت
اليه ابو بكر جامع كبري
عن علي رضي الله عنه قال
والصدمات رسول الله
عليه وسلم موت
نفاة و قتل
قلا و قتل
عن ذلك اية المودان
بالصلوة فيقول
فليصل بالناس
ويؤم في مكانه

اما كنا نبعد ان السكينة تتلحق على لسان عمر اخرج ابو عمر في الاستيعاب واليهيقي في دلائل النبوة نوع بست
 چهارم محدث بوون فاروق يعني لهم از حدیث ابی هریره قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لقد كان
 فيما كان قبلكم من الامم ناس محدثون فان يكن في امتي منهم احد فانه عمر اخرج البخاري واز حدیث عائشة
 عن النبي صلی الله علیه وسلم انه كان يقول قد كان يكون في الامم قبلكم محدثون فان يكن في امتي منهم احد
 فان عمر بن الخطاب منهم قال ابن وهب تفسير محدثون ملهون اخرج مسلم والترذلي واز حدیث عقیبة
 بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو كان نبی بعدی لكان عمر بن الخطاب اخرج الترذلي
 واسماكم نوع بست ونجم فر شيطان از فاروق از حدیث سعد بن ابی وقاص قال استاذن عمر على رسول
 الله صلی الله علیه وسلم وعنده نساء من قريش يكلن ويلتكنهن عاليتها اصواتهن فذكر احدیث لعله ان
 قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم عمر والذی نفسی بیده بالقیك الشيطان قط سا لكا فجا الا
 سلک فجا غیر فجا اخرج البخاري ومسلم واز حدیث ابی هریره نحو من حدیث سعد اخرج مسلم واز حدیث
 بریده اسلمی خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بعض من اذیه فلما انصرف جارت جارية سوداء فذكر
 احدیث الی ان قال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الشيطان يخاف منك يا عمر اخرج الترذلي
 واز حدیث عائشة قالت كان رسول الله صلی الله علیه وسلم جاسا فسمنا لفظا وصوت صبيان فقام
 رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا جثت ترفن فذكرت احدیث الی ان قالت فقال رسول الله صلی الله
 علیه وسلم الی لا نظر الی شياطين الی الجن والانس قد فروا من عمر اخرج الترذلي نوع بست وششم دیدن ان حضرت
 الله علیه وسلم خانه فاروق را در بشت از حدیث ابی هریره قال بینا نحن عند رسول الله صلی الله علیه وسلم
 اذ قال بینا انانا کم را تمینی فی الجنة فاذا امرأة متوضا الی جانب قصر فقلت لمن هذا القصر قالوا العم فذكرت غیر
 فویت مدبر انکی عمر وقال اعلیک فار یارسول الله اخرج البخاري ومسلم واز حدیث جابر بن عبد الله
 قال قال النبي صلی الله علیه وسلم را متنی دخلت الجنة فذكر احدیث الی ان قال ورايت قصر الغنای جارية
 فقلت لمن هذا فقال عمر فاروق ان دخله فانظر الیه فذكرت غیر تک فقال عمر بالی انت وامي یارسول
 اعلیک انما اخرج البخاري واذ خرج مسلم هذا الفصل فقط واز حدیث انس ان النبي صلی الله علیه وسلم

از بکینه در مقام بیخوابی است که در خواب
 او ظاهر شده بود یعنی گفتگو می کرد
 می کند که ولما می خواند ان بیان
 تسکین بود و بعضی گویند که
 آواز از بکینه عکس می نمودن
 و در تفسیر ان اختلاف اهل
 است از بعضی است و از بعضی
 بعضی می طعن نمودن است
 و در تفسیر ان اختلاف اهل
 است از بعضی است و از بعضی
 بعضی می طعن نمودن است
 و در تفسیر ان اختلاف اهل
 است از بعضی است و از بعضی
 بعضی می طعن نمودن است

قال وقتل بجنه فاذا انما بقصر من ذهب فقلت لمن هذا القصر قالوا الشاب من قريش فقلت اني انا فقلت
ومن هو فقالوا عمر بن الخطاب بن خزيمة الترمذي واز حديث بریده قال اصم رسول الله صلى الله عليه وسلم فدعا
بلا الاقلال يا بلال ثم سبقتني الى البيه فقلت انما هذا القصر قالوا لا بلال فقلت انما هذا القصر قالوا لا بلال فقلت
لمن هذا القصر قالوا الرجل من العرب فقلت انما عزني لمن هذا القصر قالوا الرجل من قريش فقلت انما
قريش لمن هذا القصر قالوا الرجل من امه فقلت انما محمد لمن هذا القصر قالوا عمر بن الخطاب بن خزيمة الترمذي
فوج لبست يوم فمتم ودين ان حضرت صلى الله عليه وسلم زياد طم فاروق راودر نام بصورت لبين
از حديث عبد المدين عمران رسول الله صلى الله عليه وسلم قال بينا اننا نكلم شربت يعني اللبن حتى انظر الى
الربي يجرى في نظري اذ في اطفاري ثم ناولت عمر قالوا فما اولت قال العلم اخرج البخاري وسلم فوج
لبست يوم فمتم ودين ان حضرت صلى الله عليه وسلم زياد طم فاروق راودر نام بصورت لبين
قيص سابق از حديث ابى سعيد الخدري قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول بينا اننا نكلم
الناس عرضوا علي وعليهم قمص فمنها ما يبلغ الثدي ومنها ما يبلغ دون ذلك وعرض علي عمر وعليه قميص كخمر
قالوا فما اولته يا رسول الله قال الدين اخرج البخاري وسلم واز حديث ابى هريره مثل حديث ابى سعيد
رواه ابو عمر في الاستيعاب فوج لبست ونهم راي فاروق موافق است با وحي التي از حديث حضرت
عمر رضى الله عنه قال وافقت بلي في ثلث في مقام بلهيم وفي الجاه في اسارى بدر اخرج مسلم
والبخاري نحوه واز حديث ابن عمر قال انزل على الناس امر قط فقالوا فيه وقال فيه عمر انزل في القرآن
على نحو ما قال عمر في رواية عنه لما توفي عبد المدين ابى قحطه الحديث واخذ عمر ثوب رسول الله صلى الله
عليه وسلم وقوله يا رسول الله انصلي عليه وتزل ولا تفصل على احد منهم اخرج البخاري وسلم واز حديث عبد
بن مسعود قال فضّل الناس عمر بن الخطاب باسبع بنكر الاسارى يوم بدر فقتلهم فاتزل الله لولاك يا
سن الله سبق لمسلم فيما اخذتم عذاب عظيم وبنكر اسباب نساء النبي صلى الله عليه وسلم لان تحت فقلت
لذي نبي انك علينا ابى الخطاب والوحى يتزل في بيوتنا فاتزل الله تعالى وانا سائلتموهن متاعا
فاسألوهن من وراء حجاب وبعوه النبي صلى الله عليه وسلم اللهم ايد الاسلام بعمر وبراءة في ابى بكر كان اول الناس

عنه يعني انما هو صاحب الجني
ما ذكره في كتابه من انما هو صاحب الجني
جواب نعم فهو صاحب الجني
جواب نعم فهو صاحب الجني
جواب نعم فهو صاحب الجني

بالیة اخرجہ احمد کذا فی مشکوٰۃ نوع عسی ہام اول کیسکہ عند تعالیٰ با او مصافحہ و معانقہ کند فاروق خواهد بود
 از حدیث ابی بن کعب قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اول من یصافح الحق عمر و اول من یسلم علیہ و
 اول من یاخذ بیدہ فی خطبہ اخرجہ ابن ماجہ و من طریق آخر منہ قال سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول
 اول من یعانق الحق یوم القیامۃ عمر و اول من یصافح الحق یوم القیامۃ عمر و اول من یاخذ بیدہ فیطلق بہ
 الی الجنۃ عمر بن الخطاب اخرجہ اسحاق بن عمار و یوم فاروق بہترین کسی است کہ طلوع کردہ است برو
 شمس از حدیث صدیق رضی اللہ عنہما عن جابر بن عبد اللہ قال قال عمر لابن بکر یا خیر الناس بعد رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال ابو بکر اما ان قلت ذاک فلقد سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول
 ما طلعت الشمس علی رجل خیر من عمر اخرجہ الترمذی و اسحاق بن عمار و یوم اعظم الناس و بہشت باعتبار
 ورجہ فاروق خواهد بود از حدیث ابی سعید خدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاک الرجل
 ارفع امتی در حقہ فی الجنۃ قال ابو سعید و اللہ ما کان نری ذلک الرجل الا عمر بن الخطاب حتی مضی بسیدکذا فی
 مشکوٰۃ نوع عسی و سوم طلب کردن دعا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از فاروق از حدیث فاروق عن
 النبی صلی اللہ علیہ وسلم انه استاذنہ فی العمرۃ فاذن لہ فقال یا اخی لاتسینا من دعاک و فی روائیا
 شکرکنا فی دعاک فقال عمر ما احب ان لی بہا ما طلعت علیہ الشمس لقولہ یا اخی رواہ احمد و اخرجہ الشیخان
 من طرق نوع عسی و چہارم دعا کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بارہ فاروق اللهم اذہب عنہ
 و اغفل از حدیث عبد اللہ بن عمران رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ضرب صدر عمر بن الخطاب بیدہ حین
 اسلم ثلاث مرات و هو یقول اللهم اخرج مانی صدرہ من عل و ابدلہ ایمانا یقول ذلک ثلثا اخرجہ اسحاق بن عمار
 عمر فی الاستیعاب نوع عسی و پنجم دعا فرمودن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بارہ فاروق البس جدیدا
 و عیش حمیدا از حدیث عبد اللہ بن عمران رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رای علی عمر قمیصا بیض فقال لجدید
 قمیصک غلام غسیل فقال بل غسیل فقال البس جدیدا و عیش حمیدا و مت شہیدا و یرزقک اللقوۃ عین
 فی الدنیا و الآخرة قال و ایاک یا رسول اللہ رواہ ابو عمر فی الاستیعاب نوع عسی و ششم استبشار ال
 سموات باسلام فاروق از حدیث ابن عباس قال لما اسلم عمر نزل جبرئیل قال یا محمد لقد استبشار ال
 سموات باسلام

ما طلعت الشمس علی رجل خیر من عمر
 و شکرکنا فی دعاک
 و دعوات

الناس احب اليك قال عائشة فقلت من الرجال قال ابو بكر قلت ثم من قال عمر بن الخطاب فعد رجالا
 اخرج البخاري ومسلم واز حديث عائشة رضي الله عنها قيل لها اي اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم كان احب اليه
 قالت ابو بكر قيل ثم من قالت عمر قيل ثم من قالت ثم ابو عبدة اخرج الترمذي وابن ماجه واز حديث انس قيل
 يا رسول الله اي الناس احب اليك قال عائشة قيل من الرجال قال ابو بكر اخرج ابن ماجه واهل البيت واهل
 شيخين في جميع احوال قرين ان حضرت صلى الله عليه وسلم ابو ذر وانشدت صلى الله عليه وسلم الشاذلي باعقناي
 تام ذكره في موداة حديث حضرت رضی كرم الله وجهه بطرق شتى از جمله طريقه ابن عباس قال حين وضع عمر
 بن الخطاب على سريره فكنفه الناس يدعون وثمانون ويصلون عليه قيل ان يرفع وانا فيهم قال فلم
 يعني الابرار قد اخذت منكبي من راي فالتفت فاذا هو على فترحم على عمر وقال ما خلفت احد احب الي ان
 اتقى الله مثل عملك ايم الله ان كنت اظن ان يجعلك الله مع صاحبيك وذلك اني كنت اكثر اسمع
 رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول حبت انا وابو بكر وعمر و دخلت انا وابو بكر وعمر فخرجت انا وابو بكر وعمر فان
 كنت لا ارجو ولا ظن ان يجعلك الله معهما اخرج البخاري ومسلم نوع جهل و چهارم اگر آنحضرت صلى الله عليه
 وسلم اختلاف بنص جلي ميگردد شيخين را خليفه مي ساخت از حديث عائشة رضي الله عنها سئلت من كان
 رسول الله صلى الله عليه وسلم متخلفا لما تخلفه قالت ابو بكر قيل لها ثم من بعد ابى بكر قالت عمر ثم قيل لها من
 بعد عمر قالت ابو عبدة بن الجراح ثم نهت الى هذا اخرج البخاري ومسلم نوع جهل و پنجم فرمودن آنحضرت
 صلى الله عليه وسلم اقتدوا بالذين من بعدي ابى بكر وعمر از حديث حذيفة قال قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم اقتدوا بالذين من بعدي ابى بكر وعمر متفق عليه واز حديث ابن مسعود قال قال رسول الله صلى الله
 عليه وسلم اقتدوا بالذين من بعدي من اصحابى ابى بكر وعمر هتدوا بهدى عمار و تمسكوا بالعباد من مسعود اخرج
 الترمذي نوع جهل و ششم شيخين وزير آنحضرت صلى الله عليه وسلم بودند از حديث ابى سعيد الخدري قال
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما من نبي الا وله وزيران من اهل السما و وزيران من اهل الارض
 اما وزيرى من اهل السما فجهنم و ميكائيل و اما وزيرى من اهل الارض فابو بكر وعمر اخرج الترمذي
 نوع جهل و هفتم شيخين در صحبت آنحضرت صلى الله عليه وسلم مرتبه داشتند كه ديگر از امير نبود از حديث

يعنى كى بيه خود نگردنى كه باقى
 كردن من خاى عزراى ريش
 اعمال آنكس نسبت تو را از
 محبوب باشه

انس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يخرج على اصحابه من المهاجرين والانصار وهم جلوس بينهم ابو بكر وعمر
 فلما رفع اليه احد منهم بصره الا ابو بكر وعمر فانهما كانا ينظران اليه وينظر اليهما وتبسمان اليه وتبسم اليهما خرج الترمذي
 نوع چهل و ششم آنحضرت صلی الله علیه وسلم ثقہ تمام داشتند بایمان شیخین از حدیث ابی ہریرہ قال سمعت
 رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول بني اراع في غنمة ^{اشاره} عددا عليه الذئب فاخذتها شاة فطلبه الراعي فانفتت اليه
 الذئب فقال له من لها يوم السبع يوم ليس لها راع غيري وبينما رجل يسوق بقرة قد حمل عليها فانفتت اليه
 فطقت فقالت اني لم اعلق بهذا الكنى فخلقت للحمرث فقال الناس سبحان الله قال النبي صلى الله عليه وسلم فاني
 او من بذلك وابو بكر وعمر اخرج البخاري ومسلم والترمذي نوع چهل و نهم تشبيه كردن آنحضرت صلی الله علیه
 وسلم شیخین را بسمع و بصر خود از حدیث عبد الله بن حنطب ان النبي صلى الله عليه وسلم راى ابابكر وعمر فقال
 هذا السمع والبصر اخرج الترمذي و از حدیث حذیفه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ثقمت
 ان البعث الى الافاق رجالا يعلمون الناس السنن الفرائض كما بعث عيسى بن مريم بحواريين قبل له
 فاین انت عن ابی بکر وعمر قال انه لا غنا لى بهما فانها من الدين كالسمع والبصر اخرج الحاكم نوع چهاهم
 اول كسبه مبعوث شود شیخین باشند از حدیث ابن عمر ان النبي صلى الله عليه وسلم خرج ذات يوم فدخل المسجد
 وابو بكر وعمر احدهما عن يمينه والاخر عن شماله وهو اخذ بايديهما وقال هكذا بعثت يوم القيمة اخرج الترمذي
 واحكام وفي رواية عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اول من تشق عنه الارض انا ثم ابو بكر ثم عمر ثم اتي
 البقيع فتنشق عنهم فابعث بينهم اخرج الحاكم نوع چهاهم وليم حكمتن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بتايشیخین
 دین را از حدیث ابی اروی الدوسی قال كنت جالسا عند النبي صلى الله عليه وسلم فاطلع ابو بكر وعمر فقال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم الحمد لله الذي ايدى بهما اخرج الحاكم نوع چهاهم ووم بشارت دادن آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم شیخین را به ترتیب که از اهل بهشت باشند از حدیث عبد الله بن مسعود ان النبي صلى الله عليه وسلم
 قال لطلع عليكم رجل من اهل الجنة فاطلع ابو بكر ثم قال لطلع عليكم رجل من اهل الجنة فاطلع عمر اخرج الترمذي
 نوع چهاهم و سوم شیخین را درجه عالیہ باشد و بهشت مانند ثریا از حدیث ابی سعید قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم ان اهل الدرجات العلى ليراهم من تحتهم كما ترون النجم الطالع في افق السماء وان ابابكر

بعض گویند هیچ کس نمی تواند
 مای است که در اینجا مذکور است
 شکر فایده بود یعنی در قرآنی است
 خبر که این کلمه در کتب معتبره بود
 کتب ابن تارخ از انظر بوم
 کتب ابن تارخ بکار می شود
 در حدیثی است که در بیان
 خبر خود بود یعنی گویند
 که از بوم اسبج از حدیث است
 یعنی در حدیثی که در حدیث
 در حدیثی که در حدیث
 صورت سوره مضموم فایده
 در حدیثی که در حدیث
 عبد الشان که در حدیث بود
 در حدیثی که در حدیث
 در حدیثی که در حدیث بود

یا رسول اللہ وان احدہم رفع قدمہ رانا قال ما طنک بائین اللہ ما شہا اخرجہ البخاری نوع نجاہ و نحم دست
 و اشتمن شیخین آنحضرت راضی اللہ علیہ وسلم زیادہ از نفس خویش از حدیث فاروق و در قصہ غار قال یعنی
 ابوبکر و اللہ لا تدخل حتی اذخل قبک فان کان فیہ شیء اصابنی و و نکل قد فعل فکس و و وجد فی جانبہ ثقباً مشق
 از اہ و سدایہ و بقی منہا اشمان فالقمہما رجلیہ ثم قال لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذخل قد فعل رسول اللہ صلی
 علیہ وسلم و وضع راسہ فی حجرہ و نام فلدغ ابوبکر فی رجلہ من الحجر ولم یحک فحافہ ان ینتہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم سقطت و موعہ علی وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال مالک یا ابابکر قال لدغت فداک ابی و اخی
 فقتل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فذهب نایجده ثم تقض علیہ و کان سبب موته رواہ زرین من از حدیث
 عبد اللہ بن ہشام قال کنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم و ہوا اخذ بید عمر بن الخطاب فقال لہ عمر لانت احسب
 من کل شیء الا انفسی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا و الذی نفسی بیدہ حتی اکون احسب لیک من نفسک
 فقال لہ عمر فالآن و اللہ لانت احسب لک من نفسی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الآن یا عمر اخرجہ البخاری
 نوع شصتم امثال کردن شیخین آیہ لا ترفعوا اصواتکم را بالغ و جوه و احتیاط نمودن ایشان درین باب
 از حدیث عبد اللہ بن الزبیر و فی اختلاف الشیخین فیما بینہما و ارتفاع اصواتہما فانزل اللہ تعالی یا ایہا الذین
 اتوا لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الایۃ فقال ابن الزبیر فما کان عمر یسمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 بعد ہذہ الایۃ حتی یستقیم اخرجہ البخاری و از حدیث طارق عن ابی بکر قال لما نزلت علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم
 ان الذین یغضون اصواتہم عند رسول اللہ اولئک الذین تم من اللہ قلوبہم للتقوی قال ابو بکر رضی اللہ عنہ
 فالتیت علی نفسی بان لا اکرّم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا کما فی السیرۃ اخرجہ بحکم نوع شصت و یکم
 بشارت داود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شیخین و ذی النورین را بہ بہشت از حدیث ابی موسی قال
 کنت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی حالط من حیطان المدینۃ فجاء رجل فاستفتح فقال النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم افتح لہ و بشرہ بانجۃ ففتحت لہ فاذا ابوبکر فبشرہ بما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فحمد اللہ ثم جاء رجل
 فاستفتح فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم افتح لہ و بشرہ بانجۃ ففتحت لہ فاذا عمر فاخبرہ بما قال النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم فحمد اللہ ثم استفتح رجل فقال لہ و بشرہ بانجۃ علی بلوی تصیب فافان عثمان فاخبرہ بما قال

بکسر ط و مصدر سفلت است
 از حدیث زرین من صاحب از حدیث
 ان من احسب لیک من نفسک

النبى صلی اللہ علیہ وسلم فحمد اللہ ثم قال اللہ المستعان تنفق علیہ نوح شصت و دووم بشارت
 دادان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شصتین و مرتضیٰ رضی اللہ عنہم بہشت از حدیث جابر بن عبد اللہ
 قال شیت مع النبى صلی اللہ علیہ وسلم الی امرأۃ قد بکت لنا شاة فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 لیدخلن رجل من اہل الجنة فدخل ابو بکر رضی اللہ عنہ ثم قال لیدخلن رجل من اہل الجنة فدخل عمر رضی
 اللہ عنہ ثم قال لیدخلن رجل من اہل الجنة اللهم ان فست فاجعد علیا قال فدخل علی بن ابیطالب
 رضی اللہ عنہما خروجه الحاکم نوح شصت و دووم گواہی دادان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شصتین و مرتضیٰ
 حقیق اند بخلاف از حدیث حدیفہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان ولیمو باہا بکر فزادنی الدنیا
 اغیب فی الآخرة و فی جسمہ ضعف وان ولیمو باہم فقوی امین نایحاف فی المدوۃ لائم دان ولیمو با
 علیا فہادی تقیم علی صراط مستقیم رواہ الحاکم و از حدیث مرتضیٰ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم ان تولوا ابابکر تجدوہ زادانی الدنیا راغبانی الآخرة وان تولوا عمر تجدوہ قویا ^{تولوا}
 یاخذہ فی المدوۃ لائم دان تولوا علیا تجدوہ ہادیامدیالسلک بکم الطريق اخرجہ الحاکم و اخرج احمد صحیح
 و فی لفظ دان تولوا علیا و لا اراکم فاعلیس تجدوہ ہادیامدیال نوح شصت و چہارم گواہی دادان
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم صدیق رابعد یقیت و فاروق رابشہادت برکواہ از حدیث انس ان النبى صلی
 اللہ علیہ وسلم صدق و ابو بکر و عمر و عثمان فرجع ہم فصر بہ برجلہ فقال اثبت احد فانا علیک نبی و صدیق
 و شہیدان اخرجہ البخاری و از حدیث ابی ہریرہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان علی حرار ہو و ابو بکر
 و عمر و عثمان و علی و طلحہ و الزبیر فحکرت الضوۃ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہادیامدیال نوح شصت
 و صدیق او شہید اخرجہ مسلم و از حدیث سعید بن زید قال اشہد علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 انی سمعہ یقول اثبت حرار فانا علیک لانی او صدیق او شہید و عدہم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 ابو بکر و عثمان و علی و طلحہ و الزبیر و سعد بن عوف و سعید بن زید اخرجہ ابن ماجہ نوح شصت و چہارم
 تنویہ کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بمناب شصتین باجمعی از صحابہ از حدیث مرتضیٰ رضی اللہ عنہما
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رحم اللہ ابابکر زوجنی ابنتہ و حملنی الی دار الحجۃ و اعشق بلا من اللہ

رحم الله عمر يقول الحق وان كان مرا ترك الحق وما لصديق رحم الله عثمان نسيتي من الملائكة رحم الله عليا اللهم اورد الحق حيث
 دار خراج الترمذي واخر حديث انس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال انتم اسي با متي ابو بكر واشد بهم في امر الله عمر و
 اصدقهم حيار عثمان واعلمهم بالحلال والحرام معاوين جبل واقرضهم زيد بن ثابت واقراهم ابي بن كعب وكل
 امته امين واين هذه الامته ابو عبدة بن ابجر اخراج الترمذي واخذ نوع شصت وشصت شصت شصت شصت شصت
 ان حضرت صلى الله عليه وسلم شيخين را با جمعي از صحابه بانفط نعم الرجل از حديث ابي هريره قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم نعم الرجل ابو بكر نعم الرجل عمر نعم الرجل ابو عبدة نعم الرجل اسيد بن حضير نعم الرجل ثابت بن
 قيس نعم الرجل معاوية بن جبل نعم الرجل عمر بن جموح اخراج الترمذي نوع شصت وشصت شصت شصت
 ه اون ان حضرت صلى الله عليه وسلم شيخين را بهشت با عشره مبشره از حديث سعيد بن زيد ان رسول
 الله صلى الله عليه وسلم قال عشرة في الجنة ابو بكر في الجنة وعمر وعثمان وطلحة والزبير وعبد الرحمن ابو عبدة وسعد
 بن ابي وقاص وسكت عن العاشرة فقالوا انشدك بالهدايا الا عور من العاشرة قال نشدتموني بالهد
 ابوالاعور في الجنة اخراج الترمذي واخرجه ابن ماجه من طريق اخر قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 عاشر عشرة فقال ابو بكر في الجنة وعمر في الجنة واخر حديث عبد الرحمن بن عوف مثله اخراج الترمذي نوع شصت وشصت
 شيخين از بخار قبا بودند از حديث مفضل بن فضال قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لكل نبي سبعة
 بخار قبا و اعطيت انا اربعة عشر قلنا من هم قال انا وابناي وجعفر وحزرة وابو بكر وعمر وعصبة بن عمير بل
 سلمان وعمار وعبد الله بن مسعود والوذرة والمقداد اخراج الترمذي كذا في المشكوة نوع شصت وشصت وشصت
 انزل ابي ابي بود الذين استجابوا لله والرسول من بعد ما احصاهم القرح للذين آمنوا منهم واتقوا اجر عظيم
 از حديث عائشة رضي الله عنها قالت لعروة يا ابن اخي كان ابواك منهم الزبير وابو بكر لما احصا بنبي الله
 صلى الله عليه وسلم ما احصا يوم احد فانصرف عن المشركون خاف ان يرجوا فقال من يذهب في اثمهم
 فاستجاب منهم سبعون رجلا قال كان منهم ابو بكر والزبير اخراج البخاري نوع شصت وشصت وشصت
 عليه وسلم فرموند عليكم بسنتي وسنة النخلفاء الراشدين المهديين انكرا فلا تدر انفسهم فرموند بوجهي كه منطبق
 باشي شيخين از حديث عراب بن ماسرة قال قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فمات يوم مقرر الحديث

پنج نوع است نوع اول وقت انعقاد خلافت صدیق جمعی از فقهای صحابه صدیق را افضل امت گفتند
 و بان استدلال کردند بر اختلاف او و دیگران تسلیم نمودند و موافقت کردند و در اول حالت یا بعد توقف و سکوت
 و تسلیم قبل تدوین مذاکره سباج است کما بین فی محله از حدیث فاروق قال قلت یا معشر الانصار یا معشر المسلمین
 ان اولی الناس بامر رسول الله صلی الله علیه وسلم من بعده ثانی اشینن از بهانی الغار ابو بکر السباق المبین
 الحدیث اخرج ابن ابی شیبہ من حدیث ابن عباس فی قصة سقیفة بنی ساعدة اخرج ابن ابی شیبہ و نیز از
 حدیث فاروق در قصص صحیح عامه عن انس بن مالک انه سمع خطبة عمر الآخرة عین جلس علی المنبر و ذلك
 الاصحیح یوم توفی النبی صلی الله علیه وسلم فتشهدوا ابو بکر صاست لایکلم قال کنتم ارجوان بعیش رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حتی یدبرنا یرید بذلك ان یکون آخرهم فان کین محمد قد مات فان الله عز وجل قد جعل بیننا
 انظر کم نور اتهدون به باهدی الله محمد اوان ابابکر صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم ثانی اشینن از او
 المسلمین با مورد کم تقوموا فبا یعوه اخرج البخاری و نیز از حدیث فاروق بروایت ابن مسعود قال لما قبض
 رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت الانصار منا امیر و منکم امیر قال فاتاهم عمر فقال یا معشر الانصار انتم
 تعلمون ان رسول الله صلی الله علیه وسلم امر ابابکر ان یصلی بالناس قالوا بلی قال فایکم تطیب نفسک تقدم
 ابابکر قالوا نعوذ بالمدان تقدم ابابکر و از حدیث ابو عبیده بن الجراح عن محمد بن سیرین قال اتی الناس عند
 بیعة ابی بکر ابی عبیده بن الجراح فقال تا تونی و نیکم ثالث ثلثه یعنی ابابکر اخرج ابن ابی شیبہ و اخرج محمد معناه غیر
 انه ذکر استدلال ابی عبیده لاستخلافه صلی الله علیه وسلم فی الصلوة و از حدیث مرتضی رضی الله عنه و زبیر بن
 عیین رجالی البیعة ما غضبنا الا انا قلنا خیرنا من المشاورة و انما نری ابابکر ارجح الناس بها بعد رسول الله صلی
 علیه وسلم انه لصاحب الغار و ثانی اشینن و انما نعلم شرفه و کبره و تقدمه رسول الله صلی الله علیه وسلم بالصلوة
 بالناس و هو حی اخرج اجماع نوع دوم آنکه فاروق در مجالس متعدده بر منبر افضلیت صدیق بیان کرد
 و روی و سوالی از کسی در میان نیامد از حدیث عبد الله بن عباس قال عمر کان والمدان اقدم قضر ب
 حقی لایقر بنی ذلك من اثم احب الی من ان انا مر علی قوم فیم ابوبکر اللهم الا ان تسول الی نفسی عند الموت
 شیئا الا اجده الا ان اخرج البخاری و نیز از حدیث ابن عباس قال عمر فی جواب من قل انما کانت بیعة

ابی بکر فلتة وتمت الاوانا قد كانت كذلك ولكن السدوقی شر باولیس فیکم من تقطع الاعناق الیه مثل ابی بکر
 از حربه بخاری نوع سوم صدیق در وقت استخلاف فاروق با فضیلت فاروق بیان کرد و دردی وانگری
 پیش نیامد از حدیث زبیدین الحارثان بابکر صین حضرت الموت ارسل الی عمر یستخلف فقال الناس استخلف
 علینا فطافنا فلو قد ولینا کان افظوا فلفظنا نقول لربک اذا یقینه وقد تخلفت علینا عمر قال ابو بکر ابرئ
 تخوونی اقول اللهم علیهم خیر خلقک ثم ارسل الی عمر فقال انی مو صیک بوصیة احدیث از حربه ابن ابی
 شیبہ و از حدیث صدیق عن جابر عبد السدوق قال قال عمر لابی بکر یا خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم
 فقال ابو بکر ان قلت ذلك فقد سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ما طلعت الشمس علی رجل
 نیر من عمر از حربه الترمذی و الحاکم و المعنی انه خیرهم فی ایام خلافة نوع چهارم عبد الرحمن بن عوف در وقت
 استخلاف ذی النورین در مجمع عظیم شرط کرد که بر سر ت شیخین عمل کند و حاضران تسلیم نمودند و مرضی رضی
 السدوق در فضیلت ذی النورین بر خود مناقشه کردند برین شرط پس انیمنی دلیل قاطع شهد فضیلت شیخین
 زیرا که حوازه کردن احد المجتهدین بر مفضول یا مساوی غیر معقولا است از حدیث مسور بن مخرمه فارسل
 یعنی عبد الرحمن الی من کان حاضر من المهاجرین و الانصار و ارسل الی امرار الاجناد و کانتوا و اخواتک لک حجة
 مع عمر فلما اجتمعوا شهد عبد الرحمن ثم قال اما بعد یا علی انی قد نظرت فی امر الناس فلم اریهم یعدون بعثمان
 فلما تجلسن علی نفسک سبیلا فقال ابایک علی سنة الله و رسوله و الخلیفتین من بعده فبا یعه عبد الرحمن با یعه
 الناس و المهاجرون و الانصار و امرار الاجناد و المسلمون از حربه بخاری و از حدیث ابی الطفیل قال لما
 احتضر عمر جعلها شورى بین علی و عثمان و طلحة و الزبیر و عبد الرحمن و سعد فقال لهم علی انشدکم الله بل فیکم احد
 آخا رسول الله صلی الله علیه وسلم بینة و بینة اذا آخا بین المسلمین غیری قالوا اللهم از حربه ابو عمر نوع پنجم مرضی
 در ایام خلافت خود در مجالس متعدد فضیلت شیخین را بترتیب بیان نمود و جمعی را که درین مسئله ظن فاسد
 داشتند زجر فرمود و فقهای صحابه حاضر بودند و کسی منعی و اعتراضی ظاهر نشد و این آثار بحد تو اتر رسیده اند
 چنانکه عنقریب ذکر میکنم اما حکایت اقوال فقها و صحابه و تابعین درین مسئله تفصیلا استیعاب آن متعسر است
 بر انموزجی اتفانیم از انجمله قایل فاروق رضی الله عنه که همه بیسته اجتماعیه بحد تو اتر رسیده از انجمله قول اخیر

عبد الرحمن و سکون الامم لریک
 بدون فکر و تدبیر و فتنه فتنه بود
 یعنی بیست صدیق ناگاه بود
 بدون تامل که در ذوق و
 تعیین فاضل اصحاب
 تشبیه و مسابرت بیعت
 نمودند و مثل این بیعت لایق
 آنست که شرم و فتنه انگیزدین
 خطبتهای از شرم آن خطبتهای
 و معنی دین فیکم فیکم
 شما سابق فیکم مثل ابوبکر
 نیست که گردنهای سابقین
 و قطع کرده شود و بر او
 کزانی اطلع

اقوال صحابه و تابعین

الناس بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ حديث عائشه رضي الله عنها قالت قال عمر ابو بكر سيدنا وخيرنا واجبتنا
الى رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرج الترمذي ونيز اذ حديث عائشه رضي الله عنها فقالت قال عمر بل نبيا ليك
انت فانت سيدنا وخيرنا واجبتنا الى رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرج البخاري واذ حديث ابن عباس مثله واذ حديث
جابر بن عبد الله قال لا بى بكر يا خير الناس بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرج الترمذي واذ حديث ابن عمر
قال قيل لعمر لا تتخلف قال ان اتخلف فقد اتخلف من هو خير منى ابو بكر وان اترك فقد ترك من هو خير
منى رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرج البخاري واذ اجملة قول او سابق الى ابي خزيمة اذ حديث علقمة قال جابر
الى عمر وهو بعرفة فذكر قصة عبد الله بن مسعود وبشارة النبي صلى الله عليه وسلم قال عمر قلت والله لا اعدون
اليه فلا بشرته قال فعدت اليه لا بشره فوجدت ابا بكر قد سبقني اليه فبشره واولا والله ما سابقته الى خيبر قط
الا سبقني اليه اخرج احمد واذ حديث اسلم مولى عمر قال سمعت عمر بن الخطاب يقول امرنا رسول الله صلى الله
عليه وسلم ان تصدق فذكر الحديث الى ان قال قلت لا سابق الى شى ابا اخرج الترمذي وذكر عند عمر
قبلي فقال وودت ان على كل مثل عمل يوا واحد من ايامه وليلة واحدة من ليا اليه فذكر ليلية الغار وقصة
ارتداد العرب رواه زين كذا فى المشكوة واذ اجملة لفظ اتق باخلافة ومعلوم است كه خلافت مشرط است
بصفات كمال و اتق باخلافة اكل مبروم است و ان صفات اذ حديث انس در قصة بيعت عامه و
ان ابا بكر صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم وثالى اثنين وانه اولى المسلمين باموركم فقوموا
فبايعوه اخرج البخاري واذ حديث ابن عباس فى جواب من قال كانت بيعة ابي بكر فقلت فتمت وليسر
فيكم من يقطع الاعناق اليه مثل ابي بكر اخرج البخاري وقول او كان والى ان اقدم فضرب عنق لا يقرب
ذلك من اثم احب الى من ان انا مولى قوم فهم ابو بكر اذ حديث ابن عباس اخرج البخاري واذ اجملة
قول او بها المران اقتدى بهما واذ اجملة قول او و قصة نبى نضير والله يعلم انه بار راشد تابع للمحق واذ اجملة
اقاويل ذى النورين رضى الله عنه اذ حديث مسور بن مخزومه كه عبد الرحمن بن عوف شرطه كرهه برسيره
تسعين عمل كند و اقبول نمود اخرج البخاري وقول او در جواب تعريضات عبد الرحمن بن عوف بطعن
او اما قوله انى لم اترك ستمه فانى لا اطيعها ولا هو اخرج احمد وقول او هل استطيع ان اكون مثل فلان
قال

محدثان قهر از سنه
ان حضرت مسلم بن الحجاج
از ابن مسعود شنيده و چون
دست به ما برد داشت
فرمودند كه سوال كن و اده
خواهى بشنيديغنى از سبب
الذبا بودنش
خبر او فقه
فاروق خواست كه اين
تباست بعد از رسوله
مدينه را رفت كه درين
ببا از بيعت كرو و
تبارت رسانيد

اقول عثمان رض

رحمة الله عليك ما من خلق الله احب الي من ان القاه بصحيفة بعد صحيفة النبي صلى الله عليه وسلم من هذا
المسبحي ثوبه اخرج احمد واز حديث ابى حنيفة قال كنت عند عمر وهو مسبحي ثوبه وقد قضى نخبه فجار على
فكشفت الثوب عن وجهه ثم قال رحمة الله عليك باخص فوالله بالقي بعد رسول الله صلى الله عليه
وسلم احب الي ان اتقى الله تعالى بصحيفة منك اخرج احمد واز ابن ماجه قول ابو سفيان رسول الله صلى الله
عليه وسلم و صلى ابو بكر و ثلث عمر از حديث قيس المازني قال سمعت عليا يقول سبق رسول الله
صلى الله عليه وسلم و صلى ابو بكر و ثلث عمر ثم خطبنا فقتله ويعقوب المدعي يشار اخرج احمد واز ابن ماجه تلويح
او با فضليت شيخين عن مرة قال جابر ابوسفيان بن حرب ابى علي بن ابي طالب فقال يا اباي هذا الامر
في اقل قرين قلته واذ لها ذلا يعني ابابكر و الله لمن عشت ملأنا عليه خيلا ورجالا فقال علي لطلال يا
عاديت الاسلام واهلها يا ابوسفيان فلم يضره ذلك شيئا انا وجدنا ابابكر لها الهل اخرج احمد واز ابن ماجه و
كروان او حديث ابو بكر و عمر سيد الكهول اهل الجنة واز ابن ماجه تسمية او اولاد خود را با سما و شيخين واز ابن ماجه قول
او رحم الله ابابكر جمع القرآن و حمل رسول الله كما في البقرة نور الله قبره كما نور مساجدنا و عن سالم بن ابي
ابجد قال كان اهل نجران قد بلغوا الرعيين الفان ذكر احد حديث واهلنا عمر اياهم قال فلما قدم على اتوه فقالوا
انا ساك نخطب عنك و شفاعتك عند نبيك الا اقلنا فابى و قال و يحكم ان عمر كان رشيدا الامر قال سلم
فكانوا يرون ان عليا لو كان طاعنا على عمر في شئ من امره طعن عليه في اهل نجران رواه ابن ابي شيبة
و از جمله روایات سادات اهل بقیع عن الحسن بن علی فی قصته روایه اخرج ابو یعلی و عن جعفر بن محمد عن
ابیه عن عبد الله بن جعفر قال ولینا ابو بكر فكلان خير خلق الله و احمد بنا و احنا هليلنا اخرج احمد و الحسن
ترين العائدين و در بسیاری از اخبار فعل رسول الله و ابو بكر و عمر و گفتن ابن عباس ما حوى اصحاب رسول
الله صلى الله عليه وسلم فارضا هم عندي عمر في النبي عن الصلوة بعد العصر و گفتن زید شهید که آباء من شیخین را
دوست میداشتند و رفتی که خروج کرده و بین عبد الله بن عباس قال دخلت علی عمر بن طعن فقلت
يا بشر يا نجة يا امير المؤمنين سلمت حين كفر الناس و جا هدت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حين خذله
الناس و قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم و هو عنك راض و لم يتخلف في خلافتك انسان و قلت

از همان سابق است که
راویان نام است که از
پیشی در سابق است و در
صلى و این نظر خود است
از صاحبی که جانب راست
دم زید را هم سبب دوم زید
دم سابقی باشد ۱۱
یعنی اقله کنی با مقصود
بکنه زید که عمر فاروق مارا
موضی اسوال ما در حدیث
از بگری و سوال با ایدی
را در جلد من نسازی ۱۲

روایات اهل بقیع

<p>عشیتہ ہما فی جلال بسوۃ + تبوحیدہ رب الانام وقولہ فان یقتلانی یقتلانی ولم اکن فیارب ابرہہ سیم والعبد یونس لمن ظل یہوے العقی من آل غالب</p>	<p>ولم یخذرا ما یخذر المرأ نوا لعقل شہدت بان المدنی علی قہل لا شکر بالرحمن من خیفہ یقتل وموسی وعیسیٰ نجی ثم لا تملی + علی غیر بزرگان منہ ولا عدل</p>
--	--

وازا قوال ابی ذر غفاری عن کحول عن غصیف بن اسحارث عن ابی ذر قال سترتی علی عمر فقال عمر
نعم الفتی قال فتبعہ بوذر فقال یافتی استغفر لی قال لا او تجبیرنی فقال انک مررت علی عمر رضی اللہ
عنه فقال نعم الفتی والی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان اللہ جعل الحق علی لسان عمر و
اخرجه اسحاکم وازا قوال سعد بن ابی وقاص قال اما واللہ ما کان باقدنا اسلاما ولا اقدنا ہجرۃ وکن
قد عرفت بای شیء فضلنا کان از ہدنا فی الدنیا یعنی عمر بن الخطاب باخرجه ابن ابی شیبہ وازا قوال عمرو
بن العاص قال واللہ لئن کان ابو بکر وعمر ترکا ہذا المال وهو کل لہما شیء منہ لقد غننا ونقض لہما وایم
اللہ ما کاننا بمغبونین ولانا قضی الرادولن کا ناما امر این یحرم علیہما من ہذا المال الذی اصبنا بعدہما تقد لکننا
وایم اللہ ما الوہن الامن قبلنا اخرجہ ابن ابی شیبہ وازا شعار حسان بن ثابت عن صیب بن ابی صیب
قال شہدت ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال حسان بن ثابت قلت فی ابی بکر شیدا حتی اسمع
قال قلت

بہ تعین ابی
ہم سئل لانی است
بیشہ صلت ہر کس کی یاد
بہ ہر کس کی یاد
بہ ہر کس کی یاد
انفال سعد بن ابی وقاص
انفال عمر بن حسان

<p>طاف العدو بہ اذ صاب عدلہ من اخلاق لم یعدل بہ بدلا</p>	<p>وثانی اتین فی الغار المنیف وقد وکان حب رسول اللہ قد علوا</p>
<p>قبسم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ اسحاکم وعن مجالد بن سعید قال سئل الشعی من اول من اسلم فقال سمعت قول حسان رضی اللہ عنہ</p>	
<p>فاذکر ا خاک ابا بکر بافعلا + بعد النبی واوفی ما بافعلا</p>	<p>اذا تذکرت شجوا من انی ثقیۃ خیر البیریۃ اتقاھا واعدا</p>

خبرته قال لما طعن عمر جعل يالم فقال له ابن عباس وكانه يجزئني يا امير المؤمنين ولا اكل ذلك بعد صحبة
رسول الله صلى الله عليه وسلم فاحسنت صحبته ثم فارقتك وهو عنك راض ثم صحبت ابا بكر فاحسنت صحبته
ثم فارقتك وهو عنك راض ثم صحبت محمد فاحسنت صحبته ثم فارقتك لغارتهم وهم عنك راضون قال
اما ذكرت من صحبة رسول الله صلى الله عليه وسلم ورضاه فانا ذلك من من الله من به علي واما ذكرت
من صحبة ابي بكر ورضاه فانا ذلك من من الله من به علي واما ترى من جزى قومون اهلك ومن
اجل اصحابك والعدوان لي طلاع الارض ذهابا لا قد يث به من عذاب الله قبل ان اراه اخرجته للخارج
واذا قال سعيد بن المسيب قال كان ابو بكر الصديق من النبي صلى الله عليه وسلم مكان الوزير فكان يشا
في جميع اموره وكان ثانياه في الاسلام وكان ثانياه في الغار وكان ثانياه في العرش يوم بدر وكان
ثانياه في القبر ولم يكن رسول الله صلى الله عليه وسلم يقيم عليه احد اخرجته احكام واذا قال قاسم بن محمد بن ابي بكر روى
ان رجلا من ابناء اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال في مجلس فيه القاسم بن محمد بن ابي بكر
الصديق والسيب كان لرسول الله صلى الله عليه وسلم من موطن الا وعلی معه فيه فقال القاسم يا اخي
لا تحلف قل لهم قال بلى بالارده قال المدعوز جل ثابتي اثنان اذ هما في الغار اخرجته ابو عمر في الاستيعاب
واذا قال مسروق قول اوحش ابى بكر وعمر ومعه فضلها من السنة اخرجته ابو عمر في الاستيعاب واذا قال
حسن بصرى عن يونس قال كان الحسن ربا وكرمه فيقول والله ما كان باولم اسلما ولا بافضلهم نفقة
في سبيل الله ولكن غلب الناس بالزهد في الدنيا والصرافة في امر الله ولا يخاف في امر الله لومه لائم
اخرجته ابن ابي شيبة وعن هشام عن الحسن قال كان عمر بن الخطاب يكره ابية في ورده فتخفف فيسلك حتى يسقط
حتى يلزم بية حتى يعاد يحسبونه مرضا اخرجته ابن ابي شيبة واذا قال محمد بن سيرين قال ما اظن رجلا
ينقص ابا بكر عمر بحب النبي صلى الله عليه وسلم اخرجته الترمذي وقال ابو داود حدثنا محمد بن سيرين قال
حدثنا محمد بن يحيى القزويني قال سمعت سفیان يقول من زعم ان عليا كان احق بالولاية منها فقد خطا
ابا بكر وعمر والمهاجرين والانصار رضي الله تعالى عن جميعهم واما راه يرتفع نداه على السماء ا ما دليل
عقلى برافضيت شيخين پس تقریر آن موقوف است برسخت مقدمه چون آن رسخت مقدمه معلوم

من صحبة رسول الله صلى الله عليه وسلم
ابى بن يحيى يبارك على
سفلان باخرجه نودلف
ابى بن جنت اخرجته
قودان نتوانى ساروت

ابى بكر
عمر

ابى بكر
عمر

ابى بكر
عمر

ابى بكر
عمر

شود ترتیب شکل اول از قیاس اقترانی سهل گردد که شخین بهترند از سائر صحابه در صفات کذا و کذا
 و صفات کذا و کذا افضل کلی است پس شخین متمیزند از سائر صحابه بفضول کلی مقدمه اولی بیان
 حقیقت فضل مطلقا بدانکه حقیقت فضل چیزی بر چیزی اشتراک هر دو است در اصل و زیاده اول
 است بر ثانی و آن اصل و دلیل این مقدمه استقرار موضع استعمال لفظ فضل است کما لا یخفی پس اگر
 در اصل واحد اشتراک را ملاحظه کنیم لفظ فضل استعمال کردن ممنوع باشد نتوان گفت که نار و میل
 بجانب علو افضل است از حمار و در بلاوت یا این دارا طول و اعراض است از حقیقت انسان اگر سوار
 شخین باشد در چیزی یا ثانی زائد باشد در آن چیز از اول نتوان گفت که اول افضل است سوال
 اگر گوی که در بعضی استعمالات میگویم که یا قوت افضل است از جبر فی نفسه یا آدمی افضل است
 نفسه از فرس و فرس از گاؤ و گاؤ از حمار و ملاحظه اصل واحد در اینجا کلمه جویم جمله از اوصاف و علوم
 در اهل مخاطب بیشتر متداول شد و التفات بانها زیاد تر متحقق گردید پس در خیال مردمان چنان
 صورت بست که تفضیل یکی بر دیگری امری حقیقی است نه باعتبار شیء و در شیء و این خیال از قبیل
 خلط خطابیات و شعریات است به برانیات و این در اعضاء است که جز با اوصافیه ناشیانه
 خلق حکمت و عدالت و سلامت فطرت علاج آن میسر نیست علامت این خلط آنست که چون
 سخن در خواص احوال بحسب طلب یا بحسب سهولت نجت و حکایت و دفع شود گاهی بلور و فادزه
 راجع باشد از یا قوت و چون سخن در حمل افعال و رفتن راه واقع شود میل کنند بر جان فرس انسان
 و چون سخن در حرارت افتد گاؤ را بهتر دانند از فرس و چون سخن در موافقت مزاج لحم مزاج انسان
 گو سفند را ترجیح دهند بر گاؤ و چون سخن در سهولت اکتفا و کفایت حاجت خفیفه واقع شود خرا اختیار
 کنند بر گاؤ و آدرین صورت با لفظ تفضیل گویند بملاحظه ادب محاسن و لفظی دیگر بجای تفضیل استعمال
 نمایند کار با معنی فضل است نه با ادب محاسن استعمال الفاظ خطابیه با جمله هر گاه تفتیش حقیقت ملزم
 ما اقتد بآیه نیست از تصریح آن اوصاف که فضل باعتبار آنهاست زیرا که تا وقتیکه تصریح بآن
 اوصاف نکنیم اختلاف بر انداخته نشود و پرده خفا از روی حقیقت منکشف نگردد مقدمه

ثانیة بیان حقیقت فضل کلی بدانکه فضل کلی عبارت است از زیادت بحسب وصفاتی که در اکثر احوال و
 احسن احوال عقلا بآن اعتبار نمایند و بحسب وصفاتی که نفع آن در اکثر امور عقلا ادراک کنند مانند آنکه گویند
 یا قوت فضل است از حجر و ذهاب فضل است از نحاس و فرس فضل است از گاو و مصلح نظر عقلا در تفضیل
 یا قوت و ذهاب ترین است بآن و رغبت ملوک در آن و غلامان آن و آنچه بدان مانند در تفضیل
 فرس استعداؤ آن برای سواری ملوک و جهاد اعداؤ ترین بر کوب آن و بیج در تجارت آن و چون
 احسن و نفع بحسب سوم و حاجات و صناعات مختلف است لاجرم فضل کلی را دو حد پیدا شد
 فضل کلی بحسب عرف عام و بحسب عرف خاص و فضل کلی بحسب عرف عام در آن اشیاء باشد که همه
 مردم بحسب جبلت و رسم عام احسن و نفع شمرند بسبب آنکه آن صفات اکثر باشد در تداول مردمان
 خصوصا افاضل ایشان در هر طبقه مانند گندم نسبت جو و ذهاب نسبت نحاس و فضل کلی بحسب
 عرف خاص مختلف باشد بحسب حاجات و اغراض طبقات و امم مثلا از افراد انسان در هر مطلق
 طبقه که بتدبیر ملک مشغول اند فضل کلی کسی را باشد که مجمع رجال و نصب مکاتذقال و جبات
 و تفریق اموال و سیاست مدن در جمیع احوال احق و اقدر باشد و در عرف طبقه که باستنباط علوم
 و درس آنها مشغول اند فضل کلی کسی را باشد که احتیاط و اقدر باشد بر افتتار علوم و تحریر و تقریر آن و
 در زمره خدادان فضل کلی کسی را باشد که آلات حرب و ادوات ارتفاق باحسن وجه میتواند ساخت و اگر
 فضیلتی در کسی از غیر جبری که غرض این طبقات بدان متعلق است ظاهر شود مانند براعت جمال یا
 شرافت نسب آنرا فضل جبری گویند و گاهی جمعی مشغول باشند بدفن و عرف ایشان مستخرج باشد
 از هر دو فن معا مانند خاندانی از سادات که نجابت و بسیار هر دو معتز باشند و مانند خاندانی از قریش
 که بعلم و نجابت هر دو متبجح باشند پس در میان ایشان اگر شخصی علم و بسیار ندارد و نجابت کامله
 دارد او را فضل کلی بعرف ایشان نتوان داد و این مقدمه از تفتیش استعمالات فرق و امم واضح گردد
 مقدمه ثالثه هر گاه اهل ملت که جامع بندهست خود را بر پیغامبری مبعوث من عند الله تعالی علمی
 و کتابی جدا و معتقد باشند بانکه سعادت مخصوص است در اتباع این پیغمبر و این پیغمبر نیز خیرت و فضیلت است

چنانکه در حدیث شریف آمده و احسن الهدی ہدی محمد صلی اللہ علیہ وسلم و این پیغمبر افضل بشر است بلکہ افضل
از ملائکہ نیز افضل کلی استمال کنند در علوم ملت خود بکلم مقدمہ سابقہ مراد ایشان نباشد الا تشبہ بودن بہ
پیغامبر خود در صفاتی کہ پیغامبر را از جهت پیغامبری او ثابت است و تحمل اعبار ترویج و نشر آن ملت و در
بودن در میان پیغامبر و امت او در ان علوم و تربیت کردن است بر نہاج تربیت پیغامبر نظیر آنکہ در
مذہب شافعی ابو اسحق شیرازی و بعد از وی امام محمد غزالی و بعد از وی امام رافعی و بعد از وی امام نووی
افضل صحابہ و شدند کما لا یخفی علی متبعی مذہبہ و در مذہب حنفی امام ابو یوسف و امام محمد و بعد از ایشان شیخ
و کرنی و بعد از ایشان قدوری و بر بان الدین مرغینانی و ابو البرکات نسفی افضل صحابہ بحیثیہ بودند
و در طریق نقشبندیہ شیخ علاء الدین عطار و بعد از ایشان خواجہ عبید اللہ احرار افضل صحابہ و شدند اسے
غیر فلک من الامثلہ و التظاریر بفہم اگر میتوانی فہمید کہ نظام ملت بوجہی از وجہ مشابہت دارد بانظام
سیاست مدنیہ و چنانکہ در سیاست مدنیہ امر ملک تمامی نمی شود بغیر اعانت اعوان کہ بمنزلہ جوارح ملک اند
امر ملت نیز تمامی نمی شود بدون اعوان پیغامبر کہ بمنزلہ جوارح پیغامبر باشند باز اعوان مختلف اند بعض
اہل قلم و بعض اہل سیف و ہر شخصی از ہزاران ہزار دخل دارد در تمام امر او بر حسب مقدار خود و افضل
اعوان کسی است کہ بمنزلہ وزیر و بخشی باشد در جمع جنود و تدبیر نصب عزل و شریک ہا و شاہ شود در حل
و عقد و جمع و تفویق بہچنان سیاست ملت تمامی شود بدون قرار و غزوة و علمای و یکی را از ہزاران ہزار دخل
ہست در تمام امر او بر حسب مقدار خود و افضل اعوان کسی است کہ عضدا و شد در وقت تنہای او و عزت
اسلام داد و در وقت غربت او و کسر جماعت متعصبین نمود در وقت غلبہ مدار و بعد از آنکہ پیغامبر بر فیتقی
اعلی صعود فرمود علم او را مشہور ساخت و دین او را در عرب و عجم شائع گردانید و این کہ گفتیم کہ تشبہ در صفاتی
کہ از جهت نبوتہ حاصل شدہ است می باید از ان جهت گفتیم کہ حضرت پیغامبر با صلوات اللہ و سلامتہ علیہ
اوصاف کمال بہ جمع فرمودہ بود کہ بعض آن باصل نبوت لازم نیست مثل جمال رابع و نسب بارع
و صوت حسن و قوت بطش و بات و غیر آن ۴ آنچه خوبان ہمہ نند تو تہاداری ۵ لیکن سخن در فضیلتی
نی رود کہ ہمہ انبیاء بر امت خود ہا تحقق است و تشبہ بان داعانت در ان سوال اگر گوی کہ خدا تعالی

پس خدا تعالیٰ پیغامبر افضل و نعمت خود بی سابقه عملی در قوت عاقله زیادتاً عطا میفرماید که سبب آن
 وحی از جانب غیب با او میرسد و جنت و نار را مشاهده میفرماید و ملائکه را بصورت آنها بیند و در واقعات و رؤیای
 صالحه واقعات آینده را بصورت مثالی در می یابد و سوای این جزو اشارت واقع شده است در حدیث
 الرویا جزو من است و العین جزو من النبوة و همچنین در قوت عامله او مدوی میدهد که سبب آن سمت صالح
 نصیب او میگردد و در رعایت آداب عبادات و تدبیر منزل و سیاست مدینه بطوری که از آن خوبتر متصور
 نشود اهتمام میفرماید و خلق و شجاعت و سیاست و عدالت و کفایت و شناختن مصلحت هر وقتی او را عطا
 میکند و بسوی این جزو اشارت واقع شد در حدیث السمیت الصالح جزو من خمسه عشر من جزو من اجزاء النبوة
 اگر میخواهی که خواص نبی را بفهمی فرض کن که چهار شخص را در یک تن جمع کرده اند و نام آن مجموع را نبی
 گذاشته باشند با دستهای که صاحب حکمت عملی او را انسان مدنی میگویند یعنی انسانی که ظل نفس ناطقه او بر روی
 می افتد و بسبب آن ظل الیتمی و انتظامی در میان افراد بشر واقع می شود و هر یکی بر جای خود قرار گرفته
 ترتیبی مناسب حادث میگردد و از انواع اهل قلم و ابطال و مدبران پیش و سیاست کنندگان در مدن
 و مزارع و تجار و غیر ایشان پس اگر اجتماع و ترتیب در میان این فرق متحقق نباشد سبب ظل نفس
 ناطقه او که بر ایشان می افتد بواسطه افعال و اقوال او از سر نو متحقق گردد و اگر متحقق باشد بکمال خود رسد
 و هر ناایستنی که در وی هست زایل گردد و قصه مختصر کنم هر چه درین انسان می باید از محبت و حکمت و عدالت
 و شجاعت و کفایت و غیر آن همه در نبی به بین و حکمی که در حکمت عملی بسز آمده و علم اخلاق و تدبیر منازل
 و سیاست مدن نیک شناخته و اصول و فروع آن علوم را عاوی شده و بر علم اکتفانه نموده بلکه همان
 صفات تحقیقاً و تخلقا در وی نمایان شده و آثار آن صفات جینا فینا از وی میتراود که کل انار تیر شمر باقیه
 و صوفی می شدی که در میان زمره صوفیان نشسته مصدر کرامات عجیبه و خوارق غریبه گشته و بقوه اشداد
 خود با دیه پیمان خلل بر راه نبات نموده بعد از آنکه طریق تمذیب نفس بطاعات و ریاضت نیک شناخته
 و حس مشترک او در آن علوم حقه گشته و خدایا می عالم ملک و خدایا می عالم ملکوت بروی مفاض شده و خواص
 اعمال جلال و افکار زبان نیک و رزیده بخبری و کلی این فنون ما هر گردیده مثل آنچه در مقامات شائمه

باشند بجهت الاسرار و مقامات خواجہ نقشبند خوانندہ باشی و جبرئیلی کہ چارچہ از جوارح تدبیر الہی گشته و واسطہ
 اخذ علوم حجاز منبج آن شده و لا یعصون الا امرہم و یفعلون ما یؤمرون و صف او شده و از جد جہلیت
 او را ہی بخطبہ القدس کشادہ و از ان راہ علوم مجرودہ عالیہ در عقل و قالب در نختہ و اطمینانی و بی ثباتی
 و عظمتی میسر و شدہ باز تامل باید کرد کہ آنحضرت صلیم در ایام خود بچہ چیز اعتنا تمام نمودند و از آثار آنحضرت صلی
 اللہ علیہ وسلم در عالم چہ چیز باقی ماند و بہر چند این سخن در نزد است اما از جزئیات بکلیات انتقال می باید کرد
 و حدس زہن را کار باید فرمود قال اللہ تعالیٰ ہو الذی بعث فی الامم رسولاً منہم لعلہم یذکروا
 و یعلمون الکتاب الحکمۃ وان کانوا من قبل نفی ضلال مبین و آخرین منہم لما یحکو بہم و ہو العزیز الحکیم پس
 باید دانست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در زمانی مبعوث شدند کہ شرک در عبادت شائع بود و سعادت را
 اثبات نمی کردند و عبادت را فراموش ساخته بودند و در دین حنفی کہ منسوب است بحضرت ابراہیم تحریر
 راہ یافتہ بود و در اول بعثت ابطال شرک نمودند و اثبات مجازات فرمودند و تحریفات را بر انداختند ان گاہ
 عرب عامہ و قریش خاصہ تبعصب برخاستند و ایذا دادند آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بقوت خدا و او در
 مقابلہ و مجاہدہ ایشان استقامت نمودند با آنکہ راہی واضح شد و اسلام از کفر ممتاز گشت و مردمان در
 دین حق درآمدند بعد از ان مامور شدند بحجرت و بہادور ان باب تباید الہی سعی کہ زیادہ بر ان مقدور نشد
 نباشد بجا آوردند و وقوع با واقع شد و ہر میت بابر کفار افتاد و دین جاہلیت از ہم پاشید و مظالم و مخالفت
 نسبت عادی کہ شیوع تمام یافتہ بود در کمین عدم رفت و علمی کہ ہرگز بان آشنا نبودند در میان ایشان شائع
 شد و ان وہ علم است علم قرآن و علم ایمان یعنی ارکان پنجگانہ اسلام با توقیت اوقات و تعیین ادب
 و امتدآن و علم معاد یعنی شرح احوال بزخ و حشر و جنت و نار و علم احسان یعنی از قوالب عبادات
 بارواح آن و از صور طامات بانوار ان ترقی نمودن و نام احسان امر و زیر طریقت و معرفت است و علم
 تسارع و تدبیر منازل و سیاست مدن و طریق معاش و علم اخلاق و علم ادب و علم فتن یعنی حوادث
 آیندہ و علم فضائل اعمال و علم مناقب عمال و این ہمہ علوم را بوجہی شرح و تفصیل داود شائع و مشہور
 گردانید کہ با قاصی و ادانی و صغیر و کبیر و ذکی و غبی رسید الا ہر زلی نصیبی کہ شقاوت ازلی او را در گرفتہ

و تربیت فرمود اهل زمان خود تا آنکه اهل بدو و سکن صحرا محسین و مقربین گشتند و این تربیت بغیض
 صحبت بابرکت بود و امر معروف و نهی منکر در هر حالتی بقدر آن حالت و همین من عظمی که اشاره واقع شد
 درین آیت اگر عمری در تامل بگذرانی مثل این منقح و محصل نیابی مقدمه خامسه بیان آنکه حالتی
 که بسبب آن غیر نبی بانی تشبه کند حیست و اعانت کلی پیغامبر در اموری که پیغامبر برای او مبعوث شد
 و با عتقاد تمام از اسرار خجام و او چه قسم متصور گردد بدانکه تشبه در خلقت اولی که اراده بعثت است بان
 طریق تواند بود که اراده منعقد شود بانکه تمام این کاربرد است بعضی امتیان کنند و این معنی را پیغامبر بشاود
 فرماید قال الله تعالی کنتم خیر امته اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر و تو مننون بالله
 عن بهر بن حکیم عن ابیه عن جده انه سمع النبی صلی الله علیه وسلم یقول فی قوله تعالی کنتم خیر امته الایة قال
 انتم تمون سبعین امته انتم خیر با و اگر ما علی المد اخرج الترمذی و عن ابن عباس فی قوله عز وجل کنتم خیر
 امته اخرجت للناس قال هم الذین باجروا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم من مکة الی المدینة اخرج الحاکم
 و قال الله تعالی و عد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من
 قبلهم و یکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم و لیبذلنهم من بعد خوفهم انما یعبدوننی لا لیسیر کون لی شیدا و من کفر
 بعد ذلک فاولئک هم الفاسقون عن ابی بن کعب قال لما قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم
 و اصحابه الی المدینة و آواهم الانصار و رثم العرب عن قوس واحدة کانوا الایمونیون الی بالسلح و لا یصحون الی
 فیه فقالوا اترون انما نعیش حتی نبت آمنین مطمئنین لا تنجان الا الله فنزلت و عد الله الذین آمنوا منکم
 الایة اخرج الحاکم و عن ابی هريرة قال کنا عند مالک بن انس فذکر و ارجلنا یتقص صحاب رسول الله صلی الله
 علیه وسلم فقال مالک من اصبح من الناس فی قلبه غیظ علی صحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فقد ضاقت
 به الایة و عد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات اخرجوا الی احدی و قد بنیان الله تعالی کشف علی
 نبیه بما ی ای اصحابه ان الماد بیک استخلاف صحاب ثلثین سنة و قال الله تعالی ذلک تسلیم فی التوراة و
 تسلیم فی الانجیل کزرع اخرج شطاه فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوة لیجیب الزرع لیغیظ بهم الکفار
 و عد الله الذین آمنوا و عملوا الصالحات منهم مغفرة و اجر عظیما عن حذیمة قال قرأ رجل علی عبد الله سورة الفتح

فلما بلغ كثر ع اخرج شطاه فآزره فاستغلظ فاستوى على سوتو يعجب الزراع ليغيط بهم الكفار قال ليغيط
 السد بالنبي صلى الله عليه وسلم وباصحابه الكفار قال ثم قال عبد السد اتم الزراع وقد ناصداه اخرج ابحاكم
 وعن عائشة في قوله تعالى ليغيط بهم الكفار قالت صحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم اتمروا بالاستقرار
 لهم فسبواهم اخرج ابحاكم وقال الواحدى هذا مثل ضرب الله تعالى لمحمد صلى الله عليه وسلم فالزرع محمد واطشطا
 صحابه والمؤمنون حوله وكالوا في ضعف وقتة كما كان اول الزرع وقيقا ثم غلظ وقوى وتلاحق كذلك
 المؤمنون قوى بعضهم بعضا حتى استغلظوا واستوى واعلى امرهم ليغيط بهم الكفار اى انما كثر بهم وقوا بهم
 ليكونوا غيظا للكافرين اما تشبهه در زيادتی که در جزر علی نفس ناطقه دهند باین وجه تواند بود که کسی را از امت
 محدث و ملهم کنند تا بعض بروج غیب در دل او لمعان نماید و این معنی بدو طریق تواند بود یکی آنکه مجرب در
 شنیدن سخن پیغام تبرئه شود باصل کار گویا آنرا بی واسطه می بیند و می داند و از لوازم این معنی تصدیق
 دل است بغیر کثرت و تیز از لوازم او صحبت دائمه با پیغمبر صلی الله علیه وسلم باوصف فنا و فدا و تسلیم
 و ترک مخالفت اگر چه در اولی شمی باشد و امام این طریق صدیق اکبر است و دوم آنکه فرست صادره او را
 نصیب کنند و عقل او را از حیطه القدس نمایند و دهند که غالباً اصابت کنند در مجتهدات خود و از لوازم
 این معنی آنست که وی بر حسب رای او نازل شود و تیز از لوازم او آنست که ممتاز شود در میان ابناء
 جنس خود بانکه هر چیزی را که ظن کند موافق واقع افتد و امام این طریق فاروق اعظم است اما تشبه در
 زیادتی که در جزر علی نفس ناطقه دهند بدو وجه تواند بود وجه اول آنکه سمت صالح داشته باشد و عدلت
 کامله و در امور ملک رانی و سیاست مدن و دوا آن دهد و بوجهی معاملة کند که امت بروی مختلف نشود
 و تا مقدر بدون سل سیف در میان سلیمان کار سر انجام دهد و جهاد عرب و عجم بنوعی که بهتر از آن متصور
 نباشد بجا آرد و حق شخصی از هر لایحه هزار که در امر ملت سعی کند جدا جدا بشناسد و از هر تنگی کاری که از وی
 می آید بگیرد و علما و عظام و نصرت دین را باقصی همت مطمح نظر خود سازد گویا برای همین کار مخلوق شده
 و این امر فایده سعادت او است و در قبول او همه بر موافقت ملت و مخالفت آن باشد یا اضا
 رای و فطانت المعینه بآن مشابیه گویای او امره اراده الهی افتاده هر چه می اندیشد از مکن غیب حسب

اندیشه او ظاهر شود چنانکه حضرت مرتضیٰ فرمود ان عمر کان رشید الرای و فرمود تا زیاده عمر بهتر از سیف ما است
و چه ثانی آنکه ترتیب کتب صحیح صحاب خود را بتاثر صحبت و بهر یکی را امر معروف کند در هر حالتی بقدر آن حالت
و مواعظ و خطب بلیغ و موثرترین کلمات باشد در نفوس و کلمات عجیبه و خوارق غریبه از وی مشاهد
افتد اما تشبیه او با پیغمبر در تحمل اعباء دعوت بآن وجه تواند بود که مرد جلیل القدر که در نظر مردمان محترم باشد
و از وی در حل و عقد خویش حساب میگرفته باشند و با وی از هر بطن جماعتی موافق باشند باقصی محبت
در اسلام قدم راسخ زند و مجرب و دخول او در اسلام در آید و مجرب و دخول او غزوة اسلام ظاهر شود و
در نظر مردمان پر ظاهر گردد که این ملت را ظهوری شدنی است و دست متعصبان از تطاول این ملت
بسبب قیام او بسته گردد و توقع غلبه از خاطر ایشان بسبب سوغ قدم او از هم باشد باز چون جهاد و میا
آید بهر وقتی او داخل باشد در حل و عقد و جمع رجال و نصب قتال و مشورت او را پذیرای تمام باشد پیش
آنحضرت صلی الله علیه و آله و تشبیه او با پیغمبر در نشر علوم بآن تواند بود که تصرف کند در علوم مرویه آنحضرت
صلی الله علیه و آله با روشها و طرق روایت و حمل ناس بر تعلیم علوم آنحضرت صلی الله علیه و آله و اگر در مسئله اقوال
روایات مختلف شوند خروج نماید از مضیق اختلاف بقضا و اجماع و ارشاد نماید بطریق اجتهاد را و سد کند
طریق تحریف را با جمله احکام نماید علم از پیغمبر و امام باشد درین راه و واسطه باشد در میان آنحضرت
صلی الله علیه و آله و امت او در اخذ علوم فائده در حدیث متواتر آمده است خیر القرون قرنی ثم الذین
یلونهم احادیث و سرور تفضیل صحابه هر که بعد از ایشان آمد آنست که ایشان واسطه اند میان پیغمبر
و این جماعت متاخره و از جهت غلبه اسلام بواسطه ایشان و رسیدن علم بسبب ایشان بفرمانگر میتوانی
فهمید که امر ملت مشابهت تمام دارد بدیواری که هرشت فوقانی متفرع است بر خشت تختانی و واسطه
استقامت او است تا آنکه کار باساس رسد همچنین هر قرن متاخر مستند و منت پذیر قرن متقدم است
شرائع اسلام و علوم و هدایت و شریع تا آنکه امر منتهی گردد بصاحب شریع که از جانب خدا تعالی شریعت
را بی واسطه آورده نمی بینی که امروز کافر می چون میخواهد که مسلمان شود چه قدر حرکات عظیمی بایش
گردد که از میان اهل کفر و کفر برآمده از اهل اسلام یا و گیرد و بآن متخلق گردد خدا تعالی رحمت تامه

نازل گردانا و بر ابا و اجداد و اساتذہ و مشایخ ما کہ در حجر تربیت خود ما را پرورش دادند و اول کلمہ بار سائید
 کلمہ اسلام بود و اول رسمی کہ بانمودند رسم اسلام بود آن مؤنت و سوار از سر بابر داشتند بر رجمہا کما ریس
 صغیر و رحمت دیگر و فی و اتم ازان نصیب اصول ایشان گردانا و کہ ایشانرا همچنین در حجر خود تربیت کرده
 این مؤنت خلاص گردانیدند و همچنین تا آنکہ صلوات تامہ و تحیات کاملہ تحفه جناب عالی آنحضرت صلی
 علیہ وسلم گردید بعد ہر سلمانی کہ باین ملت حقہ بہرہ مند گردید علماء و عملا اینچنین باید دانست و اینچنین است
 لہر جان خود باید نهاد تا بر آبی ظاہری و باطنی کردہ باشیم و از حقوق ایشانان دور شویم و الحمد للہ رب
 العالمین متقدمہ ساوسہ بیان تحقق این خصال در شخص بوجہ کمال اما متضمن بودن بعث پیغامبر
 صلی اللہ علیہ وسلم بعث ایشانرا و اعلام از جانب غیب یا معنی پس فصلی ازان در مسلک اول تقریر کردہ
 شد و ازین باب است قصہ سقف عن الاقرع مؤذن عمر بن الخطاب قال یعنی عمر بن الخطاب اسے
 اسقف فدعوتہ فقال لہ عمر بل تجدنی فی الکتاب قال نعم قال کیف تجدنی قال اجدک قرنا قال فسرغ علی
 اللہ و فقال قرن مہ قال قرن حدید امیر شہیدہ فقال کیف تجد الذی یحیی عہدی قال اجدہ خلیفہ صلیحاً
 غیر انہ یومر قرابتہ قال عمر رحم اللہ عثمان ثلثا قال کیف تجد الذی بعدہ قال اجدہ صدرا حدید قال فوضع
 عمر یرہ علی راسہ فقال یادفراہ فقال یا امیر المؤمنین انہ خلیفہ صالح و لکنہ یستخلف حدین استخلف و السیف
 مسلول و الدم مہراق قال ابوداؤد و الدرة النتن اخرجہ ابوداؤد فی بعض النسخ و ازین باب است
 رویا می عوف بن مالک عن عوف بن مالک الاشجعی انہ رای فی المنام کان الناس جموعا و اذ انہم
 فرعم فموقوفہم ثلث اذرع قال نقلت من ہذا قال عمر قلت لم قالوا لان فیہ ثلث خصال لانه لا یخاف
 فی اللہ لومہ لائم و انہ خلیفہ مستخلف و شہید مستشهد قال فاتی ابا بکر فقصھا علیہ فارسل الی عمر فدعاہ
 لیشبہہ قال فجاہ عمر قال فقال لی ابو بکر اقصص رویاک قال فلما بلغت خلیفہ مستخلف زبرنی عمر کہ
 و قال اسکت تقول ہذا و ابو بکر حی قال فلما کان بعد ان ولی عمر مرت بالشام و ہو علی المنبر قال
 یوحانی و قال اقصص رویاک فقصصتها فلما قلت انہ لا یخاف فی اللہ لومہ لائم قال انی لا رجوان بجلنی
 اللہ ثم قال فلما قلت خلیفہ مستخلف قال تجلفنی اللہ فسلان یعنی علی ما ولانی فلما ان ذکر ت شہید

آن پنج نفر یعنی خود را از ان
 در این طبع گفته اند و از ان
 در حدیث یعنی بلیغ جمہود
 از صدق حدیث و اول سلم
 پوشی و زبرہ پوشی است بکرم
 کرم است بکرم
 ثابت است
 مشکوٰۃ بہین جہت حضرت
 فاروق گفت یا زفرہ و زفرہ
 عطف یعنی با بواست کما ازین
 حالہ تشکل کردہ و از ان است

قوله في الخبر

استشهد قال اني لي بالشهادة وانا بين اظلمكم تغزون ولا اغزو ثم قال بل يات الدببان شاء الله اخرج
 ابو عمر في الاستيعاب وانا تشبهين بخصرت بينا بر صلى الله عليه وسلم ورجل عقل نفس ناطقة بان ووطر ليقه
 كبيان كرويم پس شواهد بسیار دارد از جمله حديث ابى دروار قال قال النبى صلى الله عليه وسلم ان الله بعثنى اليكم
 فقلتم كذبت وقال ابو بكر صدقت وواسانى بنفسه واما قبل انتم تاركولى صاحبى مرتين فما اودى بعد ما اخرج
 البخارى وحديث عائشة قال بلدا اسرى النبى صلى الله عليه وسلم الى المسجد الاقصى اصبح يتحدث الناس بذلك فارتب
 ناس من كان امثوابه وصدوقه وسوا ذلك الى ابى بكر رضى الله عنه فقالوا اهل لك الى صاحبك يزعم انه اسرى
 به الليلة الى بيت المقدس قال لوقال ذلك لقد صدق قالوا او تصدق انه ذهب الليلة الى بيت المقدس
 وجار قبل ان يصبح قال نعم انى لا صدق فيما هو بعد من ذلك اصدقه بخبر السمار فى غدوة اوردته فلذلك سمي
 ابو بكر الصديق اخرج الحاكم قال ابو عمر سمي بالصديق لبداره الى تصديق رسول الله صلى الله عليه وسلم فى كل
 ما جاره وقيل بل قيل له الصديق تصديقه فى خبر الاسراء وفى حديث التخيير قال على فكان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم هو الخيبر وكان ابو بكر علمنا به وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم دعوا الى صاحبى فانكم قتلتم
 كذبت وقال لى صدقت وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فى كلام البقرة والذئب امنت به انا و ابو بكر
 وعمر وما ياتهم علما منه باكانا عليه من اليقين والايان انتهى قول ابى عمر وعن ابى سعيد اخذرى ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم جلس على المنبر فقال ان عبد خيرى الدين ان يوتيه من زهرة الدنيا ما شاء ودين باعنده
 فاختر ما عنده فقال ابو بكر فدنياك يا رسول الله يا ابا تادامها سا قال فحجبنا فقال الناس انظر وا الى
 هذا الشيخ بنجر رسول الله صلى الله عليه وسلم عن عبد خيرى الدين ان يوتيه من زهرة الدنيا ما شاء ودين
 ما عنده الله هو يقول فدنياك يا ابا تادامها سا فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم هو الخيبر وكان ابو بكر علمنا
 به فقال النبى صلى الله عليه وسلم ان من امن الناس على فى صحته وماله ابو بكر ولو كنت متخذ اخليل لا اتخذت
 ابا بكر خيلا ولكن اخوة الاسلام لا يتبعين فى المسيخوخة الاخوة الى بكر اخرج الترمذى والشيخين نحوه من طرق
 متعددة وعن عائشة ان ابا بكر لم يقبل بيت شعر فى الاسلام حتى مات وانه كان قد حرم شعر فى الجاهلية هو و
 عثمان رضى الله عنهما اخرج ابو عمر فى الاستيعاب وعن سعيد بن المسيب ان رجلا من اسلم جار الى ابى بكر

الصدیق فقال له ان الاخرزني فقال له ابو بكر بل ذكرت هذا لا جد غيري فقال لا فقال له ابو بكر فتب الى الرسول
استتر لستر المدفان السد قبل التوبة من عباده فلم تقره نفسه حتى عمر بن الخطاب قتل له مثل ما قال لابي
بكر فقال له عمر مثل ما قال له ابو بكر قال فلم تقره نفسه حتى جاز الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له ان
الاخرزني قال سيد فاعرض عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاث مرات كل ذلك يعرض عنه رسول الله
صلى الله عليه وسلم حتى اذا اكثر بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم الى اهل مكة فقال ليشكي ابو جحبه فقالوا يا رسول الله
والمدانه لصحيح فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اكرام شيب قالوا بل شيب يا رسول الله فامر به رسول الله
صلى الله عليه وسلم فخرج اخرج به مالك وعن السور بن مخرمة في قصة احمديته وحدث ابي جنبل فقال عمر بن الخطاب
فاتيت نبي الله صلى الله عليه وسلم فقلت استنبي الله فقال بل قلت لسنا على الحق وصدقنا على
الباطل قال بل قلت فلم نعطي الدين في ديننا اذا قال اني رسول الله دست اعصية وهو ناصرى قلت
اوليس كنت تحذنا اناسا الى البيت فنطوف به قال بل انا خيرتك انا تاه العام قلت لا قال فانك اتيه
ومطوف به قال فاتيت ابا بكر فقلت يا ابا بكر اليس هذا نبي الله فقال بل قلت لسنا على الحق وصدقنا
على الباطل قال بل قلت فلم نعطي الدين في ديننا اذا قال ايها الرجل انه رسول الله وليس يعصى به
وهو ناصر فاستمسك بغزوه فوالمدانه على الحق قلت اليس كان يذنا اناسا الى البيت فنطوف به قال
بل انا خيرك انك تاه العام قلت لا قال فانك اتيه ومطوف به اخرج البخاري وعمر بن عباس قال
لما اخرج اهل مكة النبي صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر الصديق رضي الله عنه انا لمدوانا اليه راجون اخرجوا نبيهم
ليهلكوا قال فنزلت اذن للذين يتعاملون بانهم ظلموا وان الله على نصرهم لقدير قال ابو بكر الصديق فقلت
انها قال اخرجها احكام وفي قصة روى النبي صلى الله عليه وسلم عنما كثيرة سودا دخلت فيها غنم كثيرة بيض وفي
رواية ابي ايوب قتل النبي صلى الله عليه وسلم يا ابا بكر اعبر يا فقال ابو بكر يا رسول الله هي العرب تتبعك ثم
تتبعها الجحش حتى تنخر يا فقال النبي صلى الله عليه وسلم هكذا عبر بالملك السحرا اخرجها احكام وقال ابن هشام حدثني
بعض اهل العلم عن ابراهيم بن جعفر الحمودي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اريت الى نعت نعت
من عيس فالتذوت طعمها فاعترض في حلقى منها شئ حين تبلعتها فادخل على يده ونزعه فقال ابو بكر
طعامي ازخره مدخن واست

رواية ابو بكر
وغيره في قوله
قد نعظمه
بكره في قوله
فادون بل
سنة في قوله
بوجوبه

ورضي الله عنه يا رسول الله هذه سرية من سراياك تبعثنا فياتيك منها بعض ما تحب ويكون في بعضها عرض
 فتبعث علينا فيسجد وعن عائشة قالت رايت ثلثة اعمار سقطن في حجرتي فقصصت رويها على ابني بك الصديق
 قالت فلما اتوني رسول الله صلى الله عليه وسلم ودفن في بيها قال لها ابو بكر بن ابي ابي القاسم و هو خير يا اخو جبالك
 في الموطاة عن ابى هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لقد كان فيما قبلكم من الامم محدثون فان
 يكن في امتي منهم احد فانه عمر اخو جبال بنجارى قال ابو عمر من حديث ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم ان السجبل احمق على لسان عمر وقلبه وتزل القرآن بموافقة في اسرى بدر وفي الجباب وفي تحريم الخمر
 وفي مقام ابراهيم وروى من حديث عتبة بن عامر والى هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال لو كان
 بعدى نبي لكان عمرو بن حديث ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بينا انا نائم ايتت بقبح بلبن فخرت
 حتى رايت الرى يخرج من اظفاري ثم اعطيت فضلى عمر قال فما اولت ذلك يا رسول الله قال العلم و
 قال على ما كنا بعد ان السكينة تنطق على ما ان عمر بن ابن سيرين قال كعب لعمر يا امير المؤمنين هل ترى
 في منامك شيئا فانتهره فقال انا اجد رجلا يرمى امر الامة في منامه معز وانا بن عساكر ذكر ابن ابى داود
 كتاب مصاحف انه كان ابو بكر يسمع مناجاة جبريل للنبي صلى الله عليه وسلم ولا يراه من كتابه انما هو في
 باب ما كان يظهر عليه في الوحى من الآيات وقال حذيفة كان علم الناس كلهم قدوس في حجر مع علم عمر و
 قال ابن مسعود لو وضع علم احياء العرب في كفة ميزان ووضع علم عمر في كفة لرج علم عمر ولقد كانوا يرون انه
 ذهب تسعة عشر العلم و اجلس كنت اجلسه من عمر و لوق في نفسى من عمل سنة اتمى كلام ابى عمرو بن عبد الله
 بن عمر قال ما سمعت عمر شئ قط فيقول انى لاطنه كذا الا كان كما يظن اخو جبال بنجارى وعنه ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم قال ان السجبل احمق على لسان عمر وقلبه وقال ابن عمر ما تزل بالناس امر قط فقالوا
 فيه وقال فيه عمر لا تزل فيه القرآن على نحو ما قال عمر اخو جبال بنجارى وعنه ان عمر بن الخطاب
 انه قال اللهم بين لنا في الخمر بيان شفاء فنزلت التي في البقرة يا اونك عن اخو والميسر قل فيها الخمر البيرة
 فدعى عمر فقزلت عليه ثم قال اللهم بين لنا في الخمر بيان شفاء فنزلت التي في النساء يا ايها الذين آمنوا لا
 تقر بوا الصلوة واتم سكارى فدعى عمر فقزلت عليه ثم قال اللهم بين لنا في الخمر بيان شفاء فنزلت التي

بنى ابن نقد بن زريق
 شرح الحديث
 بنى ابن حديث وروى
 شرح الحديث

قوله صلى الله عليه وسلم ان هذا القرآن نزل على سبعة احرف وكان الامر على هذا حيوة رسول الله صلى الله عليه
 وسلم وبعده كانوا يقرؤون بالقرارة التي اقرأهم رسول الله صلى الله عليه وسلم وتعمم باذن الله عز وجل الى
 ان وقع الاختلاف بين القراء في زمن عثمان بن عفان واشتد الامر فيه بينهم حتى اظهر بعضهم انكار بعض
 البراءة منه وخافوا الفرقة فاستشار عثمان رضي الله عنه الصحابة في ذلك فجمع الله تعالى الامم بسبب اختيار
 الصحابة على مصحف واحد هو آخر العرضات من رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان ابو بكر الصديق رضي الله
 عنه امر بكتبه جميعا بعد ما كان متفرقا في الرقاع بمشورة الصحابة حين استقرت بقراءة القرآن يوم اليمامة في قول
 ذهاب كثير من القرآن بذياب حملة فامر بجمعه في مصحف واحد ليكون اصلا للمسلمين يرجعون اليه ويعتمدون
 عليه فامر عثمان بنسخه في مصاحف وجمع القوم عليه وامر بتحريق ما سواه قطعا لمادة الخلاف وكان ما يخالف
 المتفق عليه في حكم المنسوخ والمرفوع كسائر ما نسخ ويرفع منه بالتفاق الصحابة عليه وللمكتوب بين اللوحين
 وهو المحفوظ من الدعز وجل للعباد وهو الامم للامة وليس لاحد ان يعدو في اللفظ الى ما هو خارج من حكم
 الكتابة والشواذ فاما القرارة باللغات المختلفة مما يوافق المخطو والكتاب فالنسخة فيها باقية والتوسعة قائمة
 بعد ثبوتها وصحتها بنقل العدول عن رسول الله صلى الله عليه وسلم على ما قرأته القراء المعروفون بالنقل
 الصحيح عن الصحابة رضي الله عنهم روى بن جرير بن زيد بن ثابت قال القرارة ستة واراد به والله اعلم ان
 اتباع من قبلنا في الحروف وفي القراءة ستة متبعة لا يجوز فيه مخالفة المصحف الذي هو امام ولا مخالفة القراء
 التي هي مشهورة وان كان غير ذلك شائعا في اللغة جمعت الصحابة والتابعون فمن بعدهم على هذا ان
 القرارة ستة ليس لاحد ان يغير حرفا الا بالترجم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم موافق لمخط المصحف
 اخذه لفظا وتلقينا وصح عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال استقرأوا القرآن من اربعة عبد الله بن مسعود
 وسالم بن ابى بن خديفة والى بن كعب ومعاوية بن جبل والقراء المعروفون اسندوا قرأتهم الى الصحابة فبعث
 بن كثير ونافع اسندوا الى ابي بن كعب وعبد الله بن عامر اسندوا الى عثمان بن عفان واسندوا الى علي
 وعبد الله بن مسعود وزيدوا اسندوا الى عثمان علي وهو لا يقرأوا على النبي صلى الله عليه وسلم سبعة اركان
 فاروق اعظم باهتام عظيم قرأه انصب فرمود برائى تعليم قرآن وتعاهد ايشان نمود ودر قرارات سنن

كل ذلك يقوله وقال في الثالثة وهو غضبان نعم والصدق انزلها الصد على جبرئيل وانزلها جبرئيل على محمد فلم يستامر
فيها الخطاب ولا ابنه فخرج عمر وهو رافع يديه وهو يقول الصد اكبر الصد اكبر اخرجوا احكامك ومعنى اين حديث انت
فاروق اعظم واودر والذين اتبعوا هم نخواند وبعد مناظره الي بن كعب ظاهر شد كه صحیح وجود او است پس
در مصحف همان صحیح را اثبات نمود و عن ابی ادریس عن ابی بن كعب انه كان يقرأ اذ جعل الذين كفروا في
قلوبهم الحمية حمية اجمالية ولو حتمت كما حمو الفسد المسجد الحرام فانزل الله سبحانه على رسوله في ذلك عمر فاشته عليه
فبعث اليه وهو بينا ناقه فدخل عليه فدعا ناسا من صحابه فيهم زيد بن ثابت فقال من يقرأ منكم سورة
الفتح فقرأ زيد على قرأنا اليوم فعلقه عمر فقال له ابی انكلم فقال تكلم فقال لقد علمت اني ادخل على النبي
صلى الله عليه وسلم ويقرئني وانتم بالباب فان اجبت ان اقر الناس على ما قرأني اقرت واللام اقر
حرفا فاجب قال بل اقر الناس اخرجوا احكامك ومعنى اين حديث انت كه ولو حتمت كما حمو استوا ترست
بلکه قرآنه شاذه است پس آنرا در قرآن داخل نکردند عن الشافعي انه قال حدثنا اسمعيل بن عبد الله بن سفيان قال قرأت
شبل وجرشيل انه قرأ على عبد الله بن كثير بن عبد الله بن قرا على مجاهد وانه قرأ على ابن عباس بن عباس انه قرأ
على ابی بن كعب قال ابن عباس قرأ على النبي صلى الله عليه وسلم قال الشافعي وقرأت على اسمعيل بن عبد الله بن سفيان
وعن احمد بن محمد بن القاسم بن ابی هريرة قال سمعت عكرمة بن سليمان يقول قرأت على اسمعيل بن عبد الله بن سفيان
والضحى كبر حتى ختم وانه قرأ على عبد الله بن كثير بن عبد الله بن قرا على مجاهد وانه قرأ على ابن عباس
امر به ذلك واخبر ابن عباس ان كعب بن جبرئيل بن كعب بن عبد الله بن قرا على مجاهد وانه قرأ على ابن عباس
عن جبرئيل بن قرا في كتاب عمر الى اهل اليمن بكونه اما بعد فاتم راس العرب مجتمعا وانتم سمي الذي
ارمى به ان جاشي من ههنا وههنا وقد بعث اليكم عبد الله واخترت لكم واثرتمكم به على نفسي اخرجوا احكامك و
عن ابي حازم بن المضر بن قرا في كتاب عمر الى اهل الكوفة اما بعد فاني بعثت اليكم عمارا اميرا وعبد الله
بن مسعود معلما ووزيرا وهما من انبياء من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستمعوا لهما واقعدوا
بها فاني قد اثرتمكم بعبد الله على نفسي اثرة اخرجوا ابو عمر في الاستيعاب وعن الاعمش قال قرأت القرآن
على يحيى بن وثاب ثلاثين مرة وقرئ على علي بن علقمة وقرئ على عبد الله بن قرا على رسول الله صلى الله عليه وسلم

از اخبار اهل البيت
قطران ونايمن ان
صحة اقرت في
...

عليه وسلم والرخبة فاجبر كسب الرأى اخرج الحاكم وعنه قيس بن مروان انه اتى عمر فقال حببت يا امير المؤمنين من الكوفة
وتركت بها رجلا يلى للمصاحف عن ظهر قلبه فغضب واستفح حتى كاد يلا ما بين شعبي الرجل فقال ومن هو
ويحك قال عبد المدين مسعود فما زال يطغى ويسر عن الغضب حتى عاد الى حله التي كان عليها ثم قال ويحك
والمد ما علمت من الناس احد هو احق بذلك منه وساعدك عن ذلك كان رسول الله صلى الله عليه
وسلم لا يزال يسر عن ابى بكر اللبنة كذلك في الامر من امر المسلمين فانه سمر عنده فوات ليلة وانما سمع فخرج رسول الله
صلى الله عليه وسلم وخرجنا معه فاذا رجل قائم يصلي في المسجد فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم يستمع قرآنه فلما
كدنا ان نعرفه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من سره ان يقرأ القرآن رطبا كما انزل فليقرأه على قراءة
ابن ام عبد قال ثم جلس الرجل يدعوه رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول له سل تعطه سل تعطه قال
عمر قلت والى من لا فدون اليه فلا بشره قال فعدوت اليه لا بشره فوجدت ابا بكر قد سبقني اليه فبشره ولا
والمد ما سابقته الى خير قط الا سبقني اليه اخرج احمد وعنه يعلى بن ابيته قال قلت لعمر انما قال الله تعالى ان تقصر
من الصلوة ان ختمت وقد امن الناس فقال عمر حببت مما عجبت منه قد كرت فلما قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم فقال صدقة تصدق الله بها عليكم فاقبلوا صدقة اخبره الترمذي وعنه عبد المدين عمر يحدث عن
ابى بكر الصديق قال كنت عند النبي صلى الله عليه وسلم فانزلت عليه هذه الآية من يعمل سورة بحرية ولله بجد له
من دون الدنيا ولا نصير فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا ابا بكر الا اراك آية انزلت على قلت
علي يا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال فاقرئها فلما علم الا انى وجدت في ظهري انقصا ما فتمطأت لها فقال
رسول الله صلى الله عليه وسلم يا ابا بكر قلت يا رسول الله يا ابي انت وامى وانى لم يعمل سورة النجم
باعتنا فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اما انت يا ابا بكر والمؤمنون فيخزون بذلك في الدنيا حتى تلتقوا
الله وليس لكم ذنوب واما الآخرون فيحتمون ذلك لهم حتى يخزوا به يوم القيمة اخرج الترمذي وعنه ابى بكر الصديق
انه قال يا ايها الناس انكم تقرؤن هذه الآية يا ايها الذين آمنوا عليكم انفسكم لا يضركم من ضل اذا هتدتم واني
سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان الناس اذا راوا ظالما فلم يأخذوا على يديه اوشك ان يهيم
بعقبا اخرج الترمذي وعنه ابن عباس قال لما نزلت هذه الآية والذين يكفرون الذهب والفضة كذلك

بغداد خان ١٠٠
انى است بعنى
شكلى ١٠

علی السلیین فقال عمر رضی اللہ عنہ انا فرج عنکم فانطلقوا فقال یابنی السدانة کبر علی صحابک هذه الآیة فقال
 ان اللہ لم یفرض الزکوة الا لیطیب البقی من اموالکم وانا فرض للوارثین و ذکر کلمة لیکون لمن بعدکم قال فکبر
 عمر ثم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا اخرجک بخیر ما کنت المرأة الصالحة اذ انظر الیهما سترته واذ امر بالاطاعتہ
 واذ اغاب عنها حفظتہ اخرجہ الحاکم و عن مسلم بن یسار الجعفی ان عمر بن الخطاب سئل عن هذه الآیة واذ اخرجک
 من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم و اشهدہم علی انفسہم الست بربکم قالوا بلی شہدنا ان تقولوا یوم القیمہ انا
 کنا عن ہذا غافلین فقال عمر بن الخطاب سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سئل عنہما فقال رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ خلق آدم ثم مسح ظہرہ بيمينہ فاستخرج منه ذریۃ فقال خلقت ہؤلاء للجنة و لعل
 اہل الجنة یعملون ثم مسح ظہرہ فاستخرج منه ذریۃ فقال خلقت ہؤلاء للنار و لعل اہل النار یعملون فقال
 الرجل فقیم العمل یا رسول اللہ قال فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ اذا خلق العبد للجنة استعملہ
 بعمل اہل الجنة حتی یموت علی عمل من اعمال اہل الجنة فیدخل الجنة و اذا خلق العبد للنار استعملہ بعمل اہل النار
 حتی یموت علی عمل من اعمال اہل النار فیدخل النار اخرجہ الترمذی و بعد از قرآن عظیم اصل دین و سرمایہ
 یقین علم حدیث است کما قال ربنا تبارک و تعالی و یعلمہ الكتاب و الحکمہ و ایچہ امر و راز علم حدیث بدست
 مروان است ساخته و پرداختہ شیخین است بآن سبب کہ جملہ صحابہ حدیث شیخین خود روایت کردہ اند نہ
 پنداری کہ شیخین بہین قدر روایت کردہ اند کہ در کتب مسانید ایشان نسبت کردہ می شود بلکہ بسیاری
 از احادیث مرفوعہ کہ در مسانید کثیرین از صحابہ مذکور است بحقیقت روایت شیخین است کہ عبداللہ بن
 عمر و عبداللہ بن عباس و ابو ہریرہ آنرا ارسال نمودہ اند و با حضرت صلی اللہ علیہ وسلم رفع کردہ و اہل
 مسانید ظاہر آنرا اعتبار کردہ در مسانید ایشان درج نمودہ اند چنانکہ بہر شخصی کہ مستحب جزئیات و کلیات
 علم حدیث باشد تحقیق نخواہد بود و بہرین قدر کفایت نمودہ اند و صحابہ را در آفاق فرستادہ اند و ایشان را بطریق
 روایت آموختہ اند و بروایت حدیث تحریر نمودہ اند و قوم را بر بند از ایشان حمل کردہ اند ان گاہ تہمد
 ایشان نمودہ اند و روایات ایشان را در محک امتحان آوردہ اند ان گاہ ترتیب سنت بر کتاب چون
 تخصیص عام کتاب بنخاص سنت و حل مشابہ کتاب بحکم سنت و مانند آن تعلیم فرمودہ اند ان گاہ

اوله اربعه یا با ترتیب آن نشان دادند و طریق اجماع و مشاوره صحابه که اصل ثالث است و در استفادہ یقین
 در احکام ملت خوبتر از آن متصور نیست در اکثر مسائل پیش آورده اند چنانکه عبدالمدین مسعود گفت کان عمر
 اذا سلک طریقاً وجدناه سهلاً اخرجہ الدارمی و فاروق میخواست که سنن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مدون
 کند اما در این منع کرد از آن مصلحتی فی تمویر الموالک اخرجہ الروی فی کتاب فہم الکلام الخ و قال ابن سعد الخ
 انگاہ از ذرائع تحریف مثل خوض در مسائل شرع بعقل صرف و اعراض از سنت با اعتماد کتاب زجر شدیم
 فرمودند تا آنکہ راہی کہ الیوم فقہا بر آن میروند واضح شد چنانکہ فاروق رضی اللہ عنہ در خطبہ کہ پیش از
 وفات فرمود واضح ساخت چیست قال ترکتم علی طریقۃ واضحہ لیلہا نهارہا الا ان تفضلوا ہکذا و ہکذا
 حالا چند حدیثی از شواہد این معنی روایت کنم ہر چند ستیفای حق آن دین اوراق متعذر است و ما لا
 یدرک کلمہ لایسیر کلمہ عن مسروق قال کان صحابہ لقضاء من صحاب رسول اللہ شتہ عمر و علی و عبد اللہ
 و ابی وزید و ابو موسی رضی اللہ تعالی عنہم فی روایۃ معاذ بن جبل بدل ابی موسی اخرجہ الحاکم و عن موسی
 بن علی بن رباح الطحینی عن ابیہ ان عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ خطب لئناس فقال من اراد ان یسال
 عن القرآن فلیات ابی بن کعب و من اراد ان یسال عن الاحکام فلیات معاذ بن جبل و من
 اراد ان یسال عن الفرائض فلیات زید بن ثابت و من اراد ان یسال عن المال فلیاتنی فانی انھا
 اخرجہ الحاکم قال الاوزاعی اول من ولی قضاء فلسطین عبادة بن الصامت و کان معاویۃ قد خالف فی
 شئی لکمر علیہ عبادة من الصرف فاغلظ لہ معاویۃ فی القول فقال لہ عبادة لا اسالک بارض واحدة ابد و
 رحل الی المدینۃ فقال لہ عمر ما قد یک فاجبرہ فقال ارجع الی مکاتک فتحج المدائن فیہا و لا امساک
 و کتب الی معاویۃ لا امرہ لک علی عبادة ذکرہ ابو عمر فی الاستیعاب قال الحسن کان عبدالمدین معتقل احد
 الذین بعثہم عمر الینا یفتقون الناس ذکرہ فی الاستیعاب و عن عمر بن الاشجہ ان عمر بن الخطاب قال
 انہ سیأتی ناس یجادونکم بشبہات القرآن فخذوہم بالسنن فان صحاب السنن اعلم بکتاب اللہ اخرجہ الدارمی
 و عن طاروس قال قال عمر علی البزرجی بالمدینۃ علی رجل سال عما لم یکن فان المدقین عما ہو کائن
 اخرجہ الدارمی و عن مسروق قال اخرج الی مسن بن عبدالرحمن کتاباً فمخلف لی بالمدینۃ خطابیہ فاذا فیہ قال

ان تناخرت ما خرا ارى الناخر الاخير الك اخبره الدارمي وعن عبد العدين يزيد قال كان ابن عباس اذا
سئل عن الامر فكان في القرآن اخبره ^{بما يحب} واظم يمين في القرآن وكان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم اخبره بما علم
يكن نعمن ابى بكر وعمر فانهم يكن قال فيه برأيه اخبره الدارمي وعن مالك عن ربيعة بن ابى عبد الرحمن عن غيرهم
من علماءهم ان اباموسى الاشعري جارى ساؤن على عمر بن الخطاب فاستاذن ثلثا ثم رجع فارسل عمر بن الخطاب
في اثره فقال مالك لم تدخل فقال ابوموسى الاشعري سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا ستيدان
ثلث فان اذن لك فادخل والا فارج فقال عمر بن الخطاب من يعلم هذا لمن لم تاتى بمن يعلم ذلك لافعلن
بك كذا وكذا فخرج ابوموسى حتى جاء مجلسا في المسجد فقال له مجلس الانصار فقال انى اخبرت عمر بن الخطاب
سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول الاستيدان ثلث فان اذن لك فادخل والا فارج فقال
لئن لم تاتى بمن يعلم هذا لافعلن بك كذا وكذا فان كان سمع ذلك احد منكم فليقم سى فقالوا لابي سعيد اخبرني
قم معه وكان ابوسعيد اصغرهم فقام معه فاجبر ذلك عمر بن الخطاب فقال عمر لابي موسى اما انى لم اتهمك فكنى
خشيت ان يقول الناس على رسول الله صلى الله عليه وسلم رواه في الموطا وعن حذيفة قال انما يفتى الناس
احد ثلثة رجل علم ناسخ القرآن من نسوخه قالوا ومن ذلك قال عمر بن الخطاب قال او امير لا يجهد او حمق
تسكف اخبره الدارمي وعن مجاهد قال قال عمر بن الخطاب اياك والمكايبة يعنى في الكلام اخبره الدارمي وعن
قيس ابن ابى حازم قال دخل ابو بكر على امرة من انفس يقال لها زينب قال فرأى بالاسكلم فقال يا لها لا تسكلم
قالوا نوت حجة مصمتة فقال تكلمى فان هذا لا يعل هذا من عمل الجاهلية قال فكلت فقالت من انت قال انا
امر من المهاجرين قالت اى المهاجرين قال من قرش قالت فمن ماى قرش انت قال انك لسؤل
انا ابو بكر قالت ما بقارنا على هذا الامر الصالح الذى جارا الله به بعد الجاهلية فقال بقاركم عليه ما استقامت بكم انكم
قالت وما الائمة قال اما كان تقومك رواسا واشرف يامر ونهى فيطيعونهم قالت بلى قال فم مثل ذلك على
الناس اخبره الدارمي وعن زياد بن جدير قال قال ابى عمر بن اعين تعرف ما يهدم الاسلام قال قلت لا قال
يهدمه زلة العالم وجدال المنافق بالكتاب وحكم الائمة للمفلسين اخبره الدارمي وعن عمرو بن سمون قال
ذهب عمر بن الخطاب العلم فذكر لابي ريم فقال ذهب عمر تسعة اعشار العلم اخبره الدارمي وعن قرة بن كعب ان

عمر شیخ الانصارین نخبوا من المدینة فقال اذرون لم شیعتکم قلنا لحق الانصار قال انکم تاتون قوما تهتم السنتم
 بالقرآن اهتزوا نخل فلما صدوهم بالحديث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا شرککم قال فما حدثت بشی
 وقد سمعت کما سمع اصحابی اخرجہ الدارمی وعن عمرو بن ابی سفیان انه سمع عمر بن الخطاب یقول قیدوا العلم
 بالکتاب اخرجہ الدارمی وایحدیث اصل است در کتابت حدیث وعن حفص بن عمر قال قال عمر بن الخطاب
 من رقی وجهه رقی علمه اخرجہ الدارمی وعن الحسن عن ابی موسی انه قال قال حین قدم البصرة یعیننی الیکم عمر بن
 الخطاب علمکم کتاب ربکم وسنة نبیکم والنطف طرکم اخرجہ الدارمی وعن المغيرة بن شعبه قال نشد عمر الناس
 شیخ من النبی صلی الله علیه وسلم احد منکم فی الجحین فقام المغيرة فقال قضی فیہ عبد الوامه فنشد الناس ایضا
 فقام المقضی له فقال قضی النبی صلی الله علیه وسلم لی به عبد الوامه فنشد الناس ایضا فقام المقضی علیه فقال
 قضی النبی صلی الله علیه وسلم علی غرة عبد الوامه فقلت التقضی علی فیہ فیما لا اکل ولا شرب ولا ستم ولا نطق
 ان تطلبه فمواحق بالطل فم النبی صلی الله علیه وسلم شی معه فقال اشعر فقال عمر لولا ما بلغنی من قضار النبی
 صلی الله علیه وسلم لجمعته دیته بین دیتین اخرجہ الدارمی وعن مورق العبلی قال قال عمر بن الخطاب تعلموا
 الفرائض واللحن والسنن کما تعلمون القرآن اخرجہ الدارمی واین حدیث اصل است در علم قرارة و عربیة
 و بعد از قرآن وسنت النفع علوم و اشده ان باعتبار احتیاج و اکثر ان باعتبار شتغال علما علم احکام است که بایوم
 بفقہ مسمی می شود و اقوی مسائل فقیه جماعیات فاروق باعظم است و هیچ چیز شبه بعلوم انبیا علیهم الصلو
 مانند مجمع علیه نیست زیرا که قطع در بسیاری از مسائل فقیهیه بدون اجماع میسر نمی شود و اتفاق است بجمیع
 بدست نمی آید و هیچ خلعت در میان است هم تر از اتفاق نیست مفاسد تفرق بسیار است و هر چند اتفاق
 بیشتر تفرق کمتر شناسنده ماخذ فقه میداند که اهل سنت که حمله لواشر لیت ایشان اند و قلب کتیب ملت ایشان
 اند مدار ایشان بر مسائل اجماعیه فاروق است همان مسائل است که اصل و مدار فقها را بجه افتاد بسا مسائل
 که اگر نص فاروق را در ان اعتبار نکنند محبت بان قائم نشود و بسا مسائل که در زمان آنحضرت صلی الله علیه
 وسلم و صدیق اکبر رضی الله تعالی عنهما وضع نشد و با قاصی طوائفی نرسید و اختلاف در ان بر انداخته نشد فاروق
 اعظم آنرا مجمع علیه گردانیده آنچه از دست فاضل باقی ماند همان است مختلف فیہ که تا روز قیامت در ان

اتفاق شدنی نیست اگر کسی فاسدق نمی بود و طمأشند و ندر می شدند و حیص مبیس بسیار می دیدند و راه
اجتهاد واضح نمی شد و تحقیق حق میسر نمی آمد عالامی باید شنید که چند حدیثی از شواهد این معنی نیز روایت کنیم
عن الاسود بن یزید عن عمر بن الخطاب انه توضأ ففصل بیده مثنی و فمض مثنی و استنشق مثنی و غسل وجهه مثنی
و غسل ذراعیه مثنی متقبلاً و مدبراً و مسح راسه مثنی و غسل رجليه مثنی اخرج محمد بن کتاب الاثار بروایه ابی صیفه عن
قرظة بن كعب قال بعث عمر بن الخطاب رهطاً من الانصار الكوفة فمذکر احدیث الی ان قال فاعلموا انی
اسبغ الوضوء ثلثاً و ثمان تجزآن اخرج الدرر عن عبد المدین عمر انه قدم الكوفة علی سعد بن ابی وقاص
و هو امیر باقره عبد المدین عمر مسح علی الخفین فانكر ذلك علیه فقال له سعد سل اباك اذا قدمت علیه قدم
عبد المدین عمر فسی ان یسأل عمر عن ذلك حتی قدم سعد فقال اسالت اباك فقال لا فسأل عبد المدین عمر
فقال عمر افا دخلت رجلیك فی الخفین و بهاطا هرمان فاسح علیهما فقال عبد المدین ان جار احدنا من الغائط
قال عمر نعم وان جار احدكم من الغائط اخرج مالک و عن نافع مولى عبد المدین عمران عمر بن الخطاب كتب الی
عماله ان اتم امرکم عندی الصلوة فمن خطها و حافظ علیها حفظ دینه و من ضیعها فمولا سواها اصبح ثم كتب ان
صلوا النظر اذا كان الفی ذراعاً الی ان ینزل احدکم مثله و العصر و الشمس مرتفعة بیضاء نقیة قدر ما الیسیر
و یسیرین او ثلثة قبل غروب الشمس و المغرب اذا غربت الشمس و العشاء اذا غاب الشفق الی ثلث اللیل فمن
نام فلاناست عینه فمن نام فلاناست عینه فمن نام فلاناست عینه و الصبح و النجوم باویه مشتبهه اخرج مالک
و فی کتاب الی الی سوسی الأشعری زیادة و هو قوله و اقر فیها بسورتین طویلین من المغضل اخرج ایضاً مالک
و عن ابراهیم عن عمر بن الخطاب انه قال ابرو دابا نظر عن فیج جهنم اخرج محمد و عن ابراهیم ان ناساً من اهل البصرة
اتوا عمر بن الخطاب لم یاتوه الا لیسألوه عن اقتراح الصلوة قال فقام عمر بن الخطاب فاقتح الصلوة و هم خلفه
ثم جهر فقال سبحانک اللهم و بحمدک و تبارک اسمک و تعالی جددک و لا اله غیرک اخرج محمد و عن مسروق ان ابابکر
الصدیق کان اذا سلم فی الصلوة کان علی الرضف حتی ینقل اخرج محمد و عن عبد الزراق قال اهل مکة یقولون
اخذ ابن جریج الصلوة عن عطاء و اخذ باعطاء من ابن الزبیر و اخذ با ابن الزبیر من ابی بکر و اخذ با ابو بکر من
النبی صلی الله علیه و سلم ما رایت احدا حسن صلوة من ابن جریج اخرج احمد و عن ابراهیم عن عمر بن الخطاب

احادیث متعلقه ابواب صلوة

احادیث متعلقه وضوء

احادیث متعلقه سجود
نوع نماز سکون بکر
ببینی شاک تغییره
مقصود ان من
در شهرت خفیفه
فی بار

احادیث متعلقه اوقات نماز

احادیث متعلقه نماز

قال اجذب الجذب بحديث بعد العشاء الا في صلوة او قرارة قرآن اخرجه محمد وعنه ابى غاوية ان عمر بن الخطاب كان يضرب الناس على الصلوة بعد العصر وعنه حميد بن عبد الرحمن قال سمعت عمر بن الخطاب يقول لا تجوز الصلوة الا بشهد اخرجه محمد وعنه ابراهيم ان الناس كانوا يصلون على الجنازة خمسا وستا واربعا حتى قبض النبي صلى الله عليه وسلم ثم كبروا بعد ذلك في ولاية ابى بكر حتى قبض ابو بكر ثم ولي عمر بن الخطاب ففعلوا ذلك في ولاية فلما راي ذلك عمر بن الخطاب قال انكم معشر صحاب محمد متي ما تختلفون تختلف من بعدكم والناس حديث عهد باجماعهم على شئ يجمع عليه من بعدكم فاجتمع راي صحاب محمد صلى الله عليه وسلم ان ينظروا اخر جنازة كبر عليها النبي صلى الله عليه وسلم حين قبض فياخذون به ويرفضون ما سوى ذلك فنظروا فوجدوا اخر جنازة كبر عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم اربعا اخرجه محمد وعنه الحسن عن عمر بن الخطاب انه قال لا با حق بالصلوة على الميت من الزوج اخرجه محمد وعنه ابن عمر انه كان يقول كان المسلمون حين قدموا المدينة يجمعون فتخمينون الصلوة عليهم ينادى لها فتكلموا يوماني ذلك فقال بعضهم اتخذوا ناقوسا مثل ناقوس النصارى وقال بعضهم بل بوقا مثل قرن اليهود فقال عمر اولاء تجشون رجلا ينادى بالصلوة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا بلال قم فناد بالصلوة اخرجه البخاري وعنه جابر بن سمرة قال شكي اهل الكوفة فسعد الى عمر فعزله واستعمل عليهم عمارة فشكوا حتى ذكروا انه لا يحسن يصلي فارسل اليه فقال يا ابا اسحاق ان هؤلاء يريدون انك لا تحسن تصلي قال يا انا والله فاني كنت اصلي بهم صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم ما اجزم عنها اصلي صلوة العشاء فاركده في الاوليين واخفت في الاخرين قال فلما نظن بك يا ابا اسحق اخرجه البخاري وعنه ربيعة قال قرأ عمر بن الخطاب رضي الله عنه يوم الجمعة على المنبر حدة النخل حتى اذا جاز السجدة نزل فسجد وسجد الناس حتى اذا كانت الجمعة القابلة قرأ بها حتى اذا جاز السجدة قال يا ايها الناس انما امر بالسجود فمن سجد فقد لصاب ومن لم يسجد فلانتم عليه ولم يسجد اخرجه البخاري وعنه عمر بن الخطاب انه قال سمعت هشام بن حكيم بن حزام يقرأ سورة الفرقان على غير ما قرأها وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم هو الذي اقرنها فكدت ان اعجل عليه ثم اعملته حتى انصرف ثم لبثت برداء فحبت به رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت يا رسول الله اني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على غير ما قرأها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم

ابى غاوية

ابى غاوية
ابى غاوية
ابى غاوية
ابى غاوية

عليه وسلم سلمه ثم قال اقرأ فقرة القعدة التي سمعته يقرأ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هكذا أنزلت ثم قال لي
 اقرأ فقرة آتاه فقال هكذا أنزلت ان هذا القرآن أنزل على سبعة احرف فاقرأوا منه ما تيسر اخرج مالك عن ابن
 شهاب عن ابي سلمة بن عبد الرحمن بن عوف عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يرغب
 في قيام رمضان من غير ان يامر بعزيمة فيقول من قام رمضان ايماناً واحتساباً غفر له ما تقدم من ذنبه
 قال ابن شهاب فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك ثم كان الامر على ذلك في خلافة
 ابي بكر الصديق وصدر من خلافة عمر بن الخطاب رضي الله عنهما اخرج مالك عنه عن عروة بن الزبير عن عبد
 بن عبد القاري انه قال خرجت مع عمر بن الخطاب في رمضان الى المسجد فاذا الناس اوزاع يتفقدون
 يصلي الرجل ويصلي بصلوته الربط فقال عمر والسراي لا يرى لوجعت بهؤلاء على قاري واحد كان مثل جمعهم
 على ابي بن كعب قال ثم خرجت مع ليلة اخرى والناس يصلون بصلوة قارئهم فقال عمر نعمت البدعة
 والتي تسامون عنها افضل من التي تقومون يعني آخر الليل وكان الناس يقومون اول اخرج مالك عن عمر بن
 قال هشتت يوماً فقبلت وانا صائم وايت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت صنعت اليوم امر عظيم
 فقبلت وانا صائم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ايت لو تضرعت ما روت صائم قال فقلت
 لا باس بذلك فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم وعن ابراهيم قال افطر عمر بن الخطاب رضي الله عنه
 واصحابه في يوم غيم ظنوا ان الشمس قد غابت قال فطلعت الشمس فقال عمر رضي الله عنه ما تعرضنا بخيفتم
 هذا اليوم ثم نقض يوماً مسكناه اخرج محمد وعنه ابي هريرة قال لما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان ابو بكر
 وكفر من كفر من العرب فقال عمر كيف تعاض الناس وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم امرت ان اقاتل
 الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه الا بحد وحسابه على الله فقال والله لا فاتلن
 من فرق بين الصلوة والزكاة فان الزكاة حق المال والله لو سمعوني عن اقا كانوا يؤدونها الى رسول الله
 صلى الله عليه وسلم تعاطتكم على منعهما قال عمر فوالله ما هو الا ان تشرح الصدقة لابي بكر فحرفت انه سعى اخرج البخاري
 وعن انس ان ابا بكر كتب له هذا الكتاب لما وجه الى البحرين بسم الله الرحمن الرحيم هذه فريضة الصدقة التي
 فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم على المسلمين والتي امر الله بها رسول الله فذكر الحديث بطوله اخرج البخاري وعنه

احاديث متعلق بصوم

لا
 نعيم يجوز باسلام
 يعني بان والكل
 محفوظ فوايه بود
 عن اسلام كذا
 كذا
 اباي كذا
 نوره خلاص
 خلاصت وكم
 بنفست وبعين
 نفي وصاب على

احاديث متعلق بزكاة

مالك انه قرأ كتاب عمر بن الخطاب في الصدقات قال وجدت في بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب الصدقة
 فذكر الحديث بطوله اخرج في الموطأ عن انس بن سيرين عن انس بن مالك قال كان عمر بن الخطاب رضي الله
 عنه يبعث انس بن مالك مصدقا لاهل البصرة قال فارادوا ان اعلم له فقلت لا حتى تكتب لي عهد عمر
 بن الخطاب الذي كتب لك فكتب لي ان اخذ من اموال المسلمين ربع العشر ومن اموال اهل الذمة
 اذا اختلفوا بها للتجارة نصف العشر ومن اموال اهل الحرب عشر اخرج محمد وعنه سليمان بن يسار ان اهل الشام
 قالوا لابي عبدة بن جراح خذ من خيلنا ورقيقنا صدقة فابي ثم كتب لي عمر بن الخطاب فابي عمر ثم كلموه
 ايضا فكتب لي عمر فكتب لي عمران اجبوا فخذ ما منهم وارود ما عليهم وازرق رقيقهم اخرج مالك وعنه
 سفيان بن عبد السلام عن عمر بن الخطاب بعثه مصدقا فكان يعد على الناس بالسجل فقالوا اتعد علينا بالسجل
 ولا تاخذ منها شيئا فلما قدم على عمر بن الخطاب ذكر ذلك له فقال عمر نعم تعد عليهم بالسجلة بخمسة الراعي ولا تاخذ
 ولا تاخذ الاكولة ولا الربا ولا الماخص ولا فعل الغنم ولا تاخذ الجذعة والثنية وذلك عدل بين غدا الغنم وخياره
 اخرج مالك وعنه جعفر بن محمد بن علي عن ابيه ان عمر بن الخطاب ذكر للمجوس فقال ما ادرى كيف صنع في
 امرهم فقال عبد الرحمن بن عوف اشهد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول سئوا بهم سئاهل الكتاب
 اخرج مالك وعنه سلم ان عمر بن الخطاب ضرب الجزية على اهل الذهب اربعة ونازير على اهل الورق اربعين
 مع ذلك رزاق المسلمين وضيافة ثلثة ايام اخرج مالك وعنه قال سمعت عمر بن الخطاب يقول حملت على
 فرس عتيق في سبيل الله وكان الرجل الذي هو عنده قد اضاعه فاردت ان اشتريه منه وطلعت انه
 بالعمه رخص قال فسالت عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال لا تشتره وان اعطاكه بدرهم
 واحدا فان العائد في صدقة كالكلب يعود في قيئه اخرج مالك وعنه القاسم ان عمر بن الخطاب قال اهل مكة
 ماشان الناس ياتون شعثا واثم تدنون الهوا اذ اراهم الهلال اخرج مالك وعنه عبد السلام بن عمران
 عمر بن الخطاب قال افصلوا ما بين حكمي وعمركم فان ذلك اتم تج احدكم واثم لعمرته ان يعتمر في غير شهر الحج
 اخرج مالك وعنه ابن عمر قال لما فتح هذا للمصران اتوا عمر فقالوا يا امير المؤمنين ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم عدل اهل نجد قراوه هو جور عن طريقنا فاننا ان اردنا قرانا شق علينا قال فانظر واحدنا
 اهل نجد

عنه جعفر بن محمد بن علي
 عن ابيه ان عمر بن الخطاب
 ذكر للمجوس فقال ما ادرى
 كيف صنع في امرهم فقال
 عبد الرحمن بن عوف اشهد
 سمعت رسول الله صلى الله
 عليه وسلم يقول سئوا بهم
 سئاهل الكتاب اخرج مالك
 وعنه سلم ان عمر بن
 الخطاب ضرب الجزية على
 اهل الذهب اربعة ونازير
 على اهل الورق اربعين مع
 ذلك رزاق المسلمين وضيافة
 ثلثة ايام اخرج مالك
 وعنه قال سمعت عمر بن
 الخطاب يقول حملت على
 فرس عتيق في سبيل الله
 وكان الرجل الذي هو عنده
 قد اضاعه فاردت ان
 اشتريه منه وطلعت انه
 بالعمه رخص قال فسالت
 عن ذلك رسول الله صلى
 الله عليه وسلم فقال لا
 تشتره وان اعطاكه بدرهم
 واحدا فان العائد في
 صدقة كالكلب يعود في
 قيئه اخرج مالك وعنه
 القاسم ان عمر بن
 الخطاب قال اهل مكة
 ماشان الناس ياتون
 شعثا واثم تدنون
 الهوا اذ اراهم
 الهلال اخرج مالك
 وعنه عبد السلام
 بن عمران عمر بن
 الخطاب قال افصلوا
 ما بين حكمي وعمركم
 فان ذلك اتم تج
 احدكم واثم لعمرته
 ان يعتمر في غير
 شهر الحج اخرج
 مالك وعنه ابن
 عمر قال لما فتح
 هذا للمصران اتوا
 عمر فقالوا يا امير
 المؤمنين ان رسول
 الله صلى الله عليه
 وسلم عدل اهل نجد
 قراوه هو جور عن
 طريقنا فاننا ان
 اردنا قرانا شق
 علينا قال فانظر
 واحدنا اهل نجد

من طريقكم فحلتم ذات عرق اخرج البخاري وعنه ابي موسى قال بعثني النبي صلى الله عليه وسلم الى قومي
 باليمن فحبت وهو بالبطحا فذكر حديث التخلل الى ان قال فقدم عمر فقال ان ناخذ بكتاب الله فانه يلزمنا
 بالتمام قال الله تعالى واتموا الحج والعمرة لسوا ان ناخذ لبسته النبي صلى الله عليه وسلم فانه لم يحل حتى نحر البري
 اخرج البخاري تبيينه وريحا وهي واقعه في شوكه اكثر مشتقلين بحديث بان وهم در مانده اند و ان است
 كه ميگويند كه فاروق اعظم از قران و تمتع نهي مي فرمود و اين خطاست آنچه بعد تمتع بلغي فقير معلوم شده
 است كه چون آنحضرت صلى الله عليه وسلم در حجة الوداع صحاب را امر فرمود بفتح حج بعمره جمعي را گمان افتاد
 وظيفه ستم همين نسخ است فاروق اعظم بابلغ وجه اين گمان را روف فرمود و التزام نسخ را انكار نمود و
 اصل تمتع و قران را ليكن الفاظ رواه مختلف شدند و او با هم تا رگشتند و حق است كه گفته شد و اعظم
 و عن ابي وائل قال جلست مع شيبه على الكرسي في الكعبة فقال لقد جلس هذا المجلس عمر فقال نعمت
 ان لا ادع فيها صفراء ولا بيضا را لا قسمه قلت ان صاحبك لم يفعل قال بها المران اقدمي بها اخرج
 البخاري و عن زيد بن اسلم عن ابيه قال رايت عمر بن الخطاب قبل الحجرة و قال لولا اني رايت رسول
 الله صلى الله عليه وسلم قبلك ما قبلتك وني روايه اما و الداني لا علم ايك هجر لا تضر ولا تنفع و لولا اني
 رايت النبي صلى الله عليه وسلم استلمك ما استلمتك فاستلمه تبييه غرض فاروق از اين كلام نفى او با هم
 عرب بود كه از جاهليت بسي بر ايشان نگذشته و در جاهليت ماون بودند بعبادت صنم و ليل اين سني
 قول عبد المدين السائب است قال كنت فيمن بني البيت فاخذت حجر افسوسه فوضعت الى جنب البيت
 فكنت اعبده و ان كان ليكون في البيت الشئ فابعث به اليه حتى كان يوم الين طيب فبعثت به اليه
 فصبوه عليه رواه اسحاق و عن زيد بن اسلم عن ابيه ان عمر قال مالنا و للربل كنا را آرينا به المشركين
 و قد اهلكهم الله ثم قال شئ صنع رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا نحب ان ننتكره اخرج البخاري و عن عمرو
 بن ميمون قال شهدت عمر صلى الله عليه وسلم و جمع الصبح ثم وقف فقال ان المشركين كانوا الاغيضون حتى تطلع الشمس
 و يقولون اشرك نبيرو ان النبي صلى الله عليه وسلم خالفهم ثم افاض قبل ان تطلع الشمس اخرج البخاري
 و عن ابي بهريرة انه اقبل من البحرين حتى اذا كان بالريذة وجد ركبا من اهل العراق محرمين فساووه

عنه ابي موسى قال بعثني النبي صلى الله عليه وسلم الى قومي
 باليمن فحبت وهو بالبطحا فذكر حديث التخلل الى ان قال فقدم عمر فقال ان ناخذ بكتاب الله فانه يلزمنا
 بالتمام قال الله تعالى واتموا الحج والعمرة لسوا ان ناخذ لبسته النبي صلى الله عليه وسلم فانه لم يحل حتى نحر البري
 اخرج البخاري تبيينه وريحا وهي واقعه في شوكه اكثر مشتقلين بحديث بان وهم در مانده اند و ان است
 كه ميگويند كه فاروق اعظم از قران و تمتع نهي مي فرمود و اين خطاست آنچه بعد تمتع بلغي فقير معلوم شده
 است كه چون آنحضرت صلى الله عليه وسلم در حجة الوداع صحاب را امر فرمود بفتح حج بعمره جمعي را گمان افتاد
 وظيفه ستم همين نسخ است فاروق اعظم بابلغ وجه اين گمان را روف فرمود و التزام نسخ را انكار نمود و
 اصل تمتع و قران را ليكن الفاظ رواه مختلف شدند و او با هم تا رگشتند و حق است كه گفته شد و اعظم
 و عن ابي وائل قال جلست مع شيبه على الكرسي في الكعبة فقال لقد جلس هذا المجلس عمر فقال نعمت
 ان لا ادع فيها صفراء ولا بيضا را لا قسمه قلت ان صاحبك لم يفعل قال بها المران اقدمي بها اخرج
 البخاري و عن زيد بن اسلم عن ابيه قال رايت عمر بن الخطاب قبل الحجرة و قال لولا اني رايت رسول
 الله صلى الله عليه وسلم قبلك ما قبلتك وني روايه اما و الداني لا علم ايك هجر لا تضر ولا تنفع و لولا اني
 رايت النبي صلى الله عليه وسلم استلمك ما استلمتك فاستلمه تبييه غرض فاروق از اين كلام نفى او با هم
 عرب بود كه از جاهليت بسي بر ايشان نگذشته و در جاهليت ماون بودند بعبادت صنم و ليل اين سني
 قول عبد المدين السائب است قال كنت فيمن بني البيت فاخذت حجر افسوسه فوضعت الى جنب البيت
 فكنت اعبده و ان كان ليكون في البيت الشئ فابعث به اليه حتى كان يوم الين طيب فبعثت به اليه
 فصبوه عليه رواه اسحاق و عن زيد بن اسلم عن ابيه ان عمر قال مالنا و للربل كنا را آرينا به المشركين
 و قد اهلكهم الله ثم قال شئ صنع رسول الله صلى الله عليه وسلم فلا نحب ان ننتكره اخرج البخاري و عن عمرو
 بن ميمون قال شهدت عمر صلى الله عليه وسلم و جمع الصبح ثم وقف فقال ان المشركين كانوا الاغيضون حتى تطلع الشمس
 و يقولون اشرك نبيرو ان النبي صلى الله عليه وسلم خالفهم ثم افاض قبل ان تطلع الشمس اخرج البخاري
 و عن ابي بهريرة انه اقبل من البحرين حتى اذا كان بالريذة وجد ركبا من اهل العراق محرمين فساووه

عن لم يصد وجهه عند اهل الريزة فامرهم بالكله قال ثم اني شككت فيما امرتهم به فلما قدمت المدينة فخرت
 ذلك عمر بن الخطاب فقال ماذا امرتهم به قال امرتهم بالكله فقال عمر لو امرتهم لغير ذلك لفعلت بك تباعد
 اخرجته مالك عن ابن شهاب بن عمر بن الخطاب امر بقتل الحيات في الحرم اخرجته مالك عن عبد الرحمن بن عبد القادر
 انطاف بالبیت مع عمر بن الخطاب بعد صلوة الصبح فلما قضى عمر طوافه نظر فلم ير الشمس فركب حتى انما خذي طواف
 فصلى ركعتين اخرجته مالك عن يحيى بن سعيد ان عمر بن الخطاب درجلا من مرافظهم ان لم يكن دوع البيت حتى
 ودع البيت اخرجته مالك عن سليمان بن يسار بن الاسود جاز يوم النحر وعمر بن الخطاب ينحدر به فقال
 يا امير المؤمنين اخانا العدة كنا نرى ان هذا اليوم يوم عرفة فقال عمر اهدى لي سكة فطف انت ومن معك
 انخر واهديا ان كان معكم اهل قوا واهل قوا فان كان عام قابل نجو واهل واهل من لم يجد فصيام ثلثة ايام
 وبعده اذ ارجع اخرجته مالك وعمر بن يحيى بن سعيد انه قال اخبرني سليمان بن يسار ان ابابوب الانصاري خرج حاجا
 اذا كان بالنازية من طريق مكة فمضى به واهله وانه قدم على عمر بن الخطاب يوم النحر فذكر له ذلك فقال عمر بن
 الخطاب اصنع بالصنع المعتزم قد حلت فاذا اوركك الحج قابلا فاج واهل ما استيسر من الهدى اخرجته مالك عن
 زيد بن اسلم ان رجلا جاز الى عمر بن الخطاب فقال يا امير المؤمنين اني اصبت جراوات بسوطي وانا محرم
 فقال له عمر اقم قبضة من طعام اخرجته مالك وعمر بن يحيى بن سعيد الملك ان عمر بن الخطاب قضى في الصبح كبش
 وفي الغزال بعنز وفي الازب بعناق وفي السير بوع بجمرة اخرجته مالك وعمر بن محمد بن سيرين ان رجلا جاز الى
 عمر بن الخطاب فقال اني اجريت وصاحب لي فرسين الى ثغرة نيتة فاصنبا طيبا او نحن محرمان فاذا ترى
 فقال عمر لرجل الى جنبه تعال حتى احكم انا وانت قال فحكما عليه بعنز فولى الرجل وهو يقول هذا امير المؤمنين
 لا يستطيع ان يحكم في ظبي حتى وعار جلايكم معه فسمع عمر قول الرجل فدعا فساله هل تقر سورة المائدة قال
 لا قال فهل تعرف هذا الرجل الذي حكم سي فقال لا فقال عمر واخبرني انك تقر سورة المائدة لا وجعتك
 ضربا ثم قال ان الله تبارك وتعالى يقول في كتابه يحكم به ذوا عدل منكم هيا بلغ الكعبة وهذا عبد الرحمن بن
 حوف اخرجته مالك من كتاب الشكاح والطلاق وعمر بن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قضى في المرة اذا
 تزوج الرجل انه اذا ارضيت السنور فقد وجب عليه الصداق اخرجته مالك وعمر بن يحيى بن سعيد الملك ان عمر بن

الخطاب التي نكح لم يشهد عليه الا رجل وامرأة فقال هذا نكاح الشر ولا اجيزه ولو كنت تقدمت فيه لرحمت
 اخرج مالک وعن سليمان بن يسار ان طلحة الاسدي كانت تحت رشيد الثقفى فطلقها فنكحت في عدتها فظن
 عمر بن الخطاب ضرب زوجها بالمخفقة ضربات وفرق بينهما الحديث اخرج مالک وعن عبد الله بن عتبة بن مسعود
 ان عمر بن الخطاب سئل عن المرأة وابنتها من ملك اليمين تو طأ احداهما بعد الاخرى فقال عمر ما احب ان اجيزهما
 جميعا ونهى عن ذلك اخرج مالک وعن عروة بن الزبير ان خولة بنت حكيم دخلت على عمر بن الخطاب فقالت ان
 ربيعة بن امية تمتع بامرأة مؤودة فجدت منه فخرج عمر بن الخطاب فزعا يجردا به فقال هذا تمتع ولو كنت
 فيها لرحمت وعن سعيد بن المسيب قال قال عمر بن الخطاب يا رجل تزوج امرأة وبها جنون او جذام او برص
 فمتسا فلما صدقها كما وذلک لزوجها غرم على وليها اخرج مالک وعن مالک انه بلغه انه كتب الى عمر بن الخطاب
 من العراق ان رجلا قال لامرأته حبلك على فاريك فكتب عمر بن الخطاب لبل عاملة ان مره يوافيني بكتة في اليوم
 فبينما عمر يطوف بالبیت اذ لقيه الرجل فسلم عليه فقال له عمر من انت فقال انا الرجل الذي امرت ان اجلب
 عليك فقال عمر ساك برب هذا البيت ما اردت بقولك حبلك على فاريك فقال الرجل يا امير المؤمنين
 لو اختلفتني في غير هذا الموضع ما صدقتك اردت بذلك لفرق فقال عمر بن الخطاب هو ما اردت اخرج الموطأ
 وعن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قال يا امرأة فقدت زوجها فلم تدري ان هو فانها تنظر ربيع سنين ثم
 تقدر اربعة اشهر وعشرا ثم تحمل اخرج مالک وعن عائشة قال قال عمر بن الخطاب يا امرأة طلقت فحاضت حيضة
 او حيضين ثم رفعتها حيضا فانها تنظر تسعة اشهر فان بان بها حمل فذلك والا عمدت بعد التسعة الا شهر
 ثلثة اشهر ثم حلت اخرج مالک وعن مالک انه قال بلغني ان عمر بن الخطاب قال في المرأة يطلقها زوجها وهو غاف
 عنها ثم يرجعها فلا تبلغها رجعت وقد بلغها طلاقه اياها فتزوجت انه ان دخل بها زوجها الاخر ولم يدخل لها فلا
 سبيل لزوجها الاول الذي كان طلقها اليها اخرج في الموطأ عن الحسن بن عمر بن الخطاب ان امرأة تمة فاحسرت
 ان زوجها لا يصل اليها فاجله واولما انقضى الحول لم يصل اليها خيسرا فاحسرت نفسها ففرق بينهما عمر
 وجعلها تطليقة بانته اخرج احمد وعن ابن عباس قال كان اطلاق عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم واولى بكر
 وسنتين من خلافة عمر طلاق الثلث واحدة فقال عمر ان الناس قد استعملوا في امر كانت لهم فيه اناة فلو

لا
 كسبه يجمع
 فانه يفتق
 كسبه يجمع
 فانه يفتق
 كسبه يجمع
 فانه يفتق
 كسبه يجمع
 فانه يفتق

لما فتح قريه الاقمتها بين اهلها كما قسم النبي صلى الله عليه وسلم خيبر لخرجه النجاشي ومن عرودة عن عائشة عن
 النبي صلى الله عليه وسلم قال من اعراضا ليست لاصد فهو احق وقال عرودة وقضى به عمر في خلافة اخرجه النجاشي
 قال ابو عبد الله بلعتا ان النبي صلى الله عليه وسلم حمى البقيع وان عمر حمى السرف والريرة اخرجه النجاشي في الصحيح
 وعن ابن عم قال اصاب عمر ارضاء بخبر فأتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال اصببت ارضام اصبب للاقظ النفس
 عندي فكيف تامرني به قال ان شئت حبست اصلها وتصدق بها فتصدق بها عمر ان لا يباع اصلها ولا يورث
 بل يورث للفقر أو القرني والرقاب في سبيل الله وابن السبيل لاجنح على من وليها ان ياكل منها بالمعروف غير
 متمول ربه ابو داود وعنه ابراهيم عن عمر بن الخطاب انه كان ينادى على منبر رسول الله صلى الله عليه وسلم
 في بيع اموات الاولاد انه حرام اذا ولدت الامه سيدها عتقت وليس عليها بعد ذلك رقة اخرجه محمد وعنه يحيى
 بن سعيد عن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب اتهم اليه مسلم ويهودي فقرأى عمر بن الخطاب ان الحق لليهودي
 فحضى له عمر فقال لليهودي والله لقد قضيت باحق فصر به عمر بن الخطاب بالدره ثم قال وما يدريك فقال
 اليهودي انا بخدانه ليس قاض يقضي باحق الا كان عن عيني ملك عن شماله ملك لسدوانه ويوفقانه للحق تاوم
 مع الحق فافتركا الحق عرجا وتركاه اخرجه مالك عن ابن بعيه بن ابي عبد الرحمان انه قال قدم على عمر بن الخطاب
 رجل من اهل العراق فقال لقد جئتكم لمراله راس ولا ذنب قال عمر بن الخطاب ما هو قال شهادة الزور
 ظهرت بارضا فقال عمر وقد كان ذلك قال نعم قال عمر والله لا يورث من رجل في الاسلام غير العبد والى اخرجه مالك
 وعنه الكلبه بلعنه ان عمر بن الخطاب قال لا يجوز شهادة خصم ولا ظنين لخرجه في الموطأ وعنه عبد الرحمن بن محمد
 بن عبد الله بن عبد القاري عن ابيه انه قال قدم على عمر بن الخطاب رجل من قبل ابي موسى الأشعري فسأله
 عن الناس فاجبه ثم قال له عمر بن الخطاب هل كان فيكم من مغتربه خبر فقال نعم رجل كفر بعد اسلام قال فما فعلتم
 به قال قربناه فضر بنا عنقه فقال عمر افلا جستموه ثلاثا واظتموه كل يوم رغيفا واستبتموه لعله يتوب يا حج
 امر الله تعالى فم قال عمر اللهم اني لم اخضر ولم امر ولم ارض اذ بلتني اخرجه مالك وعنه سنين ابي حميد رجل من بني
 سليم انه وجد سبورا في زمان عمر بن الخطاب قال فحبت به الى عمر بن الخطاب فقال ما حملك على اخذ هذه
 السنمة فقال وجدتها خائفة فاخذتها فقال عمر لغيره يا امير المؤمنين انه رجل صالح فقال عمر اذهب فربح حروك
 ذي حنث

انا وصحت مسلم وروى
 انا وصحت مسلم وروى

من غير العيين اسم قائله
 افعال وادفانت جانب
 بنيني خزانة من جانب
 آموه بانسد ما مع
 بدها كراوس انما خسته بود
 حديد سلفي كسادات

انا وصحت مسلم وروى
 انا وصحت مسلم وروى

ولاده وعليها نقضت اخرجته مالك وعمر سليمان بن يسار ان عمر بن الخطاب كان يليط اولادها حيا لميته
 بمن لو عاهم في الاسلام فاتي رجلان كلاهما يدعى ولد امراة فدعا عمر بن الخطاب قالوا فظنوا بهما فقال
 القائل لقد اشتراكا فيه فضر به عمر بن الخطاب بالدرة ثم عى المارة فقال اخبرني خبرك فقالت كان هذا
 لاصد الرجلين يا تيني وهي في ابل لاهلها فلما يفارقها حتى يظن او تظن انه قد استمر بها جبل ثم انصرف
 عنها فاهرت عليه واما ثم خلف عليها هذا يعني الاخر فلما ادري من ايها هو قال فلكه القائل فقال عمر لعنك
 وال ايها شئت اخرجته مالك وعمر مالك انه بلغه ان عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان قضى احدهما في
 امراة عرت رجلا نفسها وذكرت انها حرة فولدت له اولادا فقضى ان يعفى ولده بمثلهم اخرجته في الموطا
 وعمر عبد المدين عمر بن الخطاب قال بابال رجال يطون ولا تدعهم ثم يعزبون من لم تاتي وليدة
 يعترف سيد بان قد لم بها الا احقت به ولد با فاعزوا بعد ذلك واتركوا اخرجته مالك وعمر ان عمر بن
 الخطاب قال من احب ارضاميته فهي له اخرجته مالك وعمر يحي المازني ان الضحاك بن خليفة ساق خليجيا يكن
 لعرض والادان يمر به في ارض محمد بن مسلمة فابي محمد فقال له الضحاك لم تمنعني وهو لك منفعة تشرب
 اولاد اخر اولادك فابي محمد فكلهم فيه الضحاك عمر بن الخطاب فدعا عمر بن الخطاب محمد بن مسلمة فامر ان
 سبيله فقال محمد لا والله فقال عمر لم تمنعناك ما ينفعه وهو لك تسقى به اولاد اخر اولادك فقال
 محمد بن مسلمة لا والله فقال عمر والمدين بن بر ووعلى بطنك فلم عمر بن مسلمة فقال الضحاك اخرجته مالك وعمر بن
 المازني عن ابيه انه قال كان في حال طبع لعبد الرحمن بن عوف فارد عبد الرحمن بن عوف ان يوالى
 ناحية من الحاطبي او ب ارضه فمنعه صاحب الحاطب فكلهم عبد الرحمن بن عوف عمر بن الخطاب ذلك فقضى عمر
 لعبد الرحمن بن عوف تجوليا اخرجته مالك وعمر يحي بن عبد الرحمن بن عاطبان رقيقا الحاطب سر قوا ناقة
 رجل من مزنية فاتخذها فرغ ذلك الى عمر بن الخطاب فلم عمر كثير بن الصلت ان يقطع ايديهم ثم قال عمارك
 جميعهم ثم قال عمر والسد لا غرمك غراما شق عليك ثم قال للمزني كم ثمن ناقتك فقال المزني كنت والدم منها
 من اربعمات درهم فقال عمر اعطه ثمانمات درهم اخرجته مالك وعمر عبد الرحمن بن عبد القاري ان عمر بن الخطاب قال
 بابال رجال يخلون ابناهم خلا ثم يسكونها فان مات ابن احدهم قال مالي بيدي لم اعط احد او ان مات هو

ابن ابي عمير

ابن ابي عمير

ابن ابي عمير

قالوا اور کنا الناس علی ان دیتہ المسلم محمد علی عبد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماتہ من الابل تقوم عمر بن الخطاب تک
 الدیتہ علی اہل القری الف وینار فثی عشر الف ودرہم اربعہ البغوی فی شرح السنۃ و فی روایۃ لہ عن عمرو بن شیبہ
 ابیہ عن جده قال کان قیمتہ الدیتہ علی عبد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثمان مائۃ وینار وثمانیۃ الف ودرہم و دیتہ اہل الکتاب
 یومئذ علی نصف من دیتہ المسلمین قال فكان کذا حتی استخلف عمر فقلم خطیباً فقال ان الابل قد غلت قلل
 فقضی ما عمر علی اہل الذہب الف وینار و علی اہل الورق اثنتی عشر الف و علی اہل البقر مائۃ بقرة و علی اہل الشاة الف و شاة
 و علی اہل الحمل مائۃ حلتہ قال و ترک دیتہ اہل اندلس فی ہما فیما فرغ من الدیتہ رواہ شرح السنۃ و عن المغیرہ بن شعبہ قال
 نشد عمر الناس اسمع من النبی صلی اللہ علیہ وسلم احد منکم فی الجین فقام المغیرہ فقال قضی فیہ عبد او امۃ فنشد الناس ایضا
 فقام المقضی لہ فقال قضی النبی صلی اللہ علیہ وسلم لی ب عبد او امۃ فنشد الناس ایضا فقام المقضی علیہ فقال قضی النبی
 صلی اللہ علیہ وسلم علی عمرۃ عبد او امۃ فقلت اقضی علی فی الاکل و الا شرب و لا تطلق ان تطلق فمواتی بالطل
 قہم النبی صلی اللہ علیہ وسلم شیء مہ فقال اشعر فقال عمر لولا بنی من قضار النبی صلی اللہ علیہ وسلم لجلتہ دیتہ بین یتیمین اخرجہ
 الدارمی و عن ابن شہاب بن عمر بن الخطاب نشد الناس منی من کان عنده علم من الدیتہ ان یشرب فی مقام الضحاک
 بن سفیان الکلابی فقال کتب لى رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اورث امراۃ اشیم الصبالی من دیتہ زوجہا فقال
 لہ عمر بن الخطاب دخل انجارتی ما یتک ظلماتل عمر بن الخطاب خبر الضحاک فقضی بذلک عمر بن الخطاب قال ابن شہاب
 وکان قتل اشیم خطأ اخرجہ مالک عن عمرو بن شیبہ بن رجل من بنی بلج قال لہ فتاوة حذف ابنہ لیسف فاصاب
 ساقہ فشری فی حربہ فمات فقدم سراقہ بن جشم علی عمر بن الخطاب فکذا قال لہ عمر عدو ما قدید عشرین مائۃ بصر
 حتی اقدم علیک فلما قدم علیہ عمر اخذ من تملک الابل ثلثین جودہ ثلثین جودہ و الیمین خلعتہم قال ابن احو المقبول قال
 انما فقال فذما فان سول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیس للقتال شیء اخرجہ مالک عن ابیہم ان عمر بن الخطاب اتى برجل قد
 قتل عمرا فامر بقتلہ فبعض الاولیا فامر بقتلہ فقال عبد اللہ بن مسعود کانت النفس لہم جميعا فلما عفی بہ لایحی النفس فلما
 یستطیع ان یاخذہ یعنی الذی لم یعف حتی یاخذ حق غیرہ قال فماتری قال اری ان تجعل الدیتہ علی من لہ
 و ترفع عنہ حصۃ الذی عفی قال عمر و ان اری ذلک اخرجہ محمد و عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب قتل
 نصر اجمیۃ او سبۃ برجل واحد قتلہ قتل غیلۃ و قال عمر لولا ان علیہ اہل صنعا لقتلتہم جميعا اخرجہ مالک
 یعنی بنی ہنای و بفریہ

وعنه ان عمر بن الخطاب قال في خطبة قبل موته ايها الناس قد سنت لكم السنن وقرضت لكم الفروض
وتركتم على الواضحة الان تفضلوا بالناس بينا وشمالا وضرب باحدى يديه على الاخرى ثم قال اياكم ان
تهلكوا عن آية الرجم ان يقول قائل انا لا نجد حدين في كتاب الله فقد رجم رسول الله صلى الله عليه وسلم
ورجمنا والذي نفسي بيده لولا ان يقول الناس زاد عمر بن الخطاب في كتاب الله لكتبها الشيخ والشهيد
اذا زينا فارجموها التبتة فانا قد قرنا ما اخرج مالكا وعن الشعبي عن عمر بن الخطاب قال اذا قر الرجل بولده
طرفه عين فليس له ان يفيده اخرج محمد بن سعد بن عيينة بن عبد الله بن ابي بكر الصديق اتى برجل قد وقع على
جارية بكر فاجلها ثم اعترف على نفسه بالزنا ولم يكن احسن فامر به ابو بكر فجلده احد ثم نفى الى فدك اخرج مالكا
وعن نافع ان عبد الله كان يقوم على رقيق الخمس انه استكره جارية من ذلك الرقيق فوقع بها فجلده عمر بن
الخطاب ونفاه ولم يجلد الوليدة لانه استكرهها اخرج مالكا وعن عبد الله بن عباس المخزومي قال امرني
عمر بن الخطاب في فتيته من قرش فجلدنا ولأد من ولاد الامارة خمسين خمسين في الزنا اخرج مالكا وعن
ابي الزناد انه قال جلد عمر بن عبد العزيز عبداني فرتية ثمانين قال ابو الزناد فسالت عبد الله بن عامر
بن ربيعة عن ذلك فقال ادركت عمر بن الخطاب وعثمان بن عفان واختلفا لم يجرأ فماريت اصدا
جلد عبداني فرتية اكثر من اربعين اخرج مالكا وعن عمر بن عبد الرحمن ان رجليين استباني في زمان عمر
بن الخطاب فقال احدهما للاخر والى ابي بكر ولا ابي زبانية فاستشارني ذلك عمر بن الخطاب فقال
قائل مع اباه وامه وقال آخرون قد كان لابسها وامه مع غير هذا نسي ان تجلده احد فجلده عمر بن الخطاب
احد ثمانين اخرج مالكا وعن ربيعة بن ابي عبد الرحمن ان عمر بن الخطاب قال لرجل خرج بجارية لامرته
معها في سفر فاصابها ففارت امراته فذكرت ذلك لعمر بن الخطاب فسأله عن ذلك فقال وهبها لي
فقال عمر لاني لا ابيتها ولا زينك باجمارك قال فاعترف امراته انها وهبها له اخرج مالكا وعن
السائب بن يزيد ان عبد الله بن عمر واخوه جارا بسلام الى عمر بن الخطاب فقال له اقطع يد فلاني هذا
فانه سرق فقال له عمر ماذا سرق فقال سرق امرأة لامرأتي ثمنها ستون درهم فقال عمر اسلمه فليقطع
خادمكم سرق متاعكم اخرج مالكا وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال ان الشرب كانوا يضربون على

الديلمي ان عمر بن الخطاب استشار في الخمر يشربها الرجل فقال له علي بن ابي طالب نرى ان تجلده ثمانين
فانه اذا شرب سكر واذا سكر ندى واذا ندى افترى او كما قال فجلده عمر ثمانين اخرج مالك وعنه ابن
شهاب انه سئل عن عبد البدي في الخمر فقال بلغني ان عليه نصف حد الحرف في الخمر وان عمر بن الخطاب وعثمان
بن عفان وعبد المدين عمر قد جلدوا صيدهم نصف حد الحرف في الخمر اخرج مالك وعنه محمود بن لبيد الانصاري
ان عمر بن الخطاب حين قدم الشام شكى اليه اهل الشام وبار الارض وثقلها وقالوا الاصلحنا الا بالاشراب
فقال عمر اشربوا العسل فقالوا الاصلحنا العسل فقال رجل من اهل الارض هل لك ان تجعل للناس
من هذا الشراب شيئا لا يسكر قال نعم فطخوه حتى ذهب منه الثلثان وبقى الثلث فأتوا به عمر فادخل
فيه عمر اصبعه ثم رفع يده فقبضها فتمشط فقال هذا الطلار هذا مثل طلار الابل فامرهم عمر ان يشربوا وفقا
له عبادة بن الاصمات اطلتها والحد فقال عمر كلا والله اللهم اني لا اصل لهم شيئا حرمت عليهم ولا احرم عليهم
شيئا اطلته لهم اخرج مالك وعنه قيس بن حازم قال اتيت النبي صلى الله عليه وسلم لا بالبيعة فحبت وقد
قبض وابويكرا قائم مقامه فاطال الثار واكثر البكار قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
كفر بالحد انتقام من نسب وان وق واداء نسب لا يعرف اخرج الدارمي وعنه ابراهيم قال قال
عبد المدين كان عمر اذا سلك طريقا وجدناه سهلا وانه قال في زوج واليون للزوج النصف وللأم
ثلث بالقي اخرج الدارمي وعنه عن عبد المدين قال كان عمر اذا سلك طريقا اتبعناه فيه ووجدناه سهلا وانه
قضى في امرأة واليون من اربعة فاعطى المرأة الربع والام ثلث بالقي والاب سهمين اخرج الدارمي
وعنه ابراهيم في زوج وام واخوة لاب وام واخوة لام قال كان عمر وعبد المدين يشركون في علم
يزوهم الاب الاقرب اخرج الدارمي وعنه ابن عباس وابن الزبير ان ابا بكر جعل السجد ابا اخرج الدارمي وعنه
الشعبي قال كان عمر يقاسم بجد مع الاخ والاخوين فاذا زادوا اعطاه الثلث وكان يعطيه مع الولد
السدس اخرج الدارمي وعنه مروان بن الحكم ان عمر بن الخطاب لما طعن استشارهم في السجد فقال اني
كنت رايت في السجد رايا فان طيم ان تتبعوه فاتبعوه فقال له عثمان ان تتبع رايا فانه اشد و
ان تتبع رايا الشيخ فلنعم ذو الراي كان اخرج الدارمي وعنه زيد بن ثابت انه كتب اليه معاوية يسأله

اخرج عثمان بن عفان

اخرج عثمان بن عفان

عن الجدة فكتب اليه زيد بن ثابت انك كتبت الي تسألني عن اجد والدا علم وذلك ما لم يكن يقضى فيه
 الا الامراء يعني الخلفاء وقد حضرت الخلفيتين قبلك يعطيانك النصف مع الاخ الواحد والثلاث مع الاثنتان
 فان كثرة الاخوة لم يتصوره من الثلث اخرجها مالك وعن قبيصة بن ذؤيب انه قال جارت الجدة الي ابي بكر
 الصديق تساله ميراثا فقال لها ابو بكر مالك في كتاب المشي واملت لك في سنة رسول الله
 صلى الله عليه وسلم شيئا فرجى حتى اسأل الناس فسأل الناس فقال المنيرة بن شعبة حضرت رسول
 صلى الله عليه وسلم اعطاهم السدس فقال ابو بكر مالك غيرك فقام محمد بن سلمة الانصاري فقال
 ما قال المنيرة بن شعبة فالفقه بها ابو بكر الصديق ثم جارت الجدة الاخرى الي عمر بن الخطاب تساله ميراثا
 فقال مالك في كتاب المشي وما كان القصار الذي قضى به الالينك وما انا بيزائد في الفرض شيئا
 ولكنه ذلك السدس فان اجتمعا فيه فهو بينكما واتيكم املت به فبولها اخرجها مالك وعن زيد بن اسلم
 ان عمر بن الخطاب سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الكلمات فقال له رسول الله صلى الله عليه
 وسلم يكفيك من ذلك الآية التي نزلت في آخر سورة السار اخرجها مالك وعن الشعبي قال سئل ابو بكر عن
 الكلمات فقال مالي ساقول فيها برسي فان كان صولبا فمن السدان كان خطأ فمني ومن الشيطان
 اراه ما خلا الوالد والولد فلما اختلف عمر فقال مالي لا يتخى السدان ارو شيئا قال ابو بكر اخرجها الدارمي وعن
 الضحاك بن قيس ان عمر قضى في اهل طاعون عمورس اول طاعون في الاسلام انهم كانوا معا كانوا من
 قبل الاب سوار فبنوا الام حق واذا كان بعضهم اقرب من بعض باب فمحق بالمال اخرجها الدارمي
 وعن سليمان بن يسار ان محمد بن الاشعث اخبره ان عمته له يهودية او نصرانية توفيت وان محمد بن الاشعث
 ذكر ذلك لعمر بن الخطاب وقال له من يرثها فقال له عمر بن الخطاب يرثها اهل دينها ثم اتى عثمان بن
 عفان فساله عن ذلك فقال عثمان ما تراني نسيت ما قال لك عمر بن الخطاب يرثها اهل دينها اخرجها
 مالك وعن الشعبي قال كتب عمر بن الخطاب الي شرحب ان لا يورث الحميل الا يئتيه وان جارت به في
 خرقها اخرجها الدارمي وعن سعيد بن المسيب يقول ابي عمر بن الخطاب ان يورث احد من الاعاجم
 الا احدا ولد في العرب اخرجها مالك وعن عبد الرحمن بن حنظلة الزرقني عن مولى ثعلبة كان قد دعا

ع
 ميل برندن ابر
 ليكنه ان بلاد قد عدت
 خردى في بلاد اسلام
 آفة شدة بعض مؤيد
 كرميل بين مؤيد
 بين مؤيد كرميل
 كرميل او مؤيد من بلسم
 من ست ما كرميل
 از سوال او مؤيد
 پس توش بدون گواه
 شينه نوا برشته

يقال له ابن مسرى انه قال كنت جالساً عند عمر بن الخطاب فلما صلى الظهر قال يا يرفاه لم ذلك الكتاب
 كتبه في شان العمه يسأل عنها ويستخبر فيها فاتي به يرفاه عابثاً ووقع فيه ما فحما ذلك الكتاب فيه ثم
 قال لورضيك السدا قرأه اخرج مالاً وعن الشعبي قال عمر لا يرث قاتل خطأ ولا عهداً اخرج الدارمي وعن
 ابراهيم قال قال عمر اذا كانت الحرة تحت المملوك فولدت لعلماً فانه يعشق بعثق امه وولاده لموالي امه
 فاذا اعتق العبد خير الولاد الى موالى ابيه اخرج الدارمي وعن علا بن زياد ان رجلاً سأل عمر بن الخطاب
 فقال ان وارثي كلاله فاوصي بالنصف قال لا قال فالثلث قال لا قال فالربع قال لا قال فالخمس
 قال لا حتى صار الى العشر فقال اوصي بالعشر اخرج الدارمي وعن عبد السدين ابى ربيعة ان عمر بن الخطاب
 قال يحدث الرجل في وصيته ما شار وملك لوصيته آخرها اخرج الدارمي وعن يحيى بن سعيد ان بابكر
 الصديق بعث جيوشالي الشام فخرج ميثي مع يزيد بن ابى سفيان وكان امير ربع من تملك اللرباع
 فترجموا ان يزيد قال لابي بكر امان تركب واما ان انزل فقال ابو بكر امانت بانزل واما انا ابراكب
 اني احببت خطاي هذه في سبيل الله ثم قال له انك تجد قوماً زعموا انهم صبوا انفسهم في سبيل الله
 فقدمهم وما زعموا انهم صبوا انفسهم له وسجدوا فخصوا عن اوساطهم من الشعر فاضرب ما فخصوا
 عنه بالسيف واني موصيك بعشر لا تقتلن امرأة ولا صبياً ولا كبيراً بهراً ولا تقطعن شجر اثملاً ولا تحرقن
 عامراً ولا تعقرن شاة ولا بغير الا لاكله ولا تحرقن نخلاً ولا تعقرن ولا تغلغل ولا تجبن اخرج مالاً عن
 ابن عباس ان الخمس كان في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم على خمسة اسم لسد الرسول سهم ولذي
 القربى سهم ولليتامى والمساكين وابن السبيل ثلاثة سهم ثم قسمه ابو بكر الصديق وعمر الفاروق وعثمان
 ووالنورين رضي الله عنهم على ثلثة سهم وسقط سهم الرسول وسهم ذى القربى وقسم على الثلثة الباقيين ثم
 قسمه على بن ابى طالب رضي الله عنه على ما قسمه عليه ابو بكر وعمر وعثمان اخرج القاضي ابو يوسف في كتاب
 الخراج وعن عبد الرحمن ابن ابى ليلى قال سمعت علياً يقول قلت يا رسول الله ان رأيت ان
 توليتي حقاً من الخمس فاقسمه حيوتك كيلا يازعنا احد بعدك فان فعل قال فولانيه رسول الله صلى الله عليه
 وسلم فقسمة حيوته ثم ولانيه ابو بكر الصديق فقسمة حيوته ثم ولانيه عمر بن الخطاب فقسمة حيوته حتى اذا كان

اعادته يستعمل روضاً

اعادته يستعمل روضاً

اعادته يستعمل روضاً

رسول الله صلى الله عليه وسلم والحمد لله اعلم انه لصاوق بار راشد تابع للحق ثم توفي السيد ابا بكر فقلت انا ولى ابي بكر
 فقبضتها سنتين من امارتي اعمل فيها باعمل رسول الله صلى الله عليه وسلم وما عمل فيها ابو بكر والسيد اعلم اني فيها
 لصاوق بار راشد تابع للحق ثم جتماني تكلماني وكلمتكما واحدة وامر كما واحد عيتني يا عباس تسألني نصيبك
 من ابن اخيك وجارني هذا يريد عليا يريد نصيب امرأته من ابيها فقلت لكما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قال لا نورث ما تركنا صدقة فلما بد لي ان ادفع اليكما قلت ان شئتما دفعتها اليكما على ان عليكما عهد
 ويشاؤتم عملان فيها باعمل فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم وما عمل فيها ابو بكر وما عملت فيها فدفعتها
 فقلتما ادفعها الينا فبذلك دفعتها اليكما فانشدكم بالسهرل دفعتها اليها بذلك قال الربيع نعم ثم اقبل علي
 علي وعباس فقال انشدكما هل دفعتها اليكما بذلك فالانتم قال فلتمسان مني قضاء غير ذلك فوالله
 الذي باؤنه تقوم السمار والارض لا اقبض فيها قضاء غير ذلك فان عجزت ما عنها فادفعها الي فاني افيكما يا
 اخي بنجارى وعن ابي يوسف عن غير واحد من علماء اهل المدينة في قصة وضع الخراج على اهل العراق
 والشام ان اهل الشام والعراق اكثر واكثر على عمر وقالوا لا تكلف ما افار الله علينا باسياقنا على قوم لم يحضرنا
 ولم يشهدوا ولا بنا قوم ولا بناهم ولم يحضروا وكان عمر لا يريد على ان يقول هذا لي قالوا فاستشار
 فاستشار المهاجرين الاولين فاختلفوا فاما عبد الرحمن بن عوف فكان رايه ان يقسم لهم حقوقهم وراس
 عثمان وعلي وطلحة راي عمر رضي الله عنهم فارسل الى عشرة من الانصار خمسة من الاوس وخمسة من
 الخزرج من كبرائهم وانشروهم فلما اجتمعوا حمد الله واشنى عليه بما هو اهلهم واستحقه ثم قال اني لم ازعجكم الا ان
 نشركواني امانتي فيما حملت من اموركم فاني واحد كما حدكم وانتم اليوم تقرون باسحق خالفني من خالفني ففقتني
 من واقفتي اريد ان يتبعوا الذي هو هو اى محكم من الله كتاب ينطق باسحق فوالله لمن كنت نطقت
 بامر اريده ما اردت به الا اسحق قالوا قد نسمع يا امير المؤمنين قال قد سمعتم كلام هؤلاء القوم الذين زعموا
 اني اظلمهم حقوقهم واني اعوذ بالمدان اركب ظلما لمن كنت ظلمتهم شيئا هو لهم واحيطه غيرهم لقد شققت ولكن
 رأيت انه لم يبق شئ يفتح بعد ارض كسرى وقد غنمنا الله اموالهم وارزقهم وعلوهم فقسمت ما غنموا من مال
 اورشليم بين اهلها واخرجت الخمس فوجهته على وجهه وانا في توجيهه ورايت ان اجلس الارضين بعلوجها

عنه في يوم الجمعة
 في شهر ربيع الثاني سنة ١١٤٠
 في مكة المكرمة

عنه في يوم الجمعة
 في شهر ربيع الثاني سنة ١١٤٠
 في مكة المكرمة

في سوح المسجد وبتوايح سونها فلما اصبح امر بها فكشف عنها فرأى فيها من الحمار والبيضا ما يكاد يتلألأ منه
 البصر قال فبكي عمر فقال له عبد الرحمن بن عوف ما يبكيك يا امير المؤمنين فوالله ان كان هذا اليوم يوم شكرو
 يوم سرور ويوم فرح فقال عمر كلا ان هذا لم يعطه قوم قط الا القى بينهم العداوة والبغضاء ثم قال انكيل لهم باصلاح
 ام نخوة فقال علي بن ابي طالب احث لهم ثم دعاهم بن علي اول الناس فحشي لهم ثم دعاهم حشيتهم اعطى الناس دون
 الدواوين وفرض للمهاجرين لكل رجل منهم خمسة آلاف درهم في كل سنة وللانصار لكل واحد منهم اربع آلاف
 درهم وفرض لاوزاج النبي لكل امرأة منهم اثني عشر الف درهم الا صفيته وجويرية لكل واحدة منها ستة آلاف
 درهم قال معمر بن الزبير وقفاة قالوا فرض عمر لاهل بدر المهاجرين منهم لكل رجل ستة آلاف درهم اخرجه
 البغوي في شرح السنة وعن ابي جعفر محمد بن علي ان عمر لما دون الدواوين قلل بمن ترون ان ابراهيم
 له ابر بالاقرب فالاقرب يك قال بل ابدأ بالاقرب فالاقرب قال رسول الله صلى الله عليه
 وسلم قال معمر بن هشام بن عروة عن ابيه قال محي الزبير نفسه من الديوان حين قتل عمر ومحي عبد الله
 بن الزبير نفسه حين قتل عثمان رواه ايضا في شرح السنة واما تربيت كرون شيخن صحابه وسائر امت
 له بر من هاج تربيت اخضرت صلى الله عليه وسلم پس طول وعرضي وارو كه اين اوراق متحمل آن عيتواند
 شد ليكن ناچار است از ذكر بعض احاديث كه شواهد اين معنى باشند پس از جمله تربيت صديق عمر فاروق
 را تشديد كرون در قتال اهل ردت عن ابى هريرة قال لما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان
 ابو بكر وكفر من كفر من العرب فقال عمر كيف تقابل الناس وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 ان اقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله فمن قالها فقد عصم مني ماله ونفسه الا بجهده وحسابه على الله فقال
 والهدا قاتلن من فرق بين الصلوة والزكوة فان الزكوة حق للمال والصلوة منعوني عنها فانوا يودون
 على رسول الله صلى الله عليه وسلم تقابلتم على منها قال عمر فوالله اني قد شرحت الله صلى الله عليه وسلم بكفر من كفر من كفر
 وعن عمر ذكر عنده ابو بكر فبكي فقال ودوت ان عمل كل مثل عمله يوما واحدا من ايامه وليته ولحمه من ليا فيه ذكر ليله النور
 قال واليا يوره فلما قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم ارتدت العرب وقالوا لا نؤدى زكوة فقال لو
 منسوي عقالا بما هم عليه فقلت يا خليفة رسول الله الف الناس وارفق بهم فقال للجبار اري ابيته

بشيرة

وخوار في الاسلام انه قد انقطع الوحي وتم الدين انيقص وانا حتى رواه رزين وعن ابن عمر قال لما قبض
 رسول الله صلى الله عليه وسلم كان ابو بكر في ناحية المدينة فجا ردخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو
 سبي فوضع فاه على عيني رسول الله صلى الله عليه وسلم فجعل يقبله ويكلمني ويقول يا ابي انت وامى طبت
 حيا وطبت ميتا فلما خرج مر بعمربن الخطاب وهو يقول يا ابا رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يموت
 حتى يقبل المناقين وحتى يخزي الله المناقين قال وكانوا قد استبشروا بموت رسول الله صلى الله عليه
 وسلم فرغوا ورواهم فقال يا ايها الرجل اربع على نفسك فان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد مات المسمع
 يقول انك ميت وانهم ميتون وقال وابعثنا بالبشير من قبلك اخذنا فان مت فهم اسما لدون قال
 ثم آتى بالبشير فمعه المدواثنى عليه ثم قال ايها الناس بالكان محمد الحكم الذي تعبدون فان الحكم قد مات
 وان كان الحكم الذي في السما فان الحكم ميت ثم تلا وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل افان مات
 او قتل انقلبتم على اعقابكم حتى ختم الآية ثم نزل وقد استبشروا المسلمون بذلك وشهد فرحم واخذت المناقين
 الكاتبة قال عبد الله بن عمر فوالذي نفسي بيده فكانا كانت على وجوهنا غطية فكشفت اخرج ابن ابي شيبة
 وعن زيد بن اسارث عن ابن سابط قال لما حضرت ابابكر اوفاة ارسل الي عمر يستخلفه فقال الناس تخلف
 علينا قفا غليظا لو قد ملكنا كان افظوا وانظفوا فاذ اتقول لريك اذا اقيته وقد تخلفت علينا عمر قال
 اخوفوني ببل اقول اللهم امرت خيرا لك ثم ارسل الي عمر فقال اني اوصيك بوصية ان حفظتها ان لم يملك
 حقاني الليل لا يقبلني النهار وحقاني النهار لا يقبلني الليل وانه لا يقبل نافلة حتى تؤدى الفريضة وانا
 نخت موازين من نخت موازينه يوم القيمة باتباعهم الباطل في الدنيا وخسة عليهم وحق الميزان لا يوضع
 فيه الا الباطل ان يكون خيفا وانا نخت موازين من نخت موازينه يوم القيمة باتباعهم الحق في
 الدنيا وثقله عليهم وحق الميزان لا يوضع فيه الا الحق ان يكون ثقيل فان انت حفظت وصيتي هذه فلا
 يكون غائب احب اليك من الموت ولا بد منه وان انت ضيعت قولي هذا فلا يكون اليك من
 الموت ولن تجوزه اخرج ابو يوسف ورواه ابن ابي شيبة عن زيد ولم يذكر ابن سابط وفي رواية لم تر ان
 اهل الجنة بصالح ما عملوا وتجاوز من سيئاتهم فيقول القائل انا بلغ هؤلاء ذكرا اهل النار سبي ما عملوا

نقله في فادى شدت
 عار محمد بن ابراهيم
 بعضي تحت كود سليل

وروى عليهم صالح ما عملوا فيقول القائل انا خير من هؤلاء وذكر آية الرحمة وآية العذاب فيكون المؤمن راغباً راسياً
 ولا يفتنى على الدر غير الحق ولا يفتنى بيده لى التهلكة فان انت خفتت قولى هذا فلا يكن غائباً حسب اليك من
 الموت ولا بد لك منه وان انت ضيقت قولى هذا فلا يكن غائباً البعض اليك منه ولن تعجزه اخرجته
 مصنفه وعن اسما بنت عميس قال لى ابن الخطاب الى انما تتخلفك نظراً لما خلعت وراى وقد صحبت
 رسول الله صلى الله عليه وسلم فرأيت من اثرته انفساً على نفسه والى على اهلته حتى ان كنا ننتقل نهدي الى اهل
 من فضول ما ياتينا عنه وقد صحبتني فرأيتني انما اتبعنا سبيل من كان قبلى والى ما نمت فحلت ولا تؤمت
 فسوت واني لعلى السبيل بازغت وان اول ما احدثك يا عمر تفك ان لكل نفس شهوة فاذا اعطيتها
 بما ريت في غيرها واحدثك هؤلاء النفر من اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم الذين قد انتحمت اجوافهم وطمعت البصاهم
 واحب كل امرئ منهم نفسه وان لهم نخيرة عند ربه واحد منهم فاياك ان تكون واعلم انهم من نزلوا منك فانظروا
 ما خفت اليك مستقيمين باستقامت طريقك هذه وصيتي اقرأ عليك السلام اخرجته ابو يوسف وعن
 عبد الله بن حكيم قال خطبنا ابو بكر فقال اما بعد فاني اوصيكم بتقوى الله وان تشنوا عليه ما هو اهل وان
 تخلطوا الرغبة بالرغبة وتجمعوا الالجاب بالمسئلة فان الله اشنى على ذكرى اهل بيته فقال انهم كانوا يسارعون
 في الخيرات ويدهون غبارها ويهبا وكانوا لنا خاشعين ثم اعلوا عباد الله ان الله قد ارثهم بجمعة انفسكم فاحذروا
 على ذلك مواثيقكم واشتري منكم التليل الغاني بالكثر الباقي هذا كتاب الله فيكم لا تغنى عجائبه ولا يطفى
 نوره فصدقوا بقوله واتصوا كتابه واستبصروا فيه ليوم الظلمة فانا خلقكم للعبادة ووكلكم الكرام الكاتبين
 يعلمون ما تفلون ثم اعلوا عباد الله انكم تغدون وتروحون في اجل قد غيب عنكم علمه فان استطعتم ان
 تنقضى الاجال وانتم في عمل الله فافعلوا ولن تستطيعوا ذلك الا بالله فسا بقوا في مهل آجالكم قبل ان
 تنقضى فيردكم على اسوار اعمالكم فان اتوا ما جعلوا آجالهم لغيرهم ونسوا انفسهم فانها كم ان تكونوا امتثالهم
 فلا اوجالها النجا فان وراءكم طالباً حيث شامرة سرى اخرجته ابو يوسف وابن ابي شيبة وعن انس قال كان
 ابو بكر خطبنا فيذكر بخلق الانسان فيقول خلق من مجرى البول من نون فيذكر حتى يتفقد لصد ناس
 اخرجته ابن ابي شيبة وعن عروة بن اسلمى قال قال ابو بكر اكلوا فان لم تبكوا فبأكلوا اخرجته ابن ابي شيبة وعن

عثمان بن عفان ان رجالات من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم حين توفي النبي صلى الله عليه وسلم حزوا
 عليه حتى كانوا بعضهم يوسوس قال عثمان فكنتم منهم فبينما انا جالس في ظل اطم من الاطام مر علي عمر فسلم علي
 فلم اشعر انه مر ولا سلم فانطلق عمر حتى دخل علي ابي بكر فقال له اما يعجبك اني سررت علي عثمان فسلمت عليه
 فلم يرد علي السلام واقبل هو ابو بكر في ولاتيه ابي بكر حتى سلما علي جميعا ثم قال ابو بكر جاني انوك عمر فكر
 انه مر عليك فسلم فلم ترد عليه السلام فما الذي حملك علي ذلك قال قلت ما فعلت فقال عمر علي والسر قد
 فعلت ولكنها عجبكم يا بني ايمته قال قلت والده ما شرت انك سررت ولا سلمت قال ابو بكر صدق
 عثمان وقد شخلك عن ذلك امر فقلت اجل قال ما هو فقال عثمان توفي الله تعالى عز وجل نبية
 صلى الله عليه وسلم قيل ان نساكه عن بجاه هذا الامر قال ابو بكر قد سالت عن ذلك قال فقلت اليه فقلت
 له بابي انت وامي انت احق بما قال ابو بكر قلت يا رسول الله ما بجاه هذا الامر فقال رسول الله صلى
 عليه وسلم من قبل سني الكلمة التي عرضت علي عمي فرد يا علي فحي له بجاه اخرج احمد وعن عائشة زوج
 النبي صلى الله عليه وسلم ان فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم سالت ابا بكر بعد وفاة رسول الله
 صلى الله عليه وسلم ان يقسم لها ميراثها مما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم مما افار الله عليه فقال لها
 ابو بكر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا نورث ما تركنا صدقة قال فغضبت فاطمة فخرجت
 ابا بكر فلم تزل مهاجرة حتى توفيت قال وعاشت بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم تسعة اشهر
 قال وكانت فاطمة تسأل ابا بكر نصيبها مما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم من خيبر وفدك صدقة
 بالمدينة فابى ابو بكر عليها ذلك وقال ست تارك شيئا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعمل به الا
 عملت به واني اخشى ان تركت شيئا من امره ان اربح فاما صدقة بالمدينة فدفعها عمر الي علي
 وعباس فعلمه عليها علي فاما خيبر وفدك فاسكها عمر وقال بها صدقة رسول الله صلى الله عليه وسلم
 كما تاحقوقة التي تعرفه ونواصبه وامر بها الي من ولي الامر قال فما علي ذلك اليوم اخرج احمد عن اوسط
 البجلي عن ابي بكر الصديق قال سمعته يخيب للناس مرة حين تخلف فقال ان رسول الله صلى الله
 عليه وسلم قام عام الاول مقامى هذا وبكى ابو بكر فقال اسأل الله العفو والعافية فان الناس لم يعطوا

يعني ابن خصال ابو بكر
 سلام ابو بكر بعد ما سلمت فابى
 عثمان بن عفان
 غضب وورث الوقت بمقتضى
 غيبت بشيئ بعد يوم
 عرفت لا نورث ما تركت
 سالت فغضب فذو ربه
 وبعث ابن علي انقباضه
 طاعتت من شذرك
 على كرم اب سلام و غيره
 في عهد كثر ان يابى

بعد اليقين شيئا خيرا من العافية وعلكم بالصدق فانه في اجتهه واياكم والكذب فانه مع الفجور وهما في النار
 ولا تطعوا ولا تباغضوا ولا تتحاسدوا ولا تباغضوا ولا تتحاسدوا ولا تتباغضوا ولا تتحاسدوا ولا تتباغضوا ولا تتحاسدوا
 قال كنت اذا سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم حديثا نفعتني الله به شيا منه واذا حدثني عنه غيري
 اختلفه فاذا حلف لي صدقته وان ابا بكر حدثني وصدق ابو بكر انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم قال ما من
 رجل يذنب ذنبا فيتوضا فيحسن الوضوء قال مسعود يصلي وقال سفيان ثم يصلي ركعتين فيستغفر الله
 عز وجل الاغفر له اخرج احمد وعنه ابى برزة الاسلمي انه قال كنا عند ابى بكر الصديق في عمل فغضب على
 رجل من المسلمين فاشتد غضبه عليه جدا فلما رأيت ذلك قلت يا خليفة رسول الله اضرب عنقه فلما
 ذكرت القتل صرف عن ذلك الحديث اجمع الى غير ذلك من النحو فلما انفرقنا رسل الى بعد ذلك ابو بكر الصديق
 فقال يا ابا برزة ما قلت قال ونسيت الذي قلت وقلت ذكره قال اما تذكر ما قلت قال قلت
 لا والله قال لم ايت حين رايتني غضبت على الرجل فقلت واضرب عنقه يا خليفة رسول الله صلى الله
 عليه وسلم اما تذكر ذلك او كنت فاعلا ذاك قال قلت نعم والله والآن ان امرتني فعلت قال
 ويحك او ويلك ان تلك والسداهي لاحد بعد محمد صلى الله عليه وسلم اخرج احمد وعنه الحسن البصري ان رجلا
 قال لعمر بن الخطاب اتق الله يا عمر فكثر عليه فقال له قائل اسكت فقد اكرهت فقال له عمر وعه لا خير فيهم
 ان لم يقولوا لنا ولا خير فينا ان لم تقبل واوشك ان ترد على قائلها اخرج ابو يوسف وعنه ابى المليلج
 بن اسامة المذلي قال خطب عمر بن الخطاب فقال يا ايها الرعا ان لنا عليكم حق النسيئة بالغيب الموعودة
 على ايها الرعا انه ليس من علم احب الي الله ولا اعم نفعا من علم امام ورقه وليس من جهل الغرض الي
 ولا اعم ضررا من جهل امام وخرقه وانه من ياتخذ بالعافية فيما بين ظهرانيه يعطى العافية من فؤاد اخرج ابو يوسف
 وعنه ابن عباس قال دخلت على امير المؤمنين عثمان بن عفان فقلت البشر باجته يا امير المؤمنين اسلمت
 حين كفر الناس وجاهدت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حين فذل الناس قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم
 وهو عنك راض ولم يختلف في خلافتك اثنان وقتلت شهيدا فقال اعد على فاعدت عليه فقال والله
 الذي لا اله الا الله ان لي ما على الارض من صفراء وبضراء لا فتديت به من هول المطلع اخرج ابو يوسف

وعن عطار الکلامی قال خطب عمر الناس فحمد المدون اثنی علیه ثم قال اما بعد انی اوصیکم بتقوی السد الذي
 يبقى ويملك من سواه الذي بطاعته ينفع اوليائه ويحصيته يضار عدائه كما ليس لها لك ملك معذرة في تعد
 ضلالتة حسبها هدى ولا في ترك حق حسب ضلالتة وان اتق ما تعاهد الراعي من رعيتة تعاهد بهم بالذي عليهم
 في وظائف دينهم الذي هداهم السد وانما علينا ان نامرهم بالامر كمد السد به من طاعته وان نهامكم عما نهامكم السد
 عنه من محصيته وان نقيم امر السد في قريبالناس وبعيدهم ولا نسال على من نال الخلق الا وان السد فرض الصلوة
 وجعل لها شرطاً فمن شرطها الوضوء والخشوع والركوع والسجود واعلموا ايها الناس ان الطمع فقر وان
 الياس غنى وفي الغزاة راحة من خلطار السد واعلموا انه من لم يرض عن السد فيما كرهه من قضائه لم يؤد
 اليه ويجب كنه شكره واعلموا ان السد تعالي عباداً ويميتون الباطل بوجهه ويحيون الحق بذكره وغبوا وربوا
 فربوا ان خافوا فلما امنوا فالجبروا من اليقين لم يعاينوا فخلصوا بالهم يرايلوا اخلصهم خوف فخر واما ينقطع
 عنهم الحيوة عليهم نعمة والموت لهم كرامة اخرج ابو يوسف وعن زبير اليا م قال لما اوصى عمر قال اوصى الخليفة
 من بعدي بتقوى السد وادعيه بالمهاجرين الاولين ان يعرف لهم حتم وكرامتهم وادعيه بالانصار الذين
 تبوا الدار والايمان ان يقبل من محسنتهم ويتجاوز عن سيئهم وادعيه باهل الاسعار فانهم رور الاسلام
 وغيظ العدو وحياة المال ان لا يؤخذ منهم الا فضلهم عن رضائهم وادعيه بالاعراب فانهم اصل العرب
 ومادة الاسلام ان يؤخذ من حواشي اموالهم فيسروا على فقرائهم وادعيه بذمة السد وذمة رسوله ان يوفى لهم
 بعهدهم وان يقاتل من وراهم ولا يكلفوا فوق طاقتهم اخرج ابو يوسف وعن سعدان بن ابى طلحة ان
 عمر خطب يوم جمعة فذكر نبى السد صلى السد عليه وسلم وذكر ابا بكر وقال انى قد ايت ويا قد تقرنى وان السد
 لم يكن ليضيع دينه ولا خلافة والذى بعث به نبى صلى السد عليه وسلم فان عمل بامر فان خلافة شورى بين
 هؤلاء الستة الذين توفى رسول السد صلى السد عليه وسلم وهو عنهم راض وانى قد علمت ان قوما سيطعنون
 في نبى الامم انما ضربتم سيدي هذه على الاسلام فان فعلوا فاولئك اعداء السد الكفرة والضلال وانى
 الا اوع بعدى شيئاً اهدم الى من الكلالة وما اغلظ لى رسول السد صلى السد عليه وسلم فى شئى ما صاحبته بلظ
 لى فى الكلالة وما راجع فى شئى ما راجع فى الكلالة حتى طعن بابه فى صدرى وقال يا عمر الكلفيك آت

ذوق في النفس فتحب عليه بانه اما استحل وربه استحل من حقه وقد كان اصاب من مال الصدقة ثمانين الفاً
 فسكر بهار بانه وكره بها كغاله اولاده فاذا ما الى الخليفة من بعده وفاق ريق الدنيا تقيا نقياً على منهاج صاحب
 ثم انك يا عمر بنى الدنيا ولدتك ملوكها والقممك شديداً ونبت فيها تلمسها مظانها فلما وليتها القيتا حيث
 القابا المدحجرتا وجوتها وقدرتها الاماتزودت منها فاحمد لمد الذي جلا بك جوتها وكشف لك كرتها
 فامض ولا تلتفت فانه لا يغير على الحق شئ ولا ينيل على الباطل شئ اقول قولي هذا واستغفر لمدى
 وللمؤمنين والمؤمنات قال ابو يوب فكان عمر بن عبد العزيز يقول في الشئ قال لي ابن الالهتم امض
 ولا تلتفت اخرجبه الدارمي وعن سالم بن عبد المذانه قال دخل رجل من اصحاب رسول الله صلى الله
 عليه وسلم المسجد يوم اجتمع وعمر بن الخطاب يخطب فقال عمر اية ساعة هذه فقال يا امير المؤمنين القلت
 من السوق فسمعت النداء فانزوت على ان اتوضات فقال عمر الوضوء ايضا وقد علمت ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم كان يامر بال غسل اخرجبه مالك واصحاب بهم حديث تفسير كروه انك مراد ابن
 بهم حضرت عثمان است وعن عمرو بن سيمون الاودي ان عمر بن الخطاب لما حضر قال ادعوا لي
 عليا وطلحة والزبير وعثمان وعبد الرحمن بن عوف وسعد اقال فلم يكلم احد منهم الا عليا وعثمان فقال
 يا علي لعل هؤلاء القوم يعرفون لك قرابتك واماك المذ من العلم والفقه فائق المذ وان وليت
 هذا الامر فلما ترفعن بنى فلان على رقاب الناس وقال عثمان يا عثمان ان هؤلاء القوم يعلم يعرفون
 لك صهر من رسول الله صلى الله عليه وسلم وشك وشرفك فان انت وليت هذا الامر فائق الشد
 ولا ترفع بنى فلان على رقاب الناس فقال ادعوا لي صهيبا فقال صل بالناس ثلثا وليجتمع هؤلاء الربط
 فلينخلوا فان اجمعوا على رجل فانهم اخرجوا من ابي شيبه وعن اسلم انه حين بولع لابي بكر
 بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم كان علي وزبير يدخلان على فاطمة بنت رسول الله صلى الله عليه
 وسلم فيشاورونها ويرتجون في امرهم فلما بلغ ذلك عمر بن الخطاب خرج حتى دخل على فاطمة فقال نبت
 رسول الله صلى الله عليه وسلم والمد من الخلق احد احب اليك من ابيك واما من احد احب اليك ابيك
 منك وايم المذ ذلك بانى ان اجتمع هؤلاء النفر عندك ان امرهم ان يحرق عليهم البيت قال فلما خرج

وحول اهل المدينة قد قتلهم اجمع وقد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يشيع الرجل ولدا
 جاره اخرج احمد عن سليمان بن خطلة قال اتينا ابي ابن كعب لنتحدث اليه فلما قام قمتا ونحن نمشي
 خلفه فرمقنا عمر بن الخطاب فصر به عمر بالمدرة قال فالتقاه بنديعيه فقال يا امير المؤمنين ما تصنع قال او ما
 ترى فقلت للبتوع مذلة للتابع اخرج الدارمي وعن محمد بن سيرين قال قال عمر لابن مسعود الم ابنا
 او ابنت انك تفتني دست يا اميرول حاربنا من تولى قاربنا اخرج الدارمي وعن تميم الدارمي قال
 تطاول الناس في البصرة في زمن عمر بن الخطاب فقال عمر يا معشر العرب لا ترض الارض ان لا الهام
 الا الجماعة ولا جماعة الا بامة ولا امانة الا بطاعة فمن سوده قومه على الفقه كان حيوة له ولم يسن سوده
 قومه على غير فقه كان بلا كاله ولم يخرجه الدارمي وعن عبد الله بن مسعود قال لما قبض النبي صلى الله
 عليه وسلم واستخلفوا ابابكر وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث معاذا الى اليمن فاستعمل ابوبكر عمر
 على الموسم فلحق معاذا بكمه ومعه رقيق فقال يا هؤلاء قال هؤلاء اهل طي و هؤلاء اهل بكة فقال له
 عمر اني اريك ان تاتي بهم ابابكر قال فليقيه من الغد فقال ربي بن الخطاب لقد رأيتني البارحة وانا انزلت
 النار وانت اخذت بحجري وباراني الا مطيعك قال فاتي بهم ابابكر فقال هؤلاء اهل طي و هؤلاء اهل بكة قال
 فانا سلمنا لك هديتك فخرج معاذا الى الصلوة فاذا هم يصيلون خلفه فقال معاذا لمن تصلون قالوا
 لسد عز وجل قال فاتم له فاعتقم اخرج احمد عن حماد بن عيسى عن حذيفة بن اليمان انه تزوج يهودية بالمدائن فكتب
 اليه عمر بن الخطاب ان خل سبيلها فكتب اليه احرام هي يا امير المؤمنين فكتب اليه اعزم عليك ان
 لا تصنع كتابي حتى تخل سبيلها فاني اخاف ان يقتدي بك المسلمون فيقتلوا نساء اهل الذمة كما امرت
 وكفى بذلك فتنه لنساء المسلمين اخرج محمد بن سعد بن عيينة قال كذب عمر الى ابي موسى انما بعد
 فان اسعد الرعاة من سجدت به رعيتيه وان اشقى الرعاة عند المدن شقيت به رعيتيا اكل ان ترفع
 فيرفع عمالك فيكون مثلك عند المد مثل البهية نظرت الى خضرة من الارض فزلعت فيها تبغى بذلك
 السمن وانا تحفها في سمنها والسلام عليك اخرج ابن ابي شيبة وعن سفيان قال كتب عمر الى ابي
 موسى انك لن تنال الاخرة بشئ افضل من الزهد في الدنيا اخرج ابن ابي شيبة وعن يحيى بن

كل امرئ انزل به
 ما في قلبه من
 فانه باخذ فادبني
 فاني انظر من باحت
 فاني انظر من
 فاني انظر من
 فاني انظر من
 فاني انظر من
 فاني انظر من

سيدان عمر بن الخطاب اور ك جابر بن عبد الله ومعه جمال كح فقال يا هذا فقال يا امير المؤمنين قد منا
 الى اللحم فاشترت بدرهم لما فقال عمر ما يريد احدكم ان يطوى بطنه عن جاره او ابن عمه اين يذهب
 عنك هذه الآية اذ بتم طيبا تكلم في حيويتكم الدنيا واستمتعتم بها اخرجت مالكم وعن ابن عمر قال دخل عليه
 عمر وهو على ما دنته فوسع له عن صدر المجلس فقال بسم الله ثم ضرب بيده فلقم لقمته ثم ثنى باخرى ثم قال
 اني لا جد طعم دسم وما هو يدسم اللحم قال عبد الله بن امير المؤمنين اني خرجت الى السوق اطلب السمين
 لاشترى فوجدته غاليا فاشترت بدرهم من المنزول وحملت عليه بدرهم سمنا فاروت ان تيزرو
 عيالي عظما عظما فقال عمر ما اجتماع عند رسول الله صلى الله عليه وسلم قط الا اكل احدهما وتصدق بالآخر
 قال عبد الله بن امير المؤمنين فلن يجتمع عندي الا فعلت ذلك قال ما كنت لافعل اخرجت ابن باجة
 وعن ابن عباس قال كان عمر يدخلني مع اشياخ بدر فكان بعضهم وجدني نفسي فقال لم يدخل هذا معنا
 لنا انبار مثله فقال عمر انه من حيث علمتم فداوات يوم فادخله معهم فماريت انذ عاني يومئذ الا ليشكرهم
 قال ماتقولون في قول الله اذا جاز نصر الله والنفتح فقال بعضهم امرنا ان نحمد الله ونستغفره اذا نصرنا
 ونفتح علينا وسكت بعضهم فلم يقل شيئا فقال لي اذكرك تقول يا ابن عباس فقلت لا قال فما
 تقول قلت هو اجل رسول الله صلى الله عليه وسلم اعلمه له قال اذا جاز نصر الله والنفتح وذلك علامته
 ابلك فنج محمد ربك وستغفره انه كان تو ابا فقال عمر ما علم منها الا ما تقول اخرجت النجاري وعن ابى
 فراس قال خطب عمر بن الخطاب فقال يا ايها الناس الا انما كنا نعلمكم اذ بين ظهرينا النبي صلى الله
 عليه وسلم واذا نزل الوحي واذا باننا الله من اخباركم الا وان النبي صلى الله عليه وسلم قد انطلق وقد
 انقطع الوحي وانما نعلمكم بالقول لكم من انظروا منكم خيرا فطنا به خيرا واجبتاه عليه ومن اطهر لنا شر انظروا
 شرا وابغضنا عليه سائركم بينكم وبين ربكم الا انه قد اتى على حين وانا احب ان من قرء القرآن يريد
 الله وعاذ به فقد خيل الى باخرة الا ان رجلا قد قرأوه يريدون به ما عند الناس فاريدوا الله تعجبكم
 فاريدوا ما عاكلم الا اني والله ما ارسل عمالي اليكم ليضربوا ابشاركم ولا لياخذوا منكم ولكن ارسل اليكم
 ليعلموكم دينكم وسنتكم فمن فعل به سوى ذلك فليفرعه الى فوالذي نفسي بيده اذا لا قصه منه فوشب

وتعظیم جانب خدا تعالی و رسول او صلی الله علیه وسلم و نصیحت قرآن و ایستادن نزدیک او امر و نواهی او و ورع و زهد و اعراض از دنیا و تقلل از معاش و مانند آن پس بطریق اتم بود و ظهور خرق عوائد و تربیت الهی ایشان را بر وی و مانند آن از ایشان بسیار مروی شده و شواهد آن معنی بسیار است حدیثی چند ازین جمله نیز روایت کنیم عن الضحاک قال رای ابو بکر الصدیق طیاراً واقفاً علی شجرة فقال طوبی لک یا طیر و السردودت الی کنت مثلک تقع علی الشجرة و تاكل من الثمر ثم تطير و لیس علیک حساب و لا عذاب و الهدانی لوددت الی کنت شجرة الی جانب الطريق مر علی جبل فاخذنی فادخلنی فیه فکنتی ثم ازوردنی ثم اخرجنی بعراً ولم اکن بشراً اخرج به ابن ابی شیبته و عن محمد بن ابراهیم قال لما نزلت ان الذین یغضون اصواتهم عند رسول الله اولئک الذین امتحن الله قلوبهم للتقوی قال ابو بکر الصدیق یرسل الله الکلک لاکافی اسرار حتی التقی الله اخرج به ابن ابی شیبته و عن مجاهد قال قام ابو بکر خطیباً فقال البشر و اقلی ارجوان تیمم الله هذا الامر حتی تشبعوا من الزیت و اخرج به ابن ابی شیبته و عن میمون قال اتی ابو بکر یوافر اخباصین فقال ما یبئد من صید و لا غصن من شجر الا باضت من التبع اخرج به ابن ابی شیبته و عن ابی السفر قال دخل علی ابی بکر فاس من اخوانه یعودون فی مرضه فقالوا له یا رسول الله صلی الله علیه وسلم لا ندعوا لک طیباً نینظر الیک قال قد نظر الی قالوا فماذا قال لک قال قال انی فعال لما یرید اخرج به ابن ابی شیبته و عن عبد الرحمن بن ابی بکر قال ان صحاباً لصفه كانوا باسقار و ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من کان عنده طعام اسنین فلیذهب ثبات و من کان عنده طعام اربعة فلیذهب نجاس و ان ابابکر جاب ثلثه و انطلق النبی صلی الله علیه وسلم بعشیرة و ان ابابکر تعشی عند النبی صلی الله علیه وسلم فجاء بعد ما مضی من اللیل ما شاء الله قالت لامرأته یا حبیبک عن اضیافک قال او ما عشیتهم قالت البواحتی تجبی فغضب قال و الله لا اطعمه ابداً فحلفت المرأة ان لا اطعمه و حلف الاضیاف ان لا یطعموه قال ابو بکر کان هذا من الشیطان فدعا بالاطعام فاکلوا کلوا جميعاً فجعلوا لا یرفعون لقمه الا رأیت من اسفلها اکثر منها فقال لامرأته یا اخت نبی فراس ما هذا قالت و قرة عینی انما الان لا اکثر منها قبل ذلك ثلث مراراً فاکلوا و بعث بها الی النبی صلی الله علیه وسلم

وسلم فذکر انه اکل منها متفق علیه وعن سحری بن سعید انه قال بلغنی ان ابابکر الصدیق قال عاشت و هی لظن
فی کم کفن رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالت فی ثلثه اواب بیض سحریه فقال ابوبکر خذوا هذا الثوب
لثوب علیه قد صاب به شق اوز عطران فاعسلوه ثم کفونی فیہ مع ثوبین آخرین فقالت عاشت و ما هذا
فقال ابوبکر الحی اوحج الی الجدید من المیت و انما هذا للمهلته اخرج مالک و عن عائشه زوج النبی صلی الله
علیه وسلم انها قالت ان ابابکر الصدیق کان نخلها ما و عشرین و ستفاسن مالہ بالغابہ فلما حضرته الوفاة
قال والد یا مئیة ما من الناس احب الی غنی بعدی منك و لا اعز علی فقر العبدی منك و انی کنت
نخلک ما و عشرین و ستافلو کنت جدوتیه و اخترتیه کان لک و انما هو الیوم مال و ارث و انما هما
اواک و احناک فاقسموه علی کتاب الله قالت عائشه فقلت یا ابت و الله لو کان کذا و کذا لترکتہ انما
هی اسما من الاخری فقال ذو بطن نبت خارجه اراه جاریه اخرج مالک و در شواهد النبوة از ابو سعید
انصاری منقول است که گفته است اسلام ابوبکر شبیه لوجی است زیرا که وی گفته است که شبی پیش
از بعثت رسول الله صلی الله علیه وسلم در خواب دیدم که نوری عظیم از آسمان فرود آمد و بر بام کعبه
افتاد و در یک هیچ خانه مانند که از آن نور چیزی بان در نیامد پس آن همه انوار جمع شدند و یک نور گشتند
همچنان که اول بود بخانه من درآمد و من در خانه خود را برستم با مداد آن خواب را بلی از احبار میبود گفتم
و تعبیر آن خواستم گفت این از قبیل اضنات احلام است و اعتباری ندارد چون روزگاری برین
گذشت در بعضی تجارت ریجور که مسکن بجیرا راهب بود رسیدم و تعبیر خواب خود را از وی پرسیدم
گفت تو چه کسی گفتی که مروی ام از قریش گفت خدا تعالی در میان شما پیغمبری خواهد برانگیخت و تو در
ایام حیات وی و زیری خواهی بود و بعد از وفات وی خلیفه وی پس چون رسول الله صلی الله
علیه وسلم مبعوث شد مرا با سلام خواند گفتم هر پیغمبر را دلیل بوده است بر نبوت وی دلیل تو چیست
گفت دلیل نبوت من آن خوابی که دیدی و آن خبر در جواب تو گفت که آن را اعتباری نیست
و تعبیر گفت که تعبیر آن چنین است و همین من گفتم ترا باین که خبر کردی گفت جبرئیل گفت من از تو هیچ
و نیل و بر بان نمی طلبم زیاده ازین اشهدان لا اله الا الله و صده لا شریک له و اشهد انک عبده و رسول

کتابت در این کتاب
ست بر رسول الله صلی الله علیه وسلم
و در آن خواب است که
در خواب دیدم که نوری
از آسمان فرود آمد و بر بام کعبه
افتاد و در یک هیچ خانه مانند که از آن نور چیزی بان در نیامد پس آن همه انوار جمع شدند و یک نور گشتند

بعد از آن رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که بچکس را با سلام دعوت نکردم که در اول توقف و ترو و نکر و
 مگر ابو بکر که چون ویرا دعوت کردم تصدیق کرد و گفت که تو رسول خدای وی صدیق اکبر است و نیز در
 شواهد مذکور است که امیر المؤمنین ابو بکر صدیق گفته است که روزی در ایام جاهلیت در سایه درختی
 نشسته بودم ناگاه دیدم که شاخی از آن درخت میل بجانب من کرد چنانکه بسرم رسید من از آن
 می نگرستم می گفتم که این چه خواهد بود آوازی از آن درخت بگوش من آمد که پیغمبری در فلان وقت
 بیرون خواهد آمدی باید که تو سعادت مندترین مردمان باشی بوی گفتم روشن تر بگوی که آن پیغمبر
 کیست و نام وی چیست گفت محمد بن عبد المطلب بن هاشم گفتم وی صاحب ایف
 و حبیب من است از آن درخت عهد بستوم که هرگاه وی مبعوث شود مرا بشارت دهی چون وی
 مبعوث شد از آن درخت آواز آمد بجد باش و اتمام لن اسی ابوقحافه که وی بوی آمد سوگند
 بر من موسی که بچکس بر تو در اسلام سبقت نخواهد گرفت چون با ما در کرم بسوی رسول الله صلی الله
 علیه وسلم رفتم چون مرادید گفت ای ابو بکر ترا بجز خدا تعالی و رسول وی میخوانم گفتم اشهد انک رسول الله
 صلی الله علیه وسلم بعثک باحق سرجامی پس بوی ایمان آورد و تصدیق وی کردم و نیز در شواهد
 از ابو بکر صدیق منقولست که در مرض آخر خود گفت که امشب در تفویض امر خلافت بکراستخاره کردم
 و از خدا تعالی خواستم که ملز بر آنچه رضای وی در آن باشد توفیق دهد گفتم میدانید که دروغ نخواهم گفت
 و کدام عاقل در وقت ملاقات خدا تعالی اقترا بروی رواورد و فریفتن مسلمانان بدروغ جائز شمارد
 همه گفتند ای خلیفه رسول خدا بچکس را در صدق تو شک نیست بگو آنچه میگوئی در آخر شب خواب بر من
 غلبه کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم دیدم که دو جامه سفید پوشیده بود و اطراف آن جامه بار من
 جمع میکردم ناگاه آن دو جامه سفید سبز شدن و درخشدن گرفت چنانکه نور آن دیده بنینده راعی بود
 و بر دو جانب رسول الله صلی الله علیه وسلم دو مرد بلند بالا بودند در فایت حسن و جمال لباس ایشان
 سر پای سرور پس رسول الله صلی الله علیه وسلم مرا سلام کرد و بشفرف مصافحه شرف ساخت و بخت
 مبارک بر سینه من نهادن حقان واضطراری که در خود میافتم ساکن شد گفتم ای ابو بکر شستیاق ما

بملاقات تو بسیار است وقت نشد که پیش ما آئی من در خواب چندان گریستم که اهل من ازان خبر و از شنیدن
 بعد ازان مرخصی دلو ند پس گفتم و اشوقاه ایسا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ اندکی مانده است
 کہ وصال بی تو ہم فراق دوست دہ بعد ازان گفت خدا تعالی ترا در تفویض خلافت اختیار داد گفتم
 یا رسول اللہ تو اختیار کن رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ والی رعیت ساز عامل صادق قوی برو
 را کہ مرضی است در زمین و آسمان و پاکیزہ ترین روزگار است اعنی عمر بن الخطاب پس گفت این
 دو مرد وزیران تو اند در دنیا و مددگاران تو اند در وقت وفات دہم سائگان تو در بہشت بعد ازان
 مرا سلام کرد و آن دو مرد نیز مرا سلام کردند و گفتند خلاص یافتی از مکر و تو صدیقی در آسمان و تو
 صدیقی در میان ملائکہ و صدیقی در زمین و صدیقی در میان خلق گفتم یا رسول اللہ پدر و مادر
 من فدای تو بلا این دو مرد کیا کند کہ من مثل ایشان ندیدم فرمود کہ این دو فرشته کریم جبرئیل
 و میکائیل است برفت و من بیدار شدم رخسارہ از آب دیدہ تر و اہل بیت من بر بالین من گریان
 عن ابن شہاب قال رای النبی صلی اللہ علیہ وسلم رؤیا نقصها علی ابی بکر فقال یا ابابکر رأیت کالی
 یتبقت انا و انت در ترجمہ بتک بمر قاتین و نصف فقال یا رسول اللہ یغضک اللہ الی رحمۃ و
 و مغفرة و اعیش بعدک سنتین و نصفاً مغزولابن سعد من نافع قال بلغنا ان عمر بن الخطاب قال
 فی ولدی رجل بوجه شیء من یلی فیملأ الارض عدلاً قال نافع لا احبہ الا عمر بن عبد العزیز مغزول
 للبیہقی و عن زید بن اسلم عن ابيه ان عمر بن الخطاب دخل علی ابی بکر الصدیق و هو یجتذب لسانہ
 فقال عمر غفر اللہ لک فقال ابو بکر ہذا اورونی الموار و اخرجہ مالک و عن زید بن اسلم ان عمر بن الخطاب
 کان یقول اللهم انی اسالک شہادۃ فی سبیک و وفاتہ بیدرسو لک اخرجہ مالک و عن زید بن
 اسلم انه قال شرب عمر بن الخطاب لبنا فاجعبہ فسال الذی سقاہ من امین ہذا اللبین فاخبر و انه ورد
 علی ما قد ساه فاذا نعم من نعم الصدقة و ہم یستقون فخلبوا لی من البانہا فجلتہ فی سقائی فہو ہذا فادخل
 عمر بن الخطاب یدہ فاه فاستقارہ اخرجہ مالک و عنہ عن ابيه ان عمر بن الخطاب کان یصلی من اللیل
 ما اشار اللہ حتی اذا کان من آخر اللیل یقظ اہلہ للصلوۃ یقول لہم الصلوۃ الصلوۃ ثم یتلو ہذہ الآیۃ

وأمر مالك بالصلوة واضطر عليها الناس لكندة قاعن نرزوك والعاقبة لتقوى اخرج مالك وتخبه عن
 ابيانه قال عمر بن الخطاب ان في النظر ناقة عميار فقال عمر وفيها الى اهل بيت يتنصون بها قال
 فقلت وهي عميار قال لقطرونها بالابل قال فقلت كيف تاكل من الارض قال فقال عمر من نعم
 الخيرية هي ام من نعم الصدقة فقلت بل من نعم الخيرية فقال عمر والمدارو ثم اكلها فقلت والسدان
 عليها دسم نعم الخيرية فامر بها عمر فخرت وكانت عنده صحاف تسع فلا يكون فاكته ولا طريفة الا جعل منها
 في تلك الصحاف فبعث بها الى ازواج النبي صلى الله عليه وسلم ويكون الذي يبعث به الى حفصة بنت
 من آخر ذلك فان كان فيه نقصان كان في حفصة قال فاجعل في تلك الصحاف من لحم تلك الخيرة
 فبعث بها الى ازواج النبي صلى الله عليه وسلم وامر باقي من لحم تلك الخيرة فوضع فدعا عليه المهاجرين
 والانصار اخرج مالك وعنه انه قال خرج عبد المد وعبيد المد بن عمر بن الخطاب في جيش الى العراق فلما
 قتلوا اعلى الى موسى الاشعري وهو امير البصرة فرحب بها وسهل ثم قال لو اقدر لكما على امر نفعكما به
 فعلت ثم قال بل هنا مال من مال المداريدان البعث به الى امير المؤمنين فاسلفكما فقتبا فان
 به متاعا من متاع العراق ثم مبعثه بالمدينة فتوديان راس المال الى امير المؤمنين ويكون لكما
 الرج فقالا ودونا ففعل وكتب الى عمر بن الخطاب ان ياخذ منهما المال فلما قدما با عافا رجبا فلما وفعلا
 ذلك الى عمر بن الخطاب قال اكل الجيش اسلفه مثل ما اسلفكما قال لا فقال عمر بن الخطاب يا امير المؤمنين
 فاسلفكما اذيا للمال ورجبه فاما عبد المد فسكت واما عبيد المد فقال ما ينبغي لك يا امير المؤمنين هذا نقص
 المال او بك نعمناه فقال عمر اذ يا فسكت عبد المد ورجبه عبيد المد فقال رجل من جلسا عمر يا
 امير المؤمنين لا جعلته قراضا فقال عمر قد جعلته قراضا فاخذ عمر راس المال ونصف ربه واخذ عبد المد
 وعبيد المد نصف ربح المال اخرج مالك عن عمر بن الخطاب انه مر بالبقيع فقال السلام عليكم يا اهل
 القبور اخباركم عندنا ان نساكم قد تروجن ودياركم قد سكت واموالكم قد فرقت فاجابه بالتف يا عمر
 اين الخطاب اخبارنا عندنا قد مناه فقد وجدناه وما نقصناه فقد ربحناه وما خلقناه فقد خسره ما
 لابن ابي الدنيا في كتاب القبور بسند فيه ثم عن يحيى بن ايوب الخزازي قال سمعت من يذكر عمر بن الخطاب

ذهب إلى قبر شابت فاداه يافلان ولمن خاف مقام ربه جنتان فاجابه الفتى من داخل القبر يا عمر قد
 اعطانيها بلى في الجنة مرتين والقصة بطول معزولان عساكرو عن يحيى بن سعيد بن المسيب زعموا
 لما صدر عمر بن الخطاب من منى ما نأخ بالابلح ثم كومت ثم طرح عليها رداءه واستلقى ثم تدبيره إلى السماء
 فقال اللهم كبرت سني وضعفت قوتي وانتشرت رغبتي فاقبضني اليك في مضجع ولا مفرط ثم قدم
 المدينة في عقب ذي الحجة فخطب الناس ثم قال ايها الناس قد سنت لكم السنن وفرضت لكم الفروض
 وتركتكم على الواضحة الا ان تفضلوا بالناس عينا وشمالا وضرب باحدى يديه على الاخرى ثم قال ايهاكم ان
 تهلكوا عن آية الرحيم ان يقول قائل انما نجد حدين في كتاب الله فقد رحم رسول الله صلى الله عليه وسلم
 ورحمنا والذي نفسي بيده لولا ان يقول الناس زادوا عمر بن الخطاب في كتاب الله لكتبها الشيخ والشيخة
 انما زينا قارحوا بها البتة فانا قد قرأنا با قال يحيى قال سعيد بن المسيب فما السبع ذوا الحجة حتى قتل عمر
 بن الخطاب اخرج مالكا وعنه ان عمر بن الخطاب قال لرجل ما اسمك فقال حبرة قال ابن من قال
 ابن شهاب قال ممن قال من الحقرة قال ابن مسكن قال بحبرة النار قال بايا قال بنات
 نطى فقال عمر اوركك اهلك فقد احترقوا قال فكان كما قال عمر بن الخطاب اخرج مالكا وعنه ان عمر بن الخطاب
 كان ياكل خبزا سمين فدعا رجلا من اهل البادية فجعل ياكل ويبيع باللقمة وضرب الصخرة فقال لعمر كانك
 متقفر فقال والده ما اكلت سمنا ولا رأيت اكلنا به منذ كنا اطفالا فقال عمر لا اكل السمن حتى يحيى الناس من اول
 ما يحيون اخرج مالكا وعنه ان عمر بن الخطاب قال ايهاكم واللهم فان له ضراوة كضراوة الخمر اخرج مالكا وعنه
 اسحق بن عبد الله بن ابي طلحة انه قال قال قال انس بن مالك رأيت عمر بن الخطاب وهو يومئذ امير المؤمنين
 وقد رقع بين كتفيه برقع ثلاث ببد بعضها فوق بعض اخرج مالكا وعنه انس بن مالك قال رأيت
 عمر بن الخطاب وهو يومئذ امير المؤمنين يطرح له صاع من تمر فياكله حتى ياكل حشما اخرج مالكا وعنه
 انه سمع عمر بن الخطاب وسلم عليه رجل فزود عليه السلام ثم سأل عمر الرجل كيف انت قال احمد اليك الله
 فقال عمر ذلك الذي اردت منك اخرج مالكا وعنه قال سمعت عمر بن الخطاب وخرجت معي حتى
 دخل حائط سمعته يقول وبني وبنية جدار وهو في جوف الحائط عمر بن الخطاب امير المؤمنين بنجر

له
 صيغته اسم فاعل انما
 بنى عمودان
 ما نحو من
 حال از طعام بود

يا ابن الخطاب لتتقين العدو وليعذبك اخرجته مالك وعن قيس قال لما قدم عمر الشام مستقبلا للناس وهو
على بعيرة فقالوا يا امير المؤمنين لو كنت برزونا يلقاك غطاء الناس ووجودهم فقال عمر لا اراكم ههنا انما
الامر من ههنا واشار بيده الى السماء خلوا سبيل جملي اخرجته ابن ابي شيبة وعن شقيق قال كتب عمر ان
الدينا خضرة حلوة فمن اخذها بجهتها كان قتيلا ان يبارك له فيه ومن اخذها بغير ذلك كان كالاكل النثر
لا يشبع اخرجته ابن ابي شيبة وعن محمد بن شهاب قال قال عمر لا تعرض فيما لا يعينك واعترزل عدوك
واحفظ من خيلك الا الامين فان الامين من القوم لا يعادله شيء ولا تصحب الفاجر فيعلمك
من فجوره ولا تفش اليه سره واستشر في امرك الذين يخشون الله اخرجته ابن ابي شيبة عن محمد بن
المنكر قال دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم على ابي بكر فراه ثقيل فخرج من عنده فدخل على عائشة
بخبر بالوجه ابي بكر فدخل ابو بكر يتافون فقالت عائشة ابي يدخل فجعل النبي صلى الله عليه وسلم يتعجب لما
جعل الله فيه من العافية فقال يا هو الا ان خرجت من عندي فعوفيت فانا اني جبريل عليه السلام
فصعطني سعة فتمت وقد برأت معزولا بن ابي الدنيا وابن عساكر عن صالح بن كيسان قال قال
مخزوم نضلة رايتم سما الدنيا افرجت بل حتى دخلتها حتى انتهت الى السماء السابعة ثم انتهت الى
سدة المنتهى فقيل لي هذا منزلك فوضعتها على ابي بكر الصديق وكان اعبر الناس فقال ابشر يا بشا
فقتل بعد ذلك بيوم في غزوة ذي قرد معزولا بن سعد قال ابن اسحق وبلغني ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال لابن ابي بكر وهو حاضر ثقيفا اني رايتم اني اهديت على قبعة مملوءة زبد افنقر بايديك فارق ما فيها فقال
ابو بكر يا رسول الله ما اظن ان تمدك منهم يوك هذا ما تريد قال ولا انا اري ذلك معزولا للبيهقي وعن
محمد بن سوقة قال اتيت نعيم بن ابي هند فاخرجني الى صحيفة فاذا فيها من ابي عبدة بن ابراهيم ومعاذ
بن جبل الى عمر بن الخطاب سلام عليك اما بعد فانا عهدناك وامر نفسك لك فتمت وصحت وقد وليت
امر هذه الامم امير يا واصف يا واسود يا مجلس بين يديك الشريف والوضيع والعدو والصديق ولكل
حصته من العدل فانظر كيف انت عند ذلك يا عمر فانا نخذرك يوم العنوفية الوجوه وتحف في القلوب
وتقطع في الحجج ملك قهرهم بحبوتة والخلق واخرون لم يرجون رحمتهم ويخافون عقابه فانا كنا نحدث

ان امرئذ الامم سير حج في آخر زمانها ان يكون اخوان العلية اعداء السريرة وانا نعوذ بالذي نزل
 كتابنا سوى المنزل الذي نزل من قلوبنا فانا كتبنا به نصيحة لك وسلام عليك فكتب اليهما من عمر
 بن الخطاب الي ابي عبيدة ومعاوية بن جبل السلام عليكم ابا بعد فانكما كتبتما الي تذكر ان انكما عهدتاني
 وامر نفسي الي مهم واني قد صحبت قد وليت امرئذ الامم امر باواسود باجلس بين يدي الشريفة
 الوضيع والعدو والصديق وكل حصته من ذلك وكتبتما كيف انت عند ذلك يا عمر وانه لاجل ولاقوة
 الابالهد وكتبتما تحذرائي ما حضرت به الامم قبلنا وقد ما كان اختلاف الليل والنهار باجال الناس
 يقربان كل بعيد ويبلان كل جديد وياتيان لكل موعود حتى يصير الناس الي منازلهم من اجمعين وانما
 وكتبتما تذكر ان انكما كتبتما تحذران ان امرئذ الامم سير حج في آخر زمانها ان يكون اخوان العلية اعداء
 السريرة ولستم باوذلك ليس هذا زمان ذلك وان ذلك زمان يظهر فيه الرغبة والرغبة يكون رغبتهم
 بعض الناس الي بعض بصلح دنياهم ورهبة بعض الناس من بعض وكتبتما به نصيحة تعطاني بالهد
 انزل كتابا سوى المنزل الذي نزل من قلوبكما وانكما كتبتما به نصيحة وقد صدقما فلاتدعا الكتاب الي
 فانه لاغنى عنكما والسلام عليكم اخرج ابن ابي شيبة وعن سليمان بن حنظلة عن عمر بن الخطاب انه كان يقول
 اللهم اني اعوذ بك ان تاخذني على غرة او تدبرني في غفلة او تجعلني من الغافلين اخرج ابن ابي شيبة
 وعن يسار بن نمير قال والده ما نخلت عمر الدين قط الا وانا له عاص اخرج ابن ابي شيبة وعن الحسن
 قال كان عمر بن الخطاب يمر بالآية في ورده فيخفف البكا فيسكي حتى يسقط حتى يلزم بيته حتى يعاد يسبوا
 مر ايضا اخرج ابن ابي شيبة وعنه كان عمر يمشي في طريق ومعه عبد الله بن عمر فرأى جارية من رواته تس
 مرة وتقوم اخرى فقال يا ابوس هذه باه من يعرف نباه فقال عبد الله هذه والساحدي بانك قال
 بناتي قال نعم قال من هي قال نبت عبد الله بن عمر قال ويك يا عبد الله بن عمر اهلكتما هرا قال
 ما صنع منقنا ما عندك فنظر اليه فقال ما عندى غير ان كسبنا تاك كما كسبنا لا قوام لا والله لك
 عندى الاسهمك مع المسلمين اخرج ابن ابي شيبة وعن رجل عن عمر بن الخطاب انه قال في خطبة ^{سبوا}
 انفسكم قبل ان تحاسبوا واذنوا انفسكم قبل ان توزنوا والعرض الاكبر يوم تعرضون لا تحقن منكم خافية

٢

داي برسخ ابن جارية
 كسبت كخطبة جارية

اخرج ابن ابى شيبه وعن عبد الله بن ابي نعيم قال قال عمر بن الخطاب اذا تواضع لسد رفع الشكر
 حكته وقال انتمش نيشك المد فهو في نفسه صغير وفي النفس الناس كبير وان العبد اذا تعظم وجهه لله
 وهب الله الي الارض وقال احنا احناك المد فهو في نفسه كبير وفي النفس الناس صغير حتى لمواخر
 عندهم من خنزير اخرج ابن ابى شيبه وعن رجل من غفار عن ابيه قال اقبلت بطعام احمله من ابي
 على ابل من ابل الصدقة فتصنعا عمر فاعجبه بكر فيها قلت فذبا يا امير المؤمنين فضرب بيده على كتفي فقال
 والله ما انا باحق به من رجل من بني غفار اخرج ابن ابى شيبه وعن عون بن عبد الله بن عتبة قال
 قال عمر جالسوا التوايين فانهم ارق شئ افئدة اخرج ابن ابى شيبه وعن يحيى بن جعدة قال قال
 عمر لولا ان يسير في سبيل الله واضع جنبى لشدني للتراب او اجالس قوما يلتقطون طيب الكلام كما
 يلتقط التمر حببت ان اكون قد لحقت بالمد اخرج ابن ابى شيبه وعن الاعمش عن شيخ قال قال عمر
 من اراد بحق فلينزل بالبلد يعني يظهر امره اخرج ابن ابى شيبه وعن الضحاك قال كتب عمر بن خطاب
 الى ابي موسى ابا بعد فان القوة في العمل ان لا تخرجوا عمل اليوم لغد فانكم اذا فعلتم ذلك تدارك
 عليكم الاعمال فلم تدروا ايها ماخذون فاضعتم فاذا خيرتم بين امرين احدهما الدنيا والاخر لاخرة فاحتملوا
 امر الاخرة على امر الدنيا فان الدنيا تغني وان الاخرة تبقى كونوا من المد على وجل وتعلموا كتاب الله فاف
 ينابيع العلم وريبع القلوب اخرج ابن ابى شيبه وعن ابي عثمان قال قال عمر الشكر غنية العباد اخرج
 ابن ابى شيبه وعن عطاء الخراساني قال اجلس عمر بن الخطاب على جلساء فخرج اليهم من العشي قالوا
 ما حبسك فقال غسلت ثيابي فلما جفت خرجت اليكم اخرج ابن ابى شيبه وعن عبد الرحمن بن ابي
 ليلى قال قال عمر ناس من العراق فرأى كأنهم ياكلون تقذرا افراطا فقال ما هذا يا اهل العراق
 وشفت ان يدبمق لي كما يدبمق لكم لفضلت ولكنا نستبق من دنيانا بنده في اخرانا اما سمعتم الله قال
 اذ هم طيبا انكم في جيوكم الدنيا واستمتعتم بها اخرج ابن ابى شيبه وعن عاصم بن عمر قال كان عمر يقول
 يحفظ الله المؤمن كان عاصم بن ثابت بن الالف نذر ان لا يمس مشركا ولا يمس مشركا فمن الله
 بعد وفاته كما اتفق منهم في جيوته اخرج ابن ابى شيبه وعن الرزيق بن زريع قال سمعت ابن عمر

يعني به نفوس تجردت
 كعصم لان شان
 انشان بركه فبنو
 ١٢

قال كان عمر بن الخطاب يوتي بخبز ولحم ولبنه وزيتيه وبقوله وخله وياكل ثم يمض اصابعه ويقول هكذا
يسح يديه بيديه ويقول هذه مناديل آل عمر اخرج ابن ابي شيبة وعن ابي طريح قال قال عمر الدنيا
في الاخرة الا كنفية اربنا اخرج ابن ابي شيبة وعن حبيب قال قدم اناس من العلق على عمر وفيهم جبر
بن عبد الله قال فاتاهم بجفنة قد صنعت بخبز وزيت قال فقال لهم قد ارسى ما تقدمون اليه فاسي
تريدون حلوا وحامضا وباروا وادوا واذف في البطون اخرج ابن ابي شيبة وعنه عن بعض اصحاب
عن عمر انه دعى الى طعام وكانوا اذا جاوروا بلون خلط بصباحه اخرج ابن ابي شيبة وعنه عن عبد الله بن عامر
قال رايت عمر بن الخطاب اخذ بئبنة من الارض فقال كتنى هذه البئبنة لتتنى لم اك شيئا ليت اتي
لم تلدن لي تنى كنت نسا نسيا اخرج ابن ابي شيبة وعنه ابن عمر قال كان راس عمر على حجرى فقال ضعه
لا ام لك فقال ويلى ويل ام عمران لم يغفر لي ربى اخرج ابن ابي شيبة وعنه حجر قال قال عمران
الفجور هكذا وعطى راسه الى حاصبيه الا ان البركة واكشف راسه اخرج ابن ابي شيبة وعنه انس قال غلا السعير
وغلا الطعام بالمدينة على عهد عمر فاجعل ياكل الشعير فاستنكره بطنه فاهوى بيده الى بطنه فقال والعد
ما هو الا ما ترى حتى يوسع المد على المسلمين اخرج ابن ابي شيبة وعنه عبد الله بن عامر قال خرجت
مع عمر فمارة مضطربا فسطا حتى يرجح قال قلت فباي شى كان يستظل به قال يطرح النطع على
الشجرة يستظل به اخرج ابن ابي شيبة وعنه حميد بن عبد الرحمن قال قال عمر لو هلك حمل من ولد النصارى
ضيا عا بشاطى الفرات خشيت ان يسألنى المد عن اخرج ابن ابي شيبة وعنه بشير بن عمر قال لما
اتى عمر بن الخطاب الشام اتى بيزون فركب عليه فلما هزه تزل عنه وضرب وجهه وقال فبجك الش
وقبح من علمك هذا اخرج ابن ابي شيبة وعنه خديفة قال دخلت على عمر وهو قاعد على جذع فى داره
وهو يحدث نفسه فدوت منه فقلت ما الذى ايهك يا امير المؤمنين فقال هكذا بيده واشار بها قال
قلت ما الذى يهك فوالله لو رايتنا منك امر انكره لقومناك قال المد الذى لاله الا هو لو رايتم منى
امر انكره لوقومتهم فقلت المد الذى لاله الا هو لو رايتنا منك امر انكره لقومناك قال فخرج
بذلك فرحاشديا وقال الحمد لله الذى جعل فيكم اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم من الذين اذراى

ال
نعم نفيح لون بني
بنت نفيح لون بني
آفت بنز جنت حزن
ست ونفسه دارى
مت دنياست

منى امرأين كره قومه منى اخرج به ابن ابى شيبه وعن اسلم قال كنت اتي عمر بالصاع من التمر فيقول يا اسلم
 حست عني قشره فاحسفه فياكله اخرج به ابن ابى شيبه وعن ميكائيل شيخ من اهل خراسان قال كان عمر
 اذا قام من الليل قال قدرى مقامى وتعلم حاجتى فارحبنى من عندك يا ابا عبد الله حاجتى مغلما منجحا مستجيبا
 مستجابا الى قد نصرت لى ورحمتى فاذا قضى صلوة قال اللهم لا ارى شيئا من الدنيا يدوم ولا ارى حالا
 فيها تستقيم اللهم اجعلنى انطق فيها بعلم واصمت فيها بحلم اللهم لا تكثر لى من الدنيا فاطمنى ولا تقل لى منها
 فانسى فان ما قل وكفى خير مما كثر والهى اخرج به ابن ابى شيبه وعن على بن الاقمر قال كان عمر بن الخطاب
 يطعم الناس بالمدينة وهو يطوف عليهم وبيده عصا فمر برجل ياكل بشماله فقال يا عبد الله كل سميك قال
 يا عبد الله انها مشغولة قال فمضى ثم مر به وهو ياكل بشماله فقال يا عبد الله كل سميك قال يا عبد الله انها
 مشغولة ثلاث مرات قال وما شغلها قال اصيبت يوم سوسة قال فجلس عمر عنده يبكي فجعيل يقول له من
 يوضيك من غسيل راسك وشيا يكمن يوضع كذا وكذا فدعا له بجام وامر له برأحة وطعام وما يصلح وما
 ينبغي له حتى رفع صحاب محمد صلى الله عليه وسلم اصواتهم يدعون الله عمر فارا واوا من رفته بالرجل واهتمام
 بامر المسلمين اخرج به محمد بن سعد بن ابى طلحة ايمحري ان عمر بن الخطاب قام خطيبا يوم جمعة او خطب
 يوم جمعة فحمد الله واثنى عليه ثم ذكر بنى السد صلى الله عليه وسلم واما بكر ثم قال ايها الناس انى قدر ايت
 روي اكان ويكاحم نقرنى نقرتين ولا ارى ذلك الا حضور اجلى وان الناس يامرونى ان استخلف وان
 السد لم يكن ليضيع دينه وخلافته والذى بعث به نبىه فان عجل لى امر فاستخلفه شورى بين هؤلاء الرسل
 الستة الذين توفى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عنهم راض فابهم بالعيتم له فاستمعوا له واطيعوا اخرج
 ابن ابى شيبه وروى عن عمر قال فى الصرافة من حجة التى لم يخرج بعد يا احمد لى ولا الاله لى يعطى
 من نيار بالشار لقد كنت بهذا الواوى يعنى ضنجان ارعى ابل الخطاب وكان فظا غليظا يعنى اذا
 علمت ويضرب نبي اذا قصرت وقد صحبت وسميت وليس نبي وبين السد احد شاه ثم مثل

فاحسفه بميكائيل
 لا وزن ام زبجى
 بلست ازادور
 ساكردم

بقي الآله ويودى المال والولد	لا شى مما ترى تبقى بشا شسته
وانخلد قد حاولت عاد فما خلدوا	لم تغن عن همر مز يوا خرا سنه

اولیت در تصدیق بجهت آن از ما ترسیده و دشمنی است که حاصل است بر اسلام مردمان و غالب است
 قلوب ایشان را و این معنی بجز بزرگان مشهور بین الناس مطاع در میان ایشان میسر نیست پس این
 مآثر خاص بابی بکر صدیق باشد فافهم و عن عمر مولى عقبة قال سئل محمد بن كعب القرظي عن اول
 من اسلم على ابو بكر فقال سبحان الله على اولها اسلما و انما شبه على الناس لان عليا اخي اسلامه
 من ابي طالب و اسلم ابو بكر فاظهر اسلامه اخرج ابو عمر في الاستيعاب و همین است وجه تطبیق در احادیث
 مختلفه عن ابي اسیم النخعی قال اول من اسلم ابو بكر و عن اشمس قال سالت ابن عباس او سئل ای انك
 كان اول اسلما فقال اما سمعت قول حسان بن ثابت

اذا نذرت سجواً من اخي تقة	فاذكر اخاك ابا بكر بما فعل
خير البرية تقايا واعد لها	بعد النبي و او فاما بما عمل
والثاني التالي المحمود مشهده	و اول الناس منهم صدق الرسل

وردی بجزیرین ابی نصره قال قال ابو بكر على انا اسلمت قبلك في حديث ذكره فلم ينكر عليه اخرج ابو عمر
 و تصدیق حضرت صدیق بجزیرات بود و دیگر طلب معجزه و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود و حوالی صفا
 فانكم قلتم لي كذبت و قال لي صدقت و انما انجمه انست که در ابتدای اسلام وضعف و غربت او مآثره
 عظیمه از وظاهر شدیدی آنکه از بعین الف و در اسلام بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه صرف کرد و عن
 هشام بن عروة عن ابيه قال اسلم ابو بكر و له اربعون الفاً الفقها كلها على رسول الله صلی الله علیه وسلم
 و فی سبیل الله و لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود انفعنى مال بالنعنى مال ابی بکر اخرج ابو عمر قال ان اسن
 الناس على في مال صحبته ابو بكر اخرج البخاري و قال بالاحد عندنا يد الا و قد كافينا ما خلا ابا بكر فان له عندنا
 يد يكافيه الله بها يوم القيمة و ما نفعتي مال احد قط ما نفعتني مال ابی بکر اخرج الترمذی و دیگر آنکه هفت کس را
 از غلامان قریش که در تصدیق قدم راسخ داشتند و موالی ایشان ایشانرا تعذیب می کردند خرید کرده
 آزاد ساختند فی الاستيعاب و اعتق ابو بكر سبعة كانوا يعذبون في الله منهم بلال و عامر بن فهيرة و عن
 عامر بن عبد الله بن الزبير قال قال ابو جحافة لابي بكر اني انك تعشق رقا باضعافنا فلو انك اذا

فعلت ما فعلت اعتقت رجالا جلدا يبيعونك ويقومون دونك فقال ابو بكر يا ابت اني انا اريد ما اريد للسلام
عز وجل قال فيحدث الناس انه ما نزل هؤلاء الايات الا فيه وفيما قال له ابو جهم فاما من اعطى واتقى
وصدق بالحسنى الى قوله وما لاحد عنده من نعمه تجزى الا ابتغاء وجه ربه الا على اخرج ابن اسحق وفي قصته
عدوان المشركين على المستضعفين فكان بلال مولى ابي بكر بعض بني جحج وكان صادق الاسلام طاهر
القلب فكان امية بن خلف يخبره اذا حيت الظبية فيطرحه على ظهره في بطحا مائة ثم يامر بالصخرة العظيمة
فتوضع على صدره ثم يقول لا والله لا تنزل بكذا حتى تموت او تكفر بمحمد وتعب اللات والعزرى فيقول
وجوفي ذلك احد حتى ترب ابو بكر الصديق يوما وهم يصنعون ذلك به وكانت دار ابي بكر في بني جحج فقال
لامية الانتقى السنى به المسكين حتى متى فقال انت افسدت فاقده مما ترى فقال ابو بكر افعل عندي
علام اسود واجلد منه واقوى على دينك اعطيكه به قال قد قبلت قال هو لك فاعطاه ابو بكر غلامه ذلك
واخذ فاعقده ثم اعتق معه على الاسلام قبل ان يهاجر الى المدينة ست رقاب بلال سابعهم عامر بن نيفر
شهد بدر واحد وقتل يوم بئر معونة شهيدا وام عيس وزميرة واصيب بصر باصين اعتقها فقالت قريش
ما ذهب بصر بالالات والعزرى فقالت كذبوا بيت المد بالضر اللات والعزرى ولا تنفعان فرد المد
لبا بصر با واعتق المدينة ونبتها وكانت لامرأة من بني عبد الدار فمر بها وقد بعثت ما سيدتها بطحين لها وهي
تقول والسلا اعتقكم ابد فقال ابو بكر خل يا ام فلان فقالت نخل انت افسدتها فاعتقها قال فبكم هاقا
بكذا وكذا قال قد اخذتها وهما حرتان ارجيا اليها طينها قاتا ونفختمه يا ابا بكر ثم ترد اليها قال وذلك ان نبتنا
ومر بجارية نبي مولى جى من بني عدى بن كعب كانت مسلمة وعمر بن الخطاب يعذب بالترك الاسلام
وهو يومئذ مشترك وهو يضر بها حتى اذ امل قال انى اعذر اليك انى لم اتركك لاملالة فتقول كذلك فعل
يك فاتباعها ابو بكر فاعتقها اخرج ابن اسحق سوم انك بردت ابو بكر صديق جحجى از نجبا وقريش اسلام
اوردند قال ابن اسحق فلما اسلم ابو بكر اظهر اسلامه ودعا الى المد عز وجل والى رسول المد صلى الله عليه
وسلم وكان ابو بكر جلا ما القومه مجبا سهلا فجعل يدعو الى الاسلام من وثق به من قومه ممن ينشأ
وعيس اليه فاسلم به جماعة فيما بلغنى عثمان بن عفان والزبير بن العوام وعبد الرحمن بن عوف وسعد بن

ابی وقاص وطلحه بن عبید اللہ بن جبار بہم ابی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین استجابوا لہ واسلموا ووصلوا
 ودرینجا نکتہ باید فهمید کہ این جہاد بنجار قریش بودند و ہر یکی از قبیلہ قویہ بود و در قبیلہ خود تمکن تمام
 داشت پس اسلام ایشان بحقیقت کسر قد قبائل قریش باشد و بر ہم زون سورۃ کفر ما عثمان پس
 اوسط بنی عبد شمس بود و نیز اوسط بنی اسد و سعد و عبد الرحمن اوسط بنی زہرہ و طلحہ اوسط بنی تیم و از انجملہ
 آنست کہ چون قریش بایزای آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برخاستند حضرت صدیق در دفع شر ایشان
 جان خود را وقایہ جان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ساخت و عن اسماء بنت ابی بکر انہم قالوا ہما اشد ما
 رایت المشرکین بلغوا من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قالت کان المشرکون قعوداً فی المسجد الحرام قد اکرؤا
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ما یقول فی الہتم فبنیاء ہم کذک ذوخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المسجد
 فقاموا الیہ وکان اذا ساوہ عن شیء صدقتم فقالوا الاست تقول فی الہتم کذا و کذا قال بلی فنشبو ا بہ
 باجمعهم فاتی الصریح الی ابی بکر فقیل لہ ادرک صاحبک فخرج ابو بکر حتی دخل المسجد فوجد رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم والناس مجتمعون علیہ فقال ویلکم اتقتلون رجلاً ان یقول ربی اللہ وقد جاکم بالبینات
 من ربکم قال فلو ا عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واقبلوا علی ابی بکر یضربونہ قالت فرج الینا فجعل
 لایس شیشا من فدانہ الاحار معہ و ہو یقول تبارکت یا فاجلال والا کرام اخرجہ ابو عمر عن عروۃ بن الزبیر
 قال سالت عبد اللہ بن عمر عن اشد ما صنع المشرکون برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال رایت عقبہ
 بن ابی معیط جارا لابی بنی صلی اللہ علیہ وسلم و ہو یصلی فوضع رداہ فی عنقہ فخنقہ بہ خنقا شدیداً فجا را ابو بکر
 حتی دفعہ عنہ فقال اتقتلون رجلاً ان یقول ربی اللہ وقد جاکم بالبینات من ربکم اخرجہ البخاری
 و از انجملہ آنست کہ حضرت صدیق اول کسی است کہ مسجد بنا کرد و اعلان اسلام نمود عن عائشہ زوج
 النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا قالت لم اعقل ابوی قط الا وہما یدنیان الدین ولم یر علینا یوم الایاتینا
 فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طر فی النہار بکبرۃ و عشیۃ فلما اتبلی المسلمون خرج ابو بکر صاۃ انما ارض
 اسجبتہ حتی اذا بلغ بک الغمام لقیہ ابن الدغنه و ہو سید القارۃ فقال لہین ترید یا ابابکر فقال ابو بکر اخرج
 قومی فارید ان اسیح فی الارض و اعبد ربی فقال ابن الدغنه مشکک یا ابابکر لا یخرج و لا یتخرج انت

تكسب المعدوم وتصل الرحم وتحمل الكل وتقري الضيف وتعين على نوابي الحق فانما كجبار رجع واعبد ربك
 ببلدك فرجع وارحل مع ابن الدغنة نطاف ابن الدغنة عشيته في اشرف قریش فقال لهم ان ابابكر لا يخرج
 مثله ولا يخرج اتخرجون رجلا يكسب المعدوم ويصل الرحم ويحمل الكل وتقري الضيف ويعين على نوابي
 الحق فلم يكذب قریش بجوار ابن الدغنة وقالوا ابن الدغنة ما ابابكر فليعبده في داره فليصل فيها وليقر
 ماشاء ولا يؤذينا بذلك ولا يستعلن به فانما نخشى ان يفتن نساونا وابنائنا فقال ذلك ابن الدغنة
 لابى بكر فلبث ابو بكر بذلك يعبد ربه في داره ولا يستعلن بصلوته ولا يقر في غير داره ثم بدل ابى بكر فاتبى
 مسجد البضا داره وكان يصلى فيه ويقر القرآن فيتصدق عليه نسا المشركين وابنائهم يعجبون منه فينظرون
 اليه وكان ابو بكر رجلا باكا لا يملك عينه اذا قرأ القرآن وافزع ذلك اشرف قریش من المشركين فاسلوا
 الى ابن الدغنة فقدم عليهم فقالوا اننا كنا اجزا ابابكر بجوارك على ان يعبد ربه في داره فقد جاوز ذلك فاتبى
 مسجد البضا داره فاعلن بالصلوة والقرارة فيه وانا قد خشينا ان يفتن نساونا وابنائنا فانهم فان احب
 ان يقتصر على ان يعبد ربه في داره فعل وان ابى الا ان يعلن بذلك فاسله ان يرد اليك فمتك فانما
 قد كرهنا ان نخفرك وسنا مقرين لابى بكر الاستعلان قالت عائشة فأتى ابن الدغنة الى ابى بكر فقال
 قد علمت الذي عاقدت لك عليه فانما ان تقتصر على ذلك واما ان ترجع الى ذمتى فاني لا احب ان تسمع
 العرباني اخبرت في رجل عقدت له فقال ابو بكر فاني ارد اليك جوارك وارضى بجوارك اذ رجعت النجاري
 واذا بنجد انت كصديق بجهت اعلا كلمة اسلام وقرصة عليه فارس بر روم مره بنه كرو عن ابن عباس
 قال كان المسلمون يحبون ان ينظر الروم على فارس لانهم اهل الكتاب وكان المشركون يحبون ان ينظر
 فارس على الروم لانهم اهل اوثان فذكر ذلك المسلمون لابى بكر فذكر ذلك ابو بكر للنبي صلى الله عليه وسلم
 فقال النبي صلى الله عليه وسلم اما انتم سيمون فذكر ابو بكر لهم ذلك فقال اجعل بيننا وبينك اجلا فان
 ظهر واكان لنا كذا وكذا وان ظهرنا كان لك كذا وكذا فاجعل بينهم اجل خمس سنين فلم يظهر واقد كذا وكذا ابو بكر
 النبي صلى الله عليه وسلم فقال الاجل دون العشرة قال فظهرت الروم بعد ذلك فذكر قول الم فلبثت
 الروم في اذنى الارض وهم من بعد عليهم سيعلبون قال فلبثت الروم ثم غلبت بعد الله الام من قبل

ومن بعد یومئذ یفرح المؤمنون بنصر اللہ قال سفیان وسمعت انہم ظہروا یوم بدر اخرجہ احکام وازانجمل
 آنت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تا در مکہ بود صبح و شام ہر روز بخانہ صدیق می آمد عن عائشہ قالت
 لم اعقل ابوی قط الا و ہما یرینان الدین ولم یمیر علینا یوم الایاتینا فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طر
 النہار بکبرۃ و عشیۃ اخرجہ البخاری وازانجمل آنت کہ چون حضرت خدیجہ متوفی شد صدیق عائشہ را در عقد آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم در آورد و در ان باب ابوی کہ بترازان صورت نہ بند در رعایت نمود عن عیب موی عمرو
 قال لما ماتت خدیجہ حزین علیہا النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاتاہ ابو بکر لعائشہ فقال یا رسول اللہ ہذہ مذہب
 ببعض خزنگ وان فی ہذہ خلفا من خدیجہ ثم ردہا فکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یختلف الی ابی بکر
 الحدیث اخرجہ احکام من طریق محمد بن عمرو عن عائشہ قالت قد منا المدینۃ فنزلت مع عیال الی بکر و نزل
 الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ہو یومئذ بنی المسجد و ابی تاحول المسجد فانزل فیہا الہد و کثنا ایامانہ
 من نزل الی بکر قال ابو بکر یا رسول اللہ یا منک ان تبنی باہک فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 الصداق فاعطاه ابو بکر اثنی عشر اوقیۃ و نشأ فیہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الینا و نبی الی رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم فی بیتی ہذا الذی انا فیہ اخرجہ احکام من طریق محمد بن عمرو وازانجمل آنت کہ چون معراج
 متحقق شد اول کسی کہ بان تصدیق نمود ابو بکر صدیق بود عن عائشہ قالت لما اسری النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم الی المسجد الاقصی اصبح یحدث الناس بذلک فارتدنا من من کان امنوا بہ و صدقوہ الحدیث اخرجہ
 احکام و قد ذکرنا ہ من قبل وازانجمل آنت کہ چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہجرت فرمود بسوی مدینہ
 صدیق رفیق آنحضرت شد و این خدمت نبوی از دست او سر انجام یافت کہ خدا تعالی بان تنویہ
 فرمود ثانی اشین اذ ہما فی الغار و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بان ستود کہ حملی ابو بکر الی دار الحجر و مع
 و ثانی او در سہمہ بل اسلام ظاہر شد عن عائشہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال للمسلمین انی اری
 دار ہجر تکرم ذات نخل بین لاتبین و ہما التحرمان فما جرم من ہاجر قبل المدینہ و رجع عامۃ من کان ہاجر
 بارض الجبشتہ الی المدینہ و ہجر ابو بکر قبل المدینہ فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی سلسک
 فانی ارجوان یوزون فقال ابو بکر وہل ترجو ذلک بابی انت وانی قال نعم فبمس ابو بکر نفسہ علی

رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلف راحلتين كانتا عنده ورق التمر وهو الخطار رتبة اشهر قال ابن شهاب قال عروة قالت
عائشة فبينما نحن يومنا جلوس بيت ابى بكر في نحر الظهيرة اذ قال نابل لابي بكر يا رسول الله صلى الله عليه وسلم مقنعا
في ساعته لم يكن يا تينا فيها فقال ابو بكر فدا الله ابى وامى والدم ما جاء به هذه الساعة الامر قالت فجا رسول الله صلى الله
عليه وسلم فاستاذن فاذن له فدخل فقال النبي صلى الله عليه وسلم لا بكر اخبر من عندك فقال ابو بكر انما هم اهلك بابى انت وامى
يا رسول الله قال فالى قد اذن لى فى الخروج قال ابو بكر الصوابه بابى انت وامى يا رسول الله قال رسول
الله صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر فخذ بابى انت وامى يا رسول الله اصدى راحلتى يا تين قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم بالثمن قالت عائشة فجزناهما احث اجهاز صنعنا لهما سفرة فى جراب فقطعت اسمازنت
ابى بكر قطعه من نظاقها فربطت به على فم اسباب فلذلك سميت ذات النظاقين قالت ثم سقى رسول الله
صلى الله عليه وسلم وابو بكر نجارنى جبل ثور فكننا فيه ثلث ليال بميت عندهما عبد الله بن ابى بكر وهو فلام
شاب يقف بقم فيدج من انه بما سحر فيصبح مع قریش بكة كبائت فلما سمع امر ابيك اذ ان به ال ا واه حتى
ياتيسا بخبر ذلك حين نخلط الظلام ويرعى عليهما فامر بن فميرة سولى الى بكر منحة من غنم فميرة سولها
حين يذهب ساعة من المشاي فميتان فى رسل وهو لبن منحتها ورضيفها حتى نشفق لهما فامر بن فميرة
بغلس بغير ذلك فى كل ليلة من تلك الليالى الثلث واستاجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وابو بكر
رجلا من نبي الديل وهو من نبي عبد بن عدى ياديا خزيتا وانخرت الماهر بالهداية قد غمس حلفانى
آل العاص بن وائل السهمى وهو على دين كفار قریش فامناه فدعا اليه راحلتيهما وواعدها فارتور بعد
ثلث ليال براحلتيهما صبح ثلاث وانطلق معها فامر بن فميرة والليل فاخذهم طريق السواصل اخرجه النجاري
وازا بنجد انست كه چون غزوه بدر واقع شد ماثر عظيم از صديق ظاهر گشت ثانی آنحضرت بود در عرش
و چون آنحضرت صلى الله عليه وسلم دعا كرد گفت حسبك يا رسول الله قد احدثت على ربك ومعنى اين كلام
نزديك فقير انست كه ابو بكر صديق ملهم شد بانكه دعا باجابت مقرون شد و اين صورت از جمله آن واقعا
هست كه الهام صحابه سبقت نمود و دران بروحى انگاه وحى بر حسب الهام ايشان فرود آمد بلكه بحقيقت همين
الهام وحى است بسوى آنحضرت صلى الله عليه وسلم بان وجه كه چون ايشان ملهم شدند آنحضرت صلى الله

دفعه اوله در كسر بجهت
نيز ملك تاي داده شده كه
نقل آن در مشهوره
مع غلص عفا بكم على اهل از
عوى بغيري فموردن باب كذا
اب بود كه وقت م سلك از اين
كسب از فوشيو ياد و بجز از اورد
و هر كس از صغیر عن دران است
خود راى از وقت و باقام ادا
این كس حيفت ال من بن
دليل بود

علیه وسلم لغر است صاوة خویش دریافت که این خاطر از جانب مدبر سموات و ارض است و این فرست و می
 باطنی است چنانکه در قصه اذان در و با عبد الله بن زید و قیاس فاروق را تصویب فرمود و در لیلۃ القدر بود
 جمعی از صحابه اعتماد نمود الی غیر ذلک من الوقائع و این وجه احسن وجه است درین باب و الله اعلم بالصواب
 عن ابن عباس قال قال النبی صلی الله علیه وسلم یوم بدر اللهم انی اشدک عبدک و وعدک اللهم ان شئت
 لم تعبد فاقذ ابو بکر سیدہ فقال حبک فخرج و هو یقول سینرم الجمع ویولون الله بخرجه البخاری و چون
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم از عرش برآمده متوجه کارزار شد میبینه یا میسره آن بصدیق داد و جبرئیل
 یا میکائیل همراه شد عن علی قال بینما انا مع من قلب بیدر از جارت ریح شدیدة لم ار مثلها قط ثم
 ذهبتم ثم جارت ریح شدیدة لم ار مثلها قط الا التي كانت قبلها ثم ذهبتم ثم جارت ریح شدیدة لم ار مثلها قط الا التي
 كانت قبلها فكانت الريح الاوجیبرئیل نزل فی الف من الملائکة رسول الله صلی الله علیه وسلم وكانت الريح الثانية
 میکائیل نزل فی الف من الملائکة یدین رسول الله صلی الله علیه وسلم وكان ابو بکر عن یمنه وكانت الريح الثالثة اسیرئیل
 فی الف من الملائکة عن میسرة رسول الله صلی الله علیه وسلم فاما المیدة فلما نزلت الملائکة اعداه حملنی رسول الله صلی الله علیه وسلم
 فحبرت لی فوعت علی عقبی فدعوت الله عزوجل فامسکنی فلما استویت علیها طعنت بیدی بنده فی
 القوم حتی اختضب بدمی دما و اشار الی الباطن فخرجت الحاکم و عن ابن عباس ان ابی بنی صلی الله علیه
 وسلم قال یوم بدر بنی جبرئیل اخذ براس فرسه علیها دوات الحرب بخرجه البخاری و چون اسیران بداندند
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشورت کردند با ابو بکر صدیق و مشوره او اخذند ابودانحضرت همان را اختیار
 کردند و عن عبد الله بن مسعود قال لما کان یوم بدر قال لهم رسول الله صلی الله علیه وسلم ما تقولون فی
 هولاء الاساری فقال عبد الله بن رواحة انت فی واد کثیر اسطوب فاضرم نار ثم القتم فیها فقال
 العباس رضی الله عنه قطع الدر حک فقال عمر فاوتمم و رؤسارهم قاتلوا و کذبوا فاضرب اعناقهم بعد
 فقال ابو بکر عشر تک و توک ثم دخل رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ما تقولون فی هولاء ان مثل
 هولاء کمثل انوة لهم كانوا من قبلهم قال نوح رب لا تد علی الارض من الکافرین دیار او قال موسی
 ربنا اطس علی اموالهم و اشد و علی قلوبهم الایه و قال ابراهیم فمن تبغی فانه منی و من عصانی فانک

غفور رحیم و قال عیسیٰ ان تعذبهم فانهم عبادک وان تغفر لهم فانک انت الغفر الذکیر و انتم قوم بکم عبادة فلا
 نیفلتن احد منکم الا بعدایا و بضرته عنق اخرج الحاکم و از انجیله نست که چون غزوه احد متحقق شد صدیق آنها
 سعی در کشف بلای آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجاء آورد و قال ابن اسحق فلما عرف المسلمون رسول الله
 صلی الله علیه وسلم نهضوا به و نهض معهم نحو الشعب معه ابو بکر الصدیق و عمر بن الخطاب و علی بن ابیطالب
 و طلحة بن عبید الله و الزبیر بن العوام و الحارث بن الصمته و ربهط من المسلمین عن عائشة قالت قال ابو بکر
 الصدیق لما حال الناس عن رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم احد کنت اول من فارقت به من
 بعد فاذا انما برجل قد استغنی من خلفی یرید رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا هو ابو عبیده بن الجراح ^{تفرق} اتحد
 اخرج الحاکم و مر و از جولان در نیجانه قرار است بلکه متفرق شدن از آنحضرت صلی الله علیه وسلم بسبب آمدن
 فوج کفار در فوج آنحضرت صلی الله علیه وسلم و چون ابوسفیان تفحص میکرد احوال فوج آنحضرت را همین
 سه کس را نام برد زیرا که از همین سه کس می رسید و من حدیث ابی اسحق ابی اسحق ابی اسحق ابی اسحق ابی اسحق ابی اسحق
 محمد فقال لا تجیبوه فقال انی القوم ابن ابی قحافة فقال لا تجیبوه فقال انی القوم ابن الخطاب فقال
 لا تجیبوه فقال ان هؤلاء قتلوا فلو كانوا احياء لاجابوا فلم یملک عمر نفسه فقال کذبت یا عدو الله البقی الله
 لک ما یخیرک اخرج البخاری و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم بتعاقب اهل احد متوجه شدند صدیق از
 حاضران آن واقعه بود و عن عائشة فی قوله تعالی الذین استجابوا لله و الرسول الایة قالت لعروة یا ابن
 اختی کان ابواک منهم الزبیر و ابو بکر لما اصاب نبی الله صلی الله علیه وسلم ما اصاب یوم احد فانصرف عنه
 المشرکون و خاف ان یرجعوا فقال من یدهب فی اثرهم فانتدب منهم سبعون رجلا کان فیهم ابو بکر و الزبیر
 اخرج البخاری و از انجیله نست که در غزوه خندق یک جانبی بدست صدیق دادند و الا ان مسجد صدیق
 نزدیک خندق موجود است و از انجیله نست که در غزوه مرسیع حضرت عائشه متهم شدند و منافقان
 آنچه نمی هایست گفتند و صدیق را در آن حادثه مآثر جمیده متحقق شد عن عائشة فی قصة الافک فتشهد
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قال اما بعد یا عائشة انه قد بلغنی عنک کذا و کذا فان کنت بریة فیسیر
 العذر ان کنت الممت بذب فاستغفری الله و توبی الیه فان العبد اذا اسرف ثم تاب تاب الله علیه
 ای از محبت

به این توضیح نام برده شود
 است در همان زمان غزوه در
 غزوه ای مطلق هم نامند

قالت فلما تضى رسول الله صلى الله عليه وسلم مقاتلة قلعين ^{مدني} معي حتى ما احس منه قطرة فقلت لابي اجب عنك
رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال ابي والسر ما ادري ما اقول رسول الله صلى الله عليه وسلم اخبرني البخاري
وعنها قالت قال ابو بكر الصديق وكان ينفق على مسطح بن اثاثة تقر بته منه وقهره والسد لا الفق على مسطح
شينا ابا عبد الله الذي قال لعائشة ما قال فانزل الله عز وجل ولا ياتل اولوا الفضل منكم والسعة لي قوله غفور
رحيم قال ابو بكر الصديق بي والسداني لاحسان يغفر الله لي فرجع الى مسطح النفقة التي كان ينفق عليه قال
والسد لا انزعها منه ابا اخبرني البخاري قال ابن عباس قال الله تعالى لابي بكر قد جعلت فيك يا ابا بكر
الفضل والمعزة بالسدة وصلة الرحم وجعلت عندك السعة فتعطف على مسطح فله قرابة ولم يجره وله مسكته
وذكره الواحد في الوسيط واز انجمه الستة كدر غزوه حديبية ماثر جميله از صديق ظاهر شد وفي قصة ابي بكر
قال عروة عند ذلك اي محمد اريت ان اتاحلت امر قومك بل سمعت باحد من الغرب اجتاح اصله قبلك
وان تكن الاخرى فاني والله لاري وجواواني لاري اشوا بان من الناس خليقا ان يفرو او يدعوك
فقال له ابو بكر امض ^{لبيك} نظرات اللات انحن نفر عنه ونده فقال من ذاقوا ابو بكر فقال اما والذي نفسي بيده
لو لا يد كانت لك عندي لم اجرك بها لاجتبتك وفيه ايضا فقال عمر بن الخطاب فانتيت بنى الله صلى الله
عليه وسلم فقلت الستني الله حق قال بل قلت النساء على الحق وعدونا على الباطل قال بل قلت فلم
نعطى الدنيا في دنيا اذا قال اني رسول الله ولست اعصيه وهو ناصرى قلت اوليس كنت تمدنا
انا سنالي البيت فطوف به قال بل انا خبرتك انما تيه العام قلت لا قال فانك آتية ومطوف قال
فانتيت ابا بكر فقلت يا ابا بكر اليس هذا بنى الله حق قال بل قلت النساء على الحق وعدونا على الباطل قال
بل قلت فلم نعطى الدنيا في دنيا اذا قال ايها الرجل انه رسول الله وليس يعصى ربه وهو ناصر جهنمك
بغزوه فوالله انه على الحق قلت اليس كان يدنا اناسالي البيت فطوف به قال بل قال انا خبرك انك
تاتيه العام قلت لا قال فانك آتية مطوف به قال عمر فعلت لذلك اعمالا اخبرني البخاري وفيه انه لبثنا
من خراقة وسار النبي صلى الله عليه وسلم حتى كان بعذيرا لاشطاط اناه عينه قال ان قرشيا جمعوا جموعا
وقد جمعوا لك الاحابيش وهم مقاتلوك وصاروك عن البيت وانعوك فقال اشير واياها الناس

اصح من نفعه اول
اسم من بنى كمين
وغيره من موصوفه باره فمركب
مر وقت فنته بريرة مشدودا
نموتت فابن جلدت نام
ست

على اترون ان اميل الى عيالهم وذراري هؤلاء الذين يريدون ان يصعدوا عن البيت فان ياتونا كان
 الله قد قطع عينا من المشركين والاتركناهم محرومين قال ابو بكر يا رسول الله خرجت عامد الله البيت
 لا تريد قتل احد ولا حرب احد فتوجه لمن صدنا عنه فاملناه قال امضوا على اسم الله اخرجوا بنجاره
 وازانجه انت است که در خیر حاضر شد و حیما کرد اگر چه فتح بردست مرتضی شد عن سلمة بن الاکوع قال بعث
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ابابکر الی بعض حصون خیبر فقاتل وجهد ولم یکن فتح اخرجوا احاکم وعن بریدة
 الاسلمی قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم رباً اخذته الشقیقة فیلبث الیوم والیومین لا ینخرج فلما نزل
 بنخیر اخذته الشقیقة فلم ینخرج الی الناس وان ابابکر اخذ رایتہ رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم نهض فقاتل
 قتالاً شدیداً ثم دفع اخرجوا احاکم وازانجه انت است که بر سر تہ نبی فراره صدیق را امیر ساخت عن سلمة بن
 الاکوع قال امر رسول الله صلی الله علیه وسلم ابابکر فغزونا ما ساسن نبی فزارة فلما اولونا من الماء امرنا ابو بکر
 فعرسنا فلما صلینا الصبح امرنا ابو بکر فشدنا الفارة قال فوردنا الماء فقلنا به من قتلنا فانصرف عنق من
 الناس وفیم الذراری والنساء قد کادوا یسبقون الی الجبل فطرنا سها بنیم وین الجبل فلما راوا السهم
 وقفوا فنجت بهم سو قتم الی الی بکر وفیم امرأة من نبی فزارة علیها تشع من اوم سها انبته لها من احسن العزب
 قال فنقلنی ابو بکر انبتهما قال فقد مت المدينة فلقینی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقلت والذی یارسل
 الله کاشفت لهما ثوبا وهی لک یارسل الله فبعث بهما رسول الله صلی الله علیه وسلم الی مکتة ففادی بها
 ساری من المسلمین کانوا فی ایدی المشرکین اخرجوا احاکم وازانجه انت است که چون فتح مکة واقع شد ابوسفیان
 پیش صدیق آمد و طلب عاوه صلح کرد قال محمد بن اسحق ثم خرج یعنی اباسفیان حتی اتی رسول الله صلی الله
 علیه وسلم فکلمه فلم یرد علیه شیئا ثم ذهب الی الی بکره فکلمه ان یکلم رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ما انا
 بفاعل ثم اتی عمر بن الخطاب فکلمه فقال انا اشفع لکم عند رسول الله صلی الله علیه وسلم فوالله لو لم اجد ال
 للذریجات لکم به الی آخر حدیث و قال محمد بن اسحق فلما دخل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکتة ودخل المسجد
 ابو بکر بن بابیه یقوده فلما راه رسول الله صلی الله علیه وسلم قال بلاترکت الشیخ فی بیتی حتی یاکون انا ایتیه فقیال
 ابو بکر یارسل الله هو احق ان یشی الیک من ان تمشی انت الیه فاجلسه بین ین ثم مسح صدره ثم قال

سلام
 از آنکه در زمان آنکه در دست
 ضعیف نشد و در زمان ما
 با عطا جلدی کردیم

فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذهبوا فاقطعوا عني لسانه فاعطوه حتى رضی فكان ذلك قطع لسانه
والذي امر به رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم انت القابل فاصبح
نبي ونسب العبيد من الاقرع وعيينة فقال ابو بكر الصديق بن عيينة والاقرع فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم هما واحد فقال ابو بكر الصديق اشهد انك كما قال الله وما علمناه الشعر وما ينبغي له
واذا انجمله نست که چون غزوه تبوك واقع شد آنحضرت صلى الله عليه وسلم تخفيض فرمود بر تخبیز پیش
وصديق را خدا تعالی نصیب و فی اذان عطا فرمود عن اسم قال سمعت عمر بن الخطاب يقول امرنا
رسول الله صلى الله عليه وسلم ان تصدق ووافق ذلك عندي ما لا فقلت اليوم سابق ابا بكر ان
سبقته يوم قال فحبت بنصف مالي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما القبيت لا اهلك قلت مثله
واتى ابو بكر بكل ما عنده فقال يا ابا بكر ما القبيت لا اهلك فقال القبيت لهم الله ورسوله قلت لا استع
الى شئ ابد الاخرجه الترمذي واذا انجمله نست که در سلسله آنحضرت صلى الله عليه وسلم صديق الامير حج گردانید اول کسی است که اسلام
امير حج شد و اینجا غلطی است و آن آنست که جمعی دانند که فرستادن حضرت مرتضیٰ عزّل ابو بكر صديق
بود و تحقیق آنست که امير حج ابو بكر صديق بود و پیغام بر اة تحویل علی مرتضیٰ عن محمد بن علی انه لما نزلت
بر اة علی رسول الله صلى الله عليه وسلم وقد كان بعث ابا بكر الصديق ليقیم الناس الحج قیل له يا رسول الله
لو بعثت بها الى ابی بكر فقال لا یودی عنی الا رجل من اهل بیتی ثم دعا علی بن ابی طالب فقال اخرج
بهذه القصة من صدر بر اة واذن فی الناس یوم النحر اذا اجتمعوا بمنی انه لا یدخل الجنة کافر ولا یخرج بعد
العام مشرک ولا یطوف بالبيت عریان ومن کان له عند رسول الله صلى الله عليه وسلم عهد فموله الى
مدته فخرج علی بن ابی طالب علی ناقه رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى ادرك ابا بكر فلما رآه ابو بكر قال
امير او ما مور قال بل ما مور ثم مضیا فاقام ابو بكره للناس الحج والعرب اذ ذاک فی تلك الساعة علی
سائر لهم من الحج التي كانوا علیها فی الجاهلیة حتى اذا کان یوم النحر قام علی بن ابی طالب فاذن فی
الناس بالذی امره به رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال ایها الناس انه لا یدخل الجنة کافر ولا
یحج بعد هذا العام مشرک ولا یطوف بالبيت عریان ومن کان له عند رسول الله صلى الله عليه وسلم

عهد الى مدة فهو له الى مدته فلم يجز بعد ذلك العام مشرك ولم يطيف بالبيت عريان ثم قدما على رسول الله
 صلى الله عليه وسلم وكان هذا من براءة فبين كان من اهل الشرك من اهل العهد العام اهل المدة الى الاجل المسمى رواه
 ابن اسحق وعنه ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث ابا بكر وامره ان ينادى بهؤلاء
 الكلمات فاتبعه عليا فبينما ابوبكر بعض الطريق اذ سمع رغا ناقة رسول الله صلى الله عليه وسلم فخرج ابوبكر
 فزعافظن انه رسول الله صلى الله عليه وسلم فاذا على فرفع اليه كتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فقام
 على الموسم وامر عليا ان ينادى بهؤلاء الكلمات فقام على في ايام التشريق فنادى ان المدبري من
 المشركين ورسوله فيجواني الارض اربعة اشهر لا يجن بعد العام مشرك ولا يطوفن بالبيت عريان ولا
 يدخل الجنة الامون فكان على ينادى بها فاذا خرج قام ابوبكر فنادى اخرجوا الحاكم وازا نجمة انست كدر
 حجة الوداع اتعال انحضرت صلى الله عليه وسلم برزالمه خوذة اخذت عن اسماء بنت ابى بكر قالت خرجنا
 مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حجاجا وان زمالة رسول الله صلى الله عليه وسلم زمالة ابى بكر واحدة
 ففتر لنا العرج وكانت زمالتنا مع غلام ابى بكر قالت فجلس رسول الله صلى الله عليه وسلم وجلست عائشة
 الى جنبه وجلس ابوبكر الى جنب رسول الله صلى الله عليه وسلم من الشق الاخر وجلست الى جنب ابى منتظر
 غلامه وزمالة متى ياتينا فاطم العلام بمشي ماسمه بعيره قالت فقال له ابوبكر ان بعيرك قال اضلنى
 الليلة قالت فقام ابوبكر يضربه ويقول بعير واحدك وانت واحد رجل فما يزيد رسول الله صلى الله
 عليه وسلم على ان تيسم يقول انظر والى هذا الحرم ما يصنع اخرجوا الحاكم وازا نجمة انست كدر انحضرت
 صلى الله عليه وسلم مريض شدد در باب صديق عنایت با کردند وتفويض امامت بوى نمودند و درين
 باب مبالغه عظيم فرمودند قال ابن اسحق قال الزهري حدثني ايوب بن بشير ان رسول الله صلى الله
 عليه وسلم خرج عاصبا راسه حتى جلس على المنبر ثم كان اول ما تكلم به انه صلى على اصحاب احد واستغفر لهم
 فاكثرت الصلوة عليهم ثم قال ان عبدا من عبادة الدنيا والآخرة وبين ما عنده فاختر
 ما عند الله قال ففهمها ابوبكر وعرف ان نفسه يريد فيكى وقال بل نحن نفديك بانفسنا وابنائنا قال
 فقال على رسلك يا ابوبكر ثم قال انظر واني هذه الابواب للاظفة في المسجد فسد وما الا بيت ابى بكر قال

ابن ہشام فی بعض الروایات الایاب الی بکر فانی لا اعلم احدا کان افضل فی الصحبہ عندی یدامنہ
وقال ابن اسحق وحدثنی عبد الرحمن بن عبد السد عن بعض آل ابی سعید بن المعلی ان رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم قال یومئذ فی کلامہ بذقانی لو کنت تمخذ من العباد وخیلاً لاتخذت ابابکر خلیلاً و لکن صحبۃ و لواء
ایمان حتی یتجمع السدینا عنده قال ابن شہاب حدثنی عبد الملک بن ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی یمن
عبد السد بن زمرہ قال لما استقر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا عنده فی نفر من المسلمین قال دعاه
بلال الی الصلوۃ فقال مروا من یصلی بالناس قال فخرجت فاذا عمر فی الناس وکان ابوبکر فاسباً
فقلت قم یا عمر فصل بالناس قال فقام عمر فلما کبر سرح رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صوته وکان عمر
رجلاً مجرباً قال فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلین ابوبکر یا ابی السد ذلک و المسلمون قال فبعث
الی ابی بکر فجا بعد ان صلی عمر تک الصلوۃ فصلی بالناس قال قال عبد السد بن زمرہ قال لی عمر ویک
ماذا صنعت لی یا ابن زمرہ و السد ما طنت حین امرتی الا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امرک بذاک
و لولا ذلک ما صلیت بالناس قال قلت ما امرنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و لکن فی حین لم ارا ابابکر
رایتک احق من حضر بالصلوۃ بالناس و چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم متوفی شد نداختلانی واقع شد
در وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و ثابت ترین ہمہ ابوبکر صدیق بود و این علامت شدہ صحوات
و بلوغ بر تہ خلافت و ارشاد بعد ازین صحابہ بطوع و رغبت بصدیق اکبر بیعت کردند و علی مرتضی
بعد از شش ماہ موافقت نمود و اعتراف کرد بفضیلت صدیق و گفت مانع بجز آن نبود کہ مارا
در مشورت شرک نکردند از نخبت ما خبری در خاطر خود گرفتیم و در خلافت خود اعظم مآثر کہ از وی
ظاہر شد قال اہل روت بود و در ان باب بہت عجیب نصیب و شد و بسوی اوست اشارت قولہ تعالی
و من یرتد منکم عن دینہ فسوف یأتی اللہ بقوم یمہم و یجوزہ الآیۃ و جمع قرآن نمود کہ منت او بر جمیع
مسلمانان ثابت است و شروع در فتح شام و عراق کرد و افاصل شام و عراق فتح شد و این فتح گویا
جمیع فتوح اسلام شد و آخر مآثر کہ از انجباب بظہور رسید نصب عمر بن الخطاب بود و صحت رای او
درین باب کا شمس فی رابعۃ النہار بر بگنان ظاہر شد و السد اعلم و ماثرہ عظیمہ کہ او را رضی اللہ بعد از وفات

۴ و قال ابن اسحاق

ظاهر شد و من است نزدیک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و سعید بن المسیب از حدیث ابوسوسی کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر جایی در میان شیخین نشسته اند و حضرت عثمان مقابل آنحضرت نشست این سخن بطریق اشاره نمیده است و اینجا معلوم میشود کہ و من با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مکرر می است کہ خدا تعالی شیخین را بآن برگزیده امری است اتفاقی کہ کیف ماکان واقع شد۔

تقریباً در حدیث ابوسوسی

اما اثر جمیلہ فاروق اعظم رضی اللہ عنہ

پس از آنجمله آنست کہ قبل از اسلام در قریش تکلیفی و صوتی تمام داشت قال ابو عمر قال الزبیر صاحب النسب کان عمر بن الخطاب من اشرف قریش والیہ کانت السفارة فی اجدلیتہ و ذلک ان قریشا کانت اذا وقعت بنیم حربا و بنیم و بین غیر ہم بعثوه سفیرا وان ما فرہم منا فر او فاخر ہم مفاخر بعثوه منا فر او مفاخر او رضوا به ذکره فی الاستیعاب و از آنجمله آنست در اسلام خود مراد بود نہ مرید مخلص بود مخلص بوستان بین المرتبین و کثرتہ اسباب مقتضیہ اسلام از همین جهت است گویا درین راه نہ در آمد تا آنکہ از ورود یوار او را ندانند و بر خوان نعمت نیامد تا آنکہ مکرر بزبان نخواندند من عبد اللہ بن عمر قال قال عمر بنیانام عند التهم اذ جاز رجل بعجل فذبح فصرخ به صارخ لم اسمع صارا خاقط اشده صوتا منه یقول یا جلیج امر بنجیح رجل فصیح یقول لا الہ الا اللہ فوثب القوم قلت لا ابرح حتی اعلم اولادنا انہم نادوس یا جلیج امر بنجیح رجل فصیح یقول لا الہ الا اللہ فمقت فمناشبنا ان قیل ہذا نبی اخرجہ البخاری قال ابن اسحق وکان اسلام عمر بن الخطاب فیما بلغنی ان اختہ فاطمہ بنت الخطاب کانت عند سعید بن زید بن عمرو بن نفیل و کانت قد اسلمت و اسلم زوجها سعید بن زید و ہم مستخفون باسلامهم من عمر و کان نعیم بن عبد اللہ النخام رجل من قومہ من نجدی بن کعب قد اسلم و قد کان یخفی باسلامہ فرقا من قومہ و قد کان جناب بن اللات یختلف الی فاطمہ بنت الخطاب یقرء بالقرآن فخرج عمر یوما متوشحا سیفہ یرید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و رہطاسن اصحابہ و قد ذکر والہ انہم قد اجتمعوا فی بیت عند الصفا و ہم قریب من اربعین من بین رجال و نسا و مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

عميرة بن عبد المطلب ابو بكر بن ابي قحافة الصديق وعلی ابن ابی طالب ورجال من المسلمین مکان
 اقام مع رسول الله صلی الله علیه وسلم مكة ولم یخرج فیمین خرج الی ارض الحبشة فلقیه نعیم بن عبد الله
 فقال این تریدی یا عمر فقال ارید یجوز انی الصابی الذی فرق امر قریش وسمه احلامها وعاب بها واسب
 التبا فاقته فقال له نعیم والله لقد غرتک فک من نفسك یا عمر ترى بنی عبد مناف تارکیک تمشی علی الارض
 وقد قلت محمد افلا ترجع الی اهل بیتک فتقیم امرهم قال وای اهل بیتی قال خنتک وای ابن عمک سعید بن
 زید بن عمرو واکتک فاطمة بنت الخطاب فقد والله اسلما وانا بعنا محمد اعلی دینه فعلیک بها قال فرجع
 عاداً الی اخته وختنه وعندهما بناب بن الارت مع صحیفة فیها طهر لقریبها ایاها فلما سمعوا حسن عمر تغیب
 بناب فی مخدع لهم وفی بعض البیت واخذت فاطمة الصحیفة فجعلتها تحت فخذها وقد سمع عمر صین ونا
 البیت قرارة بناب علیها فلما دخل قال ما هذه المهمة التي سمعت قال لاله ما سمعت شیئا قال بلی
 والله لقد اخبرت انکما تابتما محمد اعلی دینه ولبطش نختنه سعید بن زید فقامت الیه اخته فاطمة بنت
 الخطاب لتکف عن زوجها فضربها فشیها فلما فعل ذلك قالت اخته وختنه نعم قد اسلما وامننا بالله
 ورسوله فاصنع ما بدالك ولما رای عمر ما باخته من الدم ندم علی ما صنع فارعوی فقال لاخته اعطینی
 هذه الصحیفة التي سمعتکم تقررون انفا انظر ما هذا الذی جاء به محمد وكان عمر کاتباً فلما قال ذلك قالت له
 اخته انا نخشاک علیها قال لا تخافی وحلف لهما بالهیته لیسر وها اذا قررنا الیهما فلما قال ذلك طمعت
 اسلامه فقالت له یا اخی انک نجس علی شرکک وانه لا یمسها الا الطاهر فقام عمر فاعتسل فاعطته
 الصحیفة وفیها طهر فلما قرر منها صدرها قال ما احسن هذا الكلام واكرمه فلما سمع بذلك بناب خرج الیه
 فقال یا عمر والله انی لارجو ان یموت من هذا ما سمعت مني وانی سمعت مني وهو یقول اللهم اید
 الاسلام بابی الحکم بن هشام او بعمر بن الخطاب فاما الله الی عمر فقال له عمر عند ذلك فدلتنی یا بناب
 علی محمد حتی آیته فاسلم فقال بناب هو فی بیت عند الصفا و معه نفر من اصحابه فاخذ عمر سیفه وتوشحه
 ثم عد الی رسول الله صلی الله علیه وسلم واصحابه فضرب علیهم الباب فلما سمعوا صوتہ قام رجل من اصحاب
 رسول الله صلی الله علیه وسلم فنظر من خلل الباب فرآه متوشحاً السیف فرجع الی رسول الله صلی الله
 علیه وسلم

لا
 نعم نعیم وبلغت
 فانه لمدان بن نعیم
 پوشش یعنی خواندن و فاطمه

عليه وسلم وهو فزع فقال يا رسول الله هذا عمر بن الخطاب متوشحا بالسيف فقال حمزة بن عبد المطلب
 قاذن له فالكان جاريه خير اذ لناه وان جاريه شر اقلناه بسيفه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 اين له قاذن لا الرجل وانفض اليه رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى لقيه في الحجرة فاختذ بحجرته او بجمع
 رواه ثم حمزه جيزة شديدة فقال باجاء بك يا ابن الخطاب فوالله اري ان تنتهي حتى ينزل الله
 بك قارعة فقال عمر يا رسول الله جئتك لا اوسن بالهدورسول وبما جارسن عند الله قال فكبير رسول الله
 صلى الله عليه وسلم بكيسة عرف اهل البيت من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ان عمر قد اسلم
 فتفرق اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من مكانهم وقد عزوا في انفسهم حين اسلم عمر مع اسلام
 حمزة وعرفوا انها سيمعان رسول الله صلى الله عليه وسلم ويتصفون بها من عدوهم وقال ابن ابي عمير
 وحدثني عبد الله بن ابي نجيح المكي عن صحابه وعطاء ومجاهد وعن من روى ذلك ان اسلام عمر فيما تحو له
 عنه انه كان يقول كنت للاسلام مباحدا وكنت صاحب خمر في اباي لية اجها واشربها وكان لنا
 مجلس يجتمع فيه رجال من قريش باخرة عند دور آل عمر بن عبد بن عمران المخزومي قال فخرجت
 اليه ليلته اريد جلساى اولئك في مجلسهم ذلك قال فمختم فلم اجد منهم احد قال فقلت لو اني جئت فلانا الخمار
 وكان بكرة مبيع الخمر لعل اجد عنده خمر فاشر ب منها قال فخرجت فجدته فلم اجد فقلت فلوا اني جئت الكعبة
 فطفت بها سبعا او سبعين قال فحبت المسجد اريد ان اطوف بالكعبة فاذا رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قائم يصلي وكان اذا صلى استقبل الشام وجعل الكعبة بينه وبين الشام فكان مصلاها بين الركنين
 الركن الاسود والركن اليماني قال فقلت حين رايتة والى اتيته لعمرك ليلته حتى اسمع ما يقول
 قال فقلت لمن ولوت منه لا روجنه فحبت من قبل الحجر فدخلت تحت ثيابها فجمعت اشي روي
 ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يصلي بقراء القرآن حتى قمت في قبلته مستقبلا بابني وبيلا ثياب
 الكعبة فلما سمعت القرآن رقى له قلبي فبكيت ودخلني الاسلام فلم ازل قائما في مكانى فلما كنت
 قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم صلوته ثم انصرف وكان اذا انصرف خرج على دار ابن ابي حسين وكانت
 طريقته حتى يخرج للمسي ثم يسلك من دار عباس بن عبد المطلب ومن دار ابن ابي حسين عوف الزبير

ثم على دار الاخش بن شريق حتى يدخل بيته وكان مسكنه صلى الله عليه وسلم في ليلته الرقعات التي كانت بين
 معاوية بن ابي سفيان قال عمر فقتبته حتى اذا دخل بين دار عباس ودار ابن ابي هريرة فليما سمع رسول
 الله صلى الله عليه وسلم حتى عرفني فظن رسول الله صلى الله عليه وسلم اني انا فبعتته لا وديه فبيني ثم قال
 ما جارك يا ابن الخطاب هذه الساقة قال قلت جئت لا ومن بالهدوء برسول وباجار من عند الله
 قال فحمد الله رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم قال قد جارك الله يا عمر ثم مسح صدرى ووعالى بالثياب
 ثم انصرفت عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ودخل رسول الله صلى الله عليه وسلم بيته وازاب بجملة آتت
 چون مسلمان شد اعلان اسلام خود کرد و درين باب تشويش بسيارى مقاساة نمود قال ابن
 اسحق وحدثني نافع مولى عبد الله بن عمر بن ابن عمر قال لما اسلم عمر قال اى قریش انقل للحديث
 قيل له جميل بن مسمر بن يحيى قال فعند الله قال عبد الله بن عمر فحدثت اتبع اثره وانظر ما يفعل وانا اعلم
 اعقل كلما ريت حتى جاره فقال اعلمت يا جميل انى اسلمت ودخلت فى دين محمد صلى الله عليه وسلم
 قال فوالله ما رجعت حتى قام بجر دارة واتبعت ما تبعته الى حتى اذا قام على باب المسجد صرخ باعلى صوت
 يا معشر قریش واهم فى انديهم حول الكعبة انا ان ابن الخطاب قد صبا قال يقول عمر من خلفه كذب
 ولكنى قد اسلمت وشهدت ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله وثاروا اليه فابرح يقاتلهم يقاتلهم
 حتى قامت الشمس على رؤوسهم قال وطلع فقعده وقاموا على راسه وهو يقول افعلو ابايكم فاحلف بالهدوء
 لو كنا نعلم ان رجلا قد تركنا بالكم او تركتمونا لقاتلنا فبينما هو على ذلك اذا به ابل شيخ من قریش عليه حلته
 حبرة و قميص موشى حتى وقف عليهم فقال ماشا نكم قالوا صبا عمر قال فمهر رجل اختار نفسه امر فمادوا اترى
 اترى نبي عدى بن كعب يسلمون لكم صاحبهم كذا اخلوا عن الرجل قال فوالله لكانا ناكلوا ثوبا كاشط اعنه
 قال فقلت لا ابي بعد ان باجرالى المدينة يا ايت من الرجل الذى زجر القوم عنك بكنة يوم اسلمت
 وهم يقاتلونك قال ذلك اى محبى العاص بن وائل السهمى قال ابن اسحق وحدثني عبد الرحمن بن كمال
 عن بعض آل عمر وبعض اهلهم قال قال عمر لما اسلمت تلك الليلة تذكرت اى اهل مكة اشد لرسول
 الله صلى الله عليه وسلم عداوة حتى آتته فاخبره انى قد اسلمت قال قلت ابو جميل وكان عمر اباي الختمت

مداونى من قوم انقباض
 فاروق است يضا اباي بيضا
 كنه ويا ان هم فاروق را
 باين حالت فوا انهم يورد
 جارى فوا انهم يورد

بنت هشام ابن المغيرة قال فاقبلت حين صحبت حتى ضربت عليه بابه قال فخرج الى ابو جهل فقال مر جبار
 الهدايا ابن اختي ماجار بك قال حيث لا خير لك اني قد امنت باللذ ورسوله محمد وصدقت باجابه قال فضرب
 الباب في وجهي وقال قبحك الله وقبح ماجت به وعن عبد الله بن عمر قال لما اسلم عمر اجتمع الناس عند
 داره وقالوا اصباع عمر وانا غلام فوق ظهر بيتي فجار رجل عليه قبار من ديباج فقال فصبا عمر فماذا كان
 فرأيت الناس تصدعوا عنه فقلت من هذا قالوا العاص بن وائل اخرجته البخاري وازا انجمله أنت ك
 مسلمانان بسبب وعز يز شدند واطلان اسلام نمودند عن ابن مسعود قال مازلنا اعزة منذ اسلم
 عمر اخرجته احكام قال ابن اسحق ولما قدم عمرو بن العاص وعبد الله بن ابي ربيعة على قريش ولم يدركا
 ما طلبوا ورد بهم النجاشي يايكرهون واسلم عمر بن الخطاب وكان رجلا ذا شكيمة لا يرام ما وردا ظهر اتبع
 به اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وبجزة حتى عارضوا قريشا فكان عبد الله بن مسعود يقول يا كذا
 لقد علي ان نصلي عند الكعبة حتى اسلم عمر بن الخطاب فلما اسلم قاتل قريشا حتى صلى عند الكعبة وصلينا
 معه وعن سعد بن ابراهيم قال قال عبد الله بن مسعود ان اسلم عمر كان فتحا وان هجرة كانت نصر
 وان امارته كانت رحمة ولقد كنا نصلي عند الكعبة حتى اسلم عمر فلما اسلم قاتل قريشا حتى صلى عند الكعبة
 وصلينا معه اخرجته ابن هشام في زيادته على السيرة وازا انجمله أنت ك هجرت كز بهيش ازا حضرت صلى الله
 عليه وسلم عن البراء بن عازب قال اول من قدم علينا مصعب بن عمير و ابن ام مكتوم وكانوا يقرؤن
 الناس فقدم بلال وسعد وعمار بن ياسر ثم قدم عمر بن الخطاب في عشرين من اصحاب النبي صلى الله
 عليه وسلم ثم قدم النبي صلى الله عليه وسلم الحديث اخرجته البخاري وازا انجمله أنت ك در غزوه بدر ماثر جميله از فاروق ظاهر شه
 عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قال لاصحابه يومئذ اني قد عرفت ان رجالا من بني نضير
 وخيرهم قد اخرجوا كراما حاجته لهم تعبانان فمن لقي احد من بني نضير فليقتله ومن لقي ابا البختري بن هشام فليقتله من بني
 بن عبد المطلب عم رسول الله صلى الله عليه وسلم فليقتله فانا خرج مستكرا قال فقال ابو حذيفة
 اباننا واباننا واخواننا وعشيرة تنادى تنكر لعباس والمدائن لقتله لالحمة السيف قال فبلغت رسول
 الله صلى الله عليه وسلم فقال لعمر بن الخطاب يا ابا حفص قال عمر والسنة لا اول يوم كئاني في رسول الله

صلى الله عليه وسلم بابي حفص يضرب وجه عم رسول الله بالسيف فقال عمر يا رسول الله وعني فاضرب
 بعقبه بالسيف فوالله لقد نافع فكان ابو حذيفة يقول ما انا باس من تلك الكلمة التي قلت يومئذ
 ولا ازال منها فالتقا الا ان يكفر بعني الشهادة فقتل يوم اليمامة شهيدا اخرجه ابن اسحق وعنه ابن
 عباس قال حدثني عمر بن الخطاب فذكر قصة بدر الى ان قال فاستشار رسول الله صلى الله عليه
 وسلم ابابكر وعمر وعليه فقال ابو بكر يا نبي الله هؤلاء بنو لهم والعشيرة والاخوان فالي اري ان تاخذ
 منهم الغديه فيكون ماخذنا منهم قوة لنا على الكفار وعسى الله ان يهديهم فيكونون لنا عضدا فقال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم ما ترى يا ابن الخطاب قال قلت والله اري اري يا ابو بكر ولكنني اري ان تكفني
 من فلان قريب عمر فاضرب عنقه حتى يعلم الله اني ليست في قلوبنا هواره للمشركين هؤلاء صنائيدكم
 وانتم وقوادتهم فهوى رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر ولم يوقلت فاخذ منهم الغدا فلما كان من
 الغدا قال عمر فدوت الى النبي صلى الله عليه وسلم فاذا هو قاعد وابو بكر واذا هما يكيان قعلت يا رسول
 الله اخبرني ما ذابك كائنات وصاحبك فان وجدت بكار بكيت وان لم اجد بكار تباكيت بسكا كما قال
 فقال النبي صلى الله عليه وسلم الذي عرض على اصحابك من الغدا لقد عرض على هذا بكم ادنى من هذه
 الشجرة لشجرة قريته وانزل الله عز وجل ما كان النبي ان يكون الا سري حتى تخن في الارض الى يولا
 كتاب من الله سبق لمسكم فيما اخذتم من الغدا ثم اصل العنايم فلما كان يوم احد من العام المقبل حو قتل
 باصنعوا اليوم بدر من اخذهم الغدا فقتل منهم سبعون وقر اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم عن النبي
 صلى الله عليه وسلم وكسرت رجليه وشميت البيضة على راسه وسال الدم على وجهه وانزل الله تعالى
 اولما اصابتكم مصيبة قد اصبتم مثلها قلتم اني هذا فل هو من عند انفسكم ان الله على كل شئ قدير وانكم
 الغدا اخرجه احمد وعنه عروة بن الزبير في قصة عيمير بن وريب فينا عمر بن الخطاب في نظر من المسلمين
 يتحدثون عن يوم بدر ويذكرون ما اكرمهم الله به وما اراهم به من عدوهم اذ نظر عمر بن ابي عمير بن وريب
 حين اناخ على باب المسجد مشوشا بالسيف فقال هذا الكلب عدو الله عيمير بن وريب ما جاءه الا بشيرة
 وهو الذي حرس بيتنا وحزيرنا للقوم يوم بدر ثم دخل عمر على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال
ورفلا نيد تخن با بيان نورا

یا نبی المدینہ احد والمدعیہ من وہیب قد جازتوشی السیف قال فاخذہ علی قال فاقبل عمر حتی اخذ بحمالة
 سیفہ فی عنقہ قلبہ بہا وقال للرجال ممن کان معہ من الانصار اذخلوا علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فاجلسوا عنده واخذوا علیہ من ہذا الخبیث فانه غیر مامون ثم دخل بہ علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 وعمر اخذ بحمالة سیفہ فی عنقہ قال ارسلہ یا عمر اذون یا عمیر فذنی الحدیث بطولہ وفيہ سحرة اخرجه ابن اسحق
 وازنہ انجلہ انست کہ ماثر جمیلہ در غزوة احد از فاروق ظاہر شد قال ابن اسحق فبینا رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم بان شعب معہ اولئک انفر من اصحابہ اذ ملت عالیۃ من قریش الجبل فقتل رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم اللہم انہ لا یبغی لہم ان یعلونا فقاتل عمر بن الخطاب و رہط معہ من المهاجرین حتی
 اہبطوہم من الجبل ذکرہ فی السیرة قال ابن اسحق ان اباسفیان صین اراد الانصراف اشرف علی
 الجبل ثم صرخ با علی صوتہ فقال ان الحرب سجال یوم بیوم بدر علی ہل فقال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم تم یا عمر فاجبہ فقال اللہ علی واجل لا سوار قتلتا نانی الجنتہ وقتلکم فی النار فلما اجاب عمر
 اباسفیان قال لہ ابوسفیان ہلم الی یا عمر فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لعمریۃ فانظر ما شانہ
 فجارہ فقال لہ ابوسفیان انشدک اللہ یا عمر اقلنا محمد اقال عمر اللہم لا وانہ لیسع کلامک الان قبل
 انت اصدق عندی من ابن قتیبة وابر یقول ابن قتیبة لہم انی قتلت محمد وازنہ انجلہ انست کہ ذرینہ
 سیہما نمود عن جابر بن عبد اللہ ان عمر بن الخطاب جاز یوم انخذق بعد ما غربت الشمس جعل سببہ
 کفار قریش وقال یا رسول اللہ ما کدت ان اصلی حتی کادت الشمس تغرب قال النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم واللہ ما صلیتہا فنزلنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم بطمان فتوضأ للصلوۃ وتوضأ نالہا فصلی العصر
 بعد ما غربت الشمس ثم صلی بعد ما المغرب بخروجہ البجاری وازنہ انجلہ انست کہ در غزوة نبی مصطلق انحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فاروق را تعلیم فرمودند رفیق برعیت و احترام از سبب اختلاف ایشان و این اصل
 است عظیم از اصول خلافت قال ابن اسحق فی قصۃ جہادہ الغفاری ہاجیر عمر وقول عبداللہ بن ابی
 ما قال فقال عمر بن الخطاب مر بہ عباد بن بشر فقتلہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نکلیف یا عمر
 اذا تحدث الناس ان محمد یقتل اصحابہ ولكن ایدن بالرحیل فحدثنی عاصم بن عمران عبداللہ بن عبد اللہ

سجال با کلمہ سبب جمل انتم
 بنی مدینہ منی انجلہ انست
 من غزوة احد از سبب
 سے وہا جہاد سے

ابن ابي ابي رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قد بلغني انك تريد
 قتل عبد الله بن ابي فيما ملكتك عنه فان كنت لا بد فاعلان فمروني به فانما احمل اليك راسه فوالله لقد
 علمت ان يخرج ما كان بهما من رجل ابرو والده مني الى اخشى ان تامر به غيري فيقتله فلما تدنى نفسي
 انظر الى قاتل عبد الله بن ابي ميثم في الناس فاقتله فاقتل سوننا بكار فادخل النار فقال رسول
 الله صلى الله عليه وسلم بل تفرق به ونحن صحبته بالقي سنا وجعل بعد ذلك اذا حدثت احدثت كان قوسه
 هم الذين يعاتبونه وياخذونه ويعنفونه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعمر بن الخطاب حين بلغه
 ذلك من شأنهم كيف ترى يا عمر ام والله لو قتلتهم يوم قتلت لي اقله لا رعدت له انفا لو امرتكم اليوم
 بقتله لقتلته قال قال عمر قد والله علمت الامر رسول الله صلى الله عليه وسلم اعظم بركة من امرى وازوجه
 انست که در غزوه حديبية حيث اسلام بر فاروق عليه كرو وبتبريت نبوى تسكين يافت قال ابن
 اسحق فلما اتت الامم ولم يبق بينهما الا الكتاب وشب عمر بن الخطاب فاني ابا بكر فقال يا ابا بكر اليس
 برسول الله قال بلى قال اولسا بالمسلمين قال بلى قال اوليسوا بالمشركين قال بلى قال فعلا
 تعطى الدينه في ديننا قال ابو بكر يا عمر الزم غزوه فاني اشهد انه رسول الله قال عمر انما اشهد انه رسول
 صلى الله عليه وسلم ثم اتى رسول الله فقال يا رسول الله استبرأ اليك قال بلى قال اولسا بالمسلمين قال بلى قال
 اوليسوا بالمشركين قال بلى قال فعلا تعطى الدينه في ديننا قال انا عبد الله ورسول الله ورسول الله ورسول الله
 ولن يصيغني قال فكان عمر يقول ما زلت اصوم واطبق واصلى واعتق من الذي صنعت يومئذ
 مخافة كلامي الذي تكلمت به حين رجوت ان يكون خيرا وقال ابن اسحق فوشب عمر بن الخطاب مع
 ابي جندل ميثم الى جانبه ويقول اصبر يا ابا جندل فانما هم المشركون وانما دم احد هم دم كلب قال و
 بيدي قائم السيف منه قال يقول عمر رجوت ان ياخذ السيف فيضرب به اياه قال ففضن الرجل
 بابيه ونفذت القضية وازا جمل انست که در غزوه خيبر سعيها از فاروق پيدا آمد قال ابن اسحق فحدث
 محمد بن ابراهيم التيمي عن ابي الهيثم من نصر الاسلامي ان اياه حدثته انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم
 يقول في مسيره الى خيبر لعاصم بن الاكوع انزل يا ابن الاكوع فحدثنا من ههنا ملك قال فنزل برئ
 كفات عبيد

یا عباس فوالسلامک یوم اسلمت کان احب الی من اسلام الخطاب لو اسلم و فی قصه رؤیا للنبی
 صلی اللہ علیہ وسلم فی الطائف و تعبیر الی بکر لہا ثم ان خویلة بنت حکیم بن امیة وہی امراة عثمان بن مظعون
 قالت یا رسول اللہ اعطنی ان فتح اللہ علیک الطائف علی بادیة بنت غیلان او علی الفارعة بنت
 عقیل و كانت من اعلی نساء ثقیف و ذکر لی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لہا و ان کان
 لم یوزن لی فی ثقیف یا خویلة فخرجت خویلة فذکرت ذلک لعمربن الخطاب فدخل عمر علی رسول اللہ
 فقال یا رسول اللہ ما حدیث حدیثہ خویلة زعمت انک قلتہ قال قد قلتہ قال قال عمر او ما اذن فہم
 یا رسول اللہ قال لا قال افلا اذن بالرحیل قال بلی قال فاذن عمر بالرحیل و عن عبد اللہ بن
 عمرو بن العاص قیل لہ ہل حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین کلمہ التیمیسی یوم حنین قال نعم
 جاہ رجل من تمیم یقال لہ ذوا الخویصة فوقف علیہ و هو یعطی الناس فقال یا محمد قد رایت ما صنعت
 فی ہذا الیوم فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اجلس فکیف رایت قال لم اراک عدلت قال فغضب
 النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال و یکما اذا لم یکن العمل عندی فعند من یکون فقال عمر بن الخطاب
 یا رسول اللہ انقلہ قال لا دعوه فانه سکون لہ شیعة یتعمقون فی الدین حتی یخیر جو امنہ کما ینخرج
 السم من الرئیة ینظر فی النصل فلما یوجد شیء ثم فی القرح فلما یوجد شیء ثم فی الفوق فلما یوجد شیء سبق
 الفرس و الدم اخرجہ ابن اسحق فی السیرة و بعد از آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فاروق اعظم و خلافت
 صدیق سخی عظیم بتقدیم رسانید و در ایام صدیق نائب خلیفہ و شیر او و قاضی او بود عن ابراہیم نخعی
 قال اول من ولی ابو بکر شیدا من امور المسلمین عمر بن الخطاب لآہ القصار فكان اول قاضی فی
 الاسلام و قال اقض بین الناس فانی فی شغل اخریہ ابو عمر و چون نوبت خلافت بفاروق رسید
 سیاستی بردست او واقع شد کہ غیر نبی بران قادر نباشد و ہج خلیفہ زامانہ ان نصیب نشد و اگر عقل
 سلیم را اعمال نمایم در امور و کہ خلافت انبیار می شاید بہتر از حال وی تصور نگردد و زیرا کہ حضرت
 پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم بدو چیز مشغول بودند یکی تعلیم علم از کتاب و سنت کہ مشتمل است بر عبادات
 و احسان و تدبیر منزل و سیاست مدنیہ و حکمت اخلاق و انواع تدبیر و فاروق اعظم بعد از آنکہ بشارة

در بیان فضیلت
 کہ بسوی او توجہ کنند و فصل
 یعنی بیان و قدوم با کلمہ
 و بابت و ذوق بالضم یعنی
 و مقصود دعوت الی ان ذوق
 و خارج در بیان و آتہ از ان ذوق
 و اینست کہ در آنک بہر نوع
 و غرض از آنست کہ از آن
 مکتب از آن می آید و در
 مکتب از آنست کہ از آن
 از آنست کہ از آنست کہ از آن

عظیم و در باب علم از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یافته بود و تقدیران فیما کان قبلكم محدثون فان یکفی استیصال
فانه عمر و قال ان اللہ جعل الحق علی لسان عمر و قلبه و قال علی ما کنا تبعان السکینة تنطق علی لسان عمر
و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در روایا دیدند که قدحی از شیر با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رسیده است فشربت
حتی رایت الری یخرج من اطفاری ثم اعطیت فضلی عمر قالوا فما اولت ذلک یا رسول اللہ قال العلم
و در قصص بسیار آیات بر حسب جهاد و انازل شده بود و این دلالت میکند بر موافقت جزع عقلی نفس
ناطقه او بجزع عقلی حضرات انبیا بعد این همه شریک صدیق شد و در تالیف قرآن و در هر شهری مقرب
و محدثی را فرستاد و اتمام بلیغ نمود و آنکه کمی و زیادت واقع نشود و مسألی را که محقق بودند تفحص کس و در صحیح
استفسار نمود تا آنکه حدیث ظاهر شد و اگر ظاهر نشد صحابه را جمع کرد و در آن باب مشورت نمود تا آنکه اتفاق
بر قولی واقع شد و ترتیب کتاب سنت و اجماع و قیاس وی آورد و سد داخل تحریف نمود و از خوض
در علم و لاسلم نمی کرد و از تشدد در سنن و غیر آن زجر فرمود چنانکه علمای صحابه همه گواهی دادند که وی
اعلم زمان خود است و اماره او رحمت است تا همه با امت و فی الاستیعاب ولی الخلفاء بعد ابی بکر بودیم
له بها یوم مات ابو بکر بتخلایه سنة ثلث عشرة فهاجر بسيرة و انزل نفسه من مال اللہ بمنزلة رجل من
الناس و فتح المدینة الفتح بالشام و العراق و مصر و دون الدواوین فی العطاء و رتب الناس فیبه
علی سوا بقوم و کان لایخاف فی المدینة لائم و بهو الذی نور شهر رمضان بصلوة الاشفاق فیبه و اخرج
من الهجرة الذی بایدی الناس الی الیوم و هو اول من ستمی باسم المؤمنین و هو اول من اتخذ الدرّة
و کان نقش خاتمہ کنفی بالموت و اعطایا عمر دیگر جهاد کفار و فاروق بعد از آنکه از آنحضرت صلی اللہ
علیه وسلم درین باب بشارات عظیمه یافته بود ثم استمالت غربا فافض با عمر بن الخطاب فلم اربق باین
الناس نیرع نزع عمر حتی ضرب الناس بعطن و الذی نفسی بیده ما تعینک الشیطان ساکنا فجا الال
سلک فجا غیر فحک و این دلالت میکند بر موافقت جزع عقلی نفس ناطقه او بجزع عقلی حضرات انبیا بعد
اینهمه تحمل اعبا جهاد بوجهی نمود که خوبتر از آن صورت نگیرد و قال الیافعی فی السنة الرابعة عشر نحت
و مشق صلحا من الی عبیدة و منوهة من خالد ثم امضیت صلحا و فیها کانت وقعة جسر ابی عبیدة و فیها

فتحت بعلبک وحصص صلحا و ہرب ہرقل عظیم الروم الی القسطنطینہ فی السنۃ النحاستہ عشر کانت وقعتہ
الیزوک وکان المسلمون ثلثین الفاً والروم ازید من مائۃ الف فہزمو اجدلۃ العسانی و قتلوا الروم
مرۃ بعد اخرى حتی لادوہم بالقتل و ہربت البقیۃ من تحت اللیل و فیہا وقعتہ القادسیۃ بالعماری و کان
المسلمون نحو اثنی عشر الف و الخمس مئین الفاً و فی السنۃ السادسۃ عشر فتحت حلب الطاکیۃ صلحا
و فیہا انشا ابو عبیدۃ بالمریر المؤمنین کوفۃ و فیما نزل عمر علی بیت المقدس و کان المسلمون قد
تلمک مدینۃ المبارکۃ فطال حصارہم فقال لہم اهلہا لا تبعوا فلن یفتحہا الا رجل یمن نعرفہ علامۃ عنہ
فان کان اما علم بتمک العلامۃ سلمنا بالہ من غیر قتال فارسل المسلمون الی عمر یخبرونہ بذلك فکب
عمر اعلمۃ و توجہ الی بیت المقدس و کان معہ غلام لہ یعاقبہ فی الركوب نوبۃ نبویۃ و قد تزود شعیب و عمر
وزیناد علیہم مرۃ لم یزل یطوی القفار اللیل والنہار الی ان قرب من بیت المقدس فتلقاہ
المسلمون قالوا لہ ما یبغی ان یرى المشرکون امیر المؤمنین فی ہذہ البیتۃ و لم یراواہ حتی البسوا
لباسا غیرہا و ارکبوا فرسا و جد بہ الفرس و اخلد شعیب من العجب فنزل عن الفرس و نزع اللباس
و لبس المرقتۃ و قال اقبلونی ثم سلک فی ہذہ البیتۃ الی ان وصل فلما راہ المشرکون من اهل الکتاب
کبروا و قالوا ہذا ہو و فتحو الالباب و فی السنۃ السابغۃ عشر افتتح ابو موسی الاہواز و فیہا کانت وقعتہ
حلولا و قتل من المشرکین مقلدۃ عظیمۃ و بلغت الغنائم ثمانیۃ عشر الف الف و قیل ثلثین الف
الف و فی السنۃ الثانیۃ عشر الموصل والسوس و تسرد فی السنۃ التاسعۃ عشر فتحت تکریت و قیساریۃ
و فی سنۃ عشرین افتتح عمرو بن العاص بعض ديار مصر و فی سنۃ احدى و عشرين فتح مصر و کانت وقعتہ
نہاوند و دامت المصاف فیہا ثلثۃ ايام ثم جاز النصر و فی سنۃ اثنین و عشرين فتحت آذربجان
علی ید المغیرۃ بن شعبۃ و مدینۃ نہاوند صلحا والدینور مع ہمدان عنوۃ علی ید حذیفۃ و طرک البس المغرب
علی ید عمرو بن العاص و فیہا فتحت جرجان و درر و ضتہ الاحباب مذکور ہست کہ در زمان خلافت
وی ہزاروسی و شش شہر با توابع و لواحق آن فتح شد و چہار ہزار مسجد ساختہ گشت و چہار ہزار
کنیۃ خراب گردید و یکہزار و نہصد منبر چوب بر محار بچوب جامع بچست خطبہ جمعہ بنا کردند انتہی

در نیجا و نکته باید فهمید کی آنکه قول هر مرزبان ولایت میکند بر آنکه همه عالم بمنزل یک مرغ بود سرش عراق
 که محل نشستن کسری بود و جناح او فارس و روم و یک پائے ترکستان و دیگر مغرب و فرنگستان
 پس کسب کسری بحقیقت فتح تمام عالم است عن جبر بن حبه قال بعث عمر الناس فی افنار الامصار
 یقاتلون المشرکین فاسلم لهم مرزبان فقال انی مستیشرک فی سغازی بذه قال نعم مثلها و مثل من فیها
 من الناس من عدو المسلمین مثل طایر له راس و له جناحان و له رجلان فان کسر احد الجناحین
 منضت الرجلان الجناح و الراس فان کسر الجناح الآخر منضت الرجلان و الراس فان شخ الراس
 ذهب الرجلان و الجناحان و الراس فالراس کسری و الجناح قیصر و الجناح الآخر فارس فمر المسلمین
 فلیتفر و اخرجهم البخاری و دیگر آنکه فرق بسیار است در میان فوج کشی حضرت فاروق و فوج کشی جمعی که
 بعد او آمدند زیرا که در عرب با و شاهبوی و فوج کشی نبود و رسوم سپاهیان نمیدانستند و مقابله کسری
 و قیصر در خاطر ایشان نمیکذشت حضرت فاروق مردم را صنعت سپاهیان آموخت و لشکر با س
 و بیستی را که در دل ایشان بود بر انداخت و جمعی که بعد از حضرت عمر فوج کشی کردند از فوج آماوه و مستعد
 کار گرفتند و چیزی که رسوم آن معلوم بود و قواعد آن مہم با تمام رسانیدند و شان بنیها با جمله و تقدیر
 سا و سه کلام تطویل انجامید و از حد اختصار بیرون رفت اما چون مضمون عند ذکر اصحابین نیز
 البرکات منظور بود کج عنان قلم از ان اظناب و جہی نداشت ملخص سخن آنست که اصل نبوت اراده
 خیر است بنسبت افراد نبی آدم و از الہ جملات و مظالم از ایشان به بعث انسانی که افضل افراد
 انسان باشد و در تخمین تلو این خصالت متحقق شد و ان العقاد اراده است در ملکوت بنصب خلیفہ
 کہ تتم باشد کاری را کہ اصل آن نبی موس ساخته و متوسط باشد در میان پیغامبر و امت او
 در تبلیغ علوم و چون این اراده نیابت و استخلاف است و مقصود بجز تمام امرا و اول نیست و تبلیغ
 همان شریعت سابقه است بغیر وحی و عصمت از اصل نبوت بون بائن و در و این معنی در تخمین
 چنانکہ میبایدومی شاید متحقق شد و یکی از خواص نبوت زیادت است در جز علمی نفس ناطقه و تلو او
 کہ در غیر نبی نباشد فهم معنی شریعت است بآنکہ محدث و ملهم باشد و این خصالت نیز در تخمین ثابت است

و دیگر از خواص نبوت زیادت است در جزئی عملی نفس ناطقه باعتبار ارشاد و فیض صحبت و تالیف بر امر
 خیر و ظواهر است که کسی غیر شیخین بمیرت شیخین نرسید بلکه بعد از ایشان اختلاف آرا و سفک و ما پیدا شد
 و سوم از خواص نبوت زیادت است در جزئی عملی باعتبار فتوح و جمع اهل اسلام و تالیف ایشان و تالیف
 الهی درین باب و اگر کسی در احوال شیخین و فتوح ایشان تامل کند بداند که گویا با و عنایت الهی در ایام
 شیخین با جزاء عمل به خورد و گرد باد فتوح لا تعد و لا تحصى احداث نمود و اعانت شیخین در حال ضعف
 اسلام نیز مبرهن گشت و نشر علوم آنحضرت صلی الله علیه و سلم که از دست شیخین ظاهر شد از مبرهن شمر
 است بلکه اگر کسی را دیده حق شناس باشد شک نکند و آنکه هر مسئله از مسائل دین که در زمان شیخین
 مبین نشد همانست محل اختلاف در مذاهب اربعه گویا اصل مذاهب اربعه اجماعیات شیخین افتاده
 اما این سخن بکسی که سرمایه علم او بجز قدوری و قایم نباشد نتوان گفت این را استحضار اصول و امهات
 می باید پس هر شخصی می باید که در حال خود تامل نماید که بچه چیز از نبود و مجوس ممتاز شده است
 اول چیزیکه بدان ممتاز شده است قرآن است و مؤلف قرآن در مصحف شیخین و احکام فقه و عقائد
 حقه و اجماع کتبه در مسائل اجماعیه و واضح کننده مسائل خفیه و قیاس کننده بمشورت صحابه حضرت
 عمر است و در هر شهری مخدشی و مقبری رانصب کننده حضرت عمر است و سبب شائع بودن اسلام
 در میان بلدان ایشان اندکین بحقیقت منت اول حضرت حق راست تبارک و تعالی که بمحض ^{فصل}
 خود عرب و عجم را از ضلالت متراکه دار بانی در رسول بطوائف ناس فرستاد و قرآن نازل نمود و دولت
 اسلام در اقلیم شائع ساخت و منت دیگر رسول کریم راست صلی الله علیه و سلم که بردست وی انبیا
 نعمتبار روی کار آمد و منت سوم شیخین راست که قرآن و سنت و احکام اسلام را بارسانیدند و کسر
 کسری و قهر قیصر بردست ایشان واقع شد و ایشان سبب هدایت سائر عرب و عجم گشتند و آن
 عرب و عجم سبب هدایت تمام عالم پس انکار فضل ایشان و قائل نشدن بمنت ایشان از انکار
 بدیهیات است فائده بیچ میدانی که اهل سنت و جماعت چه تفضیل شیخین و حب نخستین و عقائد
 خود کرده اند و این فرق از کجا آمده است بدانکه واجب اول بر مکلف آنست که منقاد حکم خداست

و پنیامبر شود و دل خود را مصمم کند که آنچه از خدا پنیامبر آمده است بر همان عمل کند عقیده و عملاً و این مرتبه
 در اصل ایمان داخل است و واجب ثانی آنست که طلب کند طریقی که بآن بشناسد که امر خدا تعالی در رسول
 و وصیت و اگر این طریق را بنجوید از رتبه تقیه شرع برمی آید و ملحد گرد و باز این طریق را طریقی بیاید که بوجه
 تو اتر یا شهرت یا اتفاق آراء بدان مؤدی بمقصد باشد و الا اتخاذ احکام ملت را از غیر اعتقاد باشد
 و اعتقاد منحصر است در یقین و غالب رای و پیش روی آنچه از ملت است بحقیقت و آنچه موسوس
 است در آن ممتاز نگردد و در ورطات لاتعد و لا تحصى افتد و در ملت محمدیه واقع آنست که آنچه متواتر
 است قرآن است و جامع آن شیخین اند و نزدیک مخالف آراء و اختلاف حروف امروز هیچ طریق امتیاز
 در میان حق و باطل غیر اعتماد بر شیخین نیست و اگر این را باور نمیکنی تامل کن که اگر کسی پرسد که سوزن
 چرا از قرآن شد و دعوات قنوت چرا از قرآن نیست و اما تدا آن هیچ جوابی غیر اعتماد بر مصاحف عثمانیه
 و قرار داد ایشان نخواهی یافت و ایراد همه فرع عمل شیخین است و آنچه مشهور است و متفق علیه در میان
 فرق اهل سنت همانست که از شیخین ثابت شده بعد از اتفاق که در زمان شیخین حاصل شده چیزی
 قلیل است اما این نکته کسی که سرمایه فقه او شرح و دقایق و منهج باشد نمی تواند دانست آنرا عالمی بجز
 باید با بجز ازین جهت تفصیل شیخین اصلی عظیم شد از اصول اعتقاد تا آنرا استحکام نکنند حوض و مطالب
 تفصیلیه علی وجه البصیره نباشد و این سخن بدان ماند که در مذاهب فروع هر مقلدی بجد تمام افضلیت
 امام خود اثبات میکند اصحاب فی ذلک ام خطا و بدون این افضلیت عزم تقلید او در فروع بیدارند شود
 لیکن این مقلدان بجز سخن زریده اند بیک وجه اصابت نمودند و بیک وجه خطا حفظت
 شیا و غایت عنک شیار و این سخن حق است که تا اعتقاد افضلیت مبلغ قرآن و سنت و بین
 معانی هر دو نکنند خاطر بر اخذ شرائع جمع نگردد لیکن اگر ایشان را التماع در علم میبود میدانستند که
 کتاب و سنت و آثار فقهای صحابه و تابعین اجتماعاً و اختلافاً با قاعده که از شیخین در ترتیب کتاب
 و سنت یا اجماع و قیاس منقول است مقید میگروند بجدی متعین با اعتبار کلیه و اجمال غیر متعین
 باعتبار جزئی و تفصیل پس کسی که آن اسلوب را فهم کرد و مقید شد در احکام شرع بطوری خاص

و تفصیلی که بعد از آن آیه مثل تفصیل این مذاهب است بجزئی و تفریع و آنرا نهایتی نیست و مقتضای آن مره نیست پس اگر این مقدمه را بر شگایم منکشف کرده اعتقاد قرن اول و ثانی و ثالث که مشهور با نیر اند و اختلاف قرون اولی و ائمت عضال که بدون تثبیت بدانان شیخین و اعتقاد افضلیت ایشان و ترجیح اجماعیات ایشان و پذیرفتن آنچه از جانب ایشان بوده است علما می نثار و نیز این سخن بدان ماند که شیعه قائل شده اند بانکه امام می باید که افضل است باشد معصوم و مقرض الطاعة منصوب من عند الله و رسول و این قول متضمن حق و باطل هر دو شده است قول محقق آنست که افضلیت است نسبت اهل خلافت نبوت که مقنن قوانین و مبلغ شریعت و مروج دین ایشان اند لازم است و الا اعتماد کلی حاصل نشود بجای عصمت حفظ الهی و تائید رحمانی بحسب عاده الهی باید اثبات نمود و بجای افتراض طاعت و نصب من عند الله در رسول اختلاف نبص و اشاره می باید ذکر کرد تا سخن درست گردد اهل سنت و جماعت همین قول محقق منقح در شیخین بلکه در خلفای اربعه اثبات نمودند تفصیل این اجمال آنکه افضلیت که میگویند در طبقه اولی میباید که هنگام احکام دین و ترویج شریعت و تقنین قوانین آن بودند در ملک عضو زیر که در ملک عضو حامل علم دیگر شد و اصحاب دولت دیگر چنانکه فتوی در اصل موقوف بود به علم کثیر الحال آنهمه فتوی با منقح کرده نوشته اند احوال عبارت دانی می باید دلس و عصمت باعتبار جری عادت میباید زیرا که جمیع معاملات مردمان و گردش معاش ایشان بر عادت است زیرا اصل معقول و این مقدمه را شواهد از عرف شریع بسیار است و در تخصیص نص در اشاره منقح چنانکه آنحضرت صلی الله علیه و سلم بر صدیق اکبر کرد و صدیق آنخلافت کرد فاروق را کافی است اینست اصل این مسئله فقد برتر شد تکمله چون درین اوراق قلم بسیرت شیخین جاری شد لازم آمد که بحسب تاثیر چیزی از احوال سیرت ختنین و آثار حمیده ایشان نوشته شود -

اما اثر حمیده ذی النورین رضی

پس از آنکه آنست که از اشرف قریش بود بیضا بنبت عبدالمطلب عمه آنحضرت صلی الله علیه و سلم

اثر ذی النورین رضی الله عنه

جده او بود ام الام وی و در جاہلیت زنا و فحشاء تکب نشد بمقتضای عقل کامل خود وی از انجاء است که
 در اول اسلام بشرف اسلام مشرف شدند چنانکه نبذی انان در مناقب صدیق اکبر گذشت بعد از ان ایذا عم
 خود را بر اسلام تحمل نمود و بعد از ان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را در البشرف مصاہرت مشرف ساختند بعد از ان
 بجانب حبشہ ہجرت نمود برای خدا تعالی بعد از ان بدینہ ہجرت نمود وی یکی از انجاء است کہ جمع کرد و قرآن
 را از مہاجرین و در مشاہد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حاضر شد الا بدر و احد و بیعت حدیبیہ و عبد المہد بن عمر بیان
 نمود کہ او را در ہر یکی ازین سه نوبت شرفی عجیب حاصل شد اما در بدر بیش بہا واری جگر گوشہ آنحضرت بود صلی اللہ
 علیہ وسلم و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ان لک اجر جل من شہد بدر و سمر و اما در احد پس خدا تعالی آیہ فرستاد
 و تقدیر عفا عنکم پس تخلف کان لم یکن گشت اما در حدیبیہ پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عثمان را بہت صلحت
 فرستادہ و این بیعت و رغبت او واقع شدہ پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ان عثمان فی حاجۃ اللہ
 و حاجۃ رسولہ ہذہ یدعی و ہذہ ید عثمان و در خرید کردن بیرون و در تہنیز جیش عسرت از وی فضیلتی نمایان
 کار آمد و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند ما ضر عثمان ما عمل بعد الیوم و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود من
 ینید فی مسجدنا بخیر منہا فی الحجۃ پس ذوالنورین موضع پنج ساریہ خرید کردہ در مسجد زیادہ نمود و تجنیز نمود
 جیش عسرت را بتسعاتہ و خمسین بعیر و خمسین فرس کہ تمم الفنا بودند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند اسکن
 یا ثبیر فانا علیک نبی و صدیق و شہیدان و گواہی دادن کہ این شخص در وقت فتنہ بر
 حق خواہد بود پس رسول اللہ قیصک قیصافان ارادوک علی خلعة فلما تعلق لہم و حضرت ذی
 النورین در حد ذات خود متصف بود بجا آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود الا استیجی سن ریل
 یستجی منہ الملائکہ و این سخن عمق دار و آن آنت کہ اگر منصفی در احوال حضرت ذی النورین
 تامل کند در یاد کہ ہر بارے کہ فتنہ میباشد حضرت عثمان خون جگر خورد و از باغہ در انتقام تقاعد
 نمود و این معنی ناشی از انجاء نفس است از خوض در مقصاے جوش و خروش شارع
 آنرا بلفظ حیات تعبیر نمود و بکثرت عبادت در صحیح مسلم از عمران منقول است ما جبار یوم
 الا و ہویرین علیہ نطفہ یعنی غسل بسیار میکرد و این دلالت میکند بر وجدان نور طہارت و از صوم

و پرتلاوت قرآن و صلوة لیل و اعتقاد رقاب و انفاق بر مساکین مرتبه کامل نصیب او شد و آرزو
 انشای علم آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نصیب دآن بود که عالم را متفق ساخت بر یک مصحف و مصلحت
 که درین امر متحقق است مخفی نیست و روایت کرد قرآن را چنانکه سلسله بعضی قرآن سبوعه با او میرسد و در
 اشاعت اسلام و ترفیہ مسلمانان مرتبه او فی نصیب او شد و تا لواجی کامل در طرف مشرق بردست
 او مفتوح گشت و از جانب روم تا شهر قسطنطنیہ غلبہ اسلام رسید پس او را خلافت نبوت بهر دو شعب
 خود درست شد و از خبیثت او آنست که روایت کرده شده است آنکه کان اذا وقف علی قبر بکی حتی یصل
 بحیثہ فقیل اتذکر الجنة والنار فلا تبکی و تبکی من ہذا فقال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان
 القبر اول منزل من منازل الآخرة فان نجاسه فابعده الیسر منه وان لم یج منه فابعده اشد منه قال
 وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما رایت منظر اقط الال و القبر اقطع من اخرجہ الترمذی و از فضائل او است
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ہونی نفر من کبار المهاجرین لیس فی کل رجل منکم الی کفوة فہنفر
 البنی صلی اللہ علیہ وسلم الی عثمان فاعتنقہ و قال انت ویسی فی الدنیا و الآخرة و قال لطلحہ یا طلحہ
 انہ لیس من نبی الا اولہ رفیق من امتہ سمعہ فی الجنة فان عثمان رفیقی و معی فی الجنة و قال کثیر بن
 اعفی عثمان فی الیوم الذی قتل فیہ فاستیقظ فقال لولا ان یقول الناس تمسی عثمان الفتنة لحدتکم
 قلنا اصلکم لہ فجدنا فلنا نقول ما یقول الناس فقال انی رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فی منامی بذات فقال انک شاهدنا الجمعة و عن ابن عمر ان عثمان اصبح فحدث فقال رایت البنی صلی اللہ
 علیہ وسلم فی المنام اللیلة فقال یا عثمان افطر عندنا فاصبح عثمان صائما فقتل من یومہ اخرج الحاكم
 ہذہ الاحادیث

واما علی مرضی رضی اللہ عنہ

پس فضائل او بسیار است و مناقب او بیشمار اول ہاشمی است کہ او را ہاشمیہ بزاد
 و داد او در خانہ کعبہ بود و این فضیلتی است کہ پیش از وی بیان متصف نبود الا یک شخص و آن حکیم

بشرف علی مرضی رضی اللہ عنہ

بن خزام است کذافی المستدرک و در حجر آنحضرت صلی الله علیه وسلم تربیت یافت و اول کسی است که ایمان آورد و بر یک قول و بر قول ثانی اول مسلم ابو بکر صدیق است و صهر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اول آنحضرت صلی الله علیه وسلم از صلب و باقی ماندند در وقت هجرت بر فراش آنحضرت صلی الله علیه وسلم خفت تا مردمان گمان نکنند که آنحضرت برآمده است و در وقت مواخاة با آنحضرت شرف مواخاة یافت و در بدر او و حمزه و عبیده مبارزت کردند با پهلوانان قریش و غالب آمدند و باز از آن پیشتر یافتند که روز قیامت در محاصره کفار اول جمعی که استاده شوند وی با او میآید و او را خود یا شد و در احد سعی نمایان از وی ظاهر شد و از ثابتمان بود در آن معرکه و در خندق عمر بن و در آنکه پهلوان قریش بود کشت و در خیمه متخلف شد بجهت رمی که عارض وی شده بود بعد از آن توفیق الهی یار او شد که با وجود رمی بجهت آنحضرت صلی الله علیه وسلم پیوست و بدعا ی آنحضرت صلی الله علیه وسلم از رمی شفا یافت و فتح قلعه بردست او واقع شد و در آن باب فضیلت تامه که سابعث خدا جلایا بحسب السوریه و بحسب السوریه میسر شد و در موطن بسیار حاصل بود آنحضرت بود و در سال نهم شرف تبلیغ برآورد که لایقنا الانا و ریل منی شرف شد و در غزوه تبوک جانشین آنحضرت شد و در مدینه و در آن باب فضیلت عظمی انت منی بمنزله بارون من موسی نصیب شد و در سال آخرین از هجرت آنحضرت صلی الله علیه وسلم بکومت یمن تعیین فرمودند و قلعه بدست او مفتوح شد و چون جاریه را از خمس تسری نمود قیل و قال در مردمان فاش شد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بر او او غیرت کردند و از اندامی او منع فرمودند و فرمودند بوسنی و اناسنه و در غدیر خم خطبه فرمودند که من کنت مولاه فعلی مولاه و در وقت مبارکه چون اهل بیت را حاضر کردند و دید نیز حاضر ساختند و در دعا اللهم هؤلاء اهل بیتی فطهرهم تطهیر داخل شد بلکه رئیس ایشانان شد و آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حق او فرمود لایحی علیاً منافق و لایبغضه مومن از جهت آنکه بر حق عمل میکرد و شدید بود در امر الله و چون امر فرمود بسد ابواب بابا و راستشنی گردانید زیرا که شرف همسایگی آنحضرت صلی الله علیه وسلم مشرف بود و قربا و مطلوب بود این بود سر حقیام

او بیک جناح نبوت کہ افشار اسلام است و نصرت او در یک جناح دیگر از جنابین خلافت نبوت کہ
 افشار علم است آما جمیلہ ازومی ظاہر شدند کہ تسلیم قرآن و تاحال روایت او باقیست کہ بعض قرار
 سبب ازو سے روایت دارند و یکی از کمترین است در روایت حدیث و قضایا بسیار در ایام خلافت
 بردست او ظاہر شد و در میان مردمان ماند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اور ابیہم گواہی دادند کہ انا مدینہ
 الحکمة و علی بابا و تفوق در قضایا کہ اقصا کم علی و کان عمر تیجوز بالمد من معضلة لیس لہما ابوا حسن و
 قال علی سلونی عن کتاب اللہ فواللہ ما من آیت الا وانا اعلم البلیل نزلت ام نہارم فی سہل او فی جبل
 و در سرعت انتقال ذہن کہ شعبہ عظیم است از شعبات حکمت نصیب او فی یافت قصص بشیاء روایت
 کردہ اند محاسبات دقیقہ و تہیہ باخذ سلسلہ از کتاب و سنت و قواعد مقررہ مسلمہ و در زبرد و رعایت احتیاط
 بیت المال و تجوز در مال و مشرب و بلبس و قلت میل بسوی قرابت خود در قسمت بیت المال فرود علیا
 نصیب و شدالی غیر ذلک من مناقبہ الجمیلہ باید دانست کہ امام احمد بن حنبل گفته است ما جارا للاحر من
 اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من الفضائل ما جارا لعلی بن ابی طالب و سرور نیجا است کہ در زمان
 خلافت او مردمان مختلف شدند بروی و جمعی سب طعن اظهار نمودند پس بقیہ اصحاب سبی بلینج کردند و
 روایت فضائل او تا سد آن باب فساد باشد از آنجملہ قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در غدیر خم کانی قد عیت
 فاجبت وانی قد ترکت فیکم الثقلیں احدیہما اکبر من الآخر کتاب اللہ و عمرتی فانظر و کیف تحلفونی فیہما فانہما
 من تفرقتا حتی یرد علی السوحس ثم قال ان اللہ عزوجل مولائے وانا ولی کل مؤمن ثم اخذ بید علی
 فقال من کنت ولیہ فہذا ولیہ اللہم و آل من والاہ و عا د من ماداہ و معنی این حدیث و جوب محبت اہل
 بیت است و اعتقاد فضائل ایشان و تعظیم و تجلیل ایشان و قال علی رضی اللہ عنہ انی عبد اللہ و
 رسولہ وانا الصدیق اکبر لا یتقولہا بعدی الا کاذب صلیت قبل الناس لسیح سین و معنی این حدیث
 است کہ در زمان ہملافت او کسی مانند او نبود چنانکہ خذ لیدہ گفت در وقت بیعت او لا یتلایع بعدی
 الا صغرا و ابتر و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اذی علیا فقد اذانے و قال انت منی
 وانا منک و قال من اطاع علیا فقد اطاعنی و من عصا علیا فقد عصا بنے و قال من سب

علیا فقد سبني وقال صل على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا علي ان فيك من عيسى
 مثلا بغضته اليهود حتى بهتوا امره واجبه النصارى حتى انزلوه بالمتنزه التي ليس لها وقال صل على
 وانه يهلك في محب مطري باليس في وبنغض مفرى بجملة شانه على ان يهتني الاوانه
 ست نبى ولا يوحى الي ولكنى اعمل بكتاب الله وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم بالاستطاعت مما امرتكم
 به بن طاعة الله فحق عليكم طاعتى فيما اجبتكم او كرهتكم وما امرتكم بعصيته انا وغيرى فلا طاعة لاحد منى
 بعصيته الا بغير وجه انا الطاعة في المعروف وقال صلى الله عليه وسلم لعلى انت تبين لائسى
 ما اختلفوا فيه وقال يا علي ان لك كنزاً في الجنة وقال يا علي من فارقتني فقد فارقت الله
 ومن فارقتك يا علي فقد فارقتني وقال انا سيد ولد آدم وعلية يد العرب واين اشارة يبروت
 نسب اوست وقال اللهم ادر الحق مع حيث دار وقال لا قطع العاتق فقال له جبرئيل اوست
 فقال اوست بن ابي طالب واين اشارت بقتل حرورية است وقال انا مدينة العلم وعلية باها
 وقال له هذا امير البررة وقاتل الفجرة وقال علي قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انت
 المنذر وانا الماد وقال يا فاطمة انا ترضين ان الله عز وجل اطلع الى اهل بيتى فاخترت جليلين احبهم
 ابوك والاخر بعلك وقدم لرسول الله صلى الله عليه وسلم فرخ مشو فقال اللهم اتى باحب
 خلقك اليك يا كل منى من هذا الطير فجارى على فاطمة وقال صلى الله عليه وسلم لنبى عمر
 ايكلم يوا لينة في الدنيا والاخرة وا قبل على رجل منى فابوا فقال لعلى انت وليسى في
 الدنيا والاخرة واين واقع پيش از هجرت بود واخر رسول الله صلى الله عليه وسلم ثوبه فوضعه
 على على وفاطمة وحسن وحسين قال انا يريد الله ليزهيب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم
 تطهيراً بنده ضعيف گوید در آیه تطهير قوم راسته فاطمة اقناده است قومى گفتند که اين آيت نازل
 نشده است درازواج وسيقاق وسيقاق آيت انرا تکذيب نے کند وقتى که گفتند
 که قصه ومارا حضرت صلى الله عليه وسلم در باب مرتقى وزهر احسن وحيون رضی اللہ عنہم
 واقع نشده است واين نیز کذب است زیرا کہ حدیث در صحیح مسلم مذکور شده است

و اهل حدیث مجمع اند بر صحت آن و قومی گفته اند که این آیه دلالت میکند بر آنکه هر که از اشراف میرود
 بروی عقاب و عقاب نخواهد بود زیرا که مراد از اراده درین آیه اراده تکوینی است و این نیز غلط است
 بلکه مراد اراده تشریحی است چنانکه سیاق آیت بران دلالت میکند و معنی اراده تشریحی آنست که او
 امر را شروع ساخت بوجهی که مقتضی باشد بمصالح مثل آیه صوم یرید الله بکم الیسر و لایرید بکم العسر
 و آیه یرید الله لیسین لکم و یرید لکم سنن الذین من قبلکم و توب علیکم و الله علیم حکیم و الله یرید ان یتوب
 علیکم و یرید الذین یتوبون الشهوات ان یمیلوا میلا عظیما و حق آنست که آیه در مخاطبه ازواج است
 معنی اراده تشریحی است و آنحضرت صلی علیه و سلم دعا کردند برای این کرام بحجت مناسبت
 اراده تشریحی با اراده تکوینی و خدا تعالی آن دعا را بدرجه اجابت رسانید و ایشانان
 بشیر بهشت شدند باقطع و سدر رسول الله صلی الله علیه و سلم ابواب المسجد غیر باب علی فکان
 یرخل المسجد جنبا و هو طریق لیس له طریق غیره قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ایها الناس لا
 تشکوا علیا فوالله ان لا خشی فی ذات الله و فی سبیل الله و قال علی لعنه رسول الله صلی الله
 علیه و سلم الی الیمن فقلت یا رسول الله انی رجل شاب و انه یرد علی من القضاء ما لا علم لی به
 قال فوضع یده علی صدری و قال اللهم ثبت لسانه و اهد قلبه فما شککت فی القضاء و سئ
 قضاء بعد و دخل صلی الله علیه و سلم علی فاطمة فقال انی و ایاک و هذا النائم یعنی علیا و همایه
 الحسن و الحسین لفی مکان واحد یوم القیمه و قال صلی الله علیه و سلم اشتاقت الی الجنة الی ثلثه علی و عمار
 و سلمان و قال یا علی الا اعلمک کلمات ان قلتمن فخرک علی انک مغفور لک لا اله الا الله
 العلی العظیم لا اله الا الله احمده الکریم سبحان الله رب العرش العظیم و الحمد لله رب العالمین و مر
 صلی الله علیه و سلم بجدیه فقل علی یا رسول الله اهنما من حدیقه فقال لک فی الجنة حسن
 منها و قال علی تقاتل الناکثین و القاسطین و اللارقین و قال علی و عمار الا احدکم کما شتی
 رجلین قلنا بلی یا رسول الله قال احمده و الذی عقر الناقة و الذی یضربک یا علی علی نده
 یعنی قرنه حتی تیل نده من الدم یعنی بحیثه و قال صلی الله علیه و سلم انظر الی علی عبادته و قال علی

تا کتب از غلظت است یعنی
 تا کتب سنگین و مراد از ان اهل لغت
 حمل استند که اول با علی است
 بیعت کردند با ذیبت شکسته
 با او قاتل نمودند و مراد از قاتل
 اهل شام از و از یارین ایشان
 ۱۱

و فاطمہ و حسن و حسین انا حرب لمن حاربتم و سلم لمن سالمتم و قال اجبوا اللہ لما یغذوکم من نعمہ
 و اجبونی بحب اللہ و احبوا اہل بیتی بحبی و قال مثل اہل بیتی فیکم مثل سفینتہ نوح حن ربہا نجی و
 من تخلف عنہا غرق و مثل حطیب بنی اسرائیل اخرج اسحاکم ہذہ الاحادیث کلہا فی المتدرک و بآیہ
 دانست کہ در ایام خلافت حضرت مرتضیٰ فتنہ با برخواست کہ ایام اور استیعاب نمود و اورا
 از جہاد و کفار و انتظام ملک بازداشت و اہل زمان بسبب آن فتنہ بروی مختلف شد و دور نمون
 مقصود ماسہ و آن قصص نیست بلکہ بیان عقیدہ اشاعرہ و دان واقعات لا غیر اصل این فتنہ
 آن بود کہ قومی از مصریان کہ نماز صحابہ بودند و نہ از تابعین ہم با حسان بلکہ بقلبت تدین موصوف
 و یہ بدہناوی معروف بسبب کینہای چند بدینہ شریفہ آمدند و بر ذوالنورین تفسیق نمودند
 مدعا ایشان آنکہ یکی از سہ کار قبول نماید خلع خلافت کند یا عزل و نصب امر او مصادر بطور مالکند
 یا اورا بکشیم ذوالنورین بسبب وصیت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ لعل اللہ یفصک بمصافق
 اراد و ک علی خلعہ فلا تخلع لہم خلع خلافت اختیار نمود و عزل و نصب بر طور ایشان گذاشتن
 معروف خلع بود بان نیز رضی نشد پس انجمہ بدہناوی محاصرہ کردند و صحابہ حاضرین از نصرت تو
 نمودند جمعی بگمان آنکہ کار تا بکشتن نخواہد رسید بلکہ سفدان اصلاح آن کینہہ با کرده باز خواہند
 گشت و جمعی بان سبب کہ عاجز شدند از انفراد و مقاومت اعدا و جدوی النورین در دفع
 آن اشرار و انعقاد اجتماع بر قبال ایشان نیافتند و ذوالنورین کن کنجہ بنی آدم اختیار نمود
 و بعد از محنت باری بسیار شہادت چشید و بعد از قتل ذی النورین آن جماعہ کہ بگمان آنکہ
 قتلی واقع نخواہد شد توقف نموده بودند متاسف و محزون گشتند و تلافی ماسبق بقصد مکان
 نمودند و قاتلان بجز آنکہ پناہی بحضرت مرتضیٰ بزد و با او بیعت کنند علاجی نیافتند پس باب
 عقد خلافت او از ہمہ بیشتر سعی کردند و م موافقت او کردند و کیف ما کان عقد بیعت واقع
 شد بعد از ان صحابہ کرام مثل طلحہ و زبیر و عائشہ رضی اللہ عنہم با جمعی از بنی امیہ پیوستہ
 بصرہ نمودند بان زعم کہ طلب قصاص نمایند و اگر امیر المومنین استیفاء قصاص نماید نکشت

بیعت نموده جنگ بر خیزند زیرا کہ این بیعت چون بسے قاتلان واقع شده بود آنرا بیعت فتنہ تصور نموده
 بودند حضرت مرتضیٰ از مدینہ شریفہ بقصد اصلاح امر ایشان برآمد و چون کار از اصلاح گذشت از مدینہ
 مدوطلب نمود و بکوفہ رسید و از اہل کوفہ کیفیاً امکان بیعت گرفت و در مقابلہ اہل بصرہ صف کشید و حرب
 جہل واقع شد و شد و پنجم شد بعد از آن معاویہ بن ابی سفیان امیر شام بہین ارادہ حرکت نمود و درین
 تلامتے صفین واقع شد و بعد گفتگوی بسیار حکیم حکیمین مقرر گشت و بسبب حکیم خسرق متع شد
 و اختلاف زیادہ تر بر روی کار آمد و در بلاد اسلام حکم امیر شام جاری شد و اکثر امرار مرتضیٰ
 جاہلے خود گذاشتہ فرار نمودند و امیر شام از اہل شام بیعت خلافت گرفت و چون حال بر این
 سوال شد جمعی از بد مذہبان کہ انتہای فرصت نینمودند بر بستند و در حرور مجتمع شدند حضرت
 مرتضیٰ بقتال ایشان نہضت فرمود ایشانرا قتل نمود و این واقعہ یکے از مناقب مرتضیٰ شد
 بعد از آن لیسے از آن خوارج کہ در حدیث شریفہ اشقی القوم در شان او آمدہ قصد حضرت مرتضیٰ
 کردند شہید ساختن است پنجم اہل سیر بر آن مجمع اند و موافقان و مخالفان بر آن متفق ال
 آنکہ در تاویل این واقعہ ہا مختلف شدہ اند و در معذور داشتن و نامعذور داشتن متفرق گشتند
 باجملہ عقیدہ اہل سنت آنست کہ مرتضیٰ از شرکت در قتل زکے النورین برے بود چنانکہ خود
 آن معنی کمر بر سر منبر بیان فرمود و همچنین عائشہ و طلحہ و زبیر ازین لوث بری بودند از رے
 بعض قرآن مثل سے آن قاتلان در عقد بیعت مرتضیٰ و بودن ایشان در حبش مرتضیٰ
 و عدم استیفاء قصاص از ایشان نشانہ ظنون فاسدہ شد و بحقیقت لوثے ازین ماجرا
 بدامن پاک مرتضیٰ رسید قال النورے و اما عثمان فخلاتہ صحیحة بالاجماع و قتل مظلوما و قتل
 فسقة لان موجبات القتل مضبوطة ولم یجر منه بالیقین ولم یشارك فی قتل احد من الصحابة
 و انما قتلہ ہج و رماع من خوفا و التبادل و سفلة الاطراف و الا لاول تحزبوا و قصدہ من مصر
 فنجرت الصحابة اسخضرون عن دفعہم فمصر وہ حے قتلہ رضے المدعنہ و اما علی فخلاتہ
 صحیحة بالاجماع و کان ہوا خلیفۃ فی وقتہ و لا خلافتہ لیسرہ و اما مسعودیہ فهو من العدول

اصول بیعتی گسلی
 کہ بر دست
 گو سفند افند
 و سہ از آن
 ہم کی کند اند
 درماع جمع کار
 بفتح نیک و خفت
 بعد و ہم بین
 فرمودند از او باشی
 و غیر از اصل
 بیعتی
 بعد از آن
 استماع و شرف
 نام مرتضیٰ
 بر بیعتی سبب
 ما

انفصلا والصحابۃ النبیا رضی اللہ عنہم واما المحروب التي حیرت فكانت لكل طائفه شبهة اعتقد تصوب
 انفسها بسببها وكلهم عدول و متادلون في حروبهم وغيرها ولم يخرج شئ من ذلك اطلاقا منهم من العلة
 لانهم مجتهدون اختلفوا في محل الاجتهاد كما يختلف المجتهدون بعدهم في مسائل الدنيا وغيرها ولا
 يلزم من ذلك بغض احدیهم واعلم ان سبب تلك المحروب ان القضايا كانت مشبهة فلتشدة
 اشتباها اختلف اجتهادهم وصاروا ثلثة اقسام قسم ظهر لهم بالاجتهاد ان الحق في هذا الطرف وان
 في الآخر باغ فوجب عليهم نصرته و قتال الباغي عليه فيما اعتقدوه ففعلوا ذلك ولم يكن يحل لمن
 صفة المتأخر عن مساعدة امام العدل في قتال البغاة في اعتقاده وقسم عكس هؤلاء اظهر لهم
 بالاجتهاد ان الحق في الطرف الآخر فوجب عليهم مساعدته و قتال الباغي عليه وقسم ثالث اشبهت
 عليهم القصة وتخيروا فيها فلم يظهر لهم ترجيح احد الطرفين فاعتزلوا الفریقین وكان هذا الاعتزال هو
 الواجب في حق هؤلاء لانه لا يحل الاقدام على قتال مسلم حتى يظهر انه مستحق لذلك ولو ظهر لهؤلاء
 رجحان احد الطرفين وانه الحق لما جاز لهم المتأخر عن نصرته في قتال البغاة عليهم فكلهم معذورون
 رضی اللہ عنہم ولهذا اتفق اهل الحق ومن يعتقد به في الاجماع على قبول شهادتهم ورواياتهم وكمال
 عدالتهم رضی اللہ عنہم بالجملة ودر زمان خلافت مرتضیٰ مردم چہار گروہ گشتند جمعی باحضرت مرتضیٰ رفیق
 شدند و دلیل ایشان آنست کہ مرتضیٰ بہترین مردم است و درین عصر واقع است بخلافت
 و جمعی کہ مانعت میکنند راہ بفساد و دارند و احوال فساد و سعی در انتظام خلافت مطاوب است
 و جمعی دیگر مخالف شدند و بجنگ برآمدند شبہ ایشان آنکہ خلافت مرتضیٰ منعقد نشدہ است
 و بیعت اہل مدینہ بکرہ بود یا بسبب اغراض یا بجهاد و بیعت اہل کوفہ ہم بچنان دور قتل
 حضرت عثمان شرکت داشت و با قاتلان ایشان شتمی و انیمعنی را مستقط عدالت میدانستند
 و در قصہ حکیم خود را خلع کردند و بحقیقت مرتضیٰ از لوث قتل مبرا بود اما بظاہر شبہ گونہ می آمد
 ازین جهت آن مخالفان در مقابلہ مرتضیٰ مجتہد مخطی بودند قال سیدی عبدالقادر فی الغیۃ
 و اما قتال بطحہ و الزبیر و عائشہ و معاویہ رضی اللہ عنہم فقد نص الامام احمد علی الامساک

عن ذلك وجميع ما شجر بينهم من منازعة و منافرة و خصوصية لان المدتعالی نزل ذلك من بينهم
 يوم القيامة كما قال عز من قائل و نزلنا ما في صدورهم من غل انوا على سرر متقابلين
 و لان عليا كان على الحق في قتاله لانه كان يعتقد صحة امامته على بابنا من اتفاق اهل الحل
 و العهد من الصحابة على امامته و خلافة فمن خرج عن ذلك و ناصبه حربيا كان او باغيا خارجا
 على الامام فجاز قتاله و من قاتله من معاوية و طلحة و الزبير طلبوا ثارا عثمان بن عفان خليفة حق
 المقتول ظلما و الذين قتلوه كانوا في عسكر علي فكل ذهب الى تاويل صحيح فاحسن احوالنا الاساس
 في ذلك و ردوهم الى المدعوز جل و هو احكم الحاكمين و هو خير الفاضلين و رتبا نكته بايدانست
 که در حديث آمده در باب عمار تقيده الفتة الباغية يدعوهم الى الجنة و يدعونهم الى النار و معنى اين حديث
 نزديک فقير است که مرتضى افضل اهل زمان خود بود در ايام خلافت خود و اگر خلافت بافضل
 زمان راجع شود اقامت احكام شرعية خوبتر صورت گيرد و اگر بافضل زمان رجوع نکند تماوان
 و احكام شرعية واقع شود و اول موصل است بجنبت و ثانی بنار پس معنى اين حديث آنست
 که عمار براه افضل اهل زمان و احق ایشان بخلافت در وقت خود خواهد بود و چون معنى حديث
 باين وجه تفسیر کردیم فصیلت عظمی باشد در حق مرتضى و طرف مقابل معذور باشند بسبب
 خطا و اجتهاد و قد قال النبی صلی الله علیه و سلم الجهد نجلی و یصیب جمعی دیگر از فقهای صحابه
 مثل سعد بن ابی وقاص و عبد المدين عمر و اسامة بن زید و ابو موسی و ابو سعود و تقاعد کردن
 و دلیل ایشان آن بود که آنحضرت صلی الله علیه و سلم کرده و تقاعد در ايام فتنه و این حديث متواتر
 است و از جنگ در میان مسلمانان نهی فرمود و ایشان با اینهمه ثنای حضرت مرتضى میکردند
 و ذکر مناقب و می نمودند و اراعت با اختلاف میدادند از کلام بعضی شبه در عقد خلافت معلوم
 میشود و از کلام بعضی نه تنبیه گمان اکثر ناس آنست که شمسک این جماعه عجمیات نهی است از قتال
 مسلمین و آن بحقیقت مخصوص است لقتال براه امام حق اگر چه ایشان انقسم نفصیدند و این
 ظن از بعضی الظن است بلکه مستند ایشان احادیث متواتره است و نهی از این قتال باوصاف

و علمائی که بران منطبق یا قند و ستون این احادیث از دو صد زیاده در کتب متداوله مذکور
 است و حساب طرق مشعبه و از حد اصحاب بیرون بلکه از متبع احوال چنان متبادر میشود که مستند
 که قتل نمودند قیاس است که اگر نصرت خلیفه نکنند فساد عالم لازم می آید و سعی در احوال فساد و ماسخ
 به است در شرع و عموماً جواز قتال با ظالمان و استحقاق مرتضی خلافت را بسوابق و خصائص
 خود و مستند این فریق نصوص که روان قیاس درین مسئله کند و مخصوص عموماً باشد و علم
 اعلم در اینجا فقیر را نکته ایست و آن آنست که هر چند احوال فساد مطلوب است بدون افتار
 نفوس و بدون برج میسر نمی آید لهذا اجماع اهل حق واقع است بر آنکه نزدیک تکلیف خلیفه که
 شروط خلافت را جمع کرده است قتال نباید کرد و با خلیفه جابراه مخالفت نباید سپرد و آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم نور فرست در یافتند که این فساد نشسته نیست چنانکه حضرت امام حسن
 در تفسیر سوره قدر روشن تر بیان کردان النبی صلی الله علیه و سلم رای نبی امیه علی منبر فساد
 ذلک فخرت انا اعطیناک الکوثر یا محمد یعنی نهرا فی الجنة و نزلت انا ترناہ فی لیلۃ القدر و ما در یک
 مالیلۃ القدر لیلۃ القدر خیر من الف شهر علیها بعدک نبوا امیة یا محمد قال القاسم بن الفضل بعد
 فاذا ہی الف شهر لایزید یوما و لاینقص بر واه الترمذی پس منع کردند از اقدام بر جروب فرمودند
 سکون فتنۃ القاعد فیما خیر من القائم داین حدیث بدرجه تو اثر رسیده و مخصوص عموماً گشته و
 این معنی نه با قیاس عقلی مصداقت میکند و نه با استحقاق مرتضی خلافت را جنگ دار وقت
 تر شد و جمعی خوارج شدند و مذہب باطل که ترک خبر واحد و تعقی در دین و غیر آنست پیش گرفتند
 و سعد بن ابی وقاص گفته که آیه و نیقضون عهد المدین بعد میثاق و یقطعون با امر المدین ان
 یوصل در شان ایشان نازل شده و در حدیث امر بقتال ایشان وارد گشته و مقاتله با ایشان
 یکی از آثار عظیم مرتضی است و یکی از نصرت دین که از آنجناب ظاهر شد فائده در حدیث آمده
 است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم اشاره فرمودند شخصی از خوارج که این شخص نشار تفرق
 است من خواهد شد و در شان حضرت مرتضی وارد شده یا علی ان فیک من عیسی مثلاً انبغضت

الیہود حتی بہتوا امرہ واجرہ انصاری حتی از لہوہ بالمنزلۃ الیہ لیس لہا وقال علی الاوانہ یہلک فی
 محب مطری بالیسف و مبغض مقتری یحلمہ شاکنی علی ان بہتنی درین دو حدیث معجزہ ایست
 عظیمہ وان اخبار است آنچه پیش آمد و باستقرار معلوم میشود کہ تفرق است بہین اسباب راجع
 است تفصیل این اجمال آنکہ جمعی کہ بجز در جامع شدہ فساد با پیش آوردند از تتبع احوال ایشان
 و تفحص اقوال صحابہ و تابعین بانجا کہ بعضی بدعات را بجزوریہ نسبت کردہ اند دانستہ میشود کہ
 عقائد باطلہ ایشان راجع بود بسبب اصل یکی آنکہ آنچه در شریعت موافق معقول ایشان نمی افتاد
 بشرطی کہ در قرآن بان تصریح واقع شدہ باشد رد میکردند و تکذیب روات نمودند مانند نبوت
 خدا تعالی در محاد و عذاب قبر و وزن اعمال و شفاعت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و عفو کبایہ
 خروج اہل کبار از دوزخ در آخر امر و حوض کوثر و غیر آن دیگر آنکہ اخبار را حاو کہ مخصوص قواعد کلیہ
 میباشد از رخص و غیر آن معتبر نمیداشتند مانند آنکہ میگفتند کہ قضای صلوات بر جانفرض فرض
 است مثل سوم سوم آنکہ تشدد در دین و اخذ اعمال شاقہ تجویزی نمودند مانند وصال و صوم
 و ہر و غیر آن و چون این فرقہ ضالہ بمساعی جمیلہ حضرت مرتضیٰ بہم خورد بقایای این فرقہ باقی
 ماندند و عقائد خود را برنگ دیگر تقریر نمودند معتزلہ اصل اول را پیش گرفتند و راہ تاویل و صرف
 از ظاہر سلوک نمودند کہ اہون از تکذیب است و غالبان از اصحاب الاری اصل دوم را احکام
 نمودند و مراد ما از اصحاب الاری آنانند کہ ترک اخبار را حاو کنند بسبب قواعد مقررہ خویش نہ صحابہ
 قیاس زیرا کہ قیاس اصل رابع است از اصول دین و متقشفان صوفیہ اصل سوم را اخذ نمودند
 و مراد ما ازین صوفیہ غیر سید الطائفہ و امثال و اتباع اوست بلکہ جمعی کہ ترک اسباب دلورعات
 را اندہ پیش گرفتہ بودند و اعدا حضرت مرتضیٰ کہ بعد اوت او شقی میشدند سب کنندگان او شد
 از بقایای ایشان جمعی در عمان هستند و اخبار او کہ حبای ایشان از حد اعتدال بیرون رفت
 بسیارند الان سہ قوم بر روی کارند اسماعیلیہ کہ زندقہ صرف اند و اما سببہ کہ بحقیقت منکر
 حتم نبوت اند و زید یہ کہ فتنہ مقالات بین المسلمین را ایشان منتشر شدہ اند باز این فرقہ

منشعب شده اند بفرقها بسیار که تعداد ایشان عسر دارد و حضرت مرتضی بر سیت از لوث ایشان
 و انیمعنی از خطبای و ظاهریست و الله اعلم مقدمه سابعه در بیان رجحان شیخین بر غیر خویش
 درین خصال که مناط فصل کلی آنرا نموده ایم و پیش از خوض در مقدمه نکته چند تقریر کنیم تا نوض
 در مقصود بوجه بصیرت واقع شود نکته اولی باید دانست که سنته المدبران جاری شده که
 بنندگان مقربا و تعالی در همه صفات کمال برابر نباشند بلکه متفاوت باشند در کارخانه الهی
 رحم ابو بکر در کار است چنانکه شدت عمر هم در کار است نمی بینی که انبیا صلوات الله علیهم که خلاصه شبر
 و افضل نبی آدم ایشانند و نقصان بهیچ وجه در میان ایشان نیست در صفات کمال مختلف اند
 داود و سلیمان ملوک بودند و عیسی و یونس اهل تجرید و نومی بنی که قاعده سلطنت بدون امر
 و سپاهیان و اهل قلم راست نمی نشیند در امر صفت ریاست و فوج کشی و صل و عقد مصالح
 ملکی مطلوب است و در سپاهیان صفات شجاعت و پهلوانی مطلوب است و در اهل قلم ریاست
 و کاروانی مطلوب است کار ملک بدون اجتماع این همه میسر نمیشود و کاری که از یکی نمی آید از
 دیگری نمی آید و در سیت اجتماعی سلطنت همه مطلوب اند همچنین در نبوت کبری که جامع خلافت
 و رسالت باشد همه این امور مطلوب اند حسان بن ثابت بشعر و مدح آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 بشهر بهشت شد و ابی بن کعب بحفظ قران و عبد الله بن مسعود بفقہ و قران و خالد بن ولید
 و خلفاء اربعه هر چند جامع بودند در اکثر صفات کمال اما باعتبار کثرت و قلت مختلف و متفاوت
 بودند صحبت دائمه با خلوص محبت و فناء کلی و خود را در مرضی آنحضرت صلی الله علیه و سلم گم کردن
 بوجهی که در هیچ حال راه مخالفت اگر چه در ادنی چیزی باشد نه پاید و جان فشانی و بذل مال
 و جاه و حسب آنحضرت صلی الله علیه و سلم و در افتاء اسلام حصیصه ایست که حضرت صدیق
 بان تفوق نمود و قیام بجل و عقد ملت و تمیید اسلام در اقطار ارض با ملاحظه جانب تعظیم
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم حصیصه ایست که حضرت فاروق بان تفوق نمود و اعانت بمال
 در هر موطنی و حسن سلوک بهیستین آنحضرت صلی الله علیه و سلم و صلوات رحام بوجهی که خوبتر از آن

متصور نشود و کمال جیا که عبارت از انجام نفس است در وقت ثوران داعیه شهوت و غضب یا
 وافر از نور طهارت و عبادت و تلاوت و قیام بعبادات مالیه از اعتاق و انفاق خصیصه ایست که
 حضرت ذی النورین بآن تفوق نمود و قرابت قریبه با حضرت صلی الله علیه و سلم همیشه در
 تربیت آنحضرت بمنزله فرزند در تربیت والد خود بودن با نجابت کامله و شجاعت وافر که بهر کس
 معتبر شود و در هر کامل و در عظیم که بولایت مناسب است و ذکا و ثاقب و سرعت انتقال با خدای
 در قضایا و فصاحت کامله خصیصه ایست که حضرت مرتضی بآن تفوق نمود آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 بتفوق هر یکی باین خصال از سایر سلیمان گواهی دادند اخرج الترمذی ان رسول الله صلی الله علیه
 و سلم قال ارحم امتهی باستی ابو بکر و اشدهم فی امر الله عمر و اشدهم حیا عثمان و افضاهم علی و اعلمهم
 بالحلال و الحرام معاذ بن جبل و افرضهم زید بن ثابت و اقرأهم ابی بن کعب لکل قوم امین و امین
 بذه الامه ابو عبیده بن الجراح و ما اظلت انخضر اولی اقلت الغبار اصدق لجمه من ابی ذر شیبسی
 فی ورعه و اخرج اسحاق بن النزال بن سبره قال و اققنا علیا طیب النفس و هو یخرج قلعنا و حدثنا
 عن اصحابک فقال کل اصحاب رسول الله صلی الله علیه و سلم اصحابی قلعنا حدثنا عن ابی بکر فقال
 ذلک امر سماه الله صدیقا علی لسان جبریل و محمد صلی الله علیهما و اخرج ابن عبد البر عن طارق
 قال جازنا من الی ابن عباس فقالوا اجنناک نساک فقال سلوا عما شئتم فقالوا الی رجل کان
 ابو بکر قال کان خیر کلاما و قال کان خیر کلاما علی حده کانت فیه قالوا فای رجل کان عمر قال کان کالطیر
 انحدر الذی یظن ان له فی کل طریق شتر کا قالوا فای رجل کان عثمان قال رجل البیتة نومته عن
 یقظته قالوا فای رجل کان علی قال کان کتدی جو نه علما و علما و باسا و نجدة مع قرآته من
 رسول الله صلی الله علیه و سلم و کان یظن ان لن یدیده الی شئی الا انک فاما یدیه الی شئی فماله
 باجملة بیکس از اهل عقل نمیتواند گفت که غیر حضرت مرتضی در باشمیه نسبت مبارزت اقران مانند
 حضرت مرتضی بود چنانکه نمیتواند گفت که غیر فاروق در حسن سیاست است و تدبیر امور فتح و
 دورینی مانند فاروق بود چنانکه نمیتواند گفت که در صحبت دائمه بارضا جوئی و فدا و فدائیت

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از اول اسلام تا آخر و بذیل اموال و مہج مثل صدیق بود پناگمہ نمیتواند گفت کہ
 غیر ذی النورین در انفاق و اعتناق و حیا و کظم غیظ و ترک خوض در فتنہ نزدیک مہیا بودن آن
 مانند ذی النورین بود ہر کسی را بہر کار سے ساختند ہمیل او اندر و لش انداختند ہ
 نکتہ ثانیہ باید دانست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ترجمان غیب بود در آنچه از مناقب ہر یکی از
 صحابہ بیان فرمود ہر کسی را بفضیلتی کہ در وی بود عاقبتہ الامر بہمان فضیلت بر روی کار آمد
 اختصاص داد ابی بن کعب را سید القمرا گفت و فرمود کہ خدا تعالی ہر فرمودہ است کہ سورہ
 لم یکن را تعلیم تو کنم ابی گفت او سمانی السد قال نعم قدرت عینا ابی ہیج میدانی کہ نکتہ در تخصیص
 ابی حسیٹ آنست کہ سلسلہ جماعہ عظیمہ از قرابت مرحومہ بواسطہ او بجناب رسالت رسیدن
 مقدر بود و عبدالمدین مسعود را چرا فرمود کہ ما امر کم ابن ام عبد فخذوہ و ما اقر کم فاقروہ برای
 آنکہ سلسلہ فقہ و قرارت جم غفیر از امت بجناب رسالت بواسطہ او رسیدن مقدر بود و در حق
 خالد چرا فرمود سیف من سیوف المدبرای آنکہ فتوح بسیار بردست او شدنی بود و در حق سعد
 چرا فرمود عسی ان تقبی حتی یتفجع بک اقوام و یضربک آخرون برای آنکہ فتح عراق و حکومت آن
 بردست او شدنی بود و در حق ابو عبیدہ چرا گفت امین ہذہ الامتہ ابو عبیدہ برای آنکہ اس
 عقد شام بردست او افتادن بود و در حق عمرو بن العاص چرا گفت نعم المال الصاع للرجل
 الصاع برای آن گفت کہ ایالت مصر او را بودنی بود و در حق معاویہ چرا گفت ان ولیت
 امر الناس فاحسن الیہم برای آن گفت کہ خلافت آخر بوی رسیدنی بود و در حق ابن عباس چرا دعا
 کرد اللہم علیہ کتاب برای آن گفت کہ تفسیر قرآن بردست او شدنی بود و در حق انس چرا دعا
 کرد اللہم اکثر مالہ و ولدہ برای آنکہ او را این معنی شدنی بود و در حق ابو ذر چرا گفت شبہ عیسی فی
 الزہد برای آنکہ این صفت در وی کامل بود و ابو ہریرہ را چرا جنیبات علم داد کہ در نجات او کثرت
 روایت حدیث مشاہرہ فرمودہ بود و در حق شخین چرا گفت اقتدوا بالذین من بعدی ابی بلہ
 و عمر برای آنکہ خلافت ایشان مقدر بود با بجلہ ترجمانیت غیب کمال او فراین منظر تم نشستم

است کسی که هر یکی از مناقب صحابه را جداگانه نشناخته و منزلت هر یکی از دیگری علمی نداند
 است پس ممکن نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم شخصی را بجملات و لوازم آن مثلاً بشکر کند و این
 بروی کار نیاید پس کسی اگر بشارت صحیحی غیر آنکه آثار آن امر از وی ظاهر شوند روایت کند
 محال گفته است و اگر بشارت بجزیری که واقع شد روایت کرده شود صورت واقع پیش از
 تبع ندیده او میکند غامض تر ازین آنست که زیدیه گمان میبرد که در شرح امامت برحق فاطمیه
 ساختند فقیر میگویند این گمان ایشان فاسد است زیرا که تکلیف بجزیره که هیچگاه نبود مثل
 این منظر تم نهایت مستبعد است زیرا که این فیض از همان موطن می آید که تقدیر حوادث آنجا
 است و اگر بچنین بود بطف نباشد بلکه تقرب باشد بمعصیت نعوذ بالله من سوء الاعتقاد و چون
 می فهم که شارع مسائل عبادات و معاملات و مناکحات و جراحات و قضا و حدود بیان کرده
 شرط خلافت عظمی بیان نکرده همین سبب که در اکثر امت خلافت بشر و ط خود بودنی نیست
 پس شفقت بر امت ترک تصریح بان است تا ضروریات دین را عاصی نشوند و الله اعلم
 بحقیقه احوال نکتة ثالثة آنحضرت صلی الله علیه وسلم قدر شناس ترین مردمان بودند و او فی
 ایشان بدم و او صل ایشان ارحام را و احسن ایشان در مراعات حقوق پس بسیار است که
 صلته ارحام را رعایت فرماید و برای ایشان غضب کند و در حق عباس چنان فرماید او ما شمرت
 یا عمران عم الرجل صنو ابیه و در حق سیدتنا فاطمه رضی الله عنها چنان گوید یربیبی ما را بها و یوزنی با اذا
 ان نبی فلان یساذنونی ان ینکحوا بتم علی بن ابیطالب فلا اذن لهم ثم لا اذن لهم و در حق ابو بکر صدیق
 چنان فرماید بل انتم تارکوا لی صاحبی و در حق علی چنان فرماید مهمنی و انما منته یوزنی ما اذاه من کنت
 مولا و فعلی مولا من سب علیا فقد سبنی و برای علی چنان حلف کند که ان علیا وجد فی بطنه
 من صبار و در حق انصار چنان فرماید الانصار شعار و الناس و ثار اللهم انتم من احببنا الناس الی پس
 مرد منصف را لابد است از آنکه مراتب ارحام و خصوصیات که از قرابت نیز وجود البه و آنچه منط
 مدح در امور دینی که متعلق اتصاف بصفته خلافت نبوت باعتبار هر دو شعبه او باشد جدا اعتبار

کند مثلاً کلمه انما بومنی وانا منه بیان کمال خصوصیت قرابت است و ادا حقوق ارحام است پس
 فضل کلی مساس ندارد بان دلیل که آنحضرت صلی الله علیه وسلم چنانکه در حق حضرت مرثضی و زبیر
 رضی الله عنهما این کلمه گفت همچنان در حق عباس بن محمد بن علی کلمه نطق فرمود باز فرود آمد و در حق
 درة بنت ابی لیب همان کلمه بیضا و انمود و کما اخرجہ احمد عن درة بنت ابی لیب قالت کنت
 عند عائشة فدخل النبي صلی الله علیه وسلم فقال اتیونی بوضوء و قالت فابتدرت انا و عائشة
 الکوز فیدرت و اخذتہ فتوضا فرفع بصره الی اوطر فالی و قال انت منی و انا منک ازینجا دانسته
 شد که این کلمه برای صلہ رحم است نه از باب فضل و در صدقات نبی تمیم فرمودند صدقات
 تو منا باز در فضائل اسلام و غفار و جنیة و مزینة را بر نبی تمیم تفصیل داد پس دانسته شد که این ضامن
 بمعنی صلہ ارحام است نه از باب فضل و همچنین من سبه فقد سبنی و من افاه فقد افانی از قبیل
 وصل ارحام است بان دلیل که بمثل این کلمه در حق عباس و مانند او متکلم شد و اندک کلمت را بعسر
 لفظ احب و مانند آن در حق جمعی وارد شده و آنرا بحسب قرائن و خصوصیات احوال بمعنی سنا
 باید فرود آورد و مثلاً گوئیم که حسب بچند وجهی باشد حسب مردن سار خود را و حسب مرد اولاد خود را
 و حسب کمالی کمالی را بسبب موافقت در کمال و حسب مرد تمیم را باعتبار آنکه محل منفقت است
 و محبت تمیم شیخ خود را و هر یک ازین محبت با جدا از دیگری فهمیده میشود و زیادت یک نوع
 به نسبت فردی و زیادت نوع دیگر به نسبت فرد دیگر معقول میگردد پس اگر آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم کیبار عائشة صدیقه را احب الناس گویند و دیگر جا اسامه را و سوم جا صدیق اکبر را و جا
 چهارم علی مرتضی را تناقض نباشد بلکه در هر حدیث اشاره باشد محبت خاص فافهم کلمتہ
 خامسہ سابقان ذکر شد که حقیقت فضل وجود یک چیز است در دو شخص و رجحان یکی بر دیگری
 در آن خصلت الآن باید دانست که این رجحان گاهی باعتبار انواع این خصلت باشد پس
 در یکی نوعی ظاهر شود و در دیگری نوع دیگر و نوع اول انفع باشد در صنعتی که سخن باعتبار آن
 صنعت میرود از نوع ثانی مثلاً شجاعت دو قسم است شجاعت پہلوانی و شجاعت ملوک

و شجاعت ملوک انفع است در خلافت کبری و مثلاً صفت علم شعبه بای بسیار دارد سرعت اشغال
 ذہن باخذ مسئلہ و خروج از محل اشتباه و تعارض اولہ بوجہی کہ بآن فن کہ سخن در آن میرود مناسب
 باشد نظیر آنکہ در علم منقول ہر کہ اوثق باشد در حفظ و حدیث او نکارت ندارد بہتر است از کسی کہ
 فہم ثاقب دارد و او بام در حدیث او داخل شوند و مثلاً زہد و نوع است زہد اولیا کہ نفرت
 است از دنیا و ترک مداخلت نمایند را ساز ہدایا کہ طبع خود را طرح ساختہ اصلاح عالم کنند
 و مداخلت نمایند در مال و جاہ بوجہی کہ بہتر از آن متصور نگردد سدوفی السدوکاں باعتبار ظہور
 آثار آن خصلت از یکی بتکرار بوجہی کہ دانستہ شود کہ ملکہ کی ارسخ است از ملکہ دیگر فاقم نکتہ
 سادہ عقل تجویز میکند کہ شخصے با پیغامبر صحبت نہاشتہ باشد بلکہ آشنا شدہ تقدیر الہی
 جاری شود بانکہ این شخص راستم بعض کار بای مقصودہ پیغامبر سازند و خدا تعالی پیغامبر را
 باین سر مطلع فرماید پس پیغامبر از خلیفہ خود سازد و وی بہترین امت باشد و دیگران رعیت
 او و این فضیلت علمدہ است و نیز تجویز میکند کہ شخصی در اول بعثت پیغامبر باعتبار اتفاق
 و تالیف قوم و سعی جمیل در افتائے دین و بر ہمزدن اعدا و مستقر ساختن قواعد ملت اعانتا
 کردہ باشد و نظر رحمت الہی کہ بجانب پیغامبری باشد باعتبار این خصال درین شخص کار خود
 بکند و بعد از آن ہم بحضور او پیغامبر متوفی شود و وی افضل امت باشد و دیگران تابع او و
 این فضیلت علمدہ است از منت الہی در حق شیخین است کہ ہر دو نوع فضیلت راجع کردہ اند
 پس اگر در فضیلت ثانیہ جمعی باشند مساوی الاقدام در گمان کسی باشند لاسلم کہ فضل کبی
 بران دائر باشد زیرا کہ ایشان جمع بین الفضیلتین کردہ اند نکتہ سابعہ خدا تعالی خواست
 کہ دین خود را بواسطہ پیغمبر خود در آفاق منتشر گرداند و این معنی بدون علما و قوار کہ از آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم علم قرآن و سنت روایت کنند متصور نمیشد پس بر زبان مبارک آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم فضائل جماعہ از صحابہ جاری ساخت تا حث باشد بر اخذ علم قرآن
 از ایشان و آن فضائل بمنزلہ اجازت نامہ بای محدثین است برائے تلامذہ خود تا قوی کہ

رجال را با قوال نمیتوانند شناخت باری اقوال را بر رجال بنشانند و درین فضائل جمیع علماء اصحاب
 مشترک اند چنانکه از کتب حدیث ظاهر است انما مدنیۃ العلم و علی با بها ازین باب است و اقرکم
 الی و اعلمکم با کلال و احرام معاذ نیز ازین باب چون این نکته با مذکور شد با صل سخن رویم که
 شیخین افضل اند از سایر صحابه قال المد تعالی لایستوی منکم من النفق من قبل الفتح و قاتل
 اولک اعظم درجه من الذین انفقوا من بعد و قاتلوا و کلا وعدا المد الحسنی قال الواحدی لایستوی
 منکم من النفق من قبل الفتح و قاتل یعنی فتح مکة قال مقاتل لایستوی فی الفضل من النفق
 ما و قاتل العدو من قبل فتح مکة مع من النفق من بعد و قاتل قال الکلبی فی روایت محمد بن
 الفضل نزلت فی ابی بکر تدل علی بزازة کان اول من النفق المال علی رسول الله صلی الله
 علیه وسلم فی سبیل الله و اول من قاتل علی الاسلام قال ابن مسعود اول من اظهر اسلامه
 سیدنا بنی صلی الله علیه وسلم و ابو بکر و قد شهدوا بنی صلی الله علیه وسلم بانفاق ما قبل الفتح
 فیما اخبرنا عبد المد بن اسحق باسناده عن ابن عمر قال بنی بنی صلی الله علیه وسلم جالس وعنده
 ابو بکر الصدیق علیه عبارة قد خللها علی صدره بخلال اذ نزل علیه جبرئیل فاقرأه من الله السلام
 فقال یا محمد مالی اری ابابکر علیه عبارة قد خللها علی صدره بخلال قال یا جبرئیل انفق ما
 قبل الفتح علی قال فاقرأه من الله السلام و قل له لیقول لک ربک اراض انت عنی فی
 فقرک ہذا ام ساخط فالتفت النبی صلی الله علیه وسلم الی ابی بکر فقال یا ابابکر ہذا جبرئیل یقرک
 من الله السلام و لیقول لک ربک اراض انت عنی فی فقرک ہذا ام عاخط قال فبکی ابو بکر
 فقال علی ربی اغضب انما عن ربی راض انما عن ربی راض و قوله اولک اعظم درجه من
 الذین انفقوا من بعد و قاتلوا قال عطاء درجات الجنة تفاضل فالذین انفقوا من قبل
 الفتح فی افضلها قال الزجاج لان المتقدمین تالم من المشقة اکثر مما مال من بعدهم و كانت
 بصائرهم ایضا انفذ و کلا وعدا المد الحسنی کلا الفریقین و عد المد الجنة اما فضیلت شیخین نسبت
 جمعی کہ بعد فتح مکة مسلمان شدند پس بمنطوق این آیه کریمہ و اما جمعی کثیر از انصار و مهاجرین

اولین که در اصل این صفات شریک اند پس بمفهوم این آیه زیر که فحوائی آیت دلالت میکند بر آنکه
 هر چند اعانت پیغمبر در قتال و اتفاق سابق تر فضل زیاده تر پس حال عباس و خالد ظاهر شد
 و همچنان جمعی که در اول اعانتها کردند اما در آخر نماندند تا اعانت کنند مثل حمزه و مصعب بن عمیر
 و همچنان اما نکته نشر علوم کردند لیکن نصرت اسلام باعتبار جهاد از ایشان ظاهر نشد مانند ابی بن
 کعب و عبداللہ بن مسعود و معاذ بن جبل آنچه در انجامی باید کرد حال مرتضیٰ است پس میگویم
 اما افضلیت شیخین باعتبار تشبہ بارادہ بعثت پس بدو وجهی باید دانست یکی بشارات صریحہ
 که در مناسبات واقع شد مصحح آمد بحال شیخین ز بحال مرتضیٰ دوم آنچه واقع شد در خارج زیرا که
 در جو خارجی مبین و مفسر بشارات صادق و صدوق است پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 در حق شیخین بشارت دادند که خلیفہ خواهند شد و کار دین از دست ایشان منتظم خواهد شد و فتوح
 بسیار بر دست ایشان از مکن غیب بطور خواهد رسید و واقع شد آنچه بشارات دادند بخلاف
 مرتضیٰ که فتوح اسلام در ایام خلافت وی تحقق نشد و خود چه امکان دارد که آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بشارات دهد بخیری که واقع نشود سوال اگر گوی هر چیزی که در عالم حادث میشود بارادہ
 الہیہ است چه خیر چه شر و مناسبات مبین و منجر امر آیند است پس مناسبات و بشارات موجب
 فضیلت چرا باشند و تشبہ بانبیاء از جهت مناسبات چرا حاصل شود جواب گوئیم اری ولیکن عدلی
 که از ملوک ظاہری شود ہم بارادہ الہیہ است و عدلی که از انبیاء ظاہر میشود ہم بارادہ الہیہ و همچنین
 تعلیم علمی که از علما میباشد و تعلیم علمی که از انبیاء بوجود می آید و لابد میان ہر دو طبقہ بون بائین است
 پس تا مل باید کرد کہ فرق از کجا خاست مبد فرق آنست کہ این را بمنزلہ سنگ و چوب میگردانند
 و کار را سر انجام میدهند و نفس او آنچه او را برای آن نصب کرده اند نمی فهمد و رنگ آن ارادہ
 را در خود جانی و بد و نفس او متلون بلون ارادہ الہیہ نمیگردد و بتجدد نیشود برای خدمت ارادہ
 الہیہ و مانند تیرے است کہ بجانب کفار اگر اندازند و کافر را بان کشته تقویت دین نماید تیرے
 فضیلت و کدام قربت و پیغام بر سبب نوح بلار اعلیٰ بیشناسد کہ از وی چه چیز ارادہ کرده اند

و رنگی از اراده الهیه در نفس او فرو می رود و از آن رنگ در نفس او شعبه با بسیار ظاهر می گردد و بعد
 از آن قوی عقلیه و قلبیه همه سرد و فی البدیهه با ی خویش متوجه میشوند نشان بین المرئین چون
 نبوت منقطع شد تشبه باین فضیلت بجز آن صورت نمیگیرد که همان اراده الهیه که در سینه پیغامبر
 ظهور فرموده در بعض امور که صعود پیغامبر بلا علی پیش از تمام آن مقدر شده تقاضا نماید
 که نوعی از نسبت پیغامبر در آن مداخلت کند و بسبب صورت بر دست دیگر ظهور نماید
 پس این منامات نخبند بآنکه تمام این امور بر دست فلان و فلان واقع خواهد شد و این
 منامات و بشارات باظهار کمال رضای خود در آن باب و تربیت پیغامبر صلی الله علیه و سلم
 ظاهر و باطنا ایشانرا و استخلاف ایشان نبص و اشاره تمهید اصول آن کار با و تاسیس قواعد
 آن مطلبها مداخلت پیغامبر است در آن امر پس احساس میکند به نیابت پیغامبر در آن
 امر و رنگا نمغنی در نفس ناطقه او فرو میرود و قوس قلبیه و عقلیه او را در اینجا می آرد و گویا
 جاده از جوارح پیغامبر میگردود و رحمت خاص الهی که در حق پیغامبر مصرف بود در حق
 او نیز همان رحمت کار میکند ازین جهت این بشارات و استخلاف منامات فضیلت شدند
 و چون این نکته بنظر اکثر علماء نرسیده است ازین بشارات حسابی نگرفته اند و در باب فضائل
 بران اعتماد کلی نکرده اند و لکن الحق با قلت اما افضلیت شیخین باعتبار تشبه در جز علمی از جهت
 آنست که علم را دو نوع است نوعی که مخصوص شیخین است ادخل است در خلافت نبوت از
 نوعی که مخصوص بر تفضی است و تفصیل این اجمال موقوف است بر دو تحقیق تحقیق اول
 فاروق و مرتضی هر دو بشیرند بر زیادة جز علمی بصریح احادیث و صدیق اکبر بدلاله ضمنی
 در حدیث اقتدوا بالذین من بعدی الی بکر و عمر زیرا که مقتدانی باشد الامتاز در علم لیکن از متبع
 آثار منقول از ایشان ظاهر میشود که حضرت مرتضی زیاد تر بود در سرعت انتقال بانچه مسلم
 لهذا محاسبات عجیبه قیاسات دقیقه از وی بشمار روایت کرده شده است و فاروق در وقت
 انعقاد اجماع بوی بیشتر اعتنا نمودی چنانکه در مسائل بسیار تحریر نمودیم عن غش ابی المصعب

الاربعة اربعة وعشرين ثلثا اكلتموها واتم ثلثة انفس ولا يعلم الاكثر منكم اكلًا ولا الاقل فتحملون في اكلكم
 على السواد قال بلی قال فاكلت انت ثمانية اكلات وانما لك تسعة اكلات واكل صاحبك ثمانية اكلات
 واربعة عشر ثلثا اكل منها ثمانية وبقی اربعة واكل لك واحد من تسعة ولك واحد بواحدك وله سبعة
 فقال الرجل رضیت الان اخرج ابو عمر فی الاستیعاب ودر مسئله عول گفت صارت منها تسعا و فاروق
 زیاده تر بود در مناظره و مشاوره در مسائل شرعیة تا اقیسه متعارضه را بنجد و همه علماء را با پنجه
 مزج است قابل کند و اختلاف از میان مردمان مرفوع شود و اصل ثالث که اجماع است متحقق
 گردد لهذا ابن مسعود گفته است کان عمر اذا سلک مسلکًا وجدناه سهلاً و در زمان حضرت مرضی
 اجماعی منعقد نگشت و مشاورتی با علماء در میان نہ آمد و علمی که در همه اهل اسلام شائع گرد و ظاهر
 نشد و این معنی هر شخصی که ادنی معرفتی با ثار سلف داشته باشد واضح غیر محتاج به بیانست و
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم با اختصاص هر یکی بصفتش اشاره فرموده جای که در باب فاروق
 فرموده فاولته الدین و در باب مرضی فرموده اقضاکم علی وانا مدینة العلم و علی باهازیراک
 قضا موقوف بر سرعت انتقال ذہن است و حکمت نیز همچنان و دین عبارت از چیز است
 که مردمان بروی جمع شوند و از صاحب ملت نقل کنند و اصحاب مرضی مختلف شدند در فهم کلام
 او و بندها سبب شتی رو نهادند مثلاً جمعی از وی روایت کردند تیریه خود از شرکت در دم عثمان و
 جمعی از کلام وی رضاء قتل وی فهم کردند که قتل الله و انا معه قال ابن سیرین رواه ابن ابی
 شیبہ همچنین در هر حادثه مشکله از فقه و غیر آن مثل تحریم متعه و غسل رجبین کلمهای دقیقه از
 حضرت مرضی شنیدند و در تطبیق آن متحیر ماندند و فتح باب اختلاف واقع شد و اصحاب حضرت
 فاروق در اکثر احوال همین یک مدعا از کلام وی فهمیدند و بروی مختلف نشدند و در آنچه رای
 اوست متحیر نگشتند فاروق خود باین نکته ایما نموده است جای که گفته ان الفجر یکذا و غط
 راسه الی حاجبیه الا ان البر یکذا و کشف راسه و احتیاج بسجیدن و اقیسه متعارضه بمشالی واضح کنیم
 مثلاً وزن کردن شیر سرعت انتقال بان خصیصه مرضی است و بسجیدن او با اوله شرعی

و تنبیه بانکه بسیاری از وجود معرفت حال که اطبا بان قائل اند و تجربه بان شهادت میدهند در
 شرح معتبر نیست مثل آنکه علامت بلوغ اشتقاق از نبه اطبا دانسته اند و در شریعت بجز بلوغ
 خسته عشر و احتلام و احبال و حیض و نبات عانه معتبر نداشته اند پس وزن شیر هر چند اصلی
 داشته باشد در مظان کلیه شرح معتبر نداشته اند و مانند اینها بسیار راجع حکم این مسئله بجز شهادت
 یا بیان نگفته اند این سخن خدیصه فاروقیه است و مثلاً تنبیه بانکه قرعه در امور مشتمله فصل
 کننده است از خصائص مرتضویه است و شست دادن او بانکه قرعه در جای است که حقوق
 مساوی جمع شوند نه برای اثبات حقی و مثلاً در صورتیکه شخصی خبر دهد بانکه برادر فلانی محترم
 شده ام و باین سبب از تیبی بفلانی لاحق شود علم مرتضوی حاکم بان است که او را در آفتاب
 ایستاده کنند و بر سایه او در فزندی که عالم خیال ظل عالم شهادت است و علم فاروقی حاکم
 بان است که او را زحری یا تنبیهی کنند تا روح باشد از ایدمانند آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 از سبب منوات کافرین منع کردند که لا تودوا الا حیار و مانند آنکه حضرت عمر از بوجو منع نمود و تحقیق
 ثانی اشبه بخلافت نبوت آنست که همان علوم که از انبیا منقول است در مردمان مشهور کرده
 آید آنچه مجمل است او را در اجمال گذاشته شود و آنچه مفصل است بتفصیل بیان کرده آید زیرا که
 شایع هیچ چیز مجمل نگذاشته الا از جهت حکمتی در اجمال او و مفصل نساخته الا از جهت مصلحت
 تفصیل او و سنت انبیا علیهم الصلوات آنست که عمل مقصود تر باشد از علم و علم بقدرتند
 نفوس عالم القافر مانند سخن دقیق با ایشان نگویند و چنان نکنند که افهام مخاطبین متخیر نشود
 یا مستشرق شوند بانکه و رای آنچه بر زبان گویند در دل چیزی دیگر پنهان کرده باشند باز علی
 که به نیابت تعلیم آن کنند هر چند حواله بصاحب علم بیشتر باشد و استبداد رای کمتر و هر چند تقلید
 زیاده تر و عرض بعقل کمتر و هر چند خروج از مضائق اختلاف بیشتر و اجماع آرا بیشتر نیابت قوی
 تر و خلافت محکم تر ازین غامض تر گوئیم فضیلتی که مملفا حاصل است آنست که علم موسس و ممد
 پیغامبر را که بدرجه شهرت زریده شهرت رسانند تا جا رسد باشند از جوارح پیغامبر در تمام امر او

و علوم جاویده اگر چه بدقت نظر زیاده باشد بجوی نمی آرد و در حجب جاوید بودن از جوارح پیغامبر
 و لهذا صحابه با وجود آنکه چندان تدقیق سخن نکرده اند مقبول تر اند عند اللہ و عند الرسول عند الصالحین
 من المؤمنین و معقولیان زمان ما هر چند دقیقه شناس اند از فیض الہی دور ترند و فدا سے
 کوری خفاش چشم بینائی بد که نخیر زرخ آفتاب نیم شبی است و این سخن به نسبت معقولیان
 زمان ما که بعلوم مستحدثه مشغول شده از میراث انبیا محروم مانده اند گفته شد بداننا اللہ تعالی
 و ایا ہم طریق الحق و از حضرت مرتضی مردم چیز با نقل کرده اند چون گفتیش آن چیز با از جهت
 اسناد کرده می شود آن همه متلاشی میگردد و اما جغیر ابض و مصحف فاطمه پس باطل است بطریق
 تو از مرتضی نقل کرده شده عن ابی الطفیل قال سئل علی بن خصم رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم بشئ فقال ما خصنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بشئ لم یعم بہ الناس کافۃ الا ما کان فی قراب
 سینفی ہذا قال فاخرج صحیفۃ فیہا مکتوب عن المدین ذبح لغير المدین عن المدین مسرق منا الارض
 و عن المدین عن والدیہ و عن المدین آدمی محمد ثاخر جہ احمد و اسانید متواترہ این حدیث
 ہر کہ خواهد در سند امام احمد مطالعه نماید و اما معارف و دقیقه علم وحدت وجود پس باطل است
 باتفاق حلقہ علم از جناب مرتضی زیرا کہ جملہ علم از جناب و یا اہل سنت اند یا امامیہ یا زیدیہ
 باستقرار تام معلوم میشود کہ غیر این ہر سہ فرقی جمع ہست بر حمل علم از انجناب نگردہ اند اما اہل
 سنت پس علم وحدت وجود در طبقہ صحابہ و تابعین و تبع تابعین اصلا مذکور نبود و علماء اہل
 نقل بہرگز از اندانستہ اند از متاخرین آنانکہ باین قائل شدہ اند مستند ایشان کشف است نقل
 اگر بطریق اعتبار سخن ازین باب گفتہ باشند آنرا با بحث ماساس نیست و اما زید بہس راہ
 ولایت را بگلی منکرند و این راہ از ائمہ خود نقل میکنند خلفا عن سلف و اما امامیہ پس آنها
 نیز منکرند کما لا یخفی پس این علوم اگر از حضرت مرتضی مروی میبود لا محالہ یکی ازین سہ فرقی
 آنرا نقل میکرد و بران قائل میشد و اما زید و بنیات پس حال آن از ان رسواتر است کہ احتیاج
 بمنزہ بیان داشتہ باشد آنچه از ان جناب ثابت شدہ ہمین علم سنت است و فقہ و تہذیب

ع
 خصوصیات اند و در تمام کتب معتبرہ نقل
 ہو کہ در کتب معتبرہ نقل
 جود است علم

وحدت وجود

بنیات

نفس دحل علم از وی در همین ابواب با یکدیگر بر برویات مشغول اند و گوی و چون در میان و این
 و اگر بغرض چیزی از این ابواب ثابت شود از جنس خلافت نبوت نیست و با بحث ما ساز
 ندارد و آنچه از این علوم از حضرت مرتضی روایت کرده شده وی بان متفق نیست یکی از علماء
 صحابه است و روایات او همدوش روایات عبدالمدین مسعود مثلاً فرمیتی که از وی ادراک
 کرده میشود همان خصلت است که ذکر آن کردیم اما افضلیت شیخین باعتبار تشبه در خبر عملی نفس
 ناطقه نسبت سیاست مدن و ترتیب جیوش پس امری است ظاهر کاشمش فی رالبعه النهار
 و در وقت شیخین عالم مجتمع بود برای واحد و اختلاف در میان ایشان نی همه با هم متفق مشغول
 بجهاد و کفار بودند و اشدار علی الکفار رحما بنیم صفت حال ایشان بود و در ایام حضرت مرتضی اختلاف
 در اختلاف واقع شد و مردمان احزاب متخرب گشتند سیوف سلیمین از کفار نمود گشت و در میان
 خود با مسلول و هر تدبیری که برای این بے انتظامی قمع شد خرق راقع ساخت و عاقل
 با منی و اطمینانی نشد تا آنکه همه امر در دست مرتضی برآمد و بجز حوالی کوفه در تصرف ماند آن
 تنیر با هزاران منازعت و مزاحمت موافق و مخالف بر اصل این حکایت متفق اند هر چند
 در تصویب و تخطیه و در معذور داشتن و عکس آن مختلف باشند سوال اگر گوی که فتح عراق
 و شام و مصر و کس کسری و قهر قیصر و همه است را بمنزله یک تن ساختن بعد آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم بجهاد که بسبب موخارجیه بوده باشد مثل تعلق اراده حق عز و علا بتایید اسلام و غلبه مسلمین
 بر کافرین کما قال عز من قائل و لقد سبقنا العبادنا المرسلین انهم لم المنصورون و ان
 بعدنا لهم الغالبون و مثلاً مردمان در عصر اول غوی فتنه و فسادند داشتند و این خصلت آهسته
 آهسته در میان ایشان پیدا شد و ببرکت صحبت آنحضرت صلی الله علیه و سلم رغبت قویه داشتند
 در جهاد و چون زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم بعید شد آن برکت مستتر گشت و درین صورت
 این امور نسبت افضلیت نباشد اگر متقدم در زمان متاخر می بود احوال متاخر بر روی
 کاری آمد و اگر متاخر در زمان متقدم می بود احوال متقدم متحقق میشد جواب گویم که فیض الهی

هر چند متوقف نیست بر استعدادی دون استعدادی لیکن شته السمر بران جاری شده که فیض الهی
 جاری میشود مگر بر دست کسی که مستعد آن باشد پس از جریان فیض الهی بر دست کسی فضل
 او میتوان شناخت و لاسلم که در عصر اول نومی فتنه نداشتند نمی بینی که بعد وفات آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم بسیاری مرتد گشتند و جمیع قائم نیشد الا در سه مسجد حرام و مسجد مدینه و مسجد جوالی بتذکر
 صاحب شیعین همه رجوع کردند باسلام و اگر جائز باشد که از شخصی اعمال حسنه ظاهر می شود و بر
 اتفاق حمل کنند و آن افعال را بجای راسخ منسوب سازند قاعده عقل باطل شود و سفسط
 لازم آید و اگر بر سنت الهی حواله کنند و از ان افعال مدحی و ذمی بصاحب آن رجوع نشود قاعده
 امر معروف و نهی منکر و تفاضل بین الناس برانداخته گردد و همین مقال جاری شود و در
 و اوصاف مدحیه او را اعتدای نباشد بجانک هدا بستان عظیم یکی از دلائل بطلان این ظن است
 که صحابه که این جماعه را دیدند و صحبت داشتند از افعال ایشان باخلاق ایشان پے بردند و آن
 اخلاق را در وصف هر یکی بیان نمودند چنانکه از ابن عباس نقل کردیم و بعد اللتیا و التی آنچه
 مدار فضیلت در خلافت نبوت است جارحه از جوارح پیغامبر بودن است و امام کار پیغامبر بعد
 از صعود او بر رفیق اعلی بر دست خلفای او باصل اخلاق مثل شجاعت و حکمت کار نیداریم
 چون این معنی در سخنان یافتیم معتقد فضیلت ایشان شدیم سوال اگر گوئی که مقصود حضرت
 ازین حروب با ظهار حق بود و نفی باطل پس حروب و نیز بحقیقت نوعی از جهاد باشد جواب گوئیم که
 شبه نیست در آنکه قصد حضرت مرتضی بجز اصلاح نبود و از همین جهت لوثی ازین مقاتلات
 بدامن او ز سید ما جارحه بودن از جوارح پیغامبر غیر مسلم است زیرا که اگر نفی این فساد با مقدر
 میبود آنحضرت صلی الله علیه وسلم بان امر میکردند و نوعی از سبب و زین مداخلت می نمودند
 چنانکه در فتح شام و عراق فرمودند و آن سبب منتج ثمرات خود می بود چون نفی این فساد با واقع نشد
 بلکه هر تدبیری منعکس گشت و دانستیم که از ان جنس نیستند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم از
 نزدیک خدا تعالی بان موعود شده باشند و چون پیش از امام متوفی شدند دیگری بان قیام

نمود و بدست دیگری صورت گرفت اسی انیمغنی در قبال خوارج متحقق است و بشارت آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم در آن حادثہ واقع و حضرت مرتضیٰ خود این واقعہ را بیان کرد عن ابی کثیر
الانصار قال كنت مع سیدی مع علی بن ابی طالب حیث قتل اهل النہر وان کلان الناس
وجدوا فی انفسهم من قتلهم فقال علی یا ایہا الناس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد صدقنا باقوام
یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیۃ ثم لا یرجعون فیہا بذا حتی یرجع السهم علی فوقہ وان
آیۃ ذلک ان فیہم رجلا سود و ینجذ البید احدی یدیہ کتدی المرأۃ لہا حلتہ کحلتہ کتدی المرأۃ حولہ سبع
لبیات فانتمسوه فانی اراد فیہم فانتمسوه فوجدوه فکفر علی فقال المداکبر صدق اللہ ورسولہ
وانہ لتسلفہ قوسا لعربیۃ فاخذہا بیدہ فجعل یطعن بہا فی مخدجۃ ویقول صدق اللہ ورسولہ
و کبر الناس صین راوہ واستبشر واودہب عنہم ما کانوا یجدونہ اخرجه احمد و عن الحسن عن
قیس بن عباد قال کنا مع علی فلکان افاشہد شہدا و اشرف علی المکتہ او هبط و او یا قائل بجا
المد صدق اللہ ورسولہ فقلت لرجل من نبی شکر انتمق بنا الی امیر المؤمنین حتی نسألہ
عن قولہ صدق اللہ ورسولہ قال فانطلقنا الیہ فقلنا یا امیر المؤمنین را یناک اذا شہدت شہدا
او هبطت و او یا و اشرفت علی المکتہ قلت صدق اللہ ورسولہ فهل عهد رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم الیک شیئا فی ذلک قال فاعرض عنا و انما علیہ فلما رای ذلک قال واللہ ما عهدت
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عهدا الا شیئا عهدتہ الناس و لکن الناس قوعوا علی عثمان فقتلوه و کان
غیری فیہ اسو حال و فعلا منی ثم انی رایت انی احتم بہذا الامر فوثبت علیہ فالمد اعلم اصنام
اخطانا اخرجه احمد اما افضلیت شیخین باعتبار زیادت در خبر علی نفس ناطقہ نسبت تا غیرت
در نفوس ہنشینان و معاملہ کنندگان بواسطہ استماع این جامعہ اقوال ایشانرا و مشاہدہ ہنجام
احوال و اقوال ایشانرا پس ظاہر است انما تاثیر اقوال پس بیان آن آنست کہ مسلمین در
زمان شیخین متفق بودند باخذ بسنت ظاہر کہ معتبر بفقہ است و باطنا کہ معتبر باحسان و طریقت
است و مواخذہ شیخین اصحاب را باین دو طریق و تا دبا ایشان با وجود آنکہ شرف صحبت

الکلیت علیہ السلام
و لکن ہنوز در
بازرسی نامشخص
باقیست
مع علیہ است
باعتبار
معتبر
" " " " " "

آنحضرت صلی الله علیه وسلم دریافتند و با شیخین در اصل صحبت و علم و جهاد و بهمان بودند مانند
 سعد بن ابی وقاص و معاذ بن جبل و ابو عبیده بن الجراح و حذیفه و عبدالمدین مسعود شواهد
 این بسیار است تا جای که ناظر تعجب شود و دانند که این تاثیر غیبی است **سه** بهیست حق است
 این از خلق نیست بهیست این مرد صاحب و تق نیست به قصه بنا کردن سعد بن ابی وقاص
 خانه را و نصب کردن دروازه بر اسلوب خانه های اکاسره باز شکستن آن بموعظت فاروق
 مشهور است و عزل خالد بن نمیر شجاعت و جلالت که داشت و مواخذه کردن فاروق او را
 بر صله شاعری و عدم توران فتنه ازان و تهدیدات فاروق عمرو بن العاص را و امثال او
 و کتب تاریخ و رقاق مذکور است و تقریر او مساکل را و اجتماع آرا بر آنچه مقتضای رای او بود
 مثل حادثه وضع خراج در کتب آثار مسطور است چون نوبت خلافت بر تفضی رسید قلوب ایشان
 متفرق شدند و نفوس ایشان سر بر آوردند و در مسئله اثبات خلافت و جواز تحکیم و عذر از استیفا
 قصاص حضرت ذی النورین هر چند تقریر مطول تر شد مغلق تر گشت و شبهات بیشتر
 در میان آمدند و لایسما از صحابه بچکس از رای خود برگشت و این حکایتها را موافق و مخالف
 هر دو متفق اند اگر چه هر یکی سر و حکایت بمقتضای مذهب خود کرده باشد و اما تاثیر احوال بکل
 ازان میتوان دانست که مصاحبان شیخین همه متادب ماندند بشریعت و راغب با حسان
 و از کسی حرکتی شنیعه ظاهر نشد و مصاحبان حضرت مرتضی اکثر ایشان سپاهی نشان بودند
 اهل طمع و حرص و حقد و حسد و با حضرت مرتضی خلوص محبت نداشتند و نه رسوخ انقیاد چنانکه
 جناب مرتضی مکررا از ایشان بر سر منبر شکایت بامی کرد که کاشکی اهل کوفه را صرف کنیم با اهل شام
 مانند صرف و راهم و دانا نیرده کس را دهم و یکی بستانم و بیوفائی با از ایشان ظاهر شد چنانکه
 تا حال الکوفی لایوفی مثل سائر است و با حسن مجتبی و حسین شهید کربلا رضی الله عنهما آنچه از
 بیوفائی با کردن محتاج بیان نیست و جمعی که خلوص محبت در رسوخ انقیاد و استند در اعتقاد
 خود شیر و گریه افتادند جمعی اقرار کردند در اعتقاد و تعظیم تا انبار سائیدند که حد غیر نبی نباشد و

حضرت تفضی ایشا ز ازین افراط مکرر باز میداشت و ایشان منسخر نشدند چنانکه قصه با
بسیار نسبت به انجاء که در صحابه طعن میکردند منقول است و جمعی تفریط کردند و در آنچه در حق اوست
بایست و جمعی متوسط الحال بودند و ایشان اصحاب عبدالمدین مسعود بودند و در حمل کلام او
بر حنی مناسب نیز مختلف شدند جمعی اینهمه مبالغه با و تاکید با که بر سر منبر میفرمود اصغرا میگوید
و میگفتند مرد محارب است میگوید خلاف آنچه در خاطر دارد و همین عقیده فاسده تخم مذاہب
فاسده شد از تقیہ و اختیار آنچه مخالف جمهور باشد چنانکه شیعہ میگویند و جمعی حمل کردند کلام
او را و آنچه موافق جماعه باشد و ایشان اصحاب عبدالمدین مسعود بودند و روایات ایشان
ہمانست عمدتاً نزدیک اہل سنت و جماعت پس اگر تاثیر صحبت تفضی ایشا ز می گرفت این
اختلافها پیدا میشد چنانکه در زمان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و شیخین پیدا نشد سوال اگر گوی
که حضرت تفضی بمر احق دعوت می نمود و شیخین از مر احق یک پایہ فرود ترمی آمدند و یا گوی
مخاطبات تفضی خامض تر بود و عامہ را دست بمعانی کلام او نرسید و شیخین در کلام سهل
التناول افتادہ می گفتند یا گوی احوال تفضی تجرد و ملکیت مامل تر بود و احوال شیخین بہ بشرت
و احتلاط مناسب تر و مناسب شرط است در میان موثر و متاثر پس اختلاف قوم ہم نش
از کمال و افضلیت تفضی است و اگر تفضی ایشا ز آنچه می بایست ارشاد فرمود و ایشان
بقول او کار نکردند نقص انجاء عاصیہ ثابت میشود نہ نقص تفضی چنانکه جمعی با آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم نگرویدند و بسبب نگرویدن ایشان نقصی با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
عائد نشد بلکہ دائرہ شقاوت بر ایشان افتاد جواب گوئیم احق پیچ نقصی بمر تفضی عائد نیست
و مذہب اہل سنت اثبات نقص بمر تفضی بوجہی از وجوہ نیست بحث در فضیلت و افضلیت
با اعتبار تشبہ بہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم میرود و خدا تعالی در باب منت بر پیغمبر و بر اصحاب
او میفرماید ہو الذی ایدک نبصرہ و بالمؤمنین و الف بین قلوبہم و انفقنا فی الارض جمیعاً
ما انفقنا بین قلوبہم و قال و اذکروا نعمۃ اللہ علیکم اذ کنتم اعداء فالقہ بین قلوبکم فاجتمعتم

انوانا و معلوم است بوجهی که اسکان شک ندارد که عرب پیش از زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 اجمل ناس و اقطع ایشان بودند با رحام خدا تعالی همه را بغیض صحبت آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 متفق ساخت و تالیف فرمود و اهل بدو جواس ضرب ویربوع را مستأوب با و با نبیا گردانید
 و هر کسی بر حسب استعداد خود از مانده کرم آنحضرت صلی الله علیه و سلم فائده گرفت الا هر باروی تهردی
 که ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و علی ابصارهم غشاوه حال وی است و همچنین در زمان شیخین اکثر
 ناس بر حسب استعداد بهر برداشتن الا اشقیای چند پس میزان رحمت عامه ظهور لطف است
 در حق اکثر افراد انسان تکمل آن ما را بحث در همین صفت که رکن اعظم نبوت و خلافت همین
 تواند بود و دستة الله و دستة رسل الله است که مراد حق را باشد مدارات بر آمیزند تا سجویی باشد که
 بپاران امراض نفسانی بگلو تو اند فرود بردارند و در شریعت نازل شدند و آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم با منافقان مدارات نمود و نیز دستة رسل الله است که مخاطبات عامه با ایشان
 اتفاقانید تا دل ایشان تحیر نگردد و با ایشان بر روش ایشان باشد تا اخذ فیض تو اند کرد
 و لهذا خدا تعالی آدمیان را پیغامبر ساخت نه ملائکه را چنانکه در قرآن عظیم مکرر بیان فرمود پس
 مشابهت کامله با نبیا همین است که باین نوع معاملة کنند و هر که این صفت در وی اکمل وی
 افضل است باشد باعتبار شرف ملت و پرورش اهل ملت و همین است تفسیر افضلیت و خلافت
 پس مانع از ظهور این صفت هر چه باشد خواه شدت ورع و غموض قول و غلبه تجرد یا خیر آن از
 کمال نیابت و تمام خلافت و انتها در تشبیه با پیغامبران در آنچه بنفع ملت عائد است باز داشت
 است و این سخن است که بر سبیل تنزیل گفته می شود و الا اگر مراد حق را بر شگافیم به نسبت تجوز
 در ماکل و ملائیس و قتل معاش و مانند آن مسلم است و با بحث ما تعلق ندارد و اختصاص
 آن مسلم نیست و اگر به نسبت اموری که بخلافت در ریاست تعلق دارد و به نسبت ترک
 مقاتلات مسلیمین که خطر آن اعظم است بگوئیم مراد حق بجانب شیخین است و نهایت امر تفضلی
 آن باشد که لاله و لا علیه و اگر به نسبت قلت اعتنا بتالیف جمعی که همراه او بودند اعتبار کنیم پس

مباحی تا یغای ایشان است چنانکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم کردند زیرا که انتظام مسلمین چون بغیر
 این معنی متحقق نشود و این معنی یکی از امور مهمه باشد و همچنین اگر غموض سخن را بر شگافیم به نسبت
 علوم دقیقه محل بحث نیست بلکه واقع هم نیست چنانکه تفصیل بیان کردیم و اگر نسبت توریه
 در سخن و دور دور رفتن در مقصدا را محرب خدعه اعتبار کنیم موجب مدحی نمیشد و همچنین دعوی
 ماکل بودن تجرد با وجود آنهمه مداخلات و منازعات و کوشش و کوشش که سابقاً از پیغمبر خلیفه مثل
 آن ظاهر نشد اگر چه نتیج ثمرات نگردید گنجایش تسلیم ندارد و بون با آن است در آنکه همه عرب بعد از آنکه
 در فضائل نفس ازین مهالک صعبه نقبض آنحضرت صلی الله علیه وسلم بقدر استعداد خود با خلاص
 شوند الا ما روی ستمردی که ختم الله علی قلوبهم صفت اوست و قلیل ما بود همه عرب بعد خلاص
 از ذرائع و تمرین بر فضائل در مهالک صعبه واقع شوند بقدر استعداد خود با الا هر نیک بختی که بود
 حوادث نیکبختی او را نه جنبانند و قلیل ما بود اگر چه این چیز با در جلالت مرتضی قدح نمیکند زیرا که در آن
 مخالفان بران مخالفان است فقط لیکن چون رجوع ثواب اعمال به پیشوای قوم امر مقرر است
 می باید که اجور اعمال تابعان بشنخین زیاده عائد شوند و بحضرت مرتضی اجر بعضی تابعان عائد شود
 و از دیگران نه اجر عائد شود و نه وزر و این معنی در افضلیت کافی است اما افضلیت شنخین باعتبار
 تحمل اعباء و دعوت پس بیان او است که اعباء و دعوت سه نوع بوده اند نوعی که پیش از هجرت
 بود وقتی که آنحضرت صلی الله علیه وسلم اظهار دعوت اسلام نمودند و عرب همه بکفر و انکار برخاستند
 و باید که بر این امر اتفاق نمود و یا نیز آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب مشغول گشتند در نیوقت
 صدیق اکبر و عمر فاروق سبب کسر جماعه کفار و قتل حد ایشان گشتند چنانکه تقریر آن گذشت که
 صدیق اول کسی است از احرار بالغین که مسلمان شد و بر فقرا و صحابه اتفاق نمود و آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم فرمودند ما نفعی مال احد ما نفعی مال ابی بکر و در شاق آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم نعمت داد و فاروق سبب عزت اسلام و غلبه مسلمین گردید بخلاف مرتضی که در آن
 عصر صغیر بود زیرا که وقت اسلام هفت ساله بود و یا ده ساله عن عمر سولی عفره قال سل محمد بن
 کعب

القرظی عن اول من اسلم اعلیٰ ابو بکر قال سبحان الله علی اولها اسلاما وانا اشتبه علی اناس
لان علیا اخی اسلامه من ابی طالب واسلم ابو بکر فاطهر اسلامه ولا شک عندنا ان علیا اولها
اسلاما اخرج ابو عمر فی الاستیعاب وعن حبه العرفی قال رایت علیا ضحک علی المنبر لم اراه ضحک
ضحکا اکثر منه حتی بدت نواجذه ثم قال ذکر ت قول ابی طالب ظهر علینا ابو طالب انا مع رسول
الله صلی الله علیه وسلم ونحن نصلی بطن نخلة فقال ماذا تصنعان یا ابن اخی فدعاه رسول الله
صلی الله علیه وسلم الی الاسلام فقال ما بالذی تصنعان باس او بالذی تقولان باس ولكن
والله لا تعلمونی استی ابدوا ضحک تعجبا بقول ابيه ثم قال اللهم لا تعرف ان عبدک من هذه الامم
عبدک قبلی غیر نیک ثلاث مرار لقد صلیت قبل ان یصلی الناس سبعا اخرج احمد ونوعی که بعد
از هجرت بود تا وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم و شیخین و مرضی بعد اشتراک در تحمل اعباء جهاد
مختلف شدند مرضی شجاعت پهلوانی پیش قدمی کرد و شیخین مشورت که شعبه ایست از شجاعت
ملوک و امر او اگر کسی تامل بلیغ و استقامت تمام بکار برود بداند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم قدری
که با شیخین مشوره کرده اند و اصفا و صلاح دید ایشان نموده با دیگری نکرده اند و انمعنی از قصص
و حکایات ظاهر است و نوعی که بعد وفات آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظاهر شد در امور و که در
بعثت آنحضرت داخل بود کما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم او تبیت سفایح الارض لیکن
صعود آنحضرت صلی الله علیه وسلم ببلاده اعلیٰ پیش از ظهور آن مقدر بود پس شیخین بطریق نیابت
انمعنی را امر انجام دادند و در آن باب هیچ لاحتی را بحق با ایشان نمکن نشد چه جای مساوات
و مسابقت و حضرت مرضی انمعنی را روشن تر او نمود و گفت سبق رسول الله صلی الله علیه وسلم
و تنی ابو بکر و ثلث عمر ثم خبطنا فقتله فهو ماشاء الله و این قول از مرضی بطریق تواتر روایت
کرده شده و هر که اسانید آن میخواهد در مسند احمد نظر کند و حضرت مرضی در ایام خلافت خود در
شغل مناقشها و مناظره با افتاد و در ایام او هیچ بلد مفتوح نشد و هیچ فتحی ظاهر نگروید بلکه جهاد
بالکلیه مسدود ماند پس باعتبار تحمل اعباء جهاد شیخین افضل و ارجح شدند باید دانست که شجاعت

دو قسم است شجاعت پهلوانان و شجاعت امر شجاعت پهلوانان غلبه بر اقران است در مبارزه
 بقوت بطش و ثبات قلب و شجاعت امر فتح بلاد و بهر میت دادن جیوش است بسیار شکر
 و حسن استعمال باها در مواضع آنها با ثبات قلب و زیادت عقل و عدالت و دانستن هر چه در وقت
 مطلوب است از صلح و جنگ و تانی و عجلت و دانستن معرفت هر یک از افراد حبش و کار
 مطلوب گرفتن از ایشان و گاهی این دو شجاعت مغترق میشوند چنانکه عشر موصوف بود
 شجاعت پهلوانی فقط و امیر تیمور شجاعت امر فقط پس تیمور شجاع ملوک بود هر چند منقول
 نشد که با پهلوانی مبارزت کرده باشد و او را از پا افکنده باشد و هر چند حضرات خلفا هم تصف
 بودند بهر دو شجاعت اما حضرات شیخین را افضل بود در شجاعت امر و حضرت مرتضی را زیادت
 بود در شجاعت پهلوانان و این معنی بدیهی است نسبت کسی که سیرت کسی همه ایشان و آثار منقول
 همه از ایشان دانسته باشد و شجاعت امر النفع است در تمشیت ملت و شجاعت پهلوانان
 نیز در آن دخلی دارد بقدر خود و لهذا نصیب آنحضرت صلی الله علیه و سلم که میزان سرف فضل
 است و منتهای آن از شجاعت امر او فرواتم بود نسبت شجاعت پهلوانان و همچنان از
 روسا دین و دنیا شده آمده است اما افضلیت شیخین باعتبار نشر علوم دین بیان آن است
 که افضل علوم قرآن عظیم است و جمع کننده قرآن و نصب کننده قاریان در آفاق شیخین
 اند و حضرت مرتضی هر چند روایت قرآن کرده است اما روایت آن نکرده اند الا اصحاب عبد
 بن مسعود از اهل کوفه مثل زرین حبیش و ابو عبد الرحمن السلمی و ایشان اول بار قرآن را بر
 عبد الله بن مسعود خوانده بودند و بر مرتضی دوباره گذرانیدند و اگر نمیگذرانیدند هم روایت ایشان
 صحیح می بود عن سعد بن عبیده عن ابی عبد الرحمن السلمی عن عثمان عن النبی صلی الله علیه و سلم
 قال خیرکم من تعلم القرآن و علمه قال و اقرا فی ابو عبد الرحمن فی امره عثمان حتی کان الحجاج
 قال و ذلک الذی اقعنی مقعدی فی اخرجہ البخاری و بعد از قرآن عظیم حدیث آنحضرت است
 صلی الله علیه و سلم و فاروق محدثین را در آفاق فرستاد و اصل علم حدیث بهانست از جمله ایشان

عبدالمدین مسعود بود در کوفه و روایت او در کوفه ثابت است و از جمله ایشان ابو موسی و جمعی دیگر
 در بصره و همچنان در شام جمعی از صحابه امام ترضی در بلاد کسی انصب نکرد وی در حدیث مثل عبدالمدین مسعود است
 لیکن اینجا فرقی است که اهل حدیث از او اتیان آنست که صحاب عبدالمدین مسود ثقات و فقها اند و روایت حضرت
 مرتضی لشکریان مستور بحال حدیث مرتضی بدرجه صحت زسیده است الا آنچه اصحاب عبدالمدین مسود روایت کرده
 اند عن ابن ابی ملیکه قال کتبت الی ابن عباس سالان بکتب الی کتابا و یخفی عنی فقال ولدنا صحاب انا احتار
 الامور اختیارا و احنی عنه قال فدعا بقضار علی فجعل بکتب منه اشیار و یمیر به الشئی فیقول و الله
 ما قضی بهذا علی الا ان یکون ضل و عن ابی اسحق قال لما حدثتک انک الاشیار بعد علی قال
 رجل من اصحاب علی قال تم السدای علم افند و افسد و او عن ابن عباس قال سمعت المنزلة
 یقول لم ین یصدق علی علی فی الحدیث عنه الا من اصحاب عبدالمدین مسعود و روی الا حاد
 الثلثة مسلم فی مقدسه صحیح و اما اهل مدینه و اهل شام از حضرت مرتضی حدیث ندارند الا قلیلی
 و بعد از قرآن و حدیث مدار اسلام بر فقه است و امهات فقه مسائل اجماعیه عمر فاروق است
 و اگر اکثر اهل اسلام را بنظر امتحان نگاه کنی حنفیان و مالکیان و شافعیان اند اما نه سبب مالک
 پس بنا آن موطن است و در موطن از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر شمرده شده
 منقول نیست و همچنین در مسند ابی حنیفه و آثار امام محمد که بنای فقه حنفیه است از روایت مرتضی
 بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر شمرده شده زیاد از آنچه در موطن است بقلیل منقول نیست و همچنین
 در مسند شافعی که بنای مذاهب شافعیه است از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر
 موقوف که نسبت احادیث مرویه از دیگران در نهایت قلت است منقول نیست و کسی
 که بر اصول و امهات این مذاهب اطلاع دارد شک نمیکند در آنکه اصل این مذاهب مسائل
 اجماعیه فاروق است و آن مانند امر مشترک است در میان همه آنها بعد از ان اعتماد بر فقهار
 صحابه از اهل مدینه مانند ابن عمر و عائشه و فقهار سبوا از کبار تابعین مدینه و زهری و مانند
 آن از صحاب تابعین مدینه اصل مذاهب مالک است که صورت خاص مذاهب و از ان پیدا

عبدالمدین مسعود در کوفه و روایت او در کوفه ثابت است و از جمله ایشان ابو موسی و جمعی دیگر در بصره و همچنان در شام جمعی از صحابه امام ترضی در بلاد کسی انصب نکرد وی در حدیث مثل عبدالمدین مسعود است لیکن اینجا فرقی است که اهل حدیث از او اتیان آنست که صحاب عبدالمدین مسود ثقات و فقها اند و روایت حضرت مرتضی لشکریان مستور بحال حدیث مرتضی بدرجه صحت زسیده است الا آنچه اصحاب عبدالمدین مسود روایت کرده اند عن ابن ابی ملیکه قال کتبت الی ابن عباس سالان بکتب الی کتابا و یخفی عنی فقال ولدنا صحاب انا احتار الامور اختیارا و احنی عنه قال فدعا بقضار علی فجعل بکتب منه اشیار و یمیر به الشئی فیقول و الله ما قضی بهذا علی الا ان یکون ضل و عن ابی اسحق قال لما حدثتک انک الاشیار بعد علی قال رجل من اصحاب علی قال تم السدای علم افند و افسد و او عن ابن عباس قال سمعت المنزلة یقول لم ین یصدق علی علی فی الحدیث عنه الا من اصحاب عبدالمدین مسعود و روی الا حاد الثلثة مسلم فی مقدسه صحیح و اما اهل مدینه و اهل شام از حضرت مرتضی حدیث ندارند الا قلیلی و بعد از قرآن و حدیث مدار اسلام بر فقه است و امهات فقه مسائل اجماعیه عمر فاروق است و اگر اکثر اهل اسلام را بنظر امتحان نگاه کنی حنفیان و مالکیان و شافعیان اند اما نه سبب مالک پس بنا آن موطن است و در موطن از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر شمرده شده منقول نیست و همچنین در مسند ابی حنیفه و آثار امام محمد که بنای فقه حنفیه است از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر شمرده شده زیاد از آنچه در موطن است بقلیل منقول نیست و همچنین در مسند شافعی که بنای مذاهب شافعیه است از روایت مرتضی بجز چند حدیث مرفوعه و چند اثر موقوف که نسبت احادیث مرویه از دیگران در نهایت قلت است منقول نیست و کسی که بر اصول و امهات این مذاهب اطلاع دارد شک نمیکند در آنکه اصل این مذاهب مسائل اجماعیه فاروق است و آن مانند امر مشترک است در میان همه آنها بعد از ان اعتماد بر فقهار صحابه از اهل مدینه مانند ابن عمر و عائشه و فقهار سبوا از کبار تابعین مدینه و زهری و مانند آن از صحاب تابعین مدینه اصل مذاهب مالک است که صورت خاص مذاهب و از ان پیدا

همچنین اعتماد بر فتاویٰ عبدالمد بن مسعود در غالب حال و بر قضایاے مرتضیٰ در بعض
 احوال بان شرط که اصحاب عبدالمد بن مسعود روایت کرده باشند و اثبات نموده و بعد از آن
 بر تحقیقات ائمہ اسیم مخفی و شعبی و تحریجات ایشان اصل مذہب ابی حنیفہ است کہ سبب آن صورت
 خاص مذہب و پیدا شده و همچنین تقدیش معتد فقہائی مکہ و مدینہ و عرض اقوال ایشان بر
 احادیث مرفوعہ و تثقیف آنها بر قواعد اصول و تطبیق مختلفات از آنها و مانند آن سبب صورت
 خاص مذہب شافعی شده است و جمع و تنقیح احادیث مرتضیٰ و آثار مرتضیٰ نیست اما این معنی را
 بجز ماہر در اصول و اہمات این مذہب نمیتواند شناخت و بعد از آن علم سیر در فائق است
 و حضرت مرتضیٰ یکی است از علماء صحابہ درین باب مساوی القدم با عبد المد بن مسعود و غیر
 آن اما استناد نحو حضرت مرتضیٰ پس امر است اعتباری و نقلی بآن صحیح نشده عن عاصم عن
 مورق العجلی قال قال عمر بن الخطاب تعلموا الفرائض واللمن والسنن کما تعلمون القرآن
 اخرجہ الدارمی و فی الدر المنیر اللحن یرید تعلموا لغة العرب باعراہا و فی الکشاف فی تفسیر قوله تعالی
 ان المدبری من المشرکین و رسولہ فی تاویل روایت و رسولہ با بحر علی الجوار و قبیل علی القسم
 کقولہ لعمرك وحلی ان اعرابیا سمع رجلا یقول بافعال ان کان المدبری من رسولہ فانما مدبر
 قلبہ الرجل الی عمر فحکلی الاعرابی قرارتہ فعندہ الامر بم تعلم العربیۃ انتہی و این قصہ دلالت میکند
 بر آنکہ عجیبانرا عقیدہ ساختن بنحو نشاء ان فاروق بود اما تصوف بمعنی سلوک و تہذیب باطن
 پس نمی بینیم کہ حضرت مرتضیٰ در روایت این باب اکثر باشد از ابن مسعود و ابن عمر مثلاً
 سوال اگر گوی کہ حضرت مرتضیٰ اعلم ناس بود بقرآن و سنن و مروان از وی آنمہ روایت
 کردند اما سبب سوء تحمل ایشان علم او محتلط شد و استعاع تام بآن متحقق نگشت پس افضلیت
 مرتضیٰ را ازین معنی چه خلل رسید جواب گوئیم آری فضل مرتضیٰ را فی نفسہ این معنی خلل نگردد نہ
 استحقاق او خلافت را و ہمین است عقیدہ ما ولیکن نیابت پیغمبر از جهت جارح بودن
 در آنچه خدا تعالی ارجال پیغمبر را واد و تفصیل او بر دست یکی از امتیان او مطلوب بود خلل نمایان

زیرا که خلیفه پیغامبر بحقیقت مانند من است که در میان نالی باشد ^۵ او بجز نالی و ما جزئی
 نایم + او دمی بی ما و مالی وی نه ایم + پس اراده الهی منعقد میشود و ظهور علم و رشد در افراد
 انسان و رفع مظالم ایشان و انقیاد عالم این معنی را از اراده هرگز متخلف نیست کما قال عزیر
 قائل و لقد سبقت کلتمنا لعبادنا المرسلین انهم لم المنصورون وان جنودنا لهم الغالبون و این
 بمشابه آنست که در دل نالی غزلی بهم میرسد که تمام راست یا عشاق را مثلاد در ضمن فلان
 غزلی بسیراید بعد از آن رنگی ازین اراده در قوای عقلیه و قلبیه پیغامبر فرود می آید و قوای
 او را بافعال مناسبه بآن مقصد و بجهان می آرد و پیغامبر منقاد این رنگ شده به روش
 حکمکن در سینه این مقصود داخل میفرماید و این بمشابه آنست که نالی صوتی از گلو می خود
 بر می آرد که اجمال همان نفس است که بر روی کار خواهد آمد اما برای رفع صوت یا تحسین آن
 نی را بردست میگیرد و بر دمان خودی نهد بعد از آن همان اراده الهی بواسطه همت پیغامبر
 و عزیمت او و داخلت او و نسبت او در نفس شخصی که مستعد آن کار بوده است کار میکند
 و از وی آن افعال انشا می نماید و این بمشابه آنست که از نی صوتی حزین بر سوزد و او سفیری
 بیش نیست نیست معنی خلافت نبوت و این فضیلتی است قطع نظر از قابلیت و استعداد
 اگر در فضیلت جمعی مشترک باشند و اراده الهی تخصیص یکی از آن جمع کند با اعتبار مصالحی که
 خدا تعالی بعلم آن متفرد است این شخص افضل است باشد و نایب مطلق پیغامبر انبیا و حجج
 بافضل مطلوب است نه وجود بالقوة و تفاضل انبیا از همین جهت بکثرت است واقع است
 در حدیث معراج آمده است که حضرت موسی علیه السلام چون کثرت امت آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم دیدند رقت کردند و گفتند بعث بعدی فلام یدخل الجنة من امته اکثر ممن یدخل
 من امتی و آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند ترو جوفانی سکاثر بکم الامم اگر وجود بالفعل
 فضیلت مطلوب نبود چرا کثرت طلب میکردند حال آنکه فضل آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 فی نفسه همانست که سابق بود پس وجود خارجی اینجا شرح اراده الهی میکند و هر چند کثرت

فائده واقع شود خلافت نبوت محکم تر باشد و این فضیلت امری است که تا عارف تحقیقا
 و محققان رنگین نشود که آن نداند در جهان او را بر سایر فضائل نفهمد و این فقیر تار و نخ این
 بستان نشمید بآن اشناتند و این بجای است که نفس علوی تعلق دارد لهذا بسط سخن درین
 مسله نمیکنم و این فضیلت بحسب حقیقت خود مشروط باستعداد لوی نیست و چون
 ساقی شوی و در تنگ نظری نمیماند بقدر بجز باشد و سست آغوش ساحلها با سبیلین
 سته السد بران جاری شده که این فضیلت ندهند مگر کسی را که جامع فضائل شتی باشد
 جیله و کسبا و مدتها رحمت الهی که به پیغامبر متوجه شده بود در ضمن آن پیغامبر باین شخص
 نیز کار خود کرده باشد و اخلاق کامله داشته باشد و علوم پیغامبر بوجه کامل اخذ کرده بود
 شرطیه این شروط ازین جهت برخاسته است اما فضیلت شخین باعتبار صفات قلبیه که
 از العرف اهل زمان بطریقت تعبیر کنند پس بدو وجه بیان کنیم اول آنکه زهد مرتضی از قسم
 زهد اولیا بود و زهد شخین مانند زهد انبیا و ورع مرتضی از قسم ورع اولیا بود و ورع شخین مانند
 ورع انبیا و دلیل واضح برین مدعا آنست که اتفاق جمیع اهل تاریخ است بر آنکه ورع مرتضی
 و زهد او سبب عدم انتظام خلافت او شد و ورع شخین و زهد ایشان سبب انتظام خلافت
 ایشان گشت و معلوم است که اوصاف کامله انبیا بوجهی واقع است که مانع ریاست عالم
 نمی شود بخلاف زهد اولیا و وجه ثانی آنکه اعظم انواع زهد آنست که بے رغبتی کند در خلافت
 که صورت جاه است بلکه اگر بحقیقت رجوع کنیم زهد ترک مقتضای نفس خود است هر چه باشد
 پس اگر شخصی که مقتضای نفس او مال است نه جاه زهد او ترک مال باشد از خوف خدا یا بجهت
 تفرغ برای ذکر او نه ترک جاه و شخصی که مقتضای نفس او جاه باشد نه مال زهد او ترک جاه
 باشد نه ترک مال پس حضرت مرتضی سعی با کرد برای خلافت و جنگها بعمل آوردند و میرمانند
 هر چند این همه بر حسب اجتهاد وی باشد و بر خست شرع لیکن کسی که اصل این حادثه با
 از وی واقع نشد حال او اصفی است از کسیکه باین حادثه با اقتاد و اعظم انواع ورع آنست

که ترک کند مقالمات را این المسلمین زیرا که قتال خطر و اعظم است و اثم او باشد پس اگر چه در شرع
وجه اباحت یافته شود بادی شبه ترک نماید و این مقالمات در شیخین واقع نشد بخلاف مال
مر تفضی و همچنین تواضع اعظم انواع او تواضع با اقربان خود است در وقتی که بایشان در آن فن
همعنان باشند و شیخین با اهل علم و با مستحقین خلافت در زمان خود بعبایت تواضع داشتند
زیاده از حضرت مرتضی و همچنین هر صفتی از این صفات چون بر شگافیم انواع بسیار دارد
و اعظم انواع آن در شیخین می یابیم و اگر زهد و ورع بمعنی تقلل در معاش بگیریم فضل حضرت
مرتضی بحسب آن نیز محل تامل است عن محمد بن کعب القزازی ان علیاً قال لقد اثنی مع رسول
الله صلی الله علیه وسلم وانی لا رابط الا بحجر علی بطننه من اجمع و ان صدقتی الیوم لا ربون الفأ
ونی روایت و ان صدقة مالی لتبلغ اربعین الف وینار خیر احمد و اگر بمعنی احتیاط در تصرف
بیت المال اعتبار کنیم همه در آن مساوی الاقدام انداز قصص اختصاص حضرت مرتضی
بان ظاهری نمی شود سوال اگر گوی که مداخلات و منازعات حضرت مرتضی درین امور همه
سد و فی السد بود و هر سنی که کرد بنا بر بقای تام و معرفت کامله کرد و انجا توکل با سباب جمع
می تواند شد پس انیمنی با افضلیت از جهت ورع و زهد و توکل و تواضع و مانند آن منافات
ندارد و جواب گویم احسنت بغور سخن فرورفتی و آنچه تحقیق است درین باب آوردی اما هنوز
عمق سخن باقی است به حفظت شیدا و غایت عنک اشیا و در اینجا شبه نیست که حضرت
مرتضی از کاملان و کملان بود و مثل این حرکات از مثل حضرت مرتضی نمی آید مگر السدی
و این سنی با توکل و زهد منافات ندارد اما آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمودند ان روح القدس
نفت فی روحی ان نفساً لا تموت حتی تسکمل نزقها الا فاحملوا فی الطلب و درین حدیث شایسته
است بمعرفت دقیقه از علم سلوک و آن آنست که آدمی در ابتدا توجه الی الله افعال را بخود
مستند میگرداند و وی بحقیقت قدری است در طریقت هر چند باعتبار شریعت سنی باشد
بعد از آن ترقی میکند تبوحید پس همه حرکات عالم را مستند می بیند بفاعل واحد مثل ستان

مائل میباشد بقصد الی البد بعد از آنکه از سیر فی البد و بالبد همه فراغ حاصل کرده اند و سر این همه
 آنست که سالک را بقانمیدهند مگر بصورت اصل جبلت او پس انبیا و ورثه ایشان در اصل جبلت
 بوضع مخلوق میشوند که قوت ملکیه ایشان قوی تر باشد و قوت بهیمیة ایشان با وجود قوت خود
 منصبع بصیغ ملکیه و متاثر از وی بود بمنزله شعله سراج که بالطبع مائل بعلو است و بعد از فنا
 صورتیکه ایشان را میدهند همان میل بعلو و انصباع قوت بهیمیة بصیغ قوت ملکیه خواهد بود بخلاف
 غیر ایشان و همین است و جمیع در اقوال مختلفه امه سلوک خواجه نقشبند قدس سره بطریق تشبیل
 فرمودند سه موسی اندر درخت آتش دیدند سبز تر میشد آن درخت از نار به شهوت و
 حرص مرد صاحب دل به انجین دان و انجین انکار به و بعضی اتباع خواجه نقشبند گفته اند که
 غضب فانی و باقی اشد است از غضب عامی و سیدی عبدالقادر قدس سره میفرمایند که بعد
 حصول فنا و بقا مجاهده دیگر پیش می آید و کسر نفس و دیگر بار لازم می شود پس هر یکی از ایشان
 بمقامی خبر داده است و اختلاف الاقوال لا اختلاف الاحوال و این مسئله یکی از غوامض علم
 سلوک است قدر برتر شد نیست تقریر آنچه درین رساله از دلیل نقلی و عقلی بر تفضیل شیخین اقامت
 نموده ایم بقیة الکلام دفع شبهات مخالفان است و ما در این رساله با جوبه امامیه و زیدیه کار
 نیست مناظره ایشان بطور دیگری بایده با حدیث صحیحین و مانند آن و بعد از قطع نظر از امامیه
 و زیدیه با استقرار معلوم شده که مخالفان و متوافقان درین مسئله گروه اند جمعی که مشتغل اند
 بعلم کلام نصیر طوسی شبهات چند بر هم دوخته اعتقاد ایشانرا مختل ساخته است و ایشان بر رو
 آن شبهات قادر نشده تقلید سلف صامح خود دست آویز ساخته اند کما یظهر من کلام المعضد
 و التفتازانی و غیرها و ماده شبهه ایشان عدم تنقیح فضل کلی است از غیر آن و جمعی که ناظرند در علم
 حدیث بطریق و راقیه نه بطریق تحقیق و اجتهاد پس قادر نشدند بر جمع مختلفات حدیث و مسقط
 اشاره هر حدیث جدا از دیگری نفی میدند و از استاذان محقق معانی حدیث را فرنگ گرفته اند و
 نقلی که ایشان را پیش آمده در همین مسئله است تنها بلکه در بسیاری از مسائل فقه و کلام دست

از این نظر که در این رساله
 مسئله فقه و کلام است و در
 این رساله نموده است

و پالم کرده اند و سوفطایه ملت مصطفیه گشته نه تقلید سلف را محکم کرده و نه طرق اجتهاد و تحقیق را استوار نموده کلاغی تنگ کبک در گوش کرده تنگ خوشین هم فراموش کرده و جمعی که مشتغل اند بعلوم صوفیه و رفع سلاسل صوفیه بحضرت مرتضی که در میان ایشان مشهور شده است دست آویز نموده از حقیقت کار غافل مانند یا سکا شفات و اعتبارات شیخ محی الدین بن عربی و امثال او در کتاب دیده بظاہر آن مغرور شده اند و هر چند خاصمه با این سه فریق ازان بیشتر است که درین عبادت الوقت استیفاء آن توان کرد لیکن مقصود در اینجا اشاره باصول این شبهات و ایجابات با طرق تفصیلی ازان است و مالا یدرک کلمه لایتیرک کلمه و آنرا در ضمن سه فصل بیان کنیم

فصل اول

اگر گوی که صاحب تجربه و اثبات کرده است افضلیت حضرت مرتضی را بر سایر صحابه جای که گفته است و علی افضل لکثرة جهاده و عظم بلاهه فی وقایع النبوی صلی اللہ علیہ وسلم ولم يبلغ احد درجته فی غزاه بدر و احد و الاحزاب خیر و حنین و رجعت الصحابة الیه فی اکثر الوقایع بعد غلظهم و قال النبوی صلی اللہ علیہ وسلم افضالکم علی و استند الفضلاء فی جمیع العلوم الیه و اخیر هو بذلک و لقول تعالی و انفسا و لکثرة سخاؤه و کان ازہد الناس بعد النبوی صلی اللہ علیہ وسلم و اعبدکم و احلمهم و اشر فہم خلقا و اطلقم و جہا و اقدم ایمانا و افصح لسانا و اسدہم رأیا و اکثرہم حرصا علی اقامتہ حد و الد و احقظہم لکتاب اللہ العزیز و لاخبارہ بالغیب و استجابہ و عانہ و ظهور المعجزات منه و اختصاصہ بالقرآۃ و الاخوة و وجوب المحبۃ و النصرة و مساواة الانبیاء و خبر الطائر و المنزلة و الغدیر و لا تنفاسبق کفرہ و لکثرة الانتفاع بہ و تميزہ بالکمالات النفسانیة و البدنیة و خارجیة جواب گویم منشا این شبهات عدم تمیز است در میان فضل کلی و فضل جزئی و عدم تفرقه است در میان اوصافی که بان تشبہ کند غیر نبی بانبی از جهت نبوت او و عدم تنقیح است صنفی را از فضیلت که باعتبار ریاست ملت و خلافت انبیاء بکار آید از صنفی دیگر که در معنی بکار نیاید اگر چه

اصل فضیلت مشترک باشد و این بحث را سابقاً شرح کردیم و باک نیست از اعادة نکت متجربان
 باید دانست که خدا تعالی در کتاب عظیم میفرماید ایوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی پس ما در
 اصل امر ملت التفاتاً بغیر پیغمبر نیست همت با محصور است بر اخذ از پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 و سر پایه سعادت همان علم ما خود از آنحضرت میدانیم زیرا که شریعت همانست که از آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم اخذ نموده ایم و آن منسوخ نمی شود و غیر آنحضرت را منقوض الطاعة بعینه نمیدانیم آسی
 در روایت شریعت از آنحضرت صلی الله علیه و سلم و فهم معانی آن محتاجیم بصحابه و تابعین و مجتهدین
 و محدثین و هدایت و نعمت همان است که خدا تعالی آنحضرت را صلی الله علیه و سلم داد آری بعض
 چیزها موعود بود و آنحضرت صلی الله علیه و سلم پیش از آنجا از آن موعود بر فوق اعلی صعود فرمود
 حکمته لایعلمها الا الله تعالی پس انجام موعود واقع شد بر دست بعض اصحاب آنحضرت پس هر وقت
 که ملبسین در علوم ملیه فضل کلی ذکر کنند مقصود ایشان نیست الا تشبیه با آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 در اوصاف او با اعتبار نبوت او و واسطه بودن در میان امت و آنحضرت بوجهی که اگر این
 واسطه را اعتبار نکنیم سلسله اخذ گشته گردد و نیابت آنحضرت صلی الله علیه و سلم بان معنی که
 آن امور موعوده بر دست کسی ظاهر شود یا صل اخلاق و اعمال فضل کلی تعلق ندارد الا
 بالعرض و آن است که آن اخلاق و اعمال مغضی به نیابت آنحضرت گردد و تحمل اعباد دعوت
 بواسطه او واقع شود در زمان نبی اسرائیل ممکن بود که یکا نبی متوفی شود و جهادی و هدیتی
 که از دست وی می آمد بدست دیگری ظاهر کنند و وی نبی آن قوم باشد بعد نبی اول خواه
 نبی اول اختلاف کرده باشد یا نه و نیز ممکن بود که شخصی پیغمبری را اعانتها کرده باشد و اعباد
 دعوت را تحمل نموده باشد مخصوصاً و جهاداً و اتفاقاً و وی افضل امت باشد بان جهت که
 رحمت الهی در ضمن پیغمبر شامل حال او شده و نیز ممکن است که شخصی پیدا شود که قوی علیه
 و عملیه او مناسبت تمام داشته باشد با پیغمبر ازین جهت افضل امت باشد هر چند از
 کارها که پیغمبر در مدت حیات خود کرده بود از تحمل اعباد دعوت چیزی از وی بظهور نرسیده

و چون نبوت منقطع شد صورت اولی بعینها ممکن نیست بلکه اقرب شئی با ظهور موعود پیغامبر
 است بر دست وی بعد تسبیب پیغامبر در آن امر بوجه بسیار و هر سه از این خصلت در شیخین
 مستحق بودند و صحابه بقدر استعداد خود با درین امور داخل اند و حضرت مرتضی که یکی از کماکان
 و کماکان است بطریق اولی با اصول این صفات متصف است اما تشبیه شیخین به پیغامبر درین
 خصال با اعتبار هیئۃ اجتماعیہ اتم بود از تشبیه مرتضی و چون تحریر مدعا باین وجه کردیم معارضات
 و مانعات تکلیفین از ہم پاشید معذرت بنیہ بر بعضی احوال و شبهات ضرورت است قوله لکنۃ جہان
 و عظم بلارہ فی وقایع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی غزاة بدر و احد و الاحزاب و خیبر و حنین و بدر
 کہ مشارکین فضائل اعانت پیغامبر است در تحمل اعباء پیغامبر و آن اعانت بچند وجه متحقق
 میشود ہر چند شیخین و مرتضی جامع بودند در اصل این وجوہ اعانت شیخین قبل از ہجرت و بعد
 وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیشتر بود از اعانت مرتضی و اعانت در ایام دولت آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم بعد ہجرت بتدبیر و مانند آن از شیخین زیادہ تر واقع شد و از حضرت مرتضی
 شجاعت پہلوانی زیادہ تر بطور پیوستہ پس اینہمہ چیز ہا مناقب عظیمہ و فضائل جلیلہ او
 شدند و حق لزومک ما در اصل تشبیه شیخین اقوی و ادلی و افضل باشند و اگر در ہر وجہ فضیلت
 و ہر صفت او افضلیت واقع شود این محال است و سنتہ اللہ بان جاری نشدہ است کہ
 مقربان ہمہ در ہر مساوی باشند لیکن افضلیت با اعتبار اصول این خصال است کہ تحمل
 اعباء دعوت است قوله و رجعت الصحابة الیہ فی اکثر الوقایع بعد غلظم انہم باید دانست کہ حضرت
 فاروق و حضرت مرتضی ہر دو بشیر اند بزیا دت علم و حکمت چنانکہ در احادیث بسیار آردہ است
 اما علم دو قسم است یکی سرعت انتقال ذہن باخذ مسئلہ از شریعت یا عقل دیگر نشست و اون
 مسائل شریعت و تامل کردن در آنکہ این انتقال یا انتقال دیگر در قواعد مبسوط شریعت
 کدام مناسب تر است تفصیل این اجمال آنست کہ اعلی انواع علوم انیست کہ خدا تعالی
 وحی فرستد بر پیغامبر خود و وی بحق الیقین حقیقت آن بشناسد و حق را از باطل منیر کند و جوی

شبه را در انجاد خل نباشد و این مخصوص بحضرات انبیا است و بعد از آن خروج است از مسائل
 بسوط در ملت که ششتمه پند با هم بسوی چیرری که در آن شبه نباشد نبص متواتر و تصریح صحیح حساب
 ملت و اجماع حمله ملت تا آنچه بقطع ثابت شد از غیر آن فرق کرده شود و انفع در ملت اسلام و شبه
 معلوم انبیا نوع ثانی است حضرت فاروق چون مسئله مشتبّه میشد بحجت خروج از مضیق اشتباه
 بسره حدیقین مشاورت با اصحاب میفرمود تا بسجد که سخن کدام یک ارجح و احق است و این امری
 است مشهور و کلام حق اگر از کسی ظاهر میشد ستایش او بید میفرمود میگفتند لولا فلان املاک عمر
 و این کلمه در حق مرتضی و معاذ بن جبل و زید بن ثابت از ایشان محفوظ است و ستایش کردن
 فاروق ابی بن کعب و معاذ بن جبل و ابن مسعود و ابو عبیده بن الجراح بر السنه مذکور بحقیقت
 امتی را در کشف حقائق بروجه ثانی لابد است از مشاورت و استعانت چنانکه نامه که حضرت عمر
 به ابودردا نوشته است گواهی میدهد بلکه حضرت عمر منظور نظر خود در رفع کلمه اسلام ساخته بود و آنرا
 کار خود که برای آن پیدا شده و از تقاسیم رحمت نصیب او گشته گرفته بود و اعلا کلمه حق که موقوف
 است بر چیز باری بسیار مثل تنقیح علم شریعت و مثل جهاد اعداء الله و مثل سیاست مسلمان
 بوحبی که منفی باشد با من ایشان و اطینان ایشان و هر یکی ازین سه خصلت فرود بسیار دارد
 و اقامت بر نوعی بدون مساواتان میسر نیست و از هر که اعانتی در چیرری از آن چیز باری یافت
 آنرا ستایش بید میفرمود و حق او بر ذمه خود میدانست چنانکه با دوشاه عادل دانا چون پیش نهاد
 خود فتح بلاد و ملک گیری میکند هر پهلوانی را ستایش مینماید و قدر او می شناسد و همچنین اهل
 قلم را و ایلچیان را و همچنین هر رومی رصاصه را و صاحب مدافع را و همچنین منهی اخبار را و همچنین
 راه نماینده را بمقر اعدا بادشاه عالمگیر بهر فتحی که در دکن واقع میشد بنام ناظم ^{به سائده} و به کابل ^{میشد} مینویست
 و او را خلعت فاخره در مقابل آن میداد بان سبب که فتح این ملک موقوف است بر ارتفاع
 تشویش خاطر از جیوش توران و ایران و سبب ارتفاع تشویش صوبه کابل بوده است و بعد
 ازین همه حکایت رحیم مخبوفه چنانکه در مسند احمد مذکور است دلالت نمیکند بر غلط فاروق عن

عطاء بن السائب عن ابي طبيان الجهمي ان عمر بن الخطاب اتى بامرأة قد زنت فامر برجمها
 فذهبوا باليرجوبيا فلقيم علي فقال ما هذه قالوا زنت فامر عمر برجمها فانتزعاها علي من ايدهم و
 رد بهم فرجوا الى عمر فقال ما ردكم قالوا ردنا علي قال ما فعل هذا علي الا نشئ قد علمه فارسل الى
 علي فجاد وهو شبه المنضب فقال مالك رودت هو لاد قال اما سمعت النبي صلى الله عليه وسلم
 يقول رفع العلم عن ثلاثة عن النائم حتى يستيقظ وعن الصغير حتى يكبر وعن المتبلى حتى يعقل قال
 بلى قال علي فان هذه تبلاءة بنى فلان فعلمه انا ما هو بها فقال عمر لا ادري قال وانا لا ادري
 فلم يرجمها اخرجه احمد بلکہ حکم او برجم صحیح بود از جهت زنا او و مسلمہ عدم اقامت حد بر مجنون نیز
 معلوم بود نیز یک فایده و عدم تفتیش از جنون نیز منکر نبود زیرا که فقها مجمع اند بر آنکه چون
 شخصی پیش قاضی اقرار کند و محامل جنون بر روی ظاهر نباشد لازم نیست قاضی تفتیش
 از آنکه مجنون است یا نیست و مثل این را غلط نمیتوان گفت بلکه مثل آن از آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم واقع شده عن علقمہ بن وائل الکندی عن ابيه ان امرأة خرجت على عهد النبي صلى الله
 عليه وسلم تريد الصلوة فتلقاها رجل فتجللها فقضى حاجته منها فصاحت فانطلق ومربها رجل
 فقالت ان ذاك الرجل فعل بي كذا وكذا فانطلقوا فاخذوا الرجل الذي ظنت انه وقع عليها
 فالتوا بما فقالت نعم هو هذا فالتوا به رسول الله صلى الله عليه وسلم فلما امر به ليرجم قام صاحبها الذي
 وقع عليها فقال يا رسول الله انا صاحبها فقال لها اني ابي فقد غفر الله لك وقال للرجل قولا
 حسنا وقال للرجل الذي وقع عليها ارجوه الترندي پس وقتیکه مثل این امر کمال عصمت
 آنحضرت را صلی الله علیه وسلم خلیل نکرده باشد افضلیت فاروق را چه خلل رساند بلکه غلط از حضرت
 مرتضی واقع شد و آن غلط در نفس مسلمة فقه بود در قصه احراق مرتد و عبد المدين عباس بران
 متنبه ساخت عن عكرمة ان عليا حرق قوما ارتدوا عن الاسلام فبلغ ذلك ابن عباس فقال
 لو كنت انا قتلتم تقول رسول الله صلى الله عليه وسلم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من
 بل دينه فاقتلوه ولم يكن لاحرقهم لان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا تعذبوا العذاب

فبلغ ذلک علیاً فقال صدق ابن عباس اخرجہ الترمذی بلکه قضایای فاروق بمحضرم غیر
 از فقهای صحابه میبود اگر فی الجمله انحرافی در قضا واقع میشد در معرض سباحته می آمد همه انکاشت
 نه نهادند مگر بر قدری سیر و دران مسائل جای تفتیش باقی است و قضایای حضرت مرتضی
 بمحض صحابه واقع نمیشد و لیکن که غلط یا بسیار دران دستور مینامد و چون عبدالمدین عباس بر سجلا
 مرتضی مطلع شد اعتراض نمود عن ابن ابی ملیکة قال کتبت الی ابن عباس اسالہ ان یتب
 ابا و یحیی عنی فقال ولدنا صحابنا احتار لہ الامور اختیاراً و احی عنہ قال فدعا بقضاء علی فجمیل
 یتب منہ اشیا و یربہ الشی فیقول والسد ما قضی بہذا علی الا ان یکون ضل اخرجہ مسلم فی
 مقدمہ صحیحین عدم ذکر غلطات حضرت مرتضی در کتب متداوله بحجت احتفاء علم و احتیاط
 قضایای او است چون روایه او مستور بحال غیر حفاظ بوده اند قوله و قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم
 اقضاکم علی باید دانست که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہر شخصی را از فضلا صحابه بفضیلتی اختصاص
 داده است و کمالی مشرف نموده در باب شیخین فرموده است اقتدوا باللذین من بعدی
 و سید اکھول اہل الجنۃ ابو بکر و عمر و در باب فاروق فرموده ما سلک فجا الا سلک الشیطان
 فجا غیرہ در درجہای قمیص و لبین بعلم و دین بشارت داده و در باب حضرت مرتضی فرموده
 اقضاکم علی و در باب ابی بن کعب فرموده اقراکم ابی و در باب عبدالمدین بسعود فرمود
 اقراوا القرآن من اربعۃ ابن ام عبد قید بہ اس حدیث و در حدیث لکم ما رضی ابن ام عبد و در باب
 معاذ بن جبل فرموده اعلمکم بالکمال و احرام معاذ و در باب زید بن ثابت فرموده انکم
 زید و در باب ابو عبیدہ بن الجراح فرموده لکل امۃ امین و امین ہذہ الامۃ ابو عبیدہ و در باب
 زبیر فرموده لکل نبی حواری و حواری الزبیر و در باب حضرت عائشہ فرموده خذوا ریح العلم
 من ہذہ الخمیر اویس اختصاص داد ہر یکی را بفضیلتی و لا بد آنچه فرمود راست است و اختصاص
 آن شخص بآن صفت متحقق است حالاً و دران اوصاف نظر باید کرد کہ کدام یکا افضل است
 سلامت فطرت بران گواہی میدہد کہ معتقد بودن و سید کھول جنت بودن از ہما قوی است

قائل است بر افضلیت تفصیل این اجمال آنکه بعد اجتماع شروط اجتهاد هر که سرعت انتقال
 باخذ مسله بیشتر دارد و اوقاضی گویند زیرا که در قضا اگر بطریق تحقیق باشد نه بطریق تقلید مثل
 قضاة زمان ما آنچه زیاده از همه مطلوب است سرعت انتقال ذهن است و هر که حساب یاده
 تر میداند فرض است و هر که طریق ادا و مخارج و مانند آن و حفظ احرف مسموعه از زبان سخنران
 صلی الله علیه و سلم بیشتر دارد اقرار است و هر که در سنن ماثوره در بیع و مناکحات و کتاب لاطمه
 و الاشراف و اللباس و غیر آن خوض کتبده تر است اعلم بجمال و حرام است و هر که حافظ روایت
 بیشتر است حقیق است بآنکه ربع علم از وی گیرند و هر که فقه و قرآن هر دو را شناخت با حسن بی
 و سلامت ذهن حقیق است بآنکه رضای او را اتباع کنند انیمه شرح خروج نفس است بجمال
 خود در قوت علمیه خود اما خروج نفس بجمال خود و قوت علمیه خود پس آن نیز شنبه بار بسیار دارد
 بعضی را بجواری تعبیر فرمود و بعضی را باین و از خروج بجمال قوتین دفعه واحده با سم مقتدا
 و سید کهول اهل اجمته تعبیر فرمود زیرا که مفهوم مستدا و سید ریاست و علم و کلیت در پیوسته
 سیاطیند و حضرت مرتضی انیمفی را روشن تر بیان کرده گفت انا لکم وزیر یا خیر لکم منی امیر قولم
 و استند الفضلانی جمیع العلوم الیه باید دانست که حضرت مرتضی یکی از کاملان و کاملان است
 و حقیق است بآنکه جمیع فضلا با و استناد کنند لیکن در خارج اگر کسی را دیده حق شناس باشد
 بضرورت عقل میداند که استناد جمیع فضلا بشخصین اکثر است از استناد ایشان بحضرت مرتضی
 تفصیل این اجمال آنکه فضلا چون رشکا فتم چند جاعه اند قرآ و فقها و محدثین و مفسرین
 و اصولیین و صوفیه و تشکیکین و اهل عربیت اما قراریس اشهر ایشان هفت کس اند و اصل
 ندیب ایشان اختیار موافقت روایت است با رسم مصحف عثمانی و مصحف عثمانی با خود از شیخین
 است و روایت قرارت با انواع مختلفه بود و فیصل کننده این اختلاف رجوع است بقدر اود
 شیخین لا غیر و سلسله این قرانیمه سد الاجمی که فاروق ایشان را بجهت تعلیم قرآن نصب فرمود
 مگر زربن جیش و ابو عبد الرحمن السلمی که بعد از آنکه قرآن را بر عبد الله بن مسعود گذرانیده بودند

بر مرفعی دوباره گذر ایندند و آنچه امر و از روایت مرفعی پیش قره باقی است روایت این دو کس است
 فقط و اکثر روایت ایشان از عبد المدین مسعود است اما نقیاس شهر ایشان حنفیان و شافعیان
 و مالکیان اند و بنای مذهب ایشان اجماعیات فاروق است و امهات کتب ایشان از مرفعی
 روایت ندارند الا اندکی و کسی که در اینجا شبه دارد گو موطا و مسند شافعی و آثار امام محمد و مسند ابی حنیفه
 همین و اما محدثین پس اقوی حدیث و اکثر آن پیش ایشان روایت ابو هریره و ابن عمر و عائشه
 و عبد المدین مسعود و عبد المدین عباس و انس و ابو سعید خدری و جابر است و ایشان کسی بکثرین
 اند و بعد از ایشان جمعی که فاروق ایشان را در آفاق نصب کرده بود چون ابو موسی بصره و ابو طلحه
 بشام و عبد المدین عمرو بن العاص و علی بن القیاس و چون تحقیق مدعی نگریم علم همه ایشان
 مستند است از شیخین یا آنست که از شیخین روایت کرده اند و ارسال نموده یا آنست که اصل
 حدیث ایشان را سموع بود از آنحضرت صلی الله علیه و سلم اما تحقیق و مثبت کرده اند آنرا از شیخین و
 اهل مدینه و اهل شام و اهل یمن و اهل مصر از مرفعی روایت ندارند الا در غایت قلت و اهل کوفه
 روایت دارند اما پیش محدثین اکثر روایت حضرت مرفعی مستور الحال اند غیر حفاظ و روایت از مرفعی
 پیش ایشان صحیح نشده است الا از قبل اصحاب عبد المدین مسعود عن ابن عباس قال سمعت
 المغیره یقول لم یکن یصدق علی علی فی الحدیث عن الامن اصحاب عبد المدین مسعود و آخره مسلم
 فی مقدمه صحیح و چون حضرت مرفعی در خطب و مجالس شیخین حاضر میشد و در مشاوه مسائل فقهیه
 مشارکت میکرد در امهات علم حدیث استمداد با نموده است از شیخین چنانکه از متبع قراین احوال
 ظاهر میشود و بعد از کثرین نیست و از حدیث او صحیح نشده است الا اندکی بلکه یکی از عجایب است
 که مثل ابو هریره که صحبت او با آنحضرت صلی الله علیه و سلم قلیل است و در فقه به پایه با و بسیار
 فرودتر از مرفعی پنجاه حدیث روایت کرده باشد و ثقات از وی آنرا یاد گرفته باشند و حضرت
 مرفعی با وجود صحبت دائمه و کمال نقیاست و تمام حفظ و انضمام استماع از صدیق و فاروق بسیار
 را از حدیث با سموعات خویش و عدم مانع از روایت که عبارت از قلت بقا است بعد

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چنانچه در صدیق اکبر بوده است یا اشتغال با سوزناس در تمام عمر خود
 چنانکه در فاروق بود یا قلت اشتغال بشا ورت در مسائل فقیه چنانکه در طلحہ و زبیر بود متما
 در از بدینہ باشد و روایت نکند و مردمان از وی حدیث یاد نگیرند باز در کوفہ چون روایت کند
 حدیث او تا پانصد نرسد و آن نیز مختل گردد و بشرط صحت نزد اقلی علی و لکن اللہ فیعل ما یرید
 و اما اصولیین پس اول کسی که قواعد کلیہ آن علم ضبط نموده است شافعی است در مقدمہ کتاب
 ام و در رسالہ کہ برای عبدالرحمن بن مہدی نوشته و آنچه از اصول ترتیب کتاب و سنت و اجماع
 و قیاس آورده ہمہ ماخوذ است از کلام شیخین و مستخرج است از صنع ایشان بلکہ این فقیر تاحال
 مطلع نشده است بر مسئلہ اصولیہ کہ ماخوذ باشد از کلام مرفعی فقط یا مستخرج باشد از کلام او و بسیار
 از مسائل اصول از کلام عرب و اسالیب استمالات ایشان مستخرج است ہر چند شافعی
 از حدیث نیز یافتہ شود مثل عموم جمع محلی بلام کہ حدیث از اقلت و علی عباد اللہ الصالحین
 اصاب کل عبد صالح فی السماء و الارض بان شہادۃ یدہ و بسیاری از مسائل اصول امر
 جلی است کہ جبلت انسان بان حکم می کند مثل ترجیح نص بی ظاہر یا ترجیح حدیث راوی کہ حفظ
 واقعہ باشد بر حدیث غیر آن و مثل ترجیح بکثرت رواہ نہ ماخوذ از اوائل و در اینجا با علم اصول تعلق
 ندارد و با بچکس از صحابہ علی السواء بعد از ان دائرہ متسع شد و ہر حامل مذہبی برای مذہب خود
 اصول درست کرد و حنفیان برای احکام مذہب خود اصلی چند تراشیدند مثل الخاص مبین
 فلایحقیقہ البیان العام قطعی کاخاص المفہوم المخالف غیر معتبر الترجیح بکثرة الرواہ غیر معتبر الزام
 علی الکتاب منہج الی غیر ذلک و غالباً سرمایہ اصول ایشان اظهار فرقی است در آنچه خلاف قواعد
 مشہور ایشان در ظاہر الروایہ یافتہ شود این را با کلام صحابہ چہ ربط و کدام تعلق و متکلمان اصول
 مذہب ایشان عقیدہ اہل سنت و جماعت است مجرد از دلائل عقلیہ و اصول آن از شیخین
 منقول است مثل سئلہ ایمان بقدر و اسما حسنی و صفات علیا و عذاب قبر و رویت خدا تعالی
 و عصمت انبیا و غیر آن اما آنچه ملحق کردہ اند از مقولات عشر و مباحث امور عامہ آنرا با کلام

سبکس از صحابه ربطنی نیست بدعتی است صرف استناد آن بصحابه و جہی نذر و اما تفسیر و عربیت
 پس نشاء اشتغال بآن فاروق بوده است چنانکہ قصہ بالسیار بران دلالت میکند و ابن عباس
 را ہی از عربیہ سروداوه است کما شہدہ جوابہ عن سوالات نافع بن الازرق و آہستہ آہستہ زیادہ
 تر میشد و قصہ المفاعل مرفوع و المفعول منصوب و المضاف الیہ مجرور و رانح ہذا النحو اصلا صحیح نشدہ
 شبیہہ بمقتضیات است و اگر تفسیر صحیح شود و این قدر گفتگان در استناد نحو حضرت مرتضیٰ
 با بسیار مانند آن میتوان آورد کہ فاروق در انہا مسائل دقیقہ عربیت بیان کردہ مانند آنکہ
 قول فاروق لن یغلب عسر یسر من اخرجہ ملک گویم آن اشارت است بقاعدہ مشہورہ
 اذا اعید اسم معرفہ فہو ہو و اذا اعید نکرۃ فلیس ہو ہو و اما صوفیہ پس تہذیب باطن بصحبت و غیر
 آن از شیخین منقول است و اتصال حسن بصری بجمرت مرتضیٰ و لیس خرقة بمرتضیٰ امری است
 باطل کہ شیخہ و اہل سنت برد و منکر آن اندودون اثباتہ خرط القناد قولہ و اجر ہونذک باید
 دانست کہ اظہار کمال خود از اہل کمال خصوصاً بہ نیت صحیحہ مانند ترغیب ناس براخذ علم از وی
 مثلاً مستنکر نیست و این معنی از مرتضیٰ و عبد اللہ بن مسعود و ابی بن کعب و غیر ایشان منقول
 است عن ابی الطفیل قال شہدت علیا یخطب و ہو یقول سلونی عن کتاب اللہ فواللہ ما من
 آتۃ الا وانا اعلم ابلیس نزلت ام نہار ام فی سہل ام فی جبل اخرجہ ابو عمر عن شقیق بن سلمۃ قال
 لما امر عثمان فی المصاحف با امر قام عبد اللہ بن مسعود خطیباً فقال تاملونی ان اقرء القرآن علی
 قرۃ زید بن ثابت و الذی نفسی بیدہ لقد اخذت من فی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سبعین
 سورۃ و ان زید بن ثابت ثابت لند و ذواتہ یلعب مع العلمان و اللہ ما نزل من القرآن شیء الا وانا
 اعلم فی اسی شیء نزل و ما احد اعلم بکتاب اللہ منی و لو اعلم احد تبلیغنیہ الابل اعلم بکتاب اللہ
 منی لا تبتہ ثم اتحی ما قال فقال و ما انا بخیر کم قال شقیق فقعدت فی الحق فیہا اصحاب رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم فما سمعت احداً انکر علیہ و لا رد ما قال اخرجہ ابو عمر و غالب بر شیخین طریق توابع
 و نیایش و ترک حظ نفس خود بود چنانکہ قصہ بالسیار بر این معنی دلالت میکند عن الضحاک قال

رای ابو بکر الصدیق طیرا واقعا علی شجره فقال طوبی لک یا طیر والحدودوت انی کنت مثلک تقع
 الشجره و تاكل من الثمر و تطیر و لیس علیک حساب ولا عذاب والحدودوت انی کنت شجره الی جاء
 الطريق مر علی جبل فاخذنی فادخلنی فاه فلا کنی ثم اذرونی ثم اخرجنی بعرو ولم کن بشیرا اخرج
 ابن ابی شیبہ و عن عبد المد بن عامر قال رایت عمر بن الخطاب قد تبنته من الارض فقال لیبتنی
 هذه التنبیة لی لم اک شیئا لیبت امی لم تلدن لیبتنی کنت نسیا نسیا اخرج ابن ابی شیبہ و عن المسیر
 بن مخمر قال لما طعن عمر جمل یتالم فقال له ابن عباس و کانه یخبره یا امیر المؤمنین لان ذلک
 لقد صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم فاحسنت صحبتته ثم فارقت و هو عنک راض ثم صحبت المسلمین
 فاحسنت صحبتهم و لمن فارقتهم لتفارقنهم و هم عنک راضون قال اما ما ذكرت من صحبت رسول الله صلی
 علیه وسلم و رضاه فذلک من من المدین بن علی و اما ما تری من خبری فهو من اجلک و من اجل
 اسبابک و المدونان لی طماع الارض ذهابا لا قدیت به من عذاب المد قبل ان اراه اخرج البخاری
 و روینا عن عمر انه قال بین احقر و راسه فی حجر ابنه عبد الله بن طلوم لنفسی غیر انی مسلم و اصلی الصلوة
 کلها و اصوم و اخرج ابو عمر و سر این همه اختلاف حال اهل المد است همه مقربان الی دریک حالت
 نبیاشند میگویند که غالب بر حضرت عیسی علیه السلام انبساط و انس بود و غالب بر حضرت یحیی
 علیه السلام خوف و خشیت و اکابر اهل طریقت و ترجیح میان این دو حالت تکلم کرده اند شیوخ
 در قول قدمی بنده علی رجب کل ولی من اولیاء المد ترجیح طریق نیایش و تواضع میکنند و اشاره
 نمایند بآنکه سبب شطح و تفاخر اشراق نفس است از انس روح حظ خود را و این مسئله در است با جمله
 نسب نجلافت انبیاء و تصور است زیرا که مطلوب اهم اینجا موختن است عامته را که ازین قلم کلام
 بازاینه تا در فتنه واقع نشوند چون مسلمین در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم آشنا نبودند لا تبریت
 معصوم منقرض الطائفة اول چیزی که شنین بان اعتنا نمودند بیان فرق بود در میان حال
 پیغمبر و غیر او و عن ابن ابی ملیکه قال قیل لابی بکر یا خلیفة الله فقال انا خلیفة رسول الله صلی الله
 علیه وسلم و اما راض بر اخرج احمد و عن ابی برزة الاسلمی قال اعطی رجل لابی بکر الصدیق فقال

و چه استندال نفسی است
 خلیفة الله باشد
 زانسانا سبب است
 نیکو که خلیفه بود
 که می باشد
 خدا تعالی زنده
 است اندک خلیفه
 است راضی است
 گفت انا خلیفة
 رسول الله صلی
 علیه وسلم

ابو بزرگه الاضرب عنقه قال فاتمه وقال ما ہی لاحد بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم وعن ابی فراس
قال خطب عمر بن الخطاب فقال یا ایها الناس الا انما کنتم فکرم اذ بین ظهرینا النبی صلی الله
علیه وسلم واذینزل الوحی ونبأنا الله من اخبارکم الاوان النبی صلی الله علیه وسلم قد انطلق وقد
انقطع الوحی وانما کنتم فکرم بانقول لکم من اظهر منکم خیر اظننا به خیر او اجبتنا علیه ومن اظهر منکم لنا
شر اظننا به شر او اجبتنا علیه سرارکم بینکم و بین ربکم اخرجہ احمد وترک اظهار کمالات خود گویا بجهت
پرورش همین مقصد هم دانسته بود مذقوله و لقوله تعالی و انفسانی المواقف و شرحه وجه الاحتمال
ان قوله و انفسالم یرد به نفس النبی لان الانسان لا یدعو نفسه بل المراد به علی علی ما دللت علیه
الاخبار و لیس نفس علی محمد حقیقه فالمراد للساواة و ترک العمل فی النبوة فبقی حجة فی الباقی و قد یجوز
ان المراد علی وحده باید دانست که تخصیص مبالغه باین صورت ازین جهت واقع شده است
که عادت عرب در مبالغه احضار اولاد و اقارب بود لهذا آنحضرت صلی الله علیه وسلم اولاد و اقارب
خود را حاضر ساختند پس مناط این فضیلت قرابت است و ما را در اینجا بحثی نیست و فضل کلی
را بآن تعلقی نه و دعوت نفس تنها اگر چه معقول نیست در باب مشاکله این و مانند این جائز
است قال الله تعالی تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک و جمع ضمیر بجهت مناسبت نزع واقع
شده و از متبع احادیث معلوم شد که انت منی و انما منک و مانند آن از باب صلہ رحم است نه
از باب فضل حضرت عباس را همچنین فرمودند و دره نیت ابی اسبغ نیز همچنین و قوم نبی
ناجیه را نیز همچنین و معنی این کلمه در امثال این رعایت یک جهت است نه عام در جمیع
جهات مثلارایت اسدایری بیان شجاعت آن راعی است نه اثبات انیاب و اظفار قوله
و لکثرة سخاؤه باید دانست که در اتصاف حضرت مرتضی بسخا و سایر اوصاف کمال هیچ شبه نیست
و نه در زیادت او در آن بر بسیاری از صحابه بجهتی که در انهم تفضیل شیعین است و سخاوت دوم
است سخاوت شخص از مال خاص خود و سخاوت او از بیت المال بصرف آن بر مصرف
بر وجه کمال و اسباغ بطیب نفس و کثادگی سینه چنانکه در حدیث شریف آمده انما زکات اللین

الذی لعیلی ما امر بطیبة بذک لنفسه احد المتصدقین و حضرت شیخین را از هر دو قسم سهم او فی نصیب شیخ
بود زیاد از حضرت مرتضی الما فوع اول پس اهل سیر متفق اند بر آنکه صدیق با موال کثیره قبل از هجرت
و بعد از هجرت بر آن حضرت صلی الله علیه وسلم اتفاق نموده است عن هشام بن عروة عن ابيه قال
اسلم ابو بکر و له اربعون الفاً الفهما کلها علی رسول الله صلی الله علیه وسلم و فی سبیل الله اخرج ابو عمر عن
اسما بنت ابی بکر قالت لما خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم و خرج ابو بکر معه احتل ابو بکر باله کلمه معه
خمسة آلاف و درهم اوسه فانطلق بهامعه قالت فدخل علینا جدی ابو قحافة و قد ذهب بصره فقالت
والله انی لاراه قد فجعکم باله مع نفسه قالت قلت کلاما ابنت انه قد ترک لنا خیر کثیرا قالت فانخذت
احجاراً فوضعتها فی کوة البیت ثم وضعت علیها ثوباً ثم اخذت بیده فقلبت وضع یا ابت یدک علی
هذا المال قالت فوضع یده علیه فقال لا باس اذا کان ترک لکم هذا فقد احسن و فی هذا بلاغ لکم و لا اول
ما ترک لنا شیئاً و لکنی اردت ان اسکن الشیخ بذک اخرج ابن اسحق و فی تفسیر آیه الذین ینفقون
اموالهم باللیل والنهار سر او علانیة انهم قبل نزلت فی ابی بکر الصدیق مین تصدق باربعین الف
وینار عشرة باللیل و عشرة بالنهار و عشرة فی السر و عشرة فی العلانیة و آنحضرت صلی الله علیه وسلم
تتویه فرمودند سخاوت صدیق در حدیث مستفیض ان من امن الناس علی فی صحبته و مال ابو بکر
و در غزوه تبوک جمیع مال خود را تصدق نمود و در آیه الفسق من قبل الفتح و قاتل حدیث اتفاق تصدق
گذشت و فاروق نیز مرات کثیره اتفاق نمود چنانچه در غزوه تبوک نصف مال اتفاق نمود و از
حضرت مرتضی مثل این چیز با اصلا منتقول نیست بلکه پیش از هجرت صغیر بود و در حجر تربت آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و بعد از هجرت صلح بود چنانکه قصه تزویج حضرت فاطمه رضی الله تعالی عنهما بر آن
دلالت میکند اما نوع ثانی پس شیخین گفتنی بودند در ایام خلافت خود با دنی ما لقیوم به العیش و البیت
المال اتفاق ایشان از آن واضح تر است که به بیان احتیاج داشته باشند و در ایام خلافت حضرت
مرتضی عشر شیر آن واقع نشد و قصه عقیل و مغاضبت او بحضرت مرتضی بجهت قلت معاش
و خروج او بسوی معاویه مشهور است و فی الاستیعاب نیز عمون ان معاویه قال یوما بحضرت

ہذا ابو زید یوں لایا علمتہ بانی خیر لہ من اخیہ لما اقام عندنا وترکہ فقال اخی خیر لی فی دینی دانست خیر لی فی دنیا ہی قد
 اثرت دنیا وہاں المد خاتمہ خیر وہیہ ایضا قال معاویہ اعنت علی علی ثبات کان رجلا ربما اظہر
 سترہ وکنت کتوالمسری وکان فی اجبث جنبہ واشتدہ اختلافا علیہ وکنت فی الطوع جنبہ واقلا خلافا
 علی ولما ظفر باصحابا بجل لم اشک ان بعض جنبہ سبعت ذلک وہنا فی دینیہ ولوظفر وابه کان وہنا
 فی شوکتہ ومعہذا فکنت احبالی قریش منہ لانی کنت اعظیم وکان ینعہم فکم رایت من قاطع
 الی ونا فرعنہ ودر آثار قصہ لآخسن الارضیف ابجد اول مشہور است قولہ وکان از بہ الناس بعد
 النبی صلی اللہ علیہ وسلم باید دانست کہ حضرت مرتضی لامحالہ نصیب و فی داشت از بہ اخبار
 نہ ہدی بسیار صحیح شدہ ورجحان او بر بسیاری از صحابہ نیز متحقق است اما بہ نسبت شیخین محل تامل
 است زیرا کہ بی رغبتی بدنی اعظم آن بی رغبتی است در خلافت و انیمعنی در صدیق و فاروق بوجہ
 اتم ظاہر شد قال ابو بکر والمد با طلبہ ہما فی لیل ولانہما بخلاف حضرت مرتضی کہ سبہا در طلب نشاء
 خلافت واستمر آن بکار برد و اگر بغور سخن فروروند و بگویند کہ این اقامتہ لامر البدو پس
 بچنین قیام حضرت شیخین بخلاف لامر البدو و عدم سعی ایشان وسی حضرت مرتضی فاروق
 بین شود و سعد بن ابی وقاص گواہی داد با کلمتہ حضرت فاروق در زہد رواہ ابن ابی شیبہ و پنچ
 ازہ ال شیخین منقول است تغلل و قناعت است بقلیل و عدم بسط ید در بیت المال و قصص
 اعنی بشمار است و اگر مناظر ہر عدم مراعاتہ جمعی کہ جہاد از ایشان سر انجام یا بد یا عدم وضع
 دیوان بر سوابق گیریم مسلم نیست کہ مستلزم افضلیت باشد و الکلام فی الافضلیتہ لانی الفضیلۃ
 زیرا کہ زہد و قسہم است زہد شبان صوفیہ و زہد شیوخ ایشان زہد شبان دست شستن است
 از اشغال بکلی و ترک اکساب و ترک مداخلت در معاملہائے مردم و زہد شیوخ آنست کہ
 با وجود بی رغبتی بمقتضای شرع و بمقتضای حقوق ہر یکی کہ خدا تعالی آنرا مقرر فرمودہ است کار
 کنند و آن کار را بوجہ نیک سر انجام دہند و با وجود بی رغبتی تمام و نفرت کلی از دنیا و این زہد
 منصب نبیا و وارثان ایشان است پس چون شیخین در خلافت آمدند آنرا با امر البدو لست و لست

و بول المد و بقوة المد لوجہی سر انجام دادند که زیاده از آن مقدور بشیر باشد و ایشان را درین مسلم
 اسوه حسنه بود بحضرت پیغامبر صلی الله و علیه وسلم که زهد و جمیع اوصاف کمال و رفات شریف
 ایشان بنهایت خود رسیده و زیاده از آن متصور نیست با اهل و عیال خود صحبت میداشتند
 و ایفای حق هر ذی حق میفرمودند و اقامت امور خلافت بوجہی که اعقل بادشاهان از آن
 عاجز باشد نمیدادند و تدبیر بکاد و در متطور میفرمودند و ترغیب مردم بآل و غیر آن میکردند از سیر
 حضرت مرضی معلوم میشود که زهد و عدم التفات ایشان تبریت مردم در اعطاء و غیر آن ایشان را
 از استیلا بر اهل زمان خود باز داشت و مرضی این معنی را روشن تر بیان کرد و آن حدیث از
 ستواتر است سبقت رسول الله صلی الله علیه وسلم و ثنی ابو بکر و ثلث عمر ثم احد ثانیاً احدی القاضی
 فیہما ایشاء قوله و اعبدہم باید دانست که در کثرت عبادت حضرت مرضی در حمان او بر بسیاری
 از صحابه در آن فضیلت بیچشمه نیست اما افضلیت او نسبت شیعین غیر مسلم است عن الزہری
 قال اخبرنی علی بن الحسین ان حسین بن علی اخبرہ ان علی بن ابی طالب اخبرہ ان رسول الله
 صلی الله علیه وسلم طرقہ و فاطمة بنت النبی صلی الله علیه وسلم فقال الاتصلیان فقلت یا رسول
 انفسا بید المد فاذا اشاء المد ان یجئنا بعثنا فانصرف صین قلت ذلک ولم یرجع الی شیئی ثم
 سمعته و هو مومل یضرب فخذہ و هو یقول و کان الانسان اکثر شیء جدلاً اخرجہ البخاری و فی روایتہ
 لا احمد دخل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم و علی فاطمة من اللیل فایقظنا للصلوة قال ثم رج
 الی بیتی فصلى ہوتا من اللیل قال فلم یسمع لنا حسنا قال فرجع الینا فایقظنا و قال قوما فصلیا قال
 فجلست وانا اعک غلیظی و اقول ہانا و المد ما نصلی الا ما کتب لمد لنا انما انفسا بید المد فاذا اشاء المد
 ان یجئنا بعثنا قال فوالی رسول الله صلی الله علیه وسلم و هو یقول و یضرب بیدہ علی فخذہ ما
 نصلی الا ما کتب لمد لنا ما نصلی الا ما کتب لمد لنا و کان الانسان اکثر شیء جدلاً و عن سریر علی
 قالت قال علی کنت رجلاً نو ما و کنت اذا صلیت المغرب و علی ثیابی نمت ثم قال یحیی بن سعید
 فانام قبل العشاء فسالت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ذلک فرخص لی اخرجہ احمد و عن ابی

قناده قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خرج لیلة فاذا هو بابی بکر یصلی و هو یخفیض من صوته و مر بعمر
 و هو یصلی رافعا صوته قال فلما اجتمع عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یا ابا بکر مررت بک و انت
 تصلی تخفیض من صوتک قال قد سمعت من ناحیت یارسول اللہ و قال بعمر مررت بک و انت
 تصلی رافعا صوتک فقال یارسول اللہ و قط الوسیان و لطم و الشیطان فقال النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم یا ابا بکر ارفع من صوتک شیئا و قال بعمر خفیض من صوتک شیئا اخرجہ الوداد و دوروی الترمذی
 نحوه و اگر آئین قائل ترک ایشان نوافل زایدہ را در وقت خلافت خویش دست او نیز نموده است
 غلط صرف است زیرا کہ جہاد و قیام با مورسلین یکی از طاعات عظیمہ است بسیار است کہ این طاعات
 فاضل باشند بکثیری از طاعات غیر تعدیہ و در نیجالت عبد را اجر طاعتی کہ بسبب این اشغال آزا
 نتوانست کرد مینویسند چنانکہ در حدیث صحیح آمده است قوله و احلمهم و اشرفهم خلقا و اطلقهم و جعل فی
 المواقف حتی نسبالی الدعایہ باید دانست کہ حسن خلق و طلاق وجہ نہ ہمین مزاج است فقط
 بلکه مرتبہ ہر کسی شناختن است کلمہ مرتضویہ لاخسن المار ضیف ابجناول و اخطب السکال حفرة
 و اخرطہ عند ذکر ابی ہریرۃ با کلمہ فاروق لولا فلان لملک عمر باید سنجید و معاملہ کہ حضرت مرتضی
 در باب عقیل مرعی داشت و عقیل بان سبب از وی جدا شدہ بشام رفت با خلق حضرت ^{مصطفی}
 صلی اللہ علیہ وسلم کہ عباس را بال کثیر تالیف فرمودند باید سنجید و بحقیقت طلاق وجہ را با خلا
 ربطی نیست الا بالعرض و آن آنست کہ این طلاق سبب تالیف قلوب و ترک اختلاف بر
 خلیفہ می شود و تالیف و ترک اختلاف سبب من عام و اطمینان مسلمین میگردد و چون این
 مطلب از دست شیخین خوبتر از حضرت مرتضی متحقق شد طلاق وجہ را کجا گنجایش مباحثہ است
 لا عبیرہ بالمطنۃ بعد حصول المینۃ و بعد ازین ہمہ را همان مرتضی در اصل طلاق کہ عالی از دعابت
 باشد غیر مسلم است عن ابن عباس قال قدم عینۃ بن حصن بن حذیفۃ فنزل علی ابن اخیہ ابی بکر بن
 قیس و کان من النفر الذین یدنیهم عمر و کان القراء اصحاب مجالس عمر و مشاورتہ کہولاکا نوا
 او شبانا فقال مینتہ لابن خیمہ یا ابن اخی لک وجہ عند ہذا الامیر فاستاذن لی علیقال ساستاذن

لك عليه قال ابن عباس فاستاذن المحر لعينية فاذن له عمر فلما دخل عليه قال يا ابن الخطاب فوالله
 ما تعطينا الجبل ولا محكم نبينا بالعدل فغضب عمر حتى هم ان يقع به فقال احمر يا امير المؤمنين ان
 عز وجل قال لنبية خذ العفو وامر بالعرف واعرض عن الجاهلين وان هذا من الجاهلين فوالله
 ما جاوز ما عمر حين تلا ما عليه وكان وقفا عند كتاب الله اخرجته البخاري ودرنا منه خود به ابو عبدة
 ومعاذ بن جبل نوشت وكتبتما به نصيحة تعطاني بالبدان انزل كتابكما سوى للنزل الذي نزل من
 قلوبكما وانكما كتبتما به وقد صدقتم فلما دعا الكتاب الى فانه لا غنى عنكما والسلام عليكما وعن حذيفة
 قال دخلت على عمر وهو قاعد على جرح في داره وهو يحدث نفسه فدوت منه فقلت ما الذي يبكي
 والى لورا يا منك امر انكره لقومناك قال الله الذي لا اله الا هو لورا تيم منى امر انكره لعموم
 فقلت الله الذي لا اله الا هو لورا ياك امر انكره لقومناك قال ففرح بذلك فرحاشد يد او قال
 احمد الله الذي جعل فيكم اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم من الذي اذا راى امر انكره انكره قومي اخرج
 ابن ابي شيبة وفي آية والذين اتبعوه هم باحسان قال ابي بن كعب الله لقد انزلها الله على جبريل
 وانزلها جبريل على محمد فلم يسم فيها الخطاب لا انبه فخرج عمر وهو يقول الله اكبر الله اكبر خوجه الحاكم
 وكلهم لولا فلان لهلك عمر رضى چندين صحابه صحج شده وان غايت است در طلاق وجه عن زياد
 قال جابر روى الى بن ابي طالب فساله عن الوضوء فقال ابد باليمين او بشمال فاطرط على
 به ثم دعا ربا فبدا بالشمال قبل اليمين اخرجته الدارقطني وعن زياد بن عبد الله النخعي قال كنا جلوسا
 مع علي في المسجد الاكبر والكوفة يومئذ بها خصاص فجاءه للموزن فقال الصلوة يا امير المؤمنين العصر
 فقال اجلس فجلس ثم عاد فقال ذلك فقال علي هذا الكلب يعلمنا بالنسبة اخرجته الدارقطني قوله
 واقدمهم ايماننا بايد دانست كه اهل تاريخ مختلف اند كه حضرت صديق اول ايشان است باعتبار ايمان
 يا مرتضى بعد از انكه اتفاق دارند بر انكه خديجه رضى الله عنها مقدم تر است بر همه ايشان قال ابن
 اسحق آنست به خديجه نبت خويلد و صدقت با جارية و دانسته على امره وكانت اول من آمن
 بالله عز وجل و بر سوره و صدقت با جارية فخفض الله بذلك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا

مع فضل بالضم
 خانه كزلى
 سازند با خود
 از خصاص بالضم
 زياد رسولى

بیکر همه من زد علیه و کذب له فخر نه ذکا لا فصح المدعنه بها اذا رجح الیهاتلمینہ و تخفف علیہ و تصدقہ
 و تمون علیہ امر الناس برحمہا المدوکره فی الیقین اگر نفس اقدسیت مؤثر باشد در فضیلت حدیث
 و زید افضل صحابه باشند بلکه بحقیقت اقدسیت مؤثر است در فضیلت بالعرض بسبب آنکه
 داعی است قوم را بایمان و انیمعنی جز باحرار بالغین که مالتف قوم و محبب ایشان باشند متصور
 نمیکرد و حضرت مرتضی در وقت ایمان صغیر بود بسبب خوف پذیر خود اظهار ایمان نمیکرد پس اقدسیت
 در ایمان باعتبار تحمل اعباء و دعوت فضیلتی است که بحضرت صدیق خاص شد هر چند نفس اقدسیت
 نصیب دیگران باشد قوله و انصم سائنا باید دانست که اتصاف مرتضی بکمال فصاحت
 و رجحان او بر بسیاری از صحابه شهر است از آنکه بفرید بیان احتیاج داشته باشد لیکن رجحان
 او به نسبت شیخین غیر مسلم است زیرا که خطب شیخین که حفاظ صحابه مثل عبد المذنب عباس نقل
 کرده اند در فایت فصاحت است و انشد ابن اسحق لابی بکر قصائد بلیغتها قصیده مطلمها
 ۵ امن طیف سلمی بالبطاح الدماث به ارتق و امر فی العشره حادثه و آن در ذروه
 علیا است از بلاغت و بعد از نیمه باید دانست که فصاحت لسان باعتبار ذات خود با خلافت
 نبوت ربطی ندارد و الا شعر گوی مسابقت از علما و اولیاء بوده اند بلکه اینجا مطلوب بالعرض
 بسبب آنکه خلافت نبوت موقوف است بر اظهار علوم حقه و آن بفصاحت بوجه اتم متحقق
 میگردد و واقع آنست که هر معضله که پیش آمد در زمان شیخین آنرا بروحی تقریر کردند
 که منی لغت و منازعت بر خاست و مخالفان و منازعان را طاقت دم زدن نماند تصف
 را باید تامل کرد که فاروق در تقریر مطالب خود خصوصا قضیه مرتضی و عباس را بچه نوع
 باقصی مراتب بلاغت ادا نمود و در قضیه وقف ارض شام و عراق بچو آلمین داد بیان
 داد و بخلاف مرتضی که در ایام او معضلات بسیار پیش آمدند و یکی از آن معضلات حل نشد
 تا حال فقیر معلوم نیست که صحابی از اجتهاد خود و بحسن تقریر مرتضی رجوع کرده باشد قوله
 و استدم رایا باید دانست که در سداورای مرتضی خصوصا بحسب سرعت انتقال در

عقیف بنی آدم
 خیال سلمی نام عقیف
 است و بطاح جمع
 است و معنی آب و
 در سنگستان و دماث
 جمع و در بنی زمین
 نیز در کتب تاریخی
 است و در ایازان
 سلمی در زمین
 خیال سلمی نام
 است و در سنگستان
 بسیار شایع
 امر است و در
 شده است

می باشد یکی آنکه با وجود کثرت رغبت اگر مسئله مختلف فیهاست در اقامت حدود تانی نماید تا آنکه
اجماع متحقق شود و اختلاف متلاشی گردد و حق از باطل امتیاز یابد و گواهی علی وجه مثبت
گردد و این تانی عین حق است زیرا که غرض از اقامت حدود نیست مگر امتثال امر الهی و طلب
امر تا امتثال او کرده شود طریق اوست بلکه اعتدال در نیت صورت ندوم است و همچنین تالی
نمودن تا آنکه قوم را بر اقامت ان تالیف کند تا نزاع از میان ایشان بر خیزد و فتنه توران
تکند و نفس محدود و نفوس عثیره او بحیث بر خیزند و این سنت آنحضرت است صلی الله
علیه وسلم لهذا در قصه افک فرمود من یعدنی من رجل اذانی فی اہلی و در حدیث آمده است
که اگر سارق در دراز محراب سرقه کند در آن محل قطع ید نباید کرد قسم دوم آنکه آدمی مثل مغلوب
و سکران باشد و درین چیز با فکر نکند غالب بر شیخین طریقه اولی بود چنانکه قصه فیروز دلیلی
بر ان دلالت میکند و عمر بن عبدالعزیز بآن اشارت لطیفه کرده است عن نافع قال قال
عبدالملک بن عمر عمر بن عبدالعزیز یا امیر المؤمنین ما یمنعک ان تقضی الذی ترید فوالذی
تقسی بیده ما ابالی لو غلبت بی و یک فیه القدر قال و حق ہذا منک یا بنی قال نعم و السد
قال الحمد للذی جعل لی من فریتی من بعیننی علی امر بی یا بنی لو بدیت الناس بالذکر
تقول لم آمن ان ینکروا ما فاذا انکروا بالمجد بدأسن السیف ولا خیر فی خیر لایاتی ابابسیف
یا بنی انی اروض الناس ریاضۃ الصعبان یطل لی عمر قالی ارجوان ینفخ المدلے شیئا
وان تعد علی نیتہ فقد علم المد الذی اریدا خرج ابن ابی شیبہ وان اوفق بہت بیاست و اقرب
است بسنت و حضرت مرتضی وجہ ثانی را اختیار میفرمود لهذا با مغیرہ بن شعبہ گفت مدو
خوف اختلاف و تہیافتنہ اگر برود دست یا بم رحم کنم و او در همان شب بگریخت و با اہل
بیوست و شد آنچه شد و همچنین است قصه عبدالمدین عمر با وجود آنکه در قصاص ذمی
النورین توقف فرمود بلکه همین استعجاب است که باعث عدم انتظام امر خلافت او شد
و با بجله غالب بر حضرت مرتضی طریقه اولیا و سکر و غلبہ بود و غالب بر شیخین طریقه صحو

اگر چه چویش ز ندو باد
من او در باب نور
سجده و گویا غیبی
دوران نذر مگر
از ترازوین باب
چراغ خورشید بوی باد

و تانی و دور بینی و این را حضرت ابن عباس واضح تر بیان نمود حیث قال کان عمر یبصر
 من بعد و کان شدیداً محذرو کان علی لا یقصد شیئاً الا ان یظن ان سیفعله فما فعله قوالاً و اختطه
 لکتاب لمد باید دانست که حفظ کتاب لمد فیلتی است موجود در شیخین و ذی النورین و مر
 و عبد المد بن مسعود و ابی بن کعب همه ایشان و افضلیت مرضی در ان مسلم نیست قطع نظر
 از تفصیل اخبار و سیر ایشان اینقدر خود متیقن است که صدیق و و نیم سال بعد آنحضرت صلی
 علیه و سلم اقامت جمعه و جماعات نمود و فاروق ده سال کسری زیاده در جمعه و جماعات
 اقامت نمود و معلوم است که ایشان قررات طویلہ میخواندند عن هشام بن عروہ عن ابیہ
 ان ابابکر الصدیق صلی الصبح فقرأ فیها سورة البقرة فی الرکتین کلینہما اخرجہ مالک عن هشام
 بن عروہ عن ابیہ انه سمع عبد المد بن عامر بن ربیعہ یقول صلیتاً و ارار عمر بن الخطاب الصبح
 فقرأ فیها سورة یوسف و سورة الحج قرأه بطیئاً قال نقلت و المد اذا تقد کان یقوم صلیتاً بطیئاً
 الفجر فقال اجل اخرجہ مالک و مرضی و ابی بن کعب و عبد المد بن مسعود لا محالہ ہمہ اقدمیکر
 و باوجود اینم معلوم نیست که کسی گاهی انگشت اعتراض در قرأت قرآن شیخین نهاد و باشد و هیچ شایسته حفظ حافظ بهتر
 زان متصور نیست که بدو باز بر حفظ تلاوت کرده باشد و ایشان هیچ اعتراض بر تلاوت او نکنند بلکه تقریباً
 معلوم میشود که حضرت مرضی استمداد ما از شیخین در حفظ کتاب لمد نموده است از آنجست که مدتاً در از جمعه
 و جماعات قررات طویلہ ایشان میشنید و اینجا آنحضرت صلی المد علیه و سلم شنیده بود مثبت
 و متحقق تر میگشت چنانکه قاری چون خلف قاری دیگر مدتی نماز گذارد و طریق او حفظ
 آیات محکم ترمی شود چنانچه هر قاری بر خود تجربه کرده باشد و این مثبت و متحقق نیز صحیح دارد
 هر چند فرود تر باشد از حق اول قوله و لاخباره بالعیب استجابه دعاء و ظهور المعجزات منه
 باید دانست که خوارق عادات از شیخین و مرضی همه ایشان منقول است لیکن اینجا شیخ
 باقی است و آن آنست که کرامات شیخین با رسیده هاند بطریق نقل صحیح بخلاف کرامات مرضی
 از آنجمله حدیث زیادت طعام که در صحیح بخاری موجود است و از آنجمله قول عبد المد بن عمر فاروق

چیزی را نمیگفت اظنه کذا الا همچنان میبود بخاری آزار وایت کرده و از آنجمله قصه یا ساریه الجبل
 که بطریق متعدده روایت کرده شده است که قریب بدرجه صحیح است از آنجمله قصه و عارفان و موت
 خود وقت رجوع از حج که در موطا مذکور است بسند صحیح و از آنجمله خبر دادن او بموت خود پیش از موت
 بدو سه روز و آن قصه بطریق متعدده در مسند احمد مذکور است و نزد یک بصوت است و از آنجمله
 خواب دیدن صدیق در ابتدا از ایمان و در وقت موت خود که بسند غریب مذکور است و از آنجمله
 قصه نیل که بسند غریب لا باس به مذکور است الی غیر ذلک مایه روونه حفاظ الحدیث یا ساندیم
 و این همه بعد از آن است که مقام صحابه مقتضی ظهور کرامات نبود چنانکه شیخ الشیوخ رمز می از آن
 سر داده و بعد از آنکه نزدیک اهل کشف و وجدان مقرر شده که مقام خلافت مقتضی قلت ظهور
 کرامات است چنانکه صاحب فصوص بان اشاره کرده است در قصه حضرت سلیمان علیه السلام
 فکیف که این هر دو مانع بهم آمده باشند قول و اختصاصه بالقرابته باید دانست که رجحان حضرت
 مرتضی در قرابت آنحضرت صلی الله علیه و سلم ظاهر است هر چند اصل قرابت قریشیه صاحب
 در سخنان هم یافته شد اما ملازمت او با فضیلتی که ما را بان کار است غیر بین است و گاهی
 تکلف کرده می شود برای اثبات ملازمت نقلاً و عقلاً اما نقل پس خدا تعالی میفرماید اولوا
 الارحام بعضهم اولى ببعض فی کتاب الله و آن عام است در خلافت و غیر آن و اما عقل پس
 عقلاً هر طبقه متفق اند بر آنکه بعد مردن پادشاهی پادشاه نمیکردانند الا کسی را که از این بیت
 او باشد اتفاق طوائف اکاسره فارس و قیصره روم و خواقین ترک و تبا بعه بین غیر ایشان
 بر این امر واقع نشده است الا بحجت مصاحبه مهمه که بدون این رسم فوت میشود و مانند آنکه
 انقیاد مروان اهل بیت پادشاه اول را اسهل است از انقیاد ایشان غیر اهل بیت اول
 و مانند آنکه اهل بیت پادشاه اول اعرف اند بطریق سیاست از غیر خویش و این سفسطه
 صرف و باطل محض است از جهت آنکه این آیت نازل شده است در میراث مال باتفاق
 است و در قضا و امام جماعت بودن و مثل آن نازل نیست باتفاق است و در خلافت

نیز نازل نیست قطعا و الا اجماع برخلاف آن منعقد نمیشد و عادت قاضیه است بر آنکه مستحق
 خلافت با معنی در هر زمانی بان تمسک میکرد و لیس فلیس و علی التسلیم احق بان عباس بود
 نه مرتضی زیرا که در ولایت ذوالارحام بطریق ارشاد و ولای موالی عباس حاجب بود مرتضی
 را ولایتی دیگر و شرع معهود نیست و اتفاق طوائف کفار را درین معرض آوردن طرفه بی مزگی
 وارد بلکه این اتفاق مثل اتفاق انسانست بر سبطید بریت المال بغیر اذن شرع بلکه تورت نیز
 ماض است بر آن که احق بملک کسی است که قابلیت آن وارد و از نبی اسرائیل باشد و در آن
 دوران جاری نیست بلکه اگر ایشان را دیده حق شناس میبود قیاس میکردند خلافت نبوت را
 بر نبوت پس چنانکه خدا تعالی نبوت را در نبی اسرائیل نهاد و آن شائع بود در جمیع اسباط
 بنی اسرائیل بعد حضرت موسی پیغمبر پوشش شده فرزندان حضرت هارون و نه از سبط لاوی
 بعد از آن حضرت داود از سبط یهودا پیدا شدند از سبط لوی و علی هذا القیاس باینچنین
 در شریعت ما خلافت حق قریش شد و آن شائع است در بطون قریش هر که از آن میان
 بصفات تسوئه تصف شد حقیق خلافت است و تحقق خلافت بالفعل موقوف است بر
 اجماع یا وصیت یا تسلط کما بین فی موضوعه و چون مصالح در تخمین بوجه اتم یافته شد آن
 را کجا گنجایش اعتبار ماند قوله والاخوة باید دانست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم حضرت صدیق
 را فرموده اند و لکنه اخی و صاحبی و در حق فاروق فرموده اند یا اخی اشتر کنانی و عبادک
 اما عقد موافقه بحضرت مرتضی خاص است و آنرا با بحث ما ربط نیست حالات اتمل باید کرد که
 کدام مصلحت مقتضی تعیین هر دو و شخص شده است در عقد موافقات پس آنچه مقابله است
 بدین سبب متبع قرآن حال آنست که عرب مالوف بودند بصله ارحام و اقارب بیکدیگر التعمد
 میکردند در حال مرض و در حال سفر و مانند آن و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب
 هجرت کردند و رفته تو اصل ارحام از هم گسست آنحضرت صلی الله علیه وسلم عقد موافقات را
 بجای آن ارحام نصب فرمودند تا بان موافقات یکی تعمد دیگری نماید در مرض و حال

غیبت در حق یکی با دیگری مانند رفیق برادر حقیقی با برادر خود پس آن مواخات را مبنی ساخت بر سهوا
رفیق و محمد بن بر کفایت و نظیر بودن در فضل و علم و مانند آن لهذا در یک مواخات بعضی انصار را
با قریش مواخات داد و در یک مواخات بعضی موالی را با صریح عرب و فاضل و معقول چنانکه
از تفحص در مواخات از سیرت ابن اسحق و غیر آن معلوم میشود زیرا که بسا است که در معاشرت
طبیعت دو کس از موالی و عرب مواخات کنند نه طبیعت دو کس از عرب و بسیار است که در وقت
متفاوتین در فضل با هم رفیق باشند از نظیرین در فضل که خانه با ایشان متباعد باشد و
به القیاس پس مواخات دلیل از قیود است در بعضی وجوه لا غیر و معتمد اقصیه مواخات مشعر بر آن
است که آنحضرت صلی الله علیه و سلم باعتبار حاجت خود بحکس را بر او خود ساخت زیرا که آنحضرت
را صلی الله علیه و سلم رفقا و خدم بسیار بودند از مهاجرین و انصار و چون رقی و بکالی در حضرت
مرتضی مشاهده فرمود بحجت حاجت او او را تشریف انوت داد و این شبیه بان است که چون
اختلاف کلمه نبی بنجار وید و تعیین یکی از ایشان مناسب نبود خود نقیب ایشان شد لحاجتم
الیه لا حاجته الیهم عن ابن عمر قال انی رسول الله صلی الله علیه و سلم بین اصحابه بنجار علی تدسع عنیا
فقال اخیت بین اصحابک ولم تلواخ بینی و بین احد فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم انت انی
فی الدنیا و الآخرة اخرجہ الترمذی قال ابن اسحق حدثنی عاصم بن عمرو بن قتادة الانصاری انه
لمات ابو امامة سعد بن زرارة اجمعت بنو النجار لی رسول الله صلی الله علیه و سلم و کان ابو
امامة نقیبهم فقالوا له یا رسول الله ان هذا قد کان منا حیث قد علمت فاجعل منار جلا مکانه
یقیم سن امرنا ما کان یقیم فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم لهم انتم اخوانی وانا لما فیکم فانا نقیبکم
وکره رسول الله صلی الله علیه و سلم ان یخص بها بعضهم دون بعض فکان من فضل نبی بنجار الذ
یعدون علی قومهم ان کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یقیمهم ذکره فی السیرة قوله یوجب المجتبه
اشاره میکند بآیه لا اسألكم اجرا الا المودة فی القرطبی و حدیث حب علی آیه الایمان و بعضی علی
آیه النفاق و حدیث انما حرب من حادکم و سلم من سالمکم باید دانست که محبت اهل بیت آنحضرت

صلی اللہ علیہ وسلم و تعظیم و توقیر ایشان همچنین تعظیم و توقیر ازواج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یکی از واجبات
اسلام است و در اینجا خلافت و موثرت و نجابت و شمیمت است یا از اهل بیت آنحضرت بودن عرفا هر چند بجهت قلم
نباشد مانند اسامه مخصوص حضرت تفضیح و مانند آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ایداد حضرت عباس منع فرمودند و با کرام او
امر کردند عن عبدالمطلب بن ریحان العباس دخل علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منقبا و انما عنده فقال يا غضبک
قال یا رسول اللہ مالنا و تقریش افا لما تقوا بنعم لما قوه بوجوه بشرة و اذا تقونا تقونا لغير ذلک
فغضب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی احمر وجهه ثم قال والذي نفسی بیده لا یدخل قلبی رجل
الا یؤمن حتی یحکم لحد و لرسوله ثم قال ایها الناس من اذی عمی فقد اذانی فانما عم الرجل صنواییه
و در حدیث او ما شعرت یا ابن الخطاب ان عم الرجل صنواییه در بخارے مذکور است
و در باب حضرت عائشه صدیقایات نازل شد و ایداد او و توقف در تبریه او که موجب ایداد
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میشد تا کجا با رسا نید قال اللہ تعالی و لولا فضل اللہ علیکم و رحمته لم تسکم
فیما افترتم فیہ عذاب عظیم اذ تلقونه باستنکم و تقولون یا فواکم مالیس لکم به علم و تحسبونه نبیا و هو
عند اللہ عظیم و لولا اذ سمعتموه قلتم یا کیون لنا ان تکلم بهذا سبنا کما نذہبتان عظیم و حضرت شیخین
سوالی آنحضرت رحصلی اللہ علیہ وسلم مثل ام ایمن و اسامه توقیر زائد از وصف میگردند عن عمر انه
فرض لاسامه فی ثلاثه آلاف و خمسمائه و فرض بعبد اللہ بن عمر فی ثلثه آلاف فقال عبد اللہ
بن عمر لایه فضلت اسامه علی فواللہ ما سبقنی الی مشهد قال لان زیدا کان احب الی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم من ابیک و کان اسامه احب الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منک فاشترت
حب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی حی اخرجہ الترمذی و انمعنی موجب فضیلتی در نقص کر
نیباشد فکیف افضلیت باعتبار تشبه بانبیا و چنانکه محبت اهل بیت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
بابی است از ابواب شریعت محبت شیخین و سایر اهل سوابق و اهل فضل نیز بابی است از ابواب
شریعت کما ورد اهل انتم تارکولی صاحبی و قال اقتدوا بالذین من بعدی و انمعنی بدو وجه معلل
میگردد تعظیم اهل سوابق از مهاجرین و انصار و بر همین قاعده مخرج است حدیث انس

ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال آیۃ الایمان حب الانصار و آیۃ النفاق بغض الانصار متفق علیہ
 وعن البراء قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول للانصار لا یجہم الاموسن ولا یتعصم
 الامنافق فمن اجہم اجہم المدومن الغضم الغضہ المد متفق علیہ عن عبد اللہ بن مسعود قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المد المدنی اصحابی اللہ المدنی اصحابی لا تتخذوہم غرضا من بعدی
 فمن اجہم فاجہم ومن الغضم فبغض الغضم ومن آذاہم فقد آذانی ومن آذانی فقد آذی بالمد
 من آذی المد فیوشک ان یاخذہ اخرجہ الترمذی و تعظیم حملہ علم و تشبہین بابنیا از جہت صفات
 نبوت مثل شجین و ابن مسعود و علماء است و شواہد ایمنی بسیار است معہذا علماء و آریہ لا اسئلکم
 علیہ اجر الا المودۃ فی القربی مختلف اند عن طاوس عن ابن عباس رضی اللہ عنہما انه سئل عن
 قوله الا المودۃ فی القربی فقال سعید بن جبیر قرنی آل محمد فقال ابن عباس عجلت ان النبی صلی
 علیہ وسلم لم یکن یطن من قریش الا کان لہ فیہم قرابۃ فقال ^{علیہ السلام} الا ان تصلوا ما بینی و بینکم من القرابۃ
 اخرجہ البخاری و گویا سبب تخصیص مرضی درین احادیث باین کلمات مبارکات با وجود اشترک
 جمیع اہل بیت در آن است کہ مرضی شدید بود در امر الہی و انرا با شہد مدارات نمی آمیخت و در
 باب تستری و رقتہ یمن قیل و قالی بمیان آمدہ بود پس حکمت شرع تقاضا نمود کہ بفرید اہتمام
 حال او را مخصوص گردانند چنانکہ در تخصیص صلوة فجر و عشا بفرید اہتمام و اہمال آنرا علامت
 نفاق مقرر نمودن گفته اند و اللہ اعلم بالصواب قولہ و النصرۃ عطف است بر وجوب چنانکہ
 تقریر کتاب الرعین امام رازی کہ شہات طوسی از ہما بخا منقول است دلالت میکند و آن
 اشارہ است بنزول آیہ و ان تطاہر علیہ فان المد ہو مولاہ و جبیریل و صالح المؤمنین
 در باب مرضی باید دانست کہ نزول این آیہ در شان مرضی ممنوع است بلکہ در شان شجین
 نازل شدہ است و انمعنی یقل مستفیض از جمعی از فضلا اصحاب صحیح شدہ و سابق آیہ نیز بر این
 دلالت میکند چنانکہ واحدی بان اشارہ نمودہ است و نزول آن در باب مرضی یقل صحیح
 ثابت نشدہ عن ابی ہامرہ انہ قال فی قولہ تعالی فان المد ہو مولاہ و جبیریل و صالح المؤمنین

ابوبکر و عمر اترجہ اسحاکم و شواہد ان در اول مجتہ ذکر کردیم قال الواحدی قال عطاء عن ابن عباس
یرید ابابکر و عمر و قال ابن عباس قال حدثنی عمر قال لما اعتزل نبی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نسائه
وخلت علیہ وانا رى فی وجہہ الغضب فقلت یا رسول اللہ ما شق علیک من شان النساء
فان کنت تطلقن فان اللہ معک و ملائکته و جبرئیل و میکائیل وانا و ابوبکر و المؤمنون معک
وقلما تکلمت و احمد اللہ بکلام الارجوت ان یکون اللہ یصدق قولی الذی اقول و نزلت یہاں
وان تطاہر علیہ فان اللہ ہو مولاه و جبرئیل و صالح المؤمنین و الملائکة بعد ذلك ظہیر و اخرج البیضا
عن عبد اللہ بن مسعود عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قوله و صالح المؤمنین قال صالح المؤمنین ابوبکر
و عمر قال الواحدی معنی الآیة ان تعاد تماما علی ایذا النبی صلی اللہ علیہ وسلم فان ابوبکر و علی و اباہما
و لایتمک ہر ان معکما فانما ولیا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و علی التشریح اگر اثری ازین باب
ثابت شود تحقیق آنست کہ صالح المؤمنین جنس است ہر کہ از صالح مؤمنین باشد و ان جنس
داخل است اگر جمعی شیخین را ذکر کرده باشند و جمعی تفسیر را اشکال بہم نمیرسد زیرا کہ غرض ازین
ہر دو تفسیر و تصویر صورتہ صالح است نہ حصرد ہمہ ایشان رضوان اللہ علیہم و صالح المؤمنین
داخل اند بغیر شک و در نصرت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بذل کنندہ اموال و مہج بودہ جزاہم
اللہ خیر قولہ و مساواة الانبیاء باید دانست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در احادیث بسیار تشبہ
داده اند صحابہ را با انبیاء و مستقط ایشان درین تشبہ وجود وصفی است ازاوصاف مختصہ آن پیغمبر
چنانکہ ابو ذر را با حضرت عیسی تشبہ داده اند در زہد و حضرت صدیق را با حضرت عیسی در رفق با
خود و حضرت فاروق را با حضرت نوح در تشدید بر امت خود و ابو موسی را با حضرت داؤد بحسن صوت
عن عبد اللہ بن مسعود فی قصۃ مشاورة النبی صلی اللہ علیہ وسلم مع ابی بکر و عمر فی اساری بدر
قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما تقولون فی ہؤلاء ان مثل ہؤلاء کمثل اخوة لکم کالواہن
قبلہم قال نوح رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیارا و قال موسی ربنا اطس علی اموالہم و
اشد و علی قلوبہم الایہ و قال ابراہیم رب انہن اضللن کثیرا من الناس فمن تعنی فانه منی و ان

عصائی فایک غفور رحیم و قال عیسیٰ ان تعبدونم فانهم عبادک وان تعفروا لهم فانک انت الغفور الرحیم خیر حکم و عن
 ابی یحییٰ بن ابی اسحاق سلمیٰ قال لیس یا ابا سؤ قد اعطیت من امان من مزایر الی داود متفق علیہ عن ابی ذر قال قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اظلت سلیمان اظلت الخیر اولاد اقلت الخیر نسک لجزء صدق ولاد من ابی ذر شبیبی بن مریم یعنی الزید
 اخرجہ الترمذی لا یتعاب رو عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ابو ذر امی شبیبی بن مریم من زبده وردی من
 سره ان ینظر الی تواضع عیسیٰ بن مریم فلینظر الی ابی ذر اخرجہ ابو عمر باز فرود تر آمدند و تشبیه کردند
 قاری قرآنرا به بنی و بسیارے از احادیث دلالت میکند بر مضمون علماء امتی کا بنیاء بنی
 اسرائیل پس تشبیه بانبیاء دلالت میکند بر وجود فضیلتی و انیمعنی مشترک است در بسیاری
 از صحابہ نہ بر فضیلتی کہ ما در صدو بیان آیم قولہ و خبر الطیر عن انس قال کان عند النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم طیر فقال اللهم انی باحب خلقک الیک یا کل معسی ہذا الطیر فجاہ علی فاکل مع اخرجہ الترمذی
 باید دانست کہ در باب شخین نیز مثل این فضائل وارد شد و تجلی اللہ تعالیٰ لابی بکریا
 ولناس ماتت ما طلعت الشمس علی رجل خیر من عمر و تیر باید دانست کہ لفظ احب در حق
 بسیاری از صحابہ واقع شدہ است قطع معارضہ یکی از سہ وجہ میتواند شد یا این است کہ گوئیم
 حب چند نوع میباشد حب مردنسا خود را و گاہی احب خوانند و این حب را وہ کنند و حب مرد
 اولاد و اقارب خود را و حب مرد میثم را و حب مرد شیخ خود را و حب مرد مشارک خود را و فضل
 و جہی کہ در احادیث آمدہ بتامل و فکر میتوان بر یکی ازین معانی فرود آورد چنانکہ عائشہ صدیقہ
 گفت کان ابو بکر احب الناس الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثم عمر بعد از ان خود عائشہ صدیقہ
 گفت لو استخلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لاستخلف ابا بکر ثم عمر بعد از ان خود گفت عن جمیع
 بن عمیر قال دخلت مع عمی علی عائشہ فسألت اسی الناس کان احب الی رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم قالت فاطمہ فقیل من الرجال قالت زوجا اخرجہ الترمذی پس دانستہ شد کہ مراد از
 اجیتہ در حدیث اول حب تشبہ در فضائل است کہ مناط استخلاف میشود و در حدیث ثانی
 حب اولاد و اقارب یا نیست کہ گوئیم حب متعلق میشود بصفات محمودہ کہ بسبب آن

نزدیک خدا تعالی و رسول او محبوب و مرضی گردود و هر صفت را مقامی است از رضا و حب پس
 جائز است که یکی احب باشد بصفتی مثل صفت پهلوانی و مبارزت اعدا و دیگر احب باشد بصفت
 دیگر مثل عل و عقد خلافت یا آنست که احب بمعنی من الاحب باشد پس صفتی از محبوبین
 بر جان بر سایر محبوبین موصوف باشد واجب نقلی است که بازای هر فردی از این صفت
 میتوان اطلاق کرد قوله والمنزلة اشاره میکند بقصه تبوک عن سعد بن ابی وقاص قال قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم علی انت منی بمنزلة بارون من موسی الا انه لانی بعدی باید
 دانست که مدلول این حدیث نیست الا استخلاف مرتضی بر مدینه در غزوه تبوک و تشبیه
 داود این استخلاف با استخلاف موسی بارون را در وقت سفر خود بجانب طور و معنی بعدی
 اینجا غیر است چنانکه در آیه فمن یدیه من بعد الله گفته اند نه بعدتیه زمانی زیرا که حضرت بارون
 بعد حضرت موسی باقی ماند تا ایشانرا بعدتیه زمانیه ثابت بود و از حضرت مرتضی آنرا استقامت
 کنند پس حاصل اینست که حضرت موسی در ایام غیبت خود حضرت بارون را خلیفه ساخته بودند
 و حضرت بارون از اهل بیت حضرت موسی بودند و جامع بودند در نیابت نبوت و اصیبت
 در نبوت و حضرت مرتضی مثل حضرت بارون است در بودن از اهل بیت پیغمبر و دنیا
 نبوت بحسب احکام متعلقه بکومت مدینه نه در اصالت نبوت پس ازین حدیث فضیلت
 مرتضی مفهوم شد از جهت حاکم ساختن بر مدینه و استحقاق او حکومت را و تشبیه پیغمبری
 نه فضیلت بر زمین و چنان معلوم میشود که حضرت مرتضی اعانت آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 در شجاعت پهلوانی و مبارزت اعدا منصور و آسته بود و با عانتی که در نیابت میباشد اعتنا
 نمیکرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم که مرئی ظاهر و باطن است قصد فرمود که راهی نماید با عانت
 نیابت و شان آنرا در چشم مرتضی پس منعم گرداند پس ارشاد فرمود که این همان منصب است
 که حضرت بارون اعانت نمود حضرت موسی را و نا هیچ بهاد و لالت میکند بر نبعنی قصه
 مفصده عن ابن المسیب عن سعد بن ابی وقاص ان رسول الله صلی الله علیه وسلم حين خرج

بعدي احدهما اعظم من الآخر كتاب له حبل ممدود من السماء الى الارض وعشرتي اهل بيتي
ولن يفتتر قاحتى يرد على الحوض فانظروا كيف تخلفوني فيها اخرجني الله مني وعن بريده الاسمي
قال غزوت مع علي الى اليمن فزيت منه جفوة قدست على رسول الله صلى الله عليه وسلم
فذكرت عليا فتنقصة فزيت وجبر رسول الله صلى الله عليه وسلم تغيير فقال يا بريده است اولي
بالمؤمنين من انفسهم قلت بلى يا رسول الله فقال من كنت مولاه فعلي مولاه اخرجني الحاكم
وعن عمران بن حصين قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم جيشا واستعمل عليهم علي ابن
ابي طالب فمضى في السرية فاصاب جارية فانكروا عليه وتعاقدوا الرقبة من اصحاب رسول
الله صلى الله عليه وسلم فقالوا اذا تقيا رسول الله صلى الله عليه وسلم اخرجناه باصنع علي وكان
المسلمون انما رجوا من سفر بدار واور رسول الله صلى الله عليه وسلم فسلموا عليه ثم انصرفوا الى
رحالهم فلما قدست السرية سلموا علي النبي صلى الله عليه وسلم فقام احد الاربعه فقال يا رسول الله
الم تر الى علي بن ابي طالب صنع كذا وكذا فاعرض عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم قام
الثاني فقال مثل مقالته فاعرض عنه ثم قام اليه الثالث فقال مثل مقالته فاعرض عنه
ثم قام الرابع فقال مثل ما قالوا فاقبل اليه رسول الله صلى الله عليه وسلم والغضب يعرف
في وجهه فقال ما تريدون من علي ما تريدون من علي ما تريدون من علي ان عليا مني وانا
منه وهو ولي كل مؤمن من بعدي اخرجني الترمذي وعن البرقي قال بعث النبي صلى الله عليه
وسلم جيشين وامر علي احدهما علي ابن ابي طالب وعلي الاخر خالد بن الوليد وقال اذا كان
القتال فعلي قال فافتح علي حصنا فاخذ منه جارية فكتب معي خالد كتابا الى النبي صلى الله عليه
وسلم يشي به قال فقدست علي النبي صلى الله عليه وسلم فقرا الكتاب فتغير لونه ثم قال ما ترى في
رجل يحيا لرسول ويحبه الرسول قال قلت اعوذ بالله من غضب الله ومن غضب
رسوله وانا انما رسول فسكت اخرجني الترمذي پس قول ان حضرت صلى الله عليه وسلم ما ان تمسكتم
به لن تفصلوا محمول است بر محبت اهل بيت ومعنى لن يتغير قائم است كه تا وجوب عمل برقرآن

باقی است و جو ب محبت اهل بیت نیز باقی است و در آخرت چنانکه ثواب عمل بر قرآن خواهند یافت
 بر محبت اهل بیت نیز ثواب خواهند یافت و همین است عقیده اهل سنت احیانا الله تعالی علی
 محبت اهل بیت النبوی صلی الله علیه وسلم و اصحابه و اما تنا علی ذلک لفضلہ و منہ و آن مشایخ خطبه یوم
 الفتح است ان دمارکم و اموالکم و اعراضکم علیکم حرام کحرمتہ یومکم ہذا فی شہرکم ہذا فی بلدکم ہذا قولہ و
 انتفاء سبق کفرہ باید دانست کہ انتفاء سبق کفر اگر دلیل افضلیت باشد قرن متاخر از قرن صحابه
 بهتر باشد و لیس فلیس بلکه در حدیث آمده است الاسلام یحب ما قبلہ بلکه در حدیث آمده عن
 ابی ہریرۃ ان النبوی صلی الله علیه وسلم قال الناس تبع لقریش فی ہذا الشان مسلمہ تبع مسلم
 و کافر ہم تبع لکافر ہم الناس معاون خیار ہم فی اجمالیہ خیار ہم فی الاسلام اذا فقهوا تجدون
 من خیر الناس اشد الناس کراتہ لہذا الشان حتی یقع فیہ اخرجہ البخاری قولہ و لکثرة الانتفاع
 بہ باید دانست کہ فی الحقیقت کثرة انتفاع در اسلام شیخین واقع شده است زیرا کہ جمع قرآن
 و حمل ناس بر روایت حدیث و تنقیح مسائل شرعیہ و فتح عرب و عجم بر دست شیخین واقع شده
 و اکثر اہل اسلام مالکیان و حنفیان و شافعیان اند و اصل مذاہب ایشان مستند بہ مسائل
 اجماعیہ فاروق بخرد و مسائل چند بر آثار مرتضی اعتماد دارند و بر دست مرتضی فتح اسلام واقع
 شد و در هیچ فنی از فنون شرع اعتماد کلی بر آثار مرتضی بنظہور نیامد و بر دست ایشان خلافت
 منظم نگشت پس انتفاع است شیخین اعظم است از انتفاع ایشان بمرتضی بلکه مقرر است کہ
 بکثرت اتباع ثواب بتبعوع میرسد و اتباع شیخین اہل سنت اند کہ غالب و فاش در بلدان
 اسلام ایشان اند و از روایت حضرت مرتضی سه فرقه صالحہ برآمدند کہ هیچ تقصیر نکردند و بر ہم
 دین محمدی اگر حفظ او تعالی شامل حال این ملت نبودی از آنجملہ شیعیان ماسیہ کہ نزدیک ایشان
 قرآن نقل ثقات ثابت نیست زیرا کہ نقل صحابه و قرار سبوع پیش ایشان حجت نیست و روایت
 از ائمہ ایشان منقطع و همچنین احادیث مرفوعہ روایت ندارند و استفاضہ احادیث پیش ایشان
 متصور نیست و در حتم نبوت زند و پیش گرفته اند و زید یہ اکثر عقائد اسلامیه را کہ با حدیث

مفاتیح است از سب
 جہت نبوی
 نفع منی
 اسلام
 تابعین

ثابت شده منکرند و سبب جنگها و جهل باشند و اسما عملیه خود اخبث اند از همه بحقیقت مذہب
ایشان است کرون اسلام است و بدعات بشمار در عقیده و عمل اہل اسلام ازین سه فرقی
پیدا شده کہ تفصیل آن طویلی تمام میطلبد اگر چه حضرت مرتضی از لوث ایشان بری است و وبال
ایشان راجع نیست مگر ایشان لیکن ثواب ہم از جهت ایشان بحضرت مرتضی راجع نشد پس
بشخصین انتفاع بیشتر شد و انتفاع از ایشان غیر مشوب است بضرر و ثوابی کہ بشخصین راجع است
با اعتبار تابعان اکثر است از ثوابی کہ بحضرت مرتضی راجع شود پس شخصین افضل اند باعتبار کثرت
ثواب قولہ و تمیزہ بالکمالات النفسانیة و البدنیة و الخارجیة تفصیله علی مافی شرح المواقف ان
فصیلة المر علی غیرہ انما یکون بالامن الکمالات و قد اجتمع فی علی منها ما تفرق فی الصحابة و بحی
امور الاول العلم و علی اعلم الصحابة لانه کان فی غایة الذکار و احرص علی العلم و محمد صلی اللہ
علیہ وسلم اعلم الناس و احرصهم علی ارشاد و کان فی صغره فی حجرہ و فی کبرہ قنالا یدخل علیہ
کل وقت و ذلک الذی ذکرناه من صفاتہ و صفات معلمه تقیضی بلوغہ فی العلم کل مبلغ و اما
ابوبکر فانه وصل نجدتہ فی کبرہ و کان یصل الیہ فی الیوم مرۃ او مرتین و الثانی الزید شہتر
عن مع اتساع ابواب لدنیا علیہ ترک التعم و تخش فی الماکل و الملایس و لم یتفت الی الملاذ
حتی قال للدنیا طلقک ثلاثا الثالث الکرم قد اشتهر عنہ انه یؤثر المحابیب و المساکین علی نفسه
و کان ذلک عادة منہ حتی تصدق فی الصلوة بخاتمه و نزل فی شأنہ ما نزل علی مامر و تصدق
ایضاً فی لیالی صیامہ المنذورة بما کان فی قنوره و نزل فیہ و یطعمون الطعام علی حبة مسکینا
و تیما و اسیر و الرابع الشجاعة و تواتر کما فحتمہ للحرب لغار الابطال و قتل اکابر السجالیة حتی قال
علیہ السلام یوم الاحزاب لضربة علی خیر من عبادة الثقلمین و تواتر و قال یوم خیبر و غیرہ انما سر
حسن خلقه قد اشتهر ذلک منہ حتی نسب الی الدعایة و قد قال علیہ السلام حسن الخلق من الایمان
السادس من یدقوتہ حتی قلع باب خیبر بقوته و قال ما قلعنا باب خیبر بقوته جسمانیة بل بقوته
الہیة السابعة نسبه و قبر بہ من الرسول صلی اللہ علیہ وسلم نسبا و مصابرة و هو غیر خفی و عباس

۱۰
تبع مع اسم فاعل از کرون
اوج بعینه علی کرون
دشن تنہی و لازم
پرو و زید و حاجی
محتاجان است ۱۱

و آنکان عم النبی صلی اللہ علیہ وسلم لکن کان اقا عبد المدمن الاب و ابو طالب اخواه من الاب الام
 الثامن اختصاصه بمصاحبه فاطمة سيدة نساء العالمین و ولدین کا محسن و احسین و ہما سید شباب
 اہل الجنتہ مک اور ذوقی الحدیث ثم اولاد ہولاء ممن اتفق الانام علی فضلہم باید دانست کہ
 اصل سخن و مادہ اختلاف در مسئلہ تفضیل یہیں نکتہ شدہ است و حقیقت این مسئلہ نمیتوان
 فهمید الا بعد فحص از وجہی کہ مدار فضل کلی میشود نخست این نکتہ را بخاطر می باید آورد کہ فضل
 کلی در ہر صنعت جدا است و کسی کہ عاجز شد از آنکہ یقین کند کہ در روز مرہ علما مدار فضل کلی
 جمال صورت و کمال نسب و مانند آن نمیشود و الا ابو حنیفہ و شافعی و مالک و احمد نسبت احاد
 طلبہ علم افضل نمیشدند و در روز مرہ سپاہیان علم و خط حسن و قوت تالیف شعر مدار فضل کلی
 نمیشود و الا احاد ناس از رستم گوی مسابقت میر یزدند و در روز مرہ حدادان فر وسیت و سجا
 مدار فضل کلی نمیشود با او در مسائل علمیہ مباحثہ نمیتوان کرد زیرا کہ یا بلید محض است یا منکر بدیہیات
 است باز این نکتہ را بخاطر باید آورد کہ نزدیک تابعان انبیا صلوات اللہ علیہم بیچ فضیلتی بالاتر
 از تشبہ بانبیاء در کمالاتی کہ ایشانرا از جهت نبوت حاصل شدہ نیست و لهذا علما و اولیا و رواج
 دہندگان دین از جهت امر معروف و نہی منکر و جہاد اعدا افضل است آمدند از سپاہیان
 کہ بزور بازو زاید باشند بر ایشان بکشیری و از اصحاب اموال و محاسبان و امثال ایشان و نیز
 مقدمہ نیر بدیہی است منکر آن مکار است باز این نکتہ را بخاطر باید آورد کہ اخلاقی و اعمالی
 کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجهت نبوت آنرا بجد تمام اعتنا میکردند حیثیت و از جزئیات آن
 اخلاق بکلیات آن استعال میباید کرد و ما در مقدمہ رابعہ آنرا باقصی الغایۃ منقح ساختیم و در
 مقدمہ خامسہ بیان کردیم کہ کمال تشبہ با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ نفس شخصی پیدا
 شود کہ شبیہ بانفس پیغامبر از جهت قوت علمی و عملی بلکہ احق بجلالت آنست کہ قوت عملی
 او اکثر باشد از قوت علمی زیرا کہ اہل ملت را با علوم جدیدہ کہ غیر نبی آنرا کتساب کند از جهت
 استدلال یا از جهت تلقی از غیب اگر بالفرض واقع شود کار نیست کار ایشان با علوم پیغمبر

است فقط و احتیاج بقوت علمی بحجت حسن تعلیم بخصوص پیغمبر است یا استنباط احکام از وی یا تفصیل
 محمل وی یا ترجیح بعضی محتملات وی یا تحصیل اتفاق آراء بر آنچه حق است و مانند آن باز قوت
 عملی نفس ناطقه مصروف است بدو وجه وجهی که بان نظام مدینه درست کند و وجهی که بان انفاض
 فرماید ایلاف جماعت بر ملت حق و مانند آن باز بیان کردیم که پیغمبر چهار خصلت دارد و شبیه
 غیر او در آن چهار خصلت چیست باز تشبیه در بعثت که بمنزله جارش الهی بودن است چیست باز اعما
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم که در مدت نبوت خود آنرا به اعتنا تمام میکردند چیست پس چون انیمه
 مدار فضل کلی باشد باید دید که همه بیعت اجتماعی در کدام صحابی بیشتر یافته شده است فضل کلی
 که اصحاب شریعت بان اعتنا کنند پس این شخص اگر اصطلاح اهل شریعت و اصطلاح اهل
 حکمت عملیه که عوام ناس آنرا میشناسند جدا نمی فهمد این را باید فهماند و اگر اصطلاح اهل شریعت
 را بر بعضی این فضائل دون بعضی فرود آورده است سبب نکار بعضی چیست و اگر اصطلاحی
 دیگر میخواهد غیر اصطلاح شریعت نزاع نقلی است خارج از بحث شریعت و بعد از نیمه در رجحان
 مرضی بر شیخین درین صفات من جمیع جهات اشکال قائم است زیرا که علم شعبه ما بسیار
 وارد اگر علم مرضی در سرعت انتقال زیاد تر بود علم شیخین باعتبار تکلیف و نشست و ادون
 زیاد تر بود و اگر اخبار از حضرت مرضی منقول است از حضرت شیخین نیز مثل آن منقول است
 و شیخین را در زهد جاه رجحان است و بسط مال و تسلیم رعیت قول امیر را در زمان شیخین زیاد
 بود از زمان حضرت مرضی پس زهد شیخین اقوی و اکمل بوده است از زهد حضرت مرضی و کرم
 شیخین در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم از مال خاص خویش و بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 از بیت المال زیاد است اصناف مضاعفه از کرم حضرت مرضی چه در زمان آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم چه بعد از آن حضرت و اگر کسی را در اینجا شبهه باشد باید که حکایات حضرت شیخین و حضرت
 مرضی را استقران نماید و یکی را با دیگری بسجده تصدق بخاتم در صلوة و تصدق در لیالی صیام
 مندوره چنانکه ذکر میکنند ثابت نیست و اگر بالفرض ثابت شود آنرا بانفاقات حضرت

صدیق قبل از هجرت و بعد هجرت باید سنجید بلکه بر حمان مرتضی با این معنی تقوه نمیکند بان الا جاهلی
 که اصلا باخبار ایشان مطلع نباشد و اگر در شجاعت پهلوانی و قوت جسمانی حضرت مرتضی راجح
 بود در شجاعت ملوک و سیاست مدن شیخین ارجح بودند و این معنی بمنزله محسوس است نزدیک
 کسی که مطلع باشد بر اخبار همه ایشان و بیشیک در حسن خلقی که مفضی باطمینان خواطر و قطع
 منازعات گردد شیخین ارجح بودند از حضرت مرتضی فی الاستیعاب فی قصه عاتکه و تزوج
 عبدالعزیز بن ابی بکر بهائتم شهد عبدالطائف مع رسول الله صلی الله علیه و سلم فری بهم
 فاستنه بعد بالمدینة فقالت عاتکه ترثیه

<p>و بعد ابی بکر و ما کان قصصا علیک و لایفک جلدی اعبرا اگر و احمی فی السیاح و اصبرا الی الموت حتی یرک الریح احمر</p>	<p>رزیت بخیر الناس بعد نبیهم فایست و لایفک عینی سنجیده فلسد علیا من رای مثله فتمت اذا شرعت فیها الاسته فاضها</p>
---	---

فزوجها زید بن الخطاب علی اختلاف فی ذلک نقل عنها یوم الیما ته شهید اتم تزوجها عمر
 بن الخطاب فی ستمائتی عشرة من الهجرة فاولم علیها و دعا اصحاب رسول الله صلی الله علیه
 و سلم و فهم علی بن ابی طالب فقال له یا امیر المؤمنین و عنی اکلم عاتکه قال نعم فاخذ علی
 بجانب الخدر ثم قال یا عدتیه نفسها

<p>فایست لایفک عینی سریره</p>	<p>علیک و لایفک جلدی اصفرا</p>
-------------------------------	--------------------------------

فبکت فقال عمر ما دعاک الی هذا یا اباحسن کل النساء لیفعلن هذا خیر جبه ابو عمر و اگر حضرت عمر
 قریب قریبه بوجه اتم داشت قریب مدفن و قریب مبعث و قریب در دخول جنبت و مانند
 آن وجه امتیاز شیخین شده است و اگر حضرت مرتضی زوجه مثل حضرت فاطمه رضی الله
 عنها داشت حضرت صدیق دختر ی داشت مثل عاتکه که ده آیه از قرآن در براره او
 نازل شد و ربع علم از وی روایت کردند و شرف اختصاص زوجیه بنی صلی الله علیه و سلم

اینجا منسوب به زوج فاطمه
 است یعنی سوره یسین
 اینها است و اگر ترثیه
 مولا تقضی است از ک
 باشد حکم کردن و بیجا
 ما بود و تحقیق نتواند
 بهیچ تنگی رسنی
 خدا یکی است از انان
 سبکی کیست که جوانی را
 دیو باشد که زاده حلال
 و حاجت کشنده و حکم کننده
 در روز قتل باشد
 شرم منی در آب در آن
 بنام منی بجانب منی است
 و می تواند که عیب بیاورد
 بود و سینه حج سنان و فاض
 از فاض است یعنی باب
 در آن و سنی
 بیگانه صوابا بهر سینه
 و فاض او تا کس و آن بیگانه
 من فوضت آنکه من را
 از دست یعنی از کس
 خون

فی الدنیا و الآخرة یافته و فاروق دختری داشت مثل حفصه که حبیب بن ابراهیم و قوامه در شان
 او فرموده و اگر در اولاد حضرت مرتضی اختیار اعلام پیدا شده اند غیر ایشان نیز پیدا شده اند که مصدر
 اضلال عالم گشته و انتشار اسماعیلیه و زیدیه و امامیه بوده در تاریخ قریب صد علوی را توان
 یافت که خروج کرده عالمی را بپادشاه انداخته خود نیز بپادشاه رفتند و از اولاد شیخین بیچکس پیدا
 نشد الا امه هدی مثل عبدالمدین عمر و حضرت عائشه و سالم و قاسم و عبیدالمدین عمر عمری
 و غیر ایشان و بعد از آن امه طریقه مانند شیخ شهاب الدین سهروردی و اصحاب تصنیف مانند
 امام رازی و صاحب مشکوٰۃ و غیر ایشان و جماعات بسیار بسبب ایشان مهتدی شدند دنیا
 عوام لالئناس و لاعلیم و بیچکس از ایشان خروج نکرد و سبب تقابل مسلمین نگشت و بعد
 ازین همه میگوئیم اگر بودن شخصی ناشمی الابوین در فصل کلی تاثیر داشته باشد با مبارزه و
 مکافحه اقران یا کثرت اولاد از صلب شخصی موثر باشد می باید که حضرت مرتضی افضل باشند
 از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم و اگر گویند این فضائل را در جنب نبوت تاثیر نیست
 و تاثیر آن را در مادون نبی است گوئیم این فضائل را چنانکه در جنب نبوت تاثیر نیست چنان
 تاثیر نیست در جنب تشبه با نبی در کمالاتی که از جهت نبوت صادر شده اند و تاثیر این
 فضائل در مادون نبی و مادون تشبهین با نبی ظاهر می شود و بعد از نیمه جمیع آنچه متاخرتر
 معجزه بطن نموده اند چنانکه امام رازی در کتاب ربیعین از ایشان نقل کرده و نصیر طوسی آنرا
 اختصار نموده به جمع ما است در افضلیت حضرت مرتضی بر جمعی که در ایام خلافت او بودند و
 باصل این معتبریم و ثبوت آن تمسکیم در محل خود نسبت شیخین نیست آنچه درین دراق
 از جواب شبهات نصیر طوسی و معتزله میسر شد و لاجول و لاقوة الا بالله سوال اگر گوی که ملازمت
 در استخلاف و افضلیت که در صدر بحث ذکر کرده مسلم نیست زیرا که ممکن است که حضرت
 مرتضی افضل باشد فی نفسه با چون آباء و اخوان و عشائر قریش را در غزوات آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم گشته بود و بر حق دعوت مینمود و آنرا با مدارات نمی آمیخت و در امضا حدود استیجال

بکار میرود عوام از تسلیم حکم او با میگردند و بالطبع متنفر میبودند پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم که طبیب
 نفوس بودند باین سبب غیر او را در استخلاف بروی مقدم ساختند چنانکه مثلاً طبیب میداند که ایارجات
 در تنقیه و باغ ابلغ است لیکن چون مریض را می بیند که دوا را بشع را بخلق نمیتواند کشید آنرا میگذارد و
 عدول میکند بمعاصین دیگر که در باب تنقیه و باغ مفضول باشند بکثیری از ایارجات یا میداند که
 فصد الفع اشیا است در علاج امراض و مویه لیکن ضعف مریض می بیند و از آن در میگذرد و بسو
 بعضی اشربه و همچنین در طوائف عرب و عجم اولاد ملوک را که مفضول میباشند در بسیاری از فضائل
 بادشاه میسازند چون میداند که رعیت قبول افضل نخواهند کرد الا بعد تشویشات بسیار جواب
 گوئیم و جوه ملازمت ذکر کردیم از آنجمله است که در وقت اراده اصلاح عالم و توافق اصلاح او ببعث
 پیغامبر لازم است استخلاف تشبه به پیغامبر زیرا که استخلاف مفضول با اعتبار تشبه به پیغامبر از
 جهت صفات پیغامبری با اراده این اصلاح سفه و ظلم است و چون قبح از خدا تعالی مسلوب است
 و ظلم از پیغامبر و تقنی لازم آمد که استخلاف مفضول مسلوب و تقنی باشد قوله چون ابا و اخوان
 انم باید دانست که اگر قتل ابا و اخوان قریش فقط سبب تنفر طبلع قریش بودی میبایست که فرشت
 از آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیاد از حضرت مرتضی متنفر میشدند زیرا که هر کسی را که مرتضی کشت و هر
 کسی را که غیر حضرت مرتضی از مهاجرین و انصار کشتند قتل همه منسوب است با آنحضرت صلی الله علیه
 وسلم پیش همه دانی و افاضی ظاهر بود که نشان این مقالات آنحضرت است صلی الله علیه وسلم
 و با وجود انیمه با آنحضرت کمال اعتقاد و انقیاد داشتند و امر ایشان موقوف شد اشد ایتلاف
 قال الله تعالی و اذکر و النعمه الله علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم فاصبحتم نعمة اخوانا و قال هو انذ
 ایدک نبصره و بالمؤمنین و الف بین قلوبهم و انفق ما فی الارض جمیعاً ما الفت بین قلوبهم و لكن
 الف بینهم انه عزیز حکیم بلکه علت نمیتواند شد مگر وجود این سبب با عدم تالیف بر وفق تالیف
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم با قریش و سایر قبائل مقالات
 عظیمه در میان آورد و صورت مخالفت نهایت خود رسید و نفرت طالع کفار بغایت متحقق شد

چنانکه در احادیث بسیار معلوم میشود اما هم این متنفران بجز روانکه در نظر مبارک آنحضرت صلی الله علیه و سلم آمدند و بقوت تالیف و جمیع که از نفس نفیس آنحضرت صلی الله علیه و سلم جوش میزد و شمول شدند اینهمه تنفر از هم پاشید و محبت و اذعان و تسلیم بجای آن نشست عن عائشه قالت جارت هند بنت عتبة فقالت یا رسول الله ما کان علی ظهر الارض من اهل جناب احب الی ان ینزلوا من اهل جنابک ثم ما اصبح الیوم علی ظهر الارض اهل جناب احب الی ان یعزوا من اهل جنابک اخرجہ البخاری و فی قصه ثامته بن اثال فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم اطلقوا ثامته فانطلق الی نخل قریب من المسجد فانقلبت ثم دخل المسجد فقال اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله یا محمد و الله ما کان علی وجه الارض وجه الغضب الی من وجهک فقد اصبح وجهک احب لوجه کلها الی و الله ما کان من دین الغضب الی من دینک فاصبح دینک احب لدین کلها الی و الله ما کان من بلد الغضب الی من بلدک فاصبح بلدک احب لبلد کلها الی اخرجہ مسلم و قال عمرو بن العاص صین احضرتنی کنت علی ثلثه اطباء و لیس منها طبیق الا عرفت نفسی فیها کنت اول شیء کافر و کنت اشد الناس علی رسول الله صلی الله علیه و سلم فلومت یومئذ لوجبت لی النار فلما بایعت رسول الله صلی الله علیه و سلم کنت اشد الناس حیار منہ فمالمات یعنی من رسول الله صلی الله علیه و سلم فلومت یومئذ تعال الناس فیها عمرو اسلم و کان علی خیر و مات علی خیر احواله فرجی له اخبثه ثم تلبست بعد ذلک بالسلطان و اشیاء فلا ادری اعلی ام لی اخرجہ ابو عمر فی الاستیعاب و انیمعنی نه در یک حدیث مروی شده بلکه قصص بسیار بر آن دلالت میکنند و این رکنی است عظیم از ارکان نبوت و نمودی ازین خصالت در شیخین یافته شد که همه در خلافت ایشان مو تلف شد و نزاع از میان ایشان برخاست نه در حضرت مرتضی که فتح باب اختلاف و تنازع در زمان خلافت ایشان زیاده از حد واقع شد و انیمعنی یکی از وجوه تفضیل شیخین است بر حضرت مرتضی بلکه اگر کسی را دیده حق شناس باشد بداند که تنفر قریش از شیخین بیشتر بود از تنفر ایشان از حضرت مرتضی در وقت خلافت حضرت صدیق ابوسفیان پیش حضرت مرتضی آمد و گفت ای بنی هاشم چرا رضی شدید بانکه خلافت در اقل قریش ازل

ایشان باشدالی اخراقصه و چون حضرت صدیق بخلافت فاروق وصیت نمود گفتند که عمر غلط و قضا طه
 وار و چون خلیفه شود افظ و اعظ خواهد بود در حدیث صحیح آمده در شان فاروق ترک الحق و مال من صدق
 با وجود اینکه بقوت تالیفی که خدا تعالی در نفوس ایشان ودیعت نهاده بود انتم نفرت ستلاشی شد
 و محبتها مکان آن نفرتها در خواطر ایشان نشست و کلمه همه متفق شد بر صدق و اسلام و جهاد
 اگر بادشهر بر در پیرزن بیاید تو اینجوا چه سبک کن + قوله بمر احق دعوت می نمود باید دانست که
 اصل شریعت دفع حرج است و طلب عزیمت از اقویا و طلب رخصت از ضعیفا چنانکه در زمان
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم و زمان شیخین واقع شد پس مراحقی که زیاده از سنت آنحضرت است صلی
 علیه و سلم مناط فضیلت بلکه فضیلت نمیتواند شد و مراحقی که سنت آنحضرت صلی الله علیه و سلم است
 سبب تشکیک کلمه و اختلاف قلوب نمیکرد و اینقدر باید دانست که انبیا مبعوث نشده اند مگر
 بجهت اصلاح نفوس عامه که بمقتضای قوت شهویه و غضبیه کار میکنند اگر این مردمان منذب
 میبودند و میرانافات نفس شده احتیاج به بعث انبیاء نمی بود پس مدارات با این نفوس در
 اصل نبوت داخل است و همچنین در تشبه با نبیا علیهم السلام از جهت امور که نشاء آن نبوت است
 با همین مردمان بیاید ساخت چه توان کرد مردمان این اند بلکه اگر کسی تامل ببلنج بکام
 برود بداند که غزل والی شام که از حضرت مر ترضی واقع شد سبب اختلاف قوم گشت و صرف خلافت
 از نبی ما شرم و انصار که در او اهل خلافت حضرت صدیق بنظهور آمد سبب اختلاف نگردد و غزل خالد
 در عین معرکه با وجود عزتی و شوکتی که داشت در خلافت حضرت فاروق سبب اختلاف دعوت
 تشد و موجب این فرق نیست الا تا نید آئی که بحسب حقیقت و قوت تالیف و جمع که از نفوس
 ایشان نواره صفت جوش میزد بحسب صورت قوله طیب میدانند که ایارجات انخ باید دانست
 که درین مثال جوری واقع شده تفصیلات آنکه اگر دوائی با مزاج اکثر افراد نبی آدم موافق افتد
 و با مزاج قلیلی مخالف میتوان گفت که فصل کلی این دوار است و آنرا انفع میتوان نامید و اگر
 با مزاج اکثر افراد موافقت نکند و با مزاج قلیلی موافقت کند او را فصل کلی نمیتوان دلو و با نفع

و از مالیه استغنی
 در آن حال که
 سعادت داریاد
 بیست و هفت
 نمی بندید
 مجازات که
 اور که
 او را

نتوان تعبیر کرد بلکه استعمال صحیح درین باب آنست که گویند فلان خاصیت درین دو اقوی است
 اما بجهت مانعی در بدن انسان استعمال نتوان کرد همچنین در صورت ضعف قوت تالیف و جمع
 بسبب اکثر افزونی آدم و به نسبت حل و عقد امور خلافت نتوان گفت که فضل کلی موجود است
 و بسبب مانعی استخلاف متحقق نشد قوله در طوائف عرب و عجم اولاد ملوک را که مفضول باشند از
 باید دانست که درین مثال نیز جوری واقع شده بیانش آنست که بردانندگان تاریخ پوشیده
 نیست که آل قصی رئیس قریش بودند در جاهلیت و چون آنحضرت صلی الله علیه و سلم از میان ایشان
 پیدا شد ریاست ایشان دو بالا گشت خصوصاً حضرت مرتضی که قرابت قریبه داشت با آنحضرت
 صلی الله علیه و سلم در بادی رای چنان مفهوم میشد که خلافت او با طینان نفوس و قبول طبایع
 و عدم تشویش اقرب باشد پس از این معنی که اقرب بود بر رسم و عادت و ادعی بود بتالیف ناس عدول
 نکردند شخین الا از جهت امری مهمی که در برابر آن این وجوه را تا شیری نیست پس سائل گمان
 میکند که قصه طوائف عرب و عجم شاید دعوی او است و بحقیقت این قصه شاید صدق است بر
 تفصیل شخین اگر منصفی در مگرد البته بفهمد که شخین را باعتبار نسب و قوت بطنی که ایشان از آن
 بودند رجحانی متحقق نبود و نه در هیچ خصیلتی که اهل رسم و عادت بان اعتنا میکنند بلکه اختیار شخین
 برای خلافت در نص آنحضرت صلی الله علیه و سلم اولاً و در اجتهاد صحابه ثانیاً و ظهور رجحان ایشان
 در امضای امور خلافت با حسن وجه ثانیاً مبتنی بر هیچ رسم و عادت که از بان اهل رسم ادراک
 آن کنند نیست بلکه بروفق حکمت الهیه است چنانکه در قصه طاوت آمده و قال لهم نبیهم ان الله قد
 بعث لکم طاوت ملکاً قالوا انی یکون له الملك علینا ونحن احق بالملک منه ولم یأت سعة من
 المال قال ان الله اصطفاه علیکم و زاده بسطة فی العلم و الجسم و الله یؤتی ملک من یشاء و الله
 واسع علیم باجملاً ازین تحقیق که نوشتیم معلوم شد که حاصل کلام این سائل بعد تنقیح و تهذیب
 طلب دلیل ملازم است در میان استخلاف کذا و کذا و افضلیت و آن خود امری است مبهر
 بوجه بسیار و اگر تسلیم این نمیکند بگوئیم و بشنویم و ایراد مانعی از استخلاف در نظر او قاج در

افضلیت نیست و نشان این غلط عدم امکان است در تحقیق افضلیتی که با در صد و آیم پس نمود این
سائل اعتراف میکند بعد از آنکه از آنچه که نمیداند سوال اگر گوی که نصرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم
و اعلاء کلمة الله و جهاد عرب و عجم و جمع قرآن و فتح بلدان و نشر دین و امانت مسلمین را بنیاد فضل کلی
دانسته شخین را افضل گفته و بر نمیخیزد و در میشود و وجه بسیار از اشکالات کی آنکه اشاعره در کتب خود
مثل شرح مواقف و شرح عقاید افضلیت باعتبار کثرت ثواب تقریر کرده اند پس وجه افضلیت
غیر آن ثابت کردن خرق اتفاق ایشان باشد دوم آنکه اگر وجه فضل این امور باشند باید که سعاد
و سائر ملوک که فتح بلدان بر دست ایشان واقع شد افضل باشند از حضرت مرفی و آن مخالف اجام
است سوم آنکه مشابته درین امور عارضیه است با پیغمبران با وجود این مشابته ذاتیه هم باید
تا افضلیت حاصل شود زیرا که در حدیث آمده است ان الله یؤید الدین بالرجل الفاجر پس امر
که از فاجران هم می آید چگونه سبب افضلیت باشد چهارم آنکه بسیار پیغمبران بودند که بجز یک کس
با ایشان ایمان نیاوردند پس معلوم شد که نشر دین لازم نبوت نیست و مدار تشبه با نبیا فتح بلدان
و جمع قرآن نمیتواند بود و اگر تشبه با پیغمبر صلی الله علیه و سلم بخصوصه اراده کرده است بگویم که تشبه
آن انبیا که جمیع کثیر با ایشان نگر و دیدند حضرت پیغمبر ما تم بود از تشبه غیر انبیا پس تشبه به پیغمبر
چیزی دیگری باید غیر فتح بلدان و نشر دین پنجم آنکه اگر فتح بلدان و نشر دین مبدء افضلیت باشد
باید که فاروق افضل باشد از صدیق و آن باطل است باجماع ششم آنکه اگر نشر دین و فتح
بلدان و جهاد اعدا در زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم اراده کرده است حضرت مرفی اکثر بود در جهاد
چنانکه در بدر و احد و احزاب و خیبر واقع شد و اگر بعد آنحضرت صلی الله علیه و سلم اراده کرده است آن خود
در زمان وفات آنحضرت صلی الله علیه و سلم مستحق نبود لاجرا افضلیتی می باید که اتفاق صحابه
بر صدیق معلل بان تواند شد جواب گویم سبب این شبهات عدم احاطه است بچوانب کلام مانده تنها
اعلاء کلمة الله و جهاد عرب و عجم و فتح بلدان و جمع قرآن را مبدء افضل کلی نهاده ایم بلکه آن یک شبهه است
متمم و در شعبه های بسیار که آنهمه سبب اصل راجع میشوند کی تشبه بذات پیغمبر در جز علمی و عملی که منضم
مستور

بودن و موافقت رای با وحی حسن سیاست مدنی و افاضت الفت و اجتماع بر کلمه حق از شعبه بلای
 اوست دوم اعانت پیغامبر در تحمل اعباد دعوت ببدل اسوال و مہج و مشاوره و جہاد سوم
 نیابت پیغامبر با تمام اموری کہ خدا تعالی پیغامبر را صلی اللہ علیہ وسلم برای آن مبعوث فرستاد
 بود و وعدہ دادہ و حکمت الہی اقتضای نقل آنحضرت کرد صلی اللہ علیہ وسلم بلا اعلیٰ پیش از وجود
 قولہ اشاعرہ در کتب خود افضلیت را باعتبار کثرت ثواب اثبات کردہ اند باید دانست اشاعرہ
 دو صنف اند صنفی اہل حدیث و صنفی اہل کلام مثل امام رازی و قاضی بیضاوی و قاضی عیاض
 انچہ ما درین رسالہ مذکور کردہ ایم اصل آن ما خود است از مجموع کلام محدثین و متکلمین ہر چند ہر
 و مناظرہ و مباحثہ اختراع کردہ باشیم استدلال بقول اللہ تعالی و عد اللہ الذین امنوا منکم و
 عملوا الصالحات لیستخلفنہم الایۃ امام رازی در ربیعین آورده است و منامات و نص و اشارہ محمد
 در کتب اصول ذکر کردہ اند و انواع فضائل شیعین در کتب حدیث مبسوط است و تکلیفین نیز بعضی
 آنها استدلال کردہ مثل اقد و ابالذین من بعدی و امام رازی باجماع استدلال کردہ و محدثین
 نیز حکایت آن مبسوطاً نقل کردہ اند و اصل اعانت را امام رازی تقریر کردہ است فی جواب
 قولہم ان علیاً کان اکثر جہاد اہیث قال الجہاد علی اقسام منها جہاد مع النفس و منها جہاد
 مع العدو باحجۃ و اجواب عنہا و منها جہاد مع العدو بالسیف و السان اما الجہاد مع النفس فلما سلم
 ان علیاً کان اقوی فیہ من ابی بکر و اما الجہاد مع العدو باحجۃ و الدعوة الی اللہ فان کان امر ابی بکر
 فیہ اتم و الدلیل علیہ من وجہ الاول انہ لما سلم ابو بکر اشتغل فی تلک الایام بالدعوة الی اللہ
 تعالی فدعا الی اللہ عثمان و طلحہ و الزبیر و سعد بن ابی وقاص و عثمان بن مظعون و ہولاء ہم
 اکابر الصحابہ و جاز بہم الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی اسلموا علی یدہ و حصل بسبب تلک
 للاسلام قوۃ عظیمہ فحصل بسبب اسلام ابی بکر ہذہ القوۃ العظیمۃ اما علی فجدین اسلم لم یصل اسلام
 سبباً للاسلام غیرہ و من المعلوم ان ہذہ الطاعۃ عمالاً لایزیرہا شی من الطاعات الثانی ان ابی بکر
 لما سلم کان ابدانی منازعۃ الکفار و فی المناظرۃ معہم و بقی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثلاثہ عشر

ستمه مکتہ ثم انتقل الی المدینہ وبقی ہناک ستمہ آخری ثم نزلت آیتہ القتال و ابو بکر فی تکلم المذق
 الطویلۃ فی مکتہ والمدینہ فی الدین غیر دین الذین خالفوه و متابعتہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 واما علی فانہ فی ذلک الوقت کان صغیر السن ما کان یخالط القوم ثم ان بعد نزول آیتہ القتال
 اشتغل علی بقتال الکفار فثبت ان ابتداء الجہاد کان لابی بکر و آخرہ لعلی واصل تشبہ بذات
 پیغامبر در جزا علمی و عملی محدثین ذکر کردہ اند و در فضائل شیخین مذکور و احدیثا لو کان بعد نبی لکان
 عمر و قد کان فیما قبلکم من الامم محدثون فان یکین من امتی احد فہم الی غیر ذلک واصل نیابت تقریر
 کردن در اخلاق شیخین و سیرت ایشان و فتح بلدان و جمع قرآن و غیر آن در کتب سیر مذکور است
 قول ایشان کہ افضلیت در ثواب است اجمال انہم خصالی است کہ بیان آن کردیم زیر کہ زیاد
 در ثواب یا بسبب کمال نفس است چنانکہ ابن عباس ذکر کردہ است فی شرح السنۃ یا باعتبار شمول
 رحمت الہی بودن چنانکہ اہل سوابق از مهاجرین و انصار بودند یا بسبب آنکہ اسلام متاخران
 مستفیع است بر اسلام متقدمان و در حدیث آید است الدال علی الخیر کفا علیہ پس شیخین جامع بود
 و دین سہ افضلیت و آنچه ذکر کردیم تفصیل و تنقیح وجوہ اکثریت ثواب است قولہ اگر وجہ فضل این
 امور باشد ملوک دیگر افضل باشند از حضرت مرتضی باید دانست کہ بون بائن است در مجاہداتی
 کہ در زمان شیخین واقع شد و مجاہداتی کہ بعد از مرتضی واقع شد بیان آن آنست کہ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بیشتر شدند بفتح بلاد کسری و قیصر و کسری بیض و احمر و آن یکی از امور بود کہ بعثت آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم بہمت آن واقع شد لیکن عروج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ببلار اعلی پیش از
 تمام آن مقدر گشت و اہم ہمت پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آن بود کہ آن سوع و ظاہر گردد
 پس شیخین را بہمت آن خلیفہ ساختند و شیخین نیز انیمعنی را دانستند و ارادہ الہیہ چنانکہ در نفس
 انقیس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تاثیر نمودہ قوی علمیہ عملیہ را برنگار و باد در حرکت آورده بود
 و عالم اثر پذیر آن ارادہ گشت همچنان بواسطہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و نفس شیخین ظهور نمودہ
 تاثیر عجیبی احداث فرمود و باد فیوض و فتوح را در حرکت آورد و عالم ساعت بساعت اثر پذیر آن فیوض

گشت بوجهی که هر دو کی و غیبی بشناسد که تا نید غیبی است خارج از امور عادیه ازین جهت این مسأله
جمیله مناقب شیخین گشتند نفوس غیر ایشان آن بودند که ان السید منطلق علی لسان عمر ماسلک عمر
فجا الاسلک الشیطان فجا غیره و قال علی ما کن بعد ان السکینه منطلق علی لسان عمر و عنایت الهی
در تربیت ملت مصطفویه این بود لهذا امری که در هیچ تاریخ واقع نشده بود درین عصر بطور سید
که در عرصه بست سال اقالیم شام و تحت تصرف اسلام آمدند اما ملوک دیگر پس حال ایشان
مثل حال سنگ و چوب است که از دست ایشان کاری سرانجام میدهند. نفوس ایشان
از فضیلت عاریست و بسیار است که به نیت نفسانیت جنگ کنند هر چند منقضی بخیر هم باشد
و اگر منصفی در فتوح خلفای ثلثه و فتوح غیر ایشان تامل کند فرق عظیم در آن نماید بوجهی که
آنکه اقالیمی که در زمان خلفا مفتوح شد همه منفرد گشتند برای اسلام و شاعر اسلام با کمال وجه
در آن ظهور نمود بخلاف اقالیمی که من بعد مفتوح شد مثل ترکستان و هند و فرنگ و حبشه که برای
اسلام منفرد گشتند و شاعر اسلام در اینجا کامیابی ظهور نمود و دوم آنکه فتوحات خلفا با وجود
کثرت آن در زمان قلیل واقع شد و فتوحات جمعی که من بعد بودند با وجود قلت آن دراز منته
متفاوته صورت گرفت سوم آنکه فتوح خلفا بوجهی واقع شد که بقانون شرع راست آید در مثل
تقسیم غنائم و وضع خراج و اخذ جزیه بخلاف فتوح ملوکی که من بعد پیدا شدند چهارم آنکه در زمان
انحضرت صلی الله علیه وسلم وجه ارض جمع بود در تصرف دو پادشاه کسره و قیصر و ملوک نواحی ایشان
را باج میدادند پس کسره این دو پادشاه بحقیقت فتح جمیع ارض است اگر چه صورت فتح دفعه بعد
دفعه متحقق شده باشد کسی که بر تاریخ اکاسره و قیصره مطلع باشد و فتوح اسلام را دانسته
باشد در نجاتشک نمیتواند کرد پس این وجه و مانند آن دلالت میکند بر آنکه تا نید غیبی که در زمان
خلفا بود در زمان ملوک ظاهر نشد و نه عشر عشیر آن مهند بر پادشاهی مسلمانی که سبب رواج
اسلام گشته است به نیت صحیح خیرات بسیار در جریده اعمال او ثابت است نبص شریعت و آن
فضیلتی عظیم است هر چند نسبت فضائل شیخین ظهوری نداشته باشد قول و این مشابهت

قربت نبوت با فضیلت چه رسد و در شریعت ما اعظم قربات است و مدار فضیلت گشته چنانکه
 آیه لایستوی منکم من انفق من قبل الفتح وقاتل اولئک اکبر درجه من الذین انفقوا من بعد
 قالوا بران دلالت میکند پس در قول اول لازم نبوت نیست پس مدار فضیلت نباشد اگر مدار
 لازم اصل صفت نبوت داشته است تفریح مدار فضیلت نبوت بران باطل است یا همین آیه کریمه
 و اگر مدار مقتضای نبوت حضرت پیغمبر ما و آنچه از جهت پیغامبری آنرا بجا آوردند از جهت
 بشریت و نه از جهت قریشیت و مانند آن داشته است قضیه قائمه بآنکه فتح بلدان لازم نبوت
 نیست باطل است بلکه مقتضای نبوت آنحضرت است صلی الله علیه و سلم و از همین جهت بجا
 آورده اند قوله باید که فاروق افضل باشد از صدیق باید دانست چنانکه آنحضرت صلی الله
 تسبب نمودند در امور جهاد و نشر دین و شیخین آنرا با تمام رسانیدند آنهمه اجمال بود و اینهمه تفصیل
 همچنین صدیق تسبب نمود درین امور پس خلیفه ساخت فاروق را و ابتدا فتح شام و عراق
 نمود و تمام این امور بر دست فاروق واقع شد بحال فاروق نسبت صدیق مثل حال
 صدیق است با آنحضرت صلی الله علیه و سلم قوله نشر دین آنرا باید دانست که نشر دین از شیخین
 در وقت واقع شد در وقت آنحضرت صلی الله علیه و سلم از ابتدا نبوت تا آخر وفات آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم چنانکه بسوفا تقریر بدان کردیم و آنهمه معلوم بود نزدیک صحابه و احادیث و آیات بسیار بران
 دلالت میکند و مبارزه اقران نوعی است از نشر دین و اصل آن در شیخین موجود است و حضرت
 مرتضی زائد است دران صفت و نوع دیگر اتفاق است و شیخین متقدمانند بان صفت و نوع سوم
 رای و مشاوره است و آنمخنی در شیخین فقط موجود است مصرعه الای قبل شجاعة الشجعان
 دیگر در وقت خلافت نبوت و آن امر است مخصوص شیخین در زمان حضرت مرتضی فتح شهری
 واقع نشد و امری ظاهر که بان نصر مسلمین و کتبت مشرکین تحقق شود صورت نگرفت و آنکه میگفتند
 فضیلت باید که بوجبی واقع شود که بنمای اتفاق صحابه باشد منع نمیتواند شد زیرا که حق تعالی
 اجمالا و تفصیلا پیغامبر خود را بان مطلع ساخته بود و از آنحضرت صلی الله علیه و سلم صحابه آنرا تلقی کردند

دو استند که کارها عجیب مقدر شده است که بر دست شیخین واقع خواهد شد و از همین جهت افضل است
 بودند چنانکه عبدالممد بن عمر گفته است که اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم خیر اصحابه فنقول ابو بکر ثم
 عمر ثم عثمان و این بحث اصلاً محل تعجب نیست چون حدیث وزن و تعلق بعض ایشان بعض غیرین
 در مجلس آنحضرت صلی الله علیه وسلم مذکور شد و آنحضرت صلی الله علیه وسلم آنرا تصدیق کردند و خود چندین
 رویداد در باب شیخین دیدند و اصحاب را خبر دادند بعد استماع این احادیث صحابه چه را توقف کنند در آنکه امور
 عظیمه از ایشان واقع شدنی است و ایشان را در امت شانی عظیم بودنی است پس بنا بر همان معلوما
 ت حق خود صدیق را برای خلافت اختیار کردند و خلافت او نتیجه ثمرات خیر شد سوال اگر گوی که با اختیار
 کردن صدیق بجهت امامت صلوة بر سایر حاضرین استدلال کرده بر افضلیت او و احتمال که حضرت
 مرتضی در آن مجمع نباشد تا افضلیت نسبت او متحقق شود و احتمال که اختیار او در امامت بجهت سن او
 یا سبب تالیف امر جماعت و مانند آن باشد نه از جهت فضل کلی که بحث ما در آن است و امکان
 دارد که در حدیث سید اکهول اهل البجته عام مخصص باشد مرتضی و در حدیث انک یا ابابکر اول من یرث
 من امتی مراد غیر اهل بیت باشند یا غیر حضرت مرتضی بخصوصه و در قول مرتضی خیر نزهة الامم ابو بکر ثم
 عمر مراد غیر مرتضی باشند زیرا که مرتضی بمنزله ذات آنحضرت بود صلی الله علیه وسلم و هر چند لفظ امامت
 بحسب حقیقت شامل حضرت مرتضی است اما چون بمرید فضیلت مخصوص است میتوان تخصیص
 کرد چنانکه در بسیاری از مواضع استعمال فرود قوی را در عموماً داخل نمیکند جواب گوئیم از قصه
 امامت استدلال نکرده ایم بر افضلیت بلا واسطه بلکه ازین قصه فقهای صحابه مثل حضرت فاروق
 و حضرت مرتضی و ابو عبیده و ابن مسعود و جمعی غیر از انصار استدلال کردند بجلالت و استخلاف
 گذاردن وقت خلافت نبوت و عدم مانع از خلافت افضل دلالت میکند بر افضلیت چنانکه بطناً
 بیان کردیم و حدیث حسن بصری از قیس بن عباد دلالت میکند بر آنکه حضرت مرتضی حاضر بود در آن
 معرکه روی الحسن البصری عن قیس بن عباد قال قال لی علی بن ابی طالب ان رسول الله صلی
 علیه وسلم مرض لیالی و ایاماً ینادی بالصلوة فبقول مروا ابابکر یصلی بالناس فلما قبض رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم نظرت فاذا الصلوة علم الاسلام وقوام الدین فضینا لدنیا نانا من رضی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم لدنیا قبا یعنا ابابکر اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب و بجزو احتمال تخصیص عموماً
نیاید کرد و لفظ ہونی و نامنہ در ہیج حکمی تخصیص عموماً سنت نکرد مثل نہی تزوج زاید از ربیع
و مانند آن پس درین امر چو کند و نیز در اکثر طرق این حدیث الا نبیین و المرسلین واقع شدہ و این معنی
کا تخصیص است بر آنکہ ہر کس غیر نبی است درین عموم داخل است چہ حضرت مر قرضی و چہ غیر او و بسیار
از طرق خیرندہ الامتہ بران دلالت میکنند کہ ترجیح بر نفس خود قصد کردہ عن اسلم بن جمل قال قال
علی لا یفضلنی احد علی ابی بکر و عمر الا جلدتہ حد المفتری اخرجه ابو عمر فی الاستیعاب و در حدیث سبوق
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ثنی ابو بکر و ثلث عمر ثم احد ثنائنا احدنا صریح است در دخول حضرت سر

فصل دوم

شہات قومی کہ در حدیث ناظرند بطریق و زراقت از دو قسم بیرون نیست یا نیست کہ تشبہ
میکند با حدیثی و اشاری و اقوالی کہ موہم خط منسرت شخین است از افضلیت یا نیست کہ نسک
میناید با حدیثی و اشاری و اقوالی کہ موہم تفضیل حضرت مر قرضی است بر شخین جواب قسم اول اجلاً
آنست کہ باستقرار معلوم شدہ کہ در عالم ہیچس نبودہ است الا زبان بدگویان در قدح او جاری
شدہ تا آن حد کہ معتزلہ در فصل انکار عصمت انبیا ہیچ پیغامبری را از ابتدا حضرت آدم تا حضرت
پیغامبر مصلی اللہ علیہ وسلم نگذاشتہ اند کہ بوجہ بسیار بمخاصی نسبت نکرده اند و دران باب آیات
و احادیث تمسک ننمودہ و همچنین منکرین عصمت ملائکہ انواع قدح در عصمت ایشان ننمودہ اند
و همچنین در اعجاز قرآن عظیم شہات بسیار آورده اند چنانکہ بر شناسندگان علم کلام مخفی نیست و آن
زیادت نمیکند الا رفع منسرت پیش اہل تحقیق **۵** و اذا اتیک نقیصتی من ناقصی و فی
الشہادۃ لی بانی کامل و پس یکی از وجہ افضلیت شخین بتیوان دانست کہ این بدگویان با وجہ
کمال عنار و تناسبی و راحقاد تا این مدتہا بجز شخین چند شہ کہ در باوی رای از ہم سیر نیند نیافتہ

باشند و تیر باید دانست که شرط امامت استخفاف جمیع مسائل نیست بلکه وجود ملکه استنباط بعد از معرفت کتاب و جمله صالحه از سنت پس اگر در بعضی مواضع اختلافی واقع شود تا تفحص اولی کنند منافی اجتهاد نخواهد بود بلکه گفتم که طریق مشاوره و اجماع اعلیٰ علمی است که در امت متصور گردد و حمل کنند نامس بر اجماع شیخین بوده اند و سوال و جواب در میان آوردن تا صورت اجماع منعقد گردد و تفصیلتی است که شیخین بآن تفرق نموده اند و تفصیلا اشاره کردن است بجل آن شبهات پس از آنجمله آنست که خدا تعالی میفرماید لایزال عهدی الظالمین و از اینجا فهمیده میشود که ظالمان قابل امامت نیستند و خلفا زلمه در اول کافر بودند و کافر ظالم است پس قابل امامت نبودند و درین شبهه در رنگ سائر شبهات طرفه فلفله باره یافته است زیرا که باتفاق اهل عربیت اطلاق مشتق در وقت انصاف بمصداق حقیقت است و پیش از انصاف بان مانند اطلاق ضمیر بر عصیر و بعد فقدان انصاف بان مانند اطلاق ضمیر بر غل مجاز است پس در وقت امامت ایشان ظالم نبودند حقیقه و اگر ازین تحقیق اغراض نظر کنیم مخصوص بسیار تخصص عام میتوان شد مانند الامن تا بامن و عمل عملا صالحا فاولسک یبدل المدینات هم حسنت و کان المدینة غفورا رحیما و اجماع بر این معنی در جمیع احکامی که متفاوت بین الکفر و الاسلام باشد ثابت شده و امامت نیز از همان جنس است و از آنجمله آنست که حضرت صدیق میراث حضرت فاطمه رضی الله عنهما از فدک نداد و تحقیق درین مسئله آنست که حضرت صدیق استدلال نمود بحدیث نحن معاشر الانبیاء لازلنا نزلنا و لانا نزلنا و ان خبر متواتر است صدیق و فاروق و ذی النورین و سعد و عبد الرحمن بن عوف و عائشه و ابوهریره و غیر ایشان رضی الله عنهم روایت کرده اند و حضرت مرتضی و عباس نیز زیرا که فاروق گفت انشد کما الله تعالی یل تعلمان ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ذلک قال انتم قد قال ذلک و روایت اینهم صحیح باجمعی دیگر و رسانید ایشانان مذکور است و در وقت این قصه صحابه جمیع بودند و اختلافی و در آن باب واقع نشد پس تخصیص عام کتابیان لازم شد مثل تخصیص غسل رحلین بحدیث مسیح و تخصیص آیه جلد بر جم محسن و اگر بفرض غیر صدیق آنرا روایت نمیکرد نیز لازم میشد البته سب

شافعی پس ظاهر است و اما بنده بیابی صنفه پس از آنست که انخطاط خبر واحد از رتبه تخصیص نیست
 الا سبب حال اسناد وی و چون صدیق بیواسطه آنرا شنیده باشد چه جای انخطاط است و کلمه ورت
 که در قصه حضرت داود و سلیمان و حضرت یحیی و زکریا آمده سابق و سیاق آن دلالت میکند بر آنکه مراد
 از این میراث علم و خلافت است قال الله تعالی و ورث سلیمان داود و قال یا ایها الناس علمنا
 منطق الطیر و اوتینا من کل شیء ان هذا هو الفضل المبین و قال یرثنی یرث من آل یعقوب
 و ظاهر است که حضرت سلیمان در میان نوزده پسر و حضرت یحیی در میان الوف الوف از بی اسیر
 مختص نمیتواند شد الا میراث نبوت و علم و فاروق در باب بنی نضیر و مانند آن تمسک نمود بآیه
 و معقول اما آیت پس خدا تعالی میفرماید قلند و الرسول الای بعد از ان فرمود للفقراء المهاجرین
 پس از اینجا دانسته شد که اختصاص رسول بمنزله اختصاص خداست از جهت تصرف ویده از
 جهت ملک رقبه و للفقراء قرینه است بر ان و اما معقول پس بیان نمود که تصرف آنحضرت صلی
 علیه وسلم تصرف مالکانه نبود بلکه مثل تصرف متولی در بیت المال عن مالک بن اوس بن ابراهیم
 قال ذکر عمر بن الخطاب یوما الغنی فقال ما انا اخی بهذا الغنی منکم و ما احد منا اخی به من احد الا انما علی
 منازلتنا من کتاب الله عزوجل و قسم رسول فالرجل و قدمه و الرجل و بلاءه و الرجل و عیاله و الرجل
 و حاجته اخرج ابو داود و عنه قال قرء عمر بن الخطاب ما الصدقات للفقراء و المساکین و العالمین
 حتی بلغ عیلم حکیم فقال هه لهؤلاء ثم قرأ و اعلموا انما نعتم من شیء فان لکم خمس و للرسول حتی
 بلغ و ابن السبیل ثم قال هه لهؤلاء ثم قرأ ما افار الله علی رسول من اهل القری حتی بلغ للفقراء
 ثم قرء و الذین جاوروا من بعدهم ثم قال هه استوعبت المسلمین عاثة فلئن عشت فلایاتین
 الراعی و هو بسره و حمیه نصیه منہالم یعرق فیها جینه رواه فی شرح السنه و عنه قال کان فیما اخرج
 به عمر ان قال کانت لرسول الله صلی الله علیه وسلم ثلث صفایا بنو النضیر و خیبر و فدک فاما بنو
 النضیر فکانت حسب النواصبه و اما فدک فکانت حسب الایثار السبیل و اما خیبر فجزایا رسول الله صلی
 علیه وسلم ثلثه اجزا جزین بین المسلمین و جزه نفقه لاهله فافصل عن نفقه اهل جمله بین فقراء

س
 مع عیون بنی ان من
 کما علم انکرا و ان فی
 قد از قیمت و کذا
 نعمت بیاد

المہاجرین رواہ ابو داؤد و عنہ قال عمری لعثمان و عبد الرحمن بن عوف و الزبیر و سعد انشدکم
بالسہ الذی بامرہ تقوم السماء و الارض ہل تعلمون ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا نورث
ما ترکنا صدقیر یرید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نفسه فقال الربیع قد قال ذلک فا قبل عمر علی
علی و عباس فقال انشدکم بالسہ ہل تعلمان ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد قال ذلک قال
نعم قد قال ذلک قال عمر فانی احدکم عن ہذا الامر ان اللہ قد خص رسولہ فی ہذا النبی بشئ لم یعطہ
احدا غیرہ ثم قرأ ما افاد اللہ علی رسولہ منہم الی قولہ قدیر فكانت ہذہ خالصۃ لرسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم و اللہ ما اختار ہا و نکم و لا استاثر بہا علیکم قد اعطا کموہ و ثبما فیکم حتی یقی منہا ہذا المال فكان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سلیق علی اہلہ لفقہ سنتم من ہذا المال ثم یاخذ ما بقی فیجعلہ لعلی و اللہ
فعل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بذلک حیوۃ انشدکم بالسہ ہل تعلمون ذلک قالوا نعم ثم قال لعلی
و عباس انشدکم اللہ تعالی ہل تعلمان ذلک قالانعم قال عمر ثم توفی اللہ نبیہ صلی اللہ علیہ وسلم
فقال ابو بکر یا ولی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقبضہا ابو بکر فعمل فیہا بما عمل رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم و اللہ لعلم انہ فیہا صادق بار راشد تابع للمحق اخرجہ البخاری و فاروق دین مسئلہ بوجہی تقریر
کرد کہ حضرت مرتضی را با وجود ان ہمہ علم و قوت تقریر مجال بحث مانند مجتہدین عباس بانہ و ما و
حسن بیان بہم توانست گفت پس این قصہ یکی از شواہد فضل شیخین است در نبی این نکتہ باید
دانست کہ آنچه پیش صدیق رفع کرد قصہ میراث بود عام در نبی نصیر و متاع خانہ پس تمسک بہ
نخن معاشر الانبیاء لانرث و لانورث متبعین بود و قضیہ کہ در پیش فاروق مرفوع کرد قضیہ نبی
النصیر بود پس نتیجہ شد استدلال بمنع میراث و عدم ملک رقبہ ہر دو بحجت ہمین نکتہ مختلف شد
شیخین در طریق استدلال فتدبر آری اشکالی کہ اینجا دارد میشود آنست کہ حضرت فاطمہ زہرا با وجود
ظہور دلیل شرع و نیافتن معارضی چہ امتا ذی شود و حضرت مرتضی و عباس بعد ظہور دلیل
و عدم قدرت برابراد واقعی چہ اشکایت کنند می باید کہ اہل سنت و شیعہ تفصیلیہ ہمہ فکر حل این
اشکال بکنند و آنچه بنحاطر این بندہ میگذرد آنست کہ انقباض زہرا رضی اللہ عنہا امری جبلی بود

و ہی بانفغ و سکون
و تقیہ و اخذ و ما و بہ
و غیرہ منہا زہرا علی

و غیر مقدور و تبرک آنچه واجب شرع است از رد سلام و عیادت و مثل آن نمیکشد و شکایت حضرت تفضلی
 و عباس پیش از ظهور دلیل بودند امر تفضلی در ایام خلافت خود در آن نکرد بلکه اثبات آن نمود و اما قصه
 هبیه و گواهی دادن ام ایمن و امام حسن پس باطل محض است پیغمبر جبار و ایتی بان صحیح نشده اشتغال
 بر و آن عبت است عن المنیة قال ان عمر بن عبد العزیز جمع بنی مروان عین استخلف فقال ان
 رسول الله صلی الله علیه وسلم کانت له فک فکان یفوق منها ویود منها علی صغیر بنی ہاشم و یزوج
 منها ایهم وان فاطمة سألته ان یجعلها فابی فکانت کذلک فی حیوة رسول الله صلی الله علیه وسلم
 حتی مضی بسبیلہ فلما ان ولی ابو بکر عمل فیها بما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حیوة حتی مضی بسبیلہ
 فلما ان ولی عمر بن الخطاب عمل فیها بمثل ما عمل حتی مضی بسبیلہ ثم اقطعها مروان ثم صارت بعمر بن
 عبد العزیز فرایت امر منعه رسول الله صلی الله علیه وسلم فاطمة لیس لی بحق وانی اشهدکم انی رودتها
 علی ما کانت یعنی علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم و ابی بکر و عمر و راه ابو داؤد و شیعه غالبه سخن
 سیراث دختر در ضیاع پیش ایشان راست نمی نشیند چنانکه کتاب کلینی بران دلالت میکند بلکه
 تخصیص آیت بلا دلیل شرع بر ایشان لازم می آید و این نه یک موضع ایست که ایشان خلاف
 کتاب میکنند بلکه در چندین جای این فعل شنیع مرتکب شده اند انخبیثات للخبیثین و از آنجمله آنست
 که صدیق دست چپ سارق را قطع کرد و این خلاف سنت است باید دانست که اصل این
 قصه در موطا مذکور است و این قصه دلالت میکند بر آنکه آن سارق مقطوع بود یعنی در حال
 یسری او و واجب در مثل این شخص بند هبیا کثرت قطع بسیار است و هبوند هبیا لک الشاک
 و اسحق و این قصه دلیل ایشان است و حنفیان گفته اند که بعد قطع ید یعنی در حال یسری هبیس
 باید کرد و قطع و هوم روی عن علی اینجا کجا خلاف سنت واقع شد عن مالک عن عبد الرحمن بن قاسم
 عن ابيه ان رجلا من اهل الیمین اقطع الید والرجل قدم فنزل علی ابی بکر الصدیق فشکی الیه ان
 عامل الیمین ظلمه و کان یصلی من اللیل فیقول ابو بکر و ابیک مالیک بلیل سارق ثم انهم اقتعدوا
 حلیا لاسمار بنت عیس امرأة ابی بکر فحجبت بطوف معهم و تقول اللهم علیک بمن یتبت اهل هذا البیت
 ای قطع الید

یعنی قلم بر او کشیدند
 و توبه کردند بنی
 گردان نادر شیب دریل
 بران است که در روایت
 بیت بعینه نظایر
 بنفیل یعنی در شب
 قصه کند با سلام

قطع ایست

الصالح فوجدوا الحلی عند صلح نیر عم ان الاقطع جاره به فاعترف الاقطع او شهد علیه فامر به ابو بکر
فقطعت يده اليسرى وقال ابو بکر والسد لغاره على نفسه اشد عندى عليه من سرقة قال الامام
اتفق اهل العلم ان السارق اذا سرق اول مرة يقطع به اليمنى ثم اذا سرق ثانيا يقطع رجله اليسرى
ثم اختلفوا فيما سرق ثانيا بعد قطع يده ورجله فذهبوا كثيرا الى انه يقطع يده اليسرى ثم اذا سرق
رابعا يقطع رجله اليمنى ثم اذا سرق بعده يعزرو ويحبس وهو المروى عن ابى بکر وهو قول قتادة واليه
ذهب مالك والشافعى واسحق بن راهويه وروى عن ابى سلمة عن ابى هريرة ان رسول الله صلى
عليه وسلم قال فى السارق ان سرق فاقطعوا يده ثم ان سرق فاقطعوا رجله ثم ان سرق فاقطعوا
يده ثم ان سرق فاقطعوا رجله وذهب قوم الى انه اذا سرق بعد ما قطعت احدى يديه وحدى
رجليه لم يقطع وجس يروى عن على و به قال الشعبي والنخعي وحماد بن ابى سليمان واليه ذهب
الاوزاعي وحمد واصحاب الراى رواه فى شرح السنة بلکہ اگر بقواعد ترجیح متوجه شویم قول صدیق ارجح
واقف است بکتاب نیر که حق تعالی میفرماید السارق والسارقة فاقطعوا ايديهما وبعد از آنکه مقطوع
اليمنى باشد اسم سارق بر وی منطبق است پس حکم قطع يد بروى جاری باشد و يسرى متعین
است در حق دى و این را در قطع رجل يسرى بحجت اجماع ترک کردیم و در غیر این صورت واجب
باشد عمل بر آیت و آنرا جوابی نیست از کتاب و سنت و استحسان عقلى که انى لا یستجى من السدان
لا یكون له يد یا کل منها و یستنجى منها در مقابل ظاهر آیت نمیتواند شد پس ظاهر که اجتهاد صدیق اقوی
و ارجح است و عمل جمهور بر همان است و من متعجب است که چرا اطالت کرده اند و ابدرا احتمالات
و ایراد منوع با وجود ظهور حق در روایت قصه و معرفت مذاهب فقها و از آنجمله آنست که صدیق در
معرفت میراث جده توقف کرد تا آنکه مغیره بن شعبه و محمد بن مسلمه خبر داد و باید دانست که شیخین در هر
مسئله که واقع میشد تفحص احادیث میکردند و اگر نمی یافتند مشاورت میفرمودند تا آنکه اجماع معتقد
میشد و این اصل است از اصول دین و یکی از مناقب علیه شیخین است که ایشان بان متفق بودند
چه بلا جور است که این منقبت را در باب مطاعن ذکر کنند عجبا اولاد این ذهاب عقولم و از آنجمله آنست

که صدیق از استیفار قصاص مالک بن نویره توقف کرد باید دانست که اهل تاریخ درین قصه مختلف اند
 جمعی نقل کرده اند که مالک بن نویره مرتد شده بود و جمعی نقل کرده اند که مرتد نبود اما خالد بعضی کلمات
 از وی شنیده بود و حکم بکفر او کرد و با بجز در دریا قصاص از خالد اتفاق دارند از جهت ارتداد یا از جهت
 شهادت ارتدادی الاستیعاب و امره اسی خالد ابو بکر صدیق علی الجیوش ففتح الله علیه الیامته و غیره
 و قتل علی بدیه اکثر اهل الروه منم سلیمه و مالک بن نویره و قد اختلف فی حال مالک بن نویره فیقول
 انه قتل مسلماً نظیر ظنه به و کلام سمع منه و انکر علیه بوقتا و قتله و خالعه فی ذلک و اقسام ان یقال
 تحت رایتہ ابداً و قیل قتل کافر و خبره بذاک بطول ذکره انہی با بجز حضرت صدیق را در دریا قصاص
 از خالد اسوة حسنة است بر رسول الله صلی الله علیه وسلم در قصه صبا ناصبانا و این مسأله اجتهادیه است
 که علماء در آن مختلف شدند و صدیق بحسب جهاد خود کار فرمود و همچنین است وظیفه خلیفه چون با جهاد
 فقهای دیگر مخالف شود و اگر این توقف قاجر باشد در صدیق توقف حضرت مرتضی از استیفار قصاص
 حضرت ذی النورین بطریق اولی قاجر باشد زیرا که هیچ موجب قتل ذی النورین متحقق نبود و نه
 متوهم فاما موجودکم هناک هو بعینه جو ابنا هسنا و از آنجمله است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم صدیق را
 گاهی بر امری از امور مسلمین متولی ساخت و چون برای رسانیدن پیغام بر اده فرستادند حکم الهی
 نازل شد که عزل کرده حضرت مرتضی را بجای او فرستد پس لایق خلافت نباشد باید دانست که درین
 مقاله طرفه غلطبارفته است مثل این مقاله نیست الا مثل شخصی که گفته بود که حسن و حسین هر
 پسر معاویه قوله گاهی بر امری از امور مسلمین متولی ساخت باطل است در سریه نبی فخره امیر
 شکر ساعد بن سلمه بن الاکوع قال امر رسول الله صلی الله علیه وسلم ابابکر فغزونا ناس من نبی فغزونا
 فلما دوننا من الماء امرنا ابو بکر فغزونا فلما صلینا الصبح امرنا ابو بکر فغزونا العارفة احمد بن ابراهیم الحاکم
 و عنده قال بعث رسول الله صلی الله علیه وسلم ابابکر الی بعض حصون خیبر فقاتل و جهد و لم یکن فتح
 اخرج الحاکم و عن بریدة قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یباخذت الشقیقة فیلبث الیوم
 و الیومین لا یخرج فلما نزل بخیر اخذت الشقیقة فلم یمخرج الی الناس و ان ابابکر اخذ رایت رسول الله

قصص اهل

تاریخ صدیق

صلی اللہ علیہ وسلم تم ننض فقاتل قتالا شدیداً ثم رجع اخرجہ ایحاکم وعن ابی ہریرۃ ان ابابکر الصدیق بعث
 فی الحجۃ التي امرہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم علیہا قبل حجة الوداع یوم النحر فی ربهط یؤذن فی الناس ان لا
 یحج بعد العام مشرک ولا یطوفن بالبیت عربان اخرجہ البخاری ودر غزوہ تبوک عرض لشکر بحوالہ صدیق
 مقرر گشتہ ودر جاہای دیگر نیز ولایات متحقق شد چنانکہ در کتب مفصلہ مذکور است قولہ چون برای
 رسانیدن پیغام بر اہل اوح باید دانست کہ انچه صحیح است درین باب آنست کہ صدیق را برای امارت
 حج فرستادند و از ان ولایت معقول نشہ اتفاق روات و روایات مختلف اند و ولایت تبلیغ برات دلالت اکثر حدیث آنست
 کہ آن نیز حوالہ صدیق بود و ارسال مرتضی بخت آن شد کہ عرب در صل و عقد صل تا وقتہ کہ کسی از اہل بیت و اہل خیمہ
 اعتقاد نمیکردند پس امیر درین امر نیز صدیق بود و در معین و ظہیر او و بعض روایات دلالت میکند کہ حضرت مرتضی
 درین امر مستقل بود و انیمہ معلل و ضعیف اند و بر تقدیر تسلیم حاصل سوا آنست کہ ارسال حضرت مرتضی
 برای تبلیغ برات با وجود کفایت صدیق چرا شد و حاصل جواب آنکہ برای موافقت عادت عرب
 کردہ شد عن ابی ہریرۃ قال بعثنی ابو بکر فی تلک الحجۃ فی الموزنین بعثتم یوم النحر یؤذون منی الا لا یحج بعد
 العام مشرک ولا یطوف بالبیت عربان ثم اروف النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی بن ابی طالب فامر
 ان یؤذن بسبارة قال ابو ہریرۃ فاذن معنا علی فی اہل منی یوم النحر بسبارة وان لا یحج بعد العام
 مشرک ولا یطوف بالبیت عربان الا الذی ما ہدتم من المشرکین اخرجہ البخاری و عن ابن عباس کہ
 قال بعث النبی صلی اللہ علیہ وسلم ابابکر و امرہ ان ینادی بہولاء الکلمات ثم اتبعہ علیاً فینا ابو بکر
 فی بعض الطريق باذ سمع رفاً ناقۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم القصوی فخرج ابو بکر فزما فظن
 انه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاذا علی فدفع الیہ کتاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و امر علیاً
 ان ینادی بہولاء الکلمات فانطلقا فحما فقام علی ایام التشریق فنادی ذمۃ اللہ و سولہ برئیتہ
 من کل مشرک فسیحوا فی الارض اربعۃ اشھر و لا یحج بعد العام مشرک ولا یطوفن بالبیت عربان
 و لا یدخلن الحجۃ الاموسن و کان علی ینادی بہا فاذا علی قام ابو بکر فنادی بہا اخرجہ الترمذی
 و اخرج الصحاح نحوہ الا انه قال فکان علی ینادی بہا فاذا علی قام ابو ہریرۃ فنادی و عن انس

ابن مالک قال بعث النبی صلی اللہ علیہ وسلم ببراءة مع ابی بکر ثم دعاه فقال لا یبلغن الا حدان یبلغ ہذا الا
 رجل من اہلی فدعا علیا فاعطاه ایاہ اخرجه الترمذی وعن جمیع بن عمیر عن عبد اللہ بن عمران رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعث ابابکر وعمر ببراءة الی اہل مکة فانطلقا فاذا ہما براكب فقالا من ہذا قال
 انا علی قال واللہ ما علمت الا خیرا فاخذ علی الكتاب فذہب بہ ورجع ابو بکر وعمر الی المونینہ فقالا لانا
 یارسول اللہ فقال مالکما الا خیر ولكن قیل لی انہ لا یبلغ عنک الا انت اورجل منک اخرجه اسحاق
 وقال ہذا حدیث شاذ والعمل فیہ علی جمیع بن عمیر وبعده علی اسحق بن بشر ولسانی بطریق متعدد
 صفت اقامت حج وخطب یا مہج کہ از صدیق بظہور آمد مفصل بیان کردہ است قولہ پس لائق
 خلافت نباشد باید دانست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خود تصریح فرمودہ اند بانکہ قلت بعث
 شیخین بر سر یا معلل لعلتی است کہ فضل ایشان را دو بالا میسازد عن خذیفہ بن الیمان قال سمعت
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لقد بعثت ان البعث الی الآفاق رجالا یعلمون الناس السنن
 والنظر افضل کما بعث عیسی بن مریم احوالین قیل لہ فایز انت عن ابی بکر وعمر قال انہ لا غنی لی
 عنہما انہما من الدین کاسمع والبصر اخرجه اسحاقم وعن ابی اروسے الدوسے قال کنت
 جالس عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاطلع ابو بکر وعمر فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الحمد للہ
 الذی ایدینے بہا اخرجه اسحاقم واین حکایت مشابہ آنست کہ رسم و عبادت خلفا جاری شدہ کہ وزیر را
 کبار العمل نمیفرتند و بر سر یا امیر غیسا ز نذریر کہ کاری عظیم تر از عمل و بعثت بایشان حوالہ شدہ
 است و نیز این حکایت مشابہ آنست کہ از محمد بن الحنفیہ سوال کردند کہ پدر بزرگوار تو در جرد و بتر
 کار نامی فرماید و حسنین را نمیفر باید مشار این چیست گفت حسنین در اولاد پدر من نمینر دو چشم اند
 در بدن انسان تا کار از دست و پاسر انجام یابد چشم را چر اینج باید داد و از آنجملہ آنست کہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم عمرو بن العاص را بر شیخین امیر ساخت و اسامہ را بر فاروق و اگر ایشان
 افضل است بیو و ند غیر ایشان را بر ایشان امیر ساخت باید دانست کہ تا امیر خاص دلالت
 نمیکند بر فضل کلی زیرا کہ اعتماد آن بر مصلحت خاصہ است کہ در بیان کار مخصوص باشد و جائز است

رجل باب مسئله یزید بها کثرة المازاد المد بها قلته رواه احمد وعنه عائشة قالت مر النبي صلى الله عليه وسلم
 ابى بكر و بوليعن بعض رقيقه فانتقت اليه فقال لعائنين و صدقین کا اور با لکعبه فاعتق
 ابو بکر يومئذ بعض رقيقه ثم جا الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال لا اعود اخرجك البيهقي في شعب اليمان
 ويكي از فوائد این امر آنست که ایشان مطلع شوند بر اجریات لشکر با امیر خود و تهنید حال سهرنگی
 حسب حال او نمایند چنانکه در کتب تاریخ یافته میشود که هر که از بادشایان غم لشکر و سپاه و بجزوالتین
 چشیده باشد تربیت ایشان با حسن وجه میتواند کرد و اینجا فائده با مستحق شدیدی آنکه فاروق
 از تاسیر اسامه استنکاف نکرد مابعد آنکه جعفر بن ابی طالب از تاسیر زید استنکاف نمود و این معنی
 شایع فنانا تام او از حظوظ نفس او شد دوم آنکه فاروق را با عمر و بن العاص در بعض مسائل
 مناقشه افتاد و صدیق ارشاد فرمود تسلیم و ترک مناقشه و این معنی سبب محان صدیق شد سوم
 آنکه حضرت شمیم در ایام خلافت خویش لشکر و امر را بوجهی میداشتند که نظامی بهتر از آن متصور
 چون این سبق از حضرت پیمبر یاد گرفته بودند و از آنجا آنست که بعضی محدثین ذکر کرده اند که در
 اختلاف نصی موجود نبود و الا اصحاب در وقت بیعت صدیق بر اجتهاد اقدام نمیکردند بلکه همان
 نص ذکر نمودند قال النووی فی شرح مسلم فی حدیث عائشة لو کان النبی صلی الله علیه وسلم
 مستخفا لا تخلف ابابکر الحدیث فیه دلالة لاهل السنة ان خلافة ابی بکر لیست بنص من النبی
 صلی الله علیه وسلم علی خلافة صریحا بل اجتمعت الصحابة علی عقد خلافة له و تقدیرة بفضیلة و لو
 کان هناك نص علیه او علی غیره لم تقع المنازعة من الانصار و غیرهم و لا و لذكر حاقط النص
 مامده و لرجعوا الیه و لکن تنازعوا و لا ولم یکن هناك نص ثم اتفقوا علی ابی بکر و استقر الامر
 و اما ما یرعیه الشیعة من النص علی علی و الوصیة له فباطل لا اصل له باتفاق المسلمین و بالاتفاق
 علی بطلان دعواهم من زمن علی و اول من کذبهم علی لقوله ما عندنا الا ما فی هذه الصحیفة الحدیث
 و لو کان عنده نص لذكره و لم یقل انه ذکره فی یوم من الایام و لا ان احد ذکره و العدا علم و اما
 قوله صلی الله علیه وسلم فی الحدیث الذی بعد هذا المرآة صین قالت یا رسول الله ایت ان جئت

بودن نص

وآن نص یا ظاهر باشد در چیزی آن نیز تبلیغ است و اگر در سنت چیزی مذکور فرماید آن نیز تبلیغ است
 و اگر ایجاب و تحریم را بصیغه امر و نهی افا فرماید عا د من رحم المد من فعل کذا و کذا و لعن المد من
 فعل کذا و کذا آنکه انواع تبلیغ است و دست تقیض امتیان از ترجیح بعضی انواع تبلیغ بر بعضی گواه
 است پس اگر کسی گوید چرا آنحضرت صلی الله علیه و سلم خلافت خلفا را بزرگ مناسبات بیان فرموده بصیغه
 و جواب که بحسب علیکم آنستخلفوا ابابکر و عمر و یاکوید چرادر قرآن مجمل مذکور شد و در سنت مفصل این
 شخص قابل آنست که سلی چند برگردنش زنده آنکه متعرض جوابا و شوند مقدمه ثالثه یکی
 از انواع تبلیغ اخبار است چیزی یا اقامت قرآن بر کمال رضایا که است بان مثلا گویند که در نبی است
 چنان و چنان واقع شد با کمال تحسین و تنویر شان آن فعل یا تمام تصحیح و انکار بران پس این اخبار
 مرادف صیغه امر و نهی باشد در افاده ایجاب چنانکه حضرت عیسی علیه السلام بشارت دادند به پیغامبری
 کذا و کذا که اسم واحد باشد و همین اخبار بعینه ایجابا بیان بایشان شد و بان مکلف شدند و تبرک
 آن ما خود یا آنحضرت صلی الله علیه و سلم اخبار فرمودند بنزول حضرت عیسی علیه السلام و ظهور مهدی
 و آن اخبار بعینه ایجاب قبول ایشان شد و اخبار کردند بدجال و اقامت نمودند دلائل کذب و
 پس آن اخبار بعینه تحریم متابعت او شد و نظیر آنکه اخبار بمنزله امر و نهی میشود در شرع بسیار است
 از آنجمله من اخلاق الانبیار و الملائکه المؤمنین کذا و کذا امر است بان چیزی یا ایجابا و ندبا و من
 افعال الشیاطین و اخلاق المنافقین کذا و کذا نهی است از آن تحریم یا او کره یا گویند رایت فی الجنت
 من فعل کذا و رایت فی النار من فعل کذا یا گویند فعل رجل کذا و کذا ففعله و فعل رجل کذا و کذا ففعله
 الی غیر ذلک من الامثله و یکی از انواع تبلیغ اقتضاء نص است حکمی را و مثال اقتضا آنست که اگر
 گویند فلان شخص از او کرد بلال پس این کلمه دلالت میکند بر آنکه بلال عبدا و بود و همچنین اگر گویند
 این شخص را حاکم ساختیم بر شما پس این کلمه دلالت میکند بر آنکه واجب است بر شما قبول احکام
 او پس خدا تعالی وقتی که وعده داد مسلمین را بانکه جمعی را از ایشان خلیفه سازد و در مناسبات وضع
 گردانید که مراد ازین بهم شخصین اند و اینهمه با کمال اطمینان و نهایت تحسین واجب شد خلافت

ایشان چنانکه بشارت حضرت عیسی واجب گردانید ایمان را با آنحضرت صلی الله علیه وسلم بخلاف اخبار
 باحوال ملوک جیابره که مقرون است باظهار قبایح ایشان و آنرا در حساب مصائب این است شمرده
 اند و وقتی که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود علیکم بسنتی و سنته اخلفاء الراشدين من بعدی
 باز تفسیر فرمودند که مراد شیخین اند این امر خدا با تبع ایشان نصا و استخلاف ایشان شد اقتضای
 و وقتی که فرمودند لا ادری بالبقاری فیکم فاقعدوا باللذین من بعدی الی بکر و عمر طلب اقتدای بعض حدیث
 معلوم شد و استخلاف ایشان بمقتضای نص و این نیز تبلیغی است مقدمه راجعه فرقی است
 در میان نص بر صحت استخلاف و رضایان و تصریح بانکه موافق مرضی الهی است و لوجبی واقع
 خواهد شد که می باید ویشاید و در عقد استخلاف بالفعل و دلیل این فرقی آنست که گاهی یکی از
 دیگرے متفرق میشود مثلاً حضرت عیسی چون بشارت آنحضرت صلی الله علیه وسلم دادند آن نص شد
 بر صحت نبوت ایشان نه استنباط ایشان شد بالفعل و چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم اخبار کردند
 بخلاف مهدی آن نص شد در صحت خلافت مهدی نه استخلاف وی بالفعل همچنین اگر مردم
 جمع شویم بر بیت شخصی که مفضول باشد یا فاقد الشر و ط آن عقد خلافت باشد نه تصریح بانگن
 اختلاف مرضی است و بوجبی که میبایست واقع شود و غرض نووی و جمعی که باین قول قائل شده
 اند آنست که این احادیث دلالت میکنند بر صحت استخلاف در وقت آن نه عقد خلافت بالفعل
 بلکه عقد باجماع بود و غرض ایشان آنست که دلالت بر صحت استخلاف نمیکند کیف لا و اگر این
 نصوص بر صحت استخلاف دلالت نکند اخبار حضرت عیسی همین دلالت نکند بر وجوب انقیاد حضرت
 پیغمبر صلی الله علیه وسلم و بان محبت قائم نشود بر نصاری و ما میگوئیم این نص است بر صحت
 استخلاف ایشان بعبارت خود و عین استخلاف ایشان است بمقتضای نص پس محل اختلاف
 همین نکته واقع شد و قدری که بان تفضیل شیخین ثابت کرده شود متفق علیه است مقدمه
 خامسه اهل ملت متفق اند بر آنکه نص شارع یکی از وجوه استخلاف است و نص متحقق میشود بتر
 دو نص که یکی بهم باشد و یکی مفسر و یکی واقع شود باسم مطلق در عنوان موضوع و یکی باسم

مطلق در عنوان محمول مثل وعد اللہ الذین امنوا منکم بہم بہت و رویا آنحضرت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر قلب و گوشتیدند و بعد آنحضرت حضرت صدیق و بعد صدیق فاروق مفسر و مجموع نص شد در استخلاف شیخین و مثلاً اقتدا بالذین من بعدی الی بکر و عمر اینجا عنوان خلافت مقتدائتہ واقع شد و اسم شیخین مشخص نمودند و در حدیث علیکم بسنتی و سنتہ الخلفاء الراشدین من بعدی ذکر خلافت بتعین واقع شد و ذکر شیخین بعنوان عام و علی بہ القیاس نصوص بسیار است کہ دلالت میکنند عند الاجتماع بر استخلاف شیخین پس اگر سائلی بگوید کہ استخلاف باین قدر متحقق نمیشود بگوئیم چرا این حکم ممتاز نشد از احکام دیگر و اگر گوید کہ حکمت در آن چیست کہ در یک نص با اسم معین در جانب موضوع و محمول تصریح نکردند جواب کنیم بر مقدمہ تبلیغ مقدمہ سادہ جماع را کہ اصل ثالث قرار داده اند از اصول اربعہ با وجود آنکہ جماع منعقد نمیشود الا بعد قیام دلیل از کتاب و سنت و قیاس برای دو فائدہ است یکی آنکہ بسبب جماع مسئلہ قطعی میشود و اگر جماع نمیشود بسیار است کہ قطعی نباشد مثلاً صورتی کہ مستند جماع اینجا خبر واحد یا قیاس باشد دیگر آنکہ غالباً چون مجتہدین بر مسئلہ جماع کردند ماخذ فراموش میسازند و داعیہ نقل ماخذ فاتر میگردد و سبب کفایت جماع از آن است و اگر مسائل جماعیہ ماخذ آنها چنانکہ میباید و میناید منقول نیست پس اصحاب فقہ مضطرب شدند با ثبات اصل ثالث پس چون صحابہ در وقت استخلاف صدیق بہر یکی نصی کہ با او بود آورد و چنانکہ محفوظ است کہ صدیق نبص الامتہ من قریش انصار را صرف کرد از خلافت و در خصوصیت ایراد آن حدیث است کہ سعد بن عبادہ نیز این حدیث را از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شنیده بود پس صدیق او را همان حدیث بیاد او واقع باشد رتبہ او را واقع باشد شعبانصار را و این معنی از روایت احمد مفہوم میشود و حضرت فاروق بسوال حضرت صدیق استدلال کرد و حضرت مرتضی و ابو عبیدہ و ابن مسعود تقدیم او در امامت صلوة با بجمہ بہر یکی از مجتہدین حاضرین را ہی مسلوک داشته و لیلی قائم نمود کہ ہمہ مجتمع اند در اصل دلالت و جائز است کہ نص حدیث رویا و غیر آن نیز استدلال کرده باشند با سبب استغناء از آن تفصیل از جهت انعقاد جماع و اجمال اختلاف روایہ جماع ہمہ آن اول را تصریح نکردند

و در جای دیگر و بتقریبات دیگر روایت آن نمودند و جائز است که چون بیعت اول بار فلتة واقع شد
 جمعی که حاضر بودند زهول کردند از ذکر آن و لائل و بعضی توفیق ربانی و الهام رحمانی امضای آن
 عزیمت نمودند و در وقت بیعت ثانیه آنهمه دلائل بخاطر ایشان رسید و لیکن بتقریب آن حاجت
 نیفتاد و جائز است که اعتقاد فصلیت ششمین پیش ایشان محقق شده باشد چنانکه این عمر فرموده است
 اکتا صحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم نخیر ابابکر و عمر و عثمان و ماخذ این اعتقاد نصوص بسیار باشد
 که در مجالس متعدده از آنحضرت صلی الله علیه وسلم شنیده باشند و در وقت انعقاد خلافت بهمان
 اعتقاد ما خود از لائل اکتا نمودند و بر همان معتقد بنام فرمودند کما قال المر تقضی و نعلم انه حق بهذا
 الامر باجماع در نیصورت با عدم ایراد نص مقتضی عدم وجود آن نیشود و جائز است که چون اکثر دلائل
 خلافت مرکب اند از دو نص در یکی احد الطرفين من القضیه مبهم است و در دیگری مفصل نوعی از
 تامل ضرور بود و بسبب مناقشه انصار و حزن جان فرسای واقعه آنحضرت صلی الله علیه وسلم قادر نشدند
 بر تامل پس خدا تعالی متکفل امر خلافت شد و ناگهان بخاطر ایشان استخلاف صدیق الهام فرمود و
 آن معنی را بعزیز و ذول ذلیل سر انجام نمود تا وعده یابی الله و المؤمنون غیر اهل بکر راست شود
 و بعد از آن آنهمه دلائل دانستند و شکر الهی بر موافقت واقعه با آنچه مطلوب بود و اگر داند و جائز است
 که چون یکی نصی ازین نصوص میدانست نه نص دیگر را و آن دیگر نص دیگر یاد داشت نه این نص
 و نمی دانستند که این نصوص در پیش که باشند و در انوقت قادر نشدند بر ترکیب نصوص با الهام الهی تا
 سعی من و تو کار سر انجام یافت یا آن نصوص را دانستند اما در ترکیب آنها و فرود آوردن مطلق برتر
 غموضی موجود بود و مستدل ترسید که مذاکره دراز شود و لم و لانا سلم در میان آید و در آن فرصتی طلبند
 و در وقت استعمال بود پس انتقال کردند با و له دیگر و کار را بهمان اوله سهله الحصل تمام نمودند
 اینهمه احتمالات مستخرج است از قول فاروق بقیة اهل بکر کانت فلتة و لکن الله و فی شر با و ایکم
 مثل اهل بکر ظاهر میشود و در نیصورت با سکوت صحابه از نصوص مستلزم عدم نصوص نیشود و معتقد
 سابقه نفاستخلاف و لفظ صریح نص که در کلام نووی و غیر آن واقع شده محتمل معانی بسیار است

گاهی استخلاف ذکر کنند و مراد از آن استخلاف بنیّه معناده در وقت وصیت بولایت عهد باشد مثل عقد
 قرب موت همه اهل حل و عقد راجع کنند و امر نمایند به بیعت این شخص و گاهی استخلاف ذکر کنند
 و مراد از آن ایجاب استخلاف شخصی و تشریح خلافت او دارند اگر چه در وقت قرب موت نباشد
 و مجمع اهل حل و عقد و اخذ بیعت و مانند آن نبود بلکه مثل سایر احکام شرعیّه که آنحضرت صلی الله علیه
 و آله تبلیغ آن فرمود پس نفی یکی مستلزم نفی دیگری نباشد و این وجه جمع باشد در اقاویل متعارف
 سلف و گاهی لفظ صریح ذکر نمایند و مراد آن باشد که اصلا محتاج فکر نباشد و نه تبرکب نصیحت و تطبیق
 مطلق بر مقید و مبهم بر مبین و نه بفهم مقتضای نص الی غیر ذلک و گاهی صریح گویند و اراده نمایند آنچه
 دال باشد بر مدعا با لقطع گویند تبرکب نصیحت باشد مقتضی نص را گاهی صریح گویند و گاهی غیر صریح
 فقها در فهم مقتضیات نصوص مختلف اند بعضی ازکی باشند از بعضی و نیز این وجه تطبیق بین
 الاقوال مختلفه میشود و چون این مقدمات ممد شد بر سر حل اشکال ردیم و گوئیم حل اشکال بدو وجه
 ممکن است وجه اول تقریر کلام نووی بطریقیکه مخالف مختار ماصصل غرض نباشد پس گوئیم
 که غرض نووی آنست که صحت استخلاف و آنکه این استخلاف بر وقتیکه خواهد بود موافق رضای صحابه
 خواهد بود با حدیث صحیح ثابت شده و حدیث لوکان رسول الله صلی الله علیه و آله مستحلفا استخلفنا بکم
 صریح است در آن و عقد خلافت بالفعل با جماع بوده نبص و این اجماع بنا بر فضیلت صدیق واقع
 شد نه بجزو اتفاق و لهذا قال النووی اجمعت الصحابة علی عقد الخلافة له و تقدیر بفضا و این معنی اول
 غرض ما که قول است بتفضیل شیخین با لقطع منافات ندارد بلکه موید او است و آنکه گفته است که ایست
 نبص من النبی صلی الله علیه و آله و سلم علی خلافة صریحا اشاره است بانیکه اینجا نصوص بسیار اند که بعد
 ترکیب و تطبیق دلالت میکنند یا باقتضا اشاره مینماید و آن نووی محل صراحت میدارد و این نزاع
 نیست مگر لفظی وجه ثانی آنست که گوئیم امام شافعی که معتقدای نووی است بلکه معتقدای جمیع
 محدثین و فقها تصریح نموده است بانکه حدیث اریث ان جئت بعدک ثبت است خلافت صدیق
 یوشافعی اعمق است باعتبار مدرک و اقوی است باعتبار قوه و استنباط و آیتی است از آیات الله تعالی

معنی کلام وی آنست که این حدیث هر چند امر است آنچه جزوه را بآدمین پیش صدیق در آن دلالت واقع است بطریق کنایه بانکه صدیق خلیفه خواهد شد چنانکه گویند فلان بر منند نشسته و فلان متصرف در بیت المال شده کنایت است از امارت و خلافت پس بطین این حدیث اخبار است بخلاف حدیث صدیق و چون آنحضرت صلی الله علیه و سلم آنرا معلوم کردند و کراهتی از وی ظاهر نمودند پس نازل شد حال او از حال تقریر و حال اخبار آنحضرت صلی الله علیه و سلم از احوال نبی اسرائیل با ترک انکار پس بطین این حدیث تشریح است خلافت صدیق را در اینجا باید فهمید که شافعی ازین حدیث بجهت عظم علم او فهم این معانی نموده است چه جای آیه و عدالدین امنوا منکم و عملوا الصالحات بمتخلفهم یا احادیثی که دلالت میکند بر تعیین مہم این آیت و حدیث علیکم بسنتی و سنته الخلفاء الراشدين باشد رویا و حدیث اقتدا و بالذین من بعدی ابی بکر و عمر و همچنین احادیث بسیار که تمسک بانها اوضاع است از تمسک بحدیث عبوزه و چون اینهمه طریق جمع کنیم متواتر باشد بالمعنی و دال باشد باقطع و آنکه میگوید نووی اگر نقض میبود البته استدلال میکردند لیکن وقت استخلاف نبص استدلال نمودند هر دو مقدمه اش ممنوع بلکه بدلائل استدلال کردند از آنجمله حدیث امامت و آن اشاره فعلی قائم است بجای نص و صریح استخلاف چنانکه اگر بادشاهی نزدیک بموت یکی از مقربان خود را بر تخت نشاند و همه خواص را امر کند ب تعظیم او یا طیبی در مطب خود نزدیک موت شخصی از شاگردان خود را نشاند یا مدرسی در حلقه درس قریب بموت خود یکی از اصحاب خود را نشاند یا محترمی کسی بر درگان خود قائم گرداند نزدیک حالت ضعف خود اینهمه پیش جمیع طوائف کالتصریح است باستخلاف و ولایت عهد و حکم آن مانند حکم اشاره بدست و سر است کما ورد فی الحدیث و اونی براسه و لاجرج و این اشاره صریح است و در افاده حکم شبه ندارد آنحضرت صلی الله علیه و سلم نماز را که بهترین طاعات است بجز حدیث صدیق حواله فرمود تا مسند خلافت را در ضمن آن بوسی تسلیم نماید و فقهای حاضرین همه اینمعنی را در یافتند و اگر اولاد قبیل و قالی در میان آمده بود با رجاع بهمین دلیل و تذکره استحضار بهمین نص از هم پاشید و مثل این اختلاف اختلاف بود در وفات آنحضرت صلی الله علیه و سلم

که از احتمال آن بجز تذکر نص واقع شد پس واضح گشت که نص یا تعریفی که مثل نص بود استدلال
 کردند در تخلاف و از همان نص دانستند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم حضرت صدیق را خلیفه ساخته
 است و در این صورت ما میگوئیم که تخلاف مسئله منصوص است نه مستند باجماع و معنی اجماع
 که در قصه سقیفه آمده است عقد استخلاف بالفعل است بهیئت معتاده بنا بر همان نص و اگر کسی شبهه
 طاری شده است در ولایت امامت بر استخلاف بعد انعقاد اجماع طاری شده و نشان آن اشتراک
 استخلاف است عرفا در میان دو معنی قال ابن اسحق حدیثی محمد بن ابراهیم عن القاسم بن محمد
 ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال حین سمع صوت تکبیر عمر فی الصلوة ایمن ابوبکر یا بی الله
 فذکرت المسلمون فلولا سقاة قالها عمر عند وفاته لم یشک المسلمون ان رسول الله صلی الله
 علیه وسلم قد استخلف ابابکر و لکنه قال عند وفاته ان استخلف فقد استخلف من هو خیر منی و ان
 ترکتم فقد ترکتم من هو خیر منی فعرف الناس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لم یستخلف احداً
 و کان عمر غیر منهم علی ابی بکر و بعد ازین همه مع صراحت در ولایت امامت استخلاف مجرد نزاع
 لفظی است و در آن نزاع لفظی نیز حق بجانب است و از آنچه سوابق حضرت صدیق و عن ابی
 سعید خدری قال قال ابوبکر است احق الناس بها است اول من اسلم است صاحب کذا
 است صاحب کذا خرج الترمذی و ملازمست در سکوت و عدم نص و احتمال بزه ممنوع نیست
 جایی که مثل فاروق در آن حالت بهوش ربایه انگ میت و انهم میتون فراموش سازد و از
 یک طرف انصار و ریشخوب و مناقشه باشند و از یک طرف خوف اعادی سلیمین از حوالی مدینه
 موجود بود کجا جایی تحقق نظر و کجا مقام استحضار جمیع اوله و آنچه مذکور شد از استخلاف در صلواته و غیر
 العمد بود و در آن مجمع اکثر اصحاب حاضر بودند پس اکتفا نمودند بهین دلیل گویند از آن دلیل دیگر
 داشته باشند در وقت استعجال لازم نیست که همه تقریر کرده شود قال ابو عمر استخلف رسول الله
 صلی الله علیه وسلم علی امته بعده با اظهر من الدلائل البینة علی محبتی ذلک و بالتعریف الذی
 یقوم مقام التصریح و لم یصرح بذلک لانه لم یومر فی شئ و کان لا یمنع شیئاً فی دین الله الا یوحی

والخلافة ركن من ارکان الدین ومن الدلیل الواضح علی ما قلنا حدیث امرأة اتت البنی صلی بالسر
علیه وسلم فسالت عن شئی فامر بان ترج الیه فقالت یا رسول السرا ریت ان جئت ولم اجدک تعنی
لموت فقال لها رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لم تجدنی فاتی ابا بکر قال الشافعی فی هذا الحدیث
دلیل علی ان الخلیفة بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر و حدیث عبد المد بن زمره قال کنت
عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وهو یصل فدعاه بلال الی الصلوة فقال لیا مروا من یصلی الناس
فخرجت فاذا عمر فی الناس وكان ابو بکر غایبا فقلت قم یا عمر فصل بالناس فقام عمر فلما کبر سمع
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صوتہ وكان نجبا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاین ابو بکر یالی
ذلک والمسلمون فبعث الی ابی بکر فجا رجدان صلی عمر تک لصلوة فصلی بالناس طول علته حتی
مات صلی اللہ علیہ وسلم وهذا ایضا واقع فی ذلک و حدیث حذیفه قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر وعمر و اهدوا بهدی عمار و تمسکوا بهدایین ام عبد و عن عبد اللہ
بن مسعود قال کان رجوع الانصار یوم تقیفة بنی ساعدة بکلام قاله عمر بن الخطاب نشد تکم بالسر
هل تعلمون ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امر ابا بکر ان یصلی بالناس قالوا اللهم نعم قال و اکتطیب
نفسه ان یرید عن مقام اقامه فیه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قالوا کلنا لا تطیب
نفسه و نستغفر اللہ و عنہ قال اجعلوا امامکم خیرکم فان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جعل امامنا خیرنا بعد
و حسن علی بن ابی طالب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرض لیالی وایا ما ینادی بالصلوة فبقول
مروا ابابکر یصلی بالناس فلما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نظرت فاذا الصلوة علم الاسلام و قوم
الدین فرضنا لدنیا من رضی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لدیننا فبا یعنا ابابکر و قد ذکرنا هذا الخبر و کثیر
مشابه فی معناه عند قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مروا ابابکر یصلی بالناس فی التمهید و الحمد لمدتی
ما فی الاستیعاب مختصرا و حیث انک حال قول نووی معلوم کر دی بدانکه قول ابو عمر استخلف الی قول
و رکن من ارکان الدین نیز نزدیک تا مل بازم میریزد زیرا که بعد اعتراف بوجود تبلیغ تبصر یعنی که
قائم مقام تصریح باشد و اظهار محبت و غیر آن عدم استناد ان بوجبی اصلا مسوع نمیتواند شد

و اگر بعد تبلیغ شکی در استناد دومی باشد تمام سائل فقیهه که بوجی متلود ثابت نمیشود و لفظ اوحی الی بکنذا
 اینجا صحیح نیست ما خود نباشد بجای آنکه بذهبتان عظیم بلکه مقرر در میان اهل اسلام آنست که بعد
 وضوح طلب و منع از آنحضرت صلی الله علیه و سلم محل توقف نیماند و واجب میشود امتثال بان اعتقاد
 و عملاً زیرا که آن مسئله مستند است بوجی ظاهر یا باجتهادی که مقرر داشته شد و آن بوجی باطنی است پس
 قول او که این استخلاف بوجی نبود باطل است مگر آنکه گوئیم معنی کلام ابو عمر آنست و لم یصرح بذلك
 لانه لم یومر فی ذلک التصریح بشئی و اراد بالتصریح بعض ما ذکرناه فی شرح کلام النووی و حاصل
 این توجیه رجوع میکند بانکه آنحضرت صلی الله علیه و سلم در ادراستی با سلوبی دون اسلوبی متمثل
 بود بوجی از وجی نفث فی الروع یا فرسته یا غیر آن و اگر سائل عود کند و گوید که اگر رض بر استخلاف
 بود صدیق چرا گفت بیعت کنید یکی ازین دو کس با ابو عبیده و عمر بن الخطاب و اقدام بر بیعت غیر
 در صورت حرام است گوئیم از سابق قصه مفهوم میشود که حضرت صدیق میدانست که این امر حق
 او است و غرض او از تقدیم ابو عبیده و عمر نبود الا اظهار حجت خلافت خود بر بان ایشان و این
 وعی از تلمظ است در برابر حجت چنانکه حضرت صدیق را پس هم مودت اربلی بذا کبر بمشیل آنکه شخصی بگوید من
 برای نفس خود چسبیری نمیخواهم لیکن از حاضرین بپرسید که حق کیست اگر حق ایشان باشد ایشان
 بگیرند و اگر حق دیگری باشد با او بدهند و غرض از اینکلام اظهار حق خود باشد با بلغ و جوه گویا میگوش
 بایعوا صد همان رضی بذلك و لم یکن معه من النص ما یدل علی خلاف ذلک و لهذا تخصیص فرمود
 این دو عزیز را زیرا که میدانست که ایشان میدانند نص را و رای ایشان مستقیم است در آن و
 دلیل بر نفعی حدیث ابی سعید خدری است قال ابو بکر است احق الناس بها است اول من
 اسلم است صاحب کذا است صاحب کذا و آرا بجملة آنست که ابو عمر در استیعاب بحث میکند در
 حدیث ابن عمر و آنرا مسلم نمیدارد و از عمر نقل میکند که تفصیل حضرت صدیق بر حضرت فاروق
 و بر تفضی متعین نیست اگر کسی فاروق را یا بر تفضی ر تفصیل دهد بر صدیق هیچ مضائق نیست و
 میگوید که فی اجملة در سلف اختلافی واقع بود در تفصیل صدیق بر تفضی و شیخ عبد الحق دهلوی نقل

میکنند که در مسئله تفضیل اختلاف واقع است جمعی قطعاً گویند و اکثر ظنی بلکه سیاق کلام شیخ آن
 دلالت میکند که قول جمهور ظنیت است ابو بکر با قلانی و امام الحرمین و امام رازی و قاضی خمد و
 ملا سعد تفتازانی همه میل میکنند بظنیت آن قوله بحث میکنند در حدیث ابن عمر باید دانست که ابو
 در ترجمه ذی النورین میگوید روی یحیی بن سعید و عبد المدین عمر و عبد العزیز بن ابی سلمه بن نافع
 عن ابن عمر قال کنا نقول علی عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت فیقول
 ہذا فی التفضیل و قیل فی الخلافہ و در ترجمہ رضی میگوید عن ہرون بن اسحق قال سمعت یحیی
 بن معین یقول من قال ابو بکر و عمر و عثمان و علی و عرف لعلی سابقته و فضیلتہ فهو صاحب سنتہ من
 قال ابو بکر و عمر و علی و عثمان و عرف لعثمان سابقته و فضلہ فهو صاحب سنتہ فذکر لہ ہولاء الذین
 یقولون ابو بکر و عمر و عثمان و یسکتون فتکلم فیہم بکلام غلیظ و کان یحیی بن معین یقول ابو بکر و عمر و
 علی و عثمان رضی اللہ عنہم بعد از ان تاویل میکنند قول یحیی بن معین را قال ابو عمر من قال بجد
 ابن عمر کنا نقول علی عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت یعنی فلما قال
 و ہوالذی انکر یحیی بن معین و تکلم فیہ بکلام غلیظ لان القائل بذلک قد قال بخلاف ما اجمع علیہ
 اہل السنۃ من السلف و اختلف من اہل الفقہ و الاثر ان علیا افضل الناس بعد عثمان ہذا ما لم
 یختلفوا فیہ و انما اختلفوا فی تفضیل علی و عثمان و اختلف السلف ایضاً فی تفضیل علی و ابی بکر
 و فی اجماع الجمع الذی وصفنا دلیل علی ان حدیث ابن عمر وہم و فلف و انہ لا یصح معناه و ان
 کان اسنادہ صحیحاً و یلزم من قال بہ ان یقول بحدیث جابر و حدیث ابی سعید فبیع امہات الاولاد
 عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہم لا یقولون ذلک فقد ناقضوا و بالحد التوفیق بعد از ان
 شرح میکنند قول خود را و انما اختلفوا فی تفضیل علی و عثمان و اختلف السلف ایضاً فی تفضیل علی
 و ابی بکر و میگوید قال ابو عمر وقف جماعة من اہل السنۃ فی حق علی و عثمان فلم یفضلوا واحداً منہما
 علی صاحبہ نہم مالک بن انس و یحیی بن سعید القطان و اما اختلاف السلف فی تفضیل علی فقد
 ذکر ابن ابی شیبہ فی کتابہ من ذلک ما فیہ کفایہ و اہل السنۃ الیوم علی ما ذکر ت لک من تقدیم ابی بکر فی

افضل علی عمر و تقدیم عمر علی عثمان و تقدیم عثمان علی علی و علی بذاعتہ اہل حدیث من زمن احمد بن
 حنبل الا خواص من اجلة الفقہار و ائمة العلماء فانہم علی ما ذکرنا عن مالک و یحییٰ بن سعید القطان و ابن
 معین فہذا ما بین اہل الفقه و الحدیث فی ہذہ المسئلہ و ہم اہل السنۃ و اہل اختلاف سائر المسلمین فی ذلک
 فیطول و قد جمعتہ قوم اقول او فیصل فی الفضل و قیل فی اختلافہ پس اشارہ است بانکہ قدام اہل سنت
 مختلف اند و تفضیل ذی النورین و مرتضیٰ جمعی کہ قائل اند بتفضیل ذی النورین بر مرتضیٰ و ہم محبوب
 معنی این حدیث چنان تقریر کنند کہ این ترتیب در افضلیت است و لاخار فی ذلک و جمعی کہ
 بتفضیل مرتضیٰ بر ذی النورین قائل اند و ہم شریک علیہ تاویل این حدیث پیش ایشان آنست
 کہ این ترتیب بیان خلافت است پس صحابہ پیش از وقوع خلافت میدانستند کہ ہمین ترتیب واقع
 خواہد شد و درین تاویل خدشہ وارد میشود زیرا کہ این تاویل وقتی درست باشد کہ لفظ ابن عمر ہمین
 اسلوب واقع شود کہ ابو عمر ذکر کرده است و بحقیقت اصح الفاظ او آن است کہ بخاری روایت میکند عن
 یحییٰ بن سعید عن تافع عن ابن عمر قال کنا نخیر بین الناس فی زمان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 فخیرنا بامر عمر ثم عثمان بن عفان و ترندی ہر دو لفظ خارج کرده پس لفظ کنا نخیر را برداشتند و وقوع
 خلافت بہ ترتیب حمل کردن متجہ نیست و اگر سائل عود کند و گوید غرض ابن عمر آنست کہ کنا نخیر ہم
 بہذا الترتیب فی الخلافۃ ای نقول انتظام امر الخلافۃ خیر فی زمن بکر و بعدہ زمن عمر بعدہ زمن عثمان گوئیم
 و در صورت خلاف واقع را دانستہ باشد زیرا کہ انتظام امر خلافت در زمان فاروق بہتر بود از انتظام آن
 در زمان صدیق باتفاق جمیع اہل تاریخ و اکثر زمان خلافت صدیق در مجاہدہ اہل ردت گذشت و
 اگر بار دیگر عود کند و گوید ای نقول ابو بکر خیر باریج الی الخلافۃ من الصفات کحسن الایمان و العلم و غیرہ
 ثم و ہم گوئیم انیمعنی لازم فضل کلی شد زیرا کہ خلافت نبوت جمیع صفات کمال کہ سابقا شرح آن گذشت
 میخواہد پس رجوع کرد بہ ترتیب و تفصیل احکایت ابن معین پس بعد از تاویل در سابق و سیاق
 کلام ظاہر میشود کہ غرض ابو عمر آنست کہ انکار بر سکوت از تفصیل مرتضیٰ است نہ انکار بر سلسلہ تفصیل
 شخین و این بر استدلال میکند بانکہ اتفاق واقع است بر آنکہ حضرت مرتضیٰ افضل ما س است بعد عثمان

بلکه اختلاف و از دور تفضیل علی و عثمان بلکه کلمات شریفه قلیله از سلف موهم تفضیل مرتضی است بر صدیق و این اختلاف هم شاید عدل است بر آنکه اعتقاد فضیلت مرتضی در مرتبه از مراتب متحقق است پیش همه سکوت از افضلیت او با لکویه خلاف اجماع است باز میگوید که نسکت بعد عثمان اگر چه در حدیث ابن عمر صحیح شده ظاهرش معمول نیست زیرا که مصادم اجماع است پس تاویل بری او ضروریست مثل تاویل حدیث منبع اعمات الاولاد بانکه جمعی از اصحاب مطلع نبودند بر تحریم آن از نجسیت سب آن نمی‌بودند چون نص حدیث ظاهر شد در زین شخین آن قول متلاشی گشت همچنان سکوت از تفضیل مرتضی فی مرتبه من المراتب که سبب عدم اطلاع بر فضائل ایشان واقع بود چون فضائل ظاهر شد عمل بان نمی‌اید کرد پس یک لفظ نسکت را تاویل نکند و قصه بیع اعمات را تاویل کند با خود درناست و ما می‌گوییم در اصل صحت تفضیل مرتضی در مرتبه از مراتب بچی نیست اما حاصل حدیث ابن عمر اخبار است بسکوت نه جزم بعدم تفضیل پس گو یا عبدالمدین عمر میگوید از جمعی کثیر از صحابه آن روایا شنیدم و ان اخبار کثیره استماع نمودم و رای ایشان از ترتیب تفضیل دانستم و در ان ترتیب مرتضی را داخل نیافتم و سبب این آنست که این بحث تفضیل خلفای بود که امت بر ایشان مجتمع شده بر غیر خویش و امت بر حضرت مرتضی مجتمع نشد پس فضل مرتضی بر غیر مشایخ ثلثه بابی علمیده است غیر بابی که در ان مباحثه داشتند یا گوئیم ما خذ این مسئله از احادیث روایا و غیر آن ساکت بودند از فضل مرتضی بر غیر مشایخ ثلثه پس سکوت از جهت انحصار بحث است در مشایخ ثلثه یا انحصار دلالت اوله که ما خذ ایشان در ان زمان بوده است گو فضل مرتضی در احادیث دیگر ظاهر شود پس ابن عمر نمی‌گوید که مرتضی در مرتبه از مراتب فضیلت نداشت فی الواقع بلکه میگوید اصحاب ساکت بودند و این مسئله از ان قبیل بود که اصحاب در ان تکلم نمودند مثل بسیاری از مسائل فقهیه که اصحاب در انجا مباحثه کرده اند و قبیل و قالی در ان از ایشان واقع نشده و تابعین من بعد ایشان فقط استنباط آن نموده اند بلکه در بعضی صورتها اجماع کرده اند و فضل مرتضی نیز از همان قبیل است پس اعتراض بر قول ابن عمر وارد نمیشود بلکه تشدید بر آن کسی است که حدیث ابن عمر را در نفی فضیلت حضرت مرتضی

اولی مرتبه من المراتب ذکر کرده است و بان تمسک نموده و اگر سائل عود کند و گوید سکوت عند حاجت
 جزم است بنقی گوئیم لانسلم جزم بنقی بود وقتی که بحث نباشد الا در جماعتی خاص یا اولی که ماخذ مسئله
 سکوت عنما است ظاهر نشده باشد و السلام قول از عمر نقل میکند انما باید دانست که ابو عمر در ترجمه
 فاروق میگوید ذکر عبدالرزاق عن عمر قال لوان رجلا قتل عمر افضل من ابی بکر باعنته و کذا کذا
 قال علی عندی افضل من ابی بکر لم اعنفه اذا ذکر فضل الشیخین واجهها و انشی علیها بما بها الهه فذکرت
 ذلک لو کعب فاعجبوا اشتباه بعد از آن رو میکند فصل اول را از قول عمر هم در ترجمه فاروق قال
 ابو عمر یل علی ان ابی بکر افضل من عمر سبقه الی الاسلام و ما روی عن النبی صلی الله علیه و سلم انه
 قال رایت فی المنام الی و زنت با منی فزمت ثم وزن ابو بکر فرج ثم وزن عمر فرج و فی ہذ بیان
 واضح فی فضل علی عمر و قال عمر ما سبقت ابی بکر الی خیر قط الا سبقتنی الیہ و لو ووت انی شعرة فی صدق
 ابی بکر و رو میکند فصل ثانی را از قول او در ترجمه صدیق باقوال مرتضی عن النزال بن سبرة عن
 علی قال خیر نذہ الامتہ بعد نبیہما ابو بکر و عمر و روی محمد بن الحنفیہ و عبد خیر و الوحیفیہ عن علی مثله و
 کان علی یقول سبق رسول الله صلی الله علیه و سلم و ثنی ابو بکر و ثلث عمر ثم خبطت فانتہت بعفو الله
 فیما عن من یشاء و قال عبد خیر سمعت علیا یقول رحم الله ابی بکر کان اول من جمع باین اللوحین
 و وینا عن عبد الله بن جعفر بن ابی طالب من وجوه قال ولینا ابو بکر فمیر خلیفة الله رحمہ بنا و احنا
 علینا و قال مسروق حبیبک بکر و عمر و معمره فضلہما من السنة و روایت می کند با سند خود از حکم بن کل قال علی
 لا یفضلنی احد علی ابی بکر و عمر الا بجلدہ صدق لغیری پس ظاهر شد که ابو عمر رضی نیست باین نقل بلکه رو میکند از ابی بکر
 و می گویند ابن حجر کی تاویل میکند قول عمر با بکر افضل که معر ذکر کرده است نه فضل کلی است بلکه فضل بوجه من الوجوه پس
 بحث هر چه ذکر کند گنجانش آنست و این تاویل اقرب ینما یدرج اب و اہون است از در صرف قول و اختلاف سلف
 فی تفضیل ابی بکر و علی باید دانست که ایراد ابو عمر این جمله را در تضامین کلام خود محض برای آنست
 که سند باشد برای اتفاق بر تفضیل حضرت مرتضی بر مرتبه از مراتب چنانکه از سابق و سیاق کلام
 او واضح است پس لابد است از وجہی که سند را معمم باشد و زیادت از آن لازم نیست و نہ مختار

ابو عمر است و نه صحیح فی نفسہ اما توحیحی کہ بان سندیت صحیح شود آنست کہ گوئیم کہ از سلف اقوالی کہ موهم تفضیل
مرضی باشد بر صدیق منقول شدہ است و اگر ظاہر این اقوال را بگذاریم در باب شیخین یا در باب شیخ
ثالثہ بہت قیام صحیح تفضیل مرضی در مرتبہ از مرتبہ خود البتہ می باید کرد تا آن اقوال را محمل پیدائش و زیر کہ
تفضیل بر صدیق متضمن است تفضیل را بر غیر مشایخ ثالثہ بالا اولی یا گوئیم کہ این اقوال ظاہر آن فضل
کلی است و اگر از ظاہر مصروف کنیم فضائل جزئیہ معتد بہا البتہ می باید اثبات کرد و آن فضائل جزئیہ
در تفضیل مرضی بر غیر مشایخ ثالثہ موثر خواهد بود قرینہ بر آنکہ این قدر برای سندیتہ کافی است آنست
کہ با قول غیر اہل سنت کہ ایشان را در حل و عقد دخل نیست نیز تایید میکنند میگوید ہر چند اقوال
فرق اسلامیہ در مرتبہ تفضیل مرضی مختلف افتادہ است اما قدر مشترک کہ تفضیل او است فی مرتبہ
من المراتب مجمع علیہ جمیع است پس ثم نسکت بر ظاہر شس نمیتوان داشت و اما آنکہ مختار ابو عمر غیر از
وجہ نیست و صحیح فی نفسہ ہم غیر این وجہ نیست آنست کہ در کتاب خود افضلیت صدیق بر مرضی بوجہ
اثبات ینماید کہ لا مزید علیہ چنانکہ در جواب معمر تقریر کردیم و اگر سائلی عود کند و گوید سلمنا کہ ابو عمر خلتا
اقوال سلف را درین مسئلہ وزنی یعنی نہد و آن را معارضہ ینماید با قول متواترہ مرضی اما اصل این
اختلاف بچہ قسم میتوان کرد گوئیم مقدمہ چند در حل این اختلاف بخاطر می باید آورد یکی آنکہ صحابہ
و تابعین ہمہ در یک مرتبہ نبودند بلکہ بعض ایشان مجتہد بودند و بعض مقلد قال اللہ تعالی
علہم الذین یستنبطونہ منہم و حقیقت اجماع اتفاق مجتہدین است و غیر مجتہدین را در حل و عقد دخل
نیست پس دلیل ثالث از اولیہ کہ اخذ بان واجب است اتفاق مجتہدین است لا غیر اگر در مسئلہ
بعض اہل تقلید قوی گفتہ باشند و مجتہدین اتفاق نمودہ باشند بر قول دیگر دلیل قطعی کہ اخذ بان
واجب است همان قول مجتہدین خواهد بود و غیر اقوال ایشان اگر باشد و اگر نباشد موافق باشد
یا مخالف ہمہ یکسانست دیگر آنکہ پیش از وقوع اجماع اقادیل علماء مختلف می باشد و اقید متعارضہ
تقریر میکنند و بعد از مناظرہ و مراجعہ آن اختلاف منحل میگردد و اگر استقرار کردہ شود در اجماعات
سلف ہر اجماعی نتوان یافت الا در اول آنها اختلافی بودہ است و بعد ازین دفعہ بعد دفعہ

منحل گشته پس اگر سلمان فارسی در خلافت صدیق فرماید اصابوا و انظاروا و انحرجه ابن ابی شیبہ معنیست
 که اقیسه عارضه بنظر می آید از جهت سوابق صدیق و تفویض امامت بوی اصابت نموده اند و از جهت
 سوابق مرضی و قربت او خطا کردند و متعین است حمل قول او بر معنی زیرا که اصابت و خطا هر دو با هم
 بقیض اند پس قول بهر دو نمیتواند بود الا از جهت تعدد جهات و اعتبارات و اقیسه این قول او
 محمول است بر آنکه قبل از نظر در ترجیح و قبل از مرجع و مناظره گفته و بعد از آن ترجیح بروی ظاهر شد
 و اتباع سبیل مومنین نمود و وعده یا بی الود المؤمنون متحقق گشت سوم آنکه بعضی اهل آن عصر که
 هنوز بدرجه اجتهاد و تحقیق نرسیده بودند از جهتین تحقیق میکردند تا شبهه که در خاطر ایشان جا گرفته منحل گردد
 و این را قول ثابت نمیتوان گرفت مانند آنکه ابو جحیفه گفته است که در خاطر من متکلم شده بود که مرضی
 افضل است از همه تا آنکه مرضی بر سر منبر تقریر فرمودند که خیر نزه الامه ابو بکر ثم عمر از آن با این
 خطره از خاطر من مرفوع شد چهارم آنکه اکثر سلف فضل را اعم از فضل کلی و فضل جزئی میگردانند
 و کلمات ایشان ظاهر مناقض میشد چون اقادیل را بر قاعده تطبیق فرود آوریم آن تناقض ظاهر
 از هم باشد مانند آنکه از امام مالک نقل میکنند که گفت من تفصیل نمیدهم بر خبر پیغمبر پس راو
 مراد او فضل جزئی است چون هر چهار قاعده را بخاطر آوردی با دنی عنایت حال آن اقادیل ششم
 قلیله که سوهم خلاف مدعا است روشن گردد و ما دراز نمیکنیم کلام را بعد از آنکه اصول را بدست
 تو دادیم قوله اقوال بسیاری از متکلمان دلالت میکند بر ظنیه این مسئله باید دانست که جواب
 این اشکال بر دو وجه میتوان تقریر کرد وجه اول آنکه هر چند متکلمان اشعریه مختلف اند در قطعیت
 و ظنیت این مسئله لیکن این اختلاف ایشان شاید عدل است بر آنکه همه متفق اند بر اصل تفصیل
 و از سلف خود آن قدر تاکید و تصریح درین مسئله دیده اند که با وجود ورود شبهات از جانب مخالفان
 و تحمیر در رد بسیاری از آن شبهات ممکن نمیشود و ایشان را عدول از آن مشرب کرده با او جبر است
 او تقلید اقطاعا و طنا بدان قائل اند وجه دوم آنکه شیخ ابوالحسن اشعری که راس و رئیس اهل سنت
 است و الزم ایشان است بطریق صحابه و تابعین قطعیت رفته قال النووی و اختلف العلماء

ان التفضیل المذكور قطعی ام لا و ممن قال بالقطع ابوالحسن الاشعری و قال هم فی الفضل علی ترتیبهم
 فی الامامة و ممن قال بانہ اجتهادی ظنی ابوبکر بن الباققلانی انتی و چون شیخ اشعری بجانب باشد
 مساللات نداریم بلا و ن اولیس ہذا اول قارورہ کسرت این نہ یک مسلد است تنہا کہ شیخ ابوالحسن
 و مستخران با ہم در ان منازعہ دارند بلکہ بسیاری از مسائل کلامیہ از ہمین جنس است مثل رویت
 و کلام و عینیت وجود با ما ہیتہ و مسلد صفات و غیر آن کما لایخفی علی متتبعی علم الکلام و ما در ہمہ این مسائل
 بحول اللہ و قوتہ اثبات مختار شیخ میکنیم بدل ذلیل او معتز عزیز و در معرکہ دار و گیر رجز حیدری میترسم
 ۵ انا الذی سمتنی امی حیدرہ و او فہم بالصاع کیل السدرۃ و سبب بسیاری ازین جنس
 آنست کہ اشاعرہ دو قسم اند مشکلمان کہ در مناظرہ و محاصمہ ہم اعلی نصیب ایشان است اما در حدیث
 تجسری و توسعی ندارند مثل ابوبکر باقلانی و امام رازی و قاضی بیضاوی و قاضی عضد و ملا سعد و
 محدثین کہ در حدیث و توسع روایات قدح او فی یافتہ اند اما در مناظرہ و محاصمہ و مراجعہ غور نموده
 اند مثل اجری و بہیقی و بعد ازین ہمہ ما مردم از ریزہ ہر دو خوان تناول نموده ایم و کاسہ ہرزو
 فرقی بیسیدہ ایم عجب نیست کہ صورت اجتماع امری ظاہر شود کہ در ہر واحد تنہا موجود نبود
 ازین ایون کہ ساقی درمی افگند و حریفان رانہ سرمانندہ دستارہ و چون در کلام این قائلان
 بطینت نظر کنیم ظاہر میشود کہ حامل آن نسبت بعضی وجود اختلاف است در سلف و با سیر نمودیم
 اقوال آن سنہ ۱۰۲۱ اقوال منطبق یا قسیم بر یکی ازین چهار مقدمہ پس آن وہم تفع
 شد و نسبت بعضی آخر آنست کہ افضلیت را محض بر اجماع صحت خلافت بنا کرده اند و ملازمت در
 صحت خلافت و افضلیت ظنی است و ما تقریر کردیم کہ افضلیت بوجود بسیار ثابت می شود و غیر
 وجہ از انجملہ سببیت بحسب اول آیہ لایستوی منکم من انفق من قبل الفتح و قاتل الایۃ بلکہ از
 اقوال سلف معلوم میشود کہ عقد بعت بعد تقریر افضلیت بود و نیز تقریر کردیم کہ فرق نیست
 در خلافت نبوت کہ مقدر است بثلثین سنہ و غیر آن افضلیت در اول شرط است نہ در ثانی و
 وہ نسبت بعضی آخر عدم تنقیح معنی فصل کلی و ما تقریر کردیم معنی فصل کلی

۵
 شیخ من انتم کہ در سن نام
 من جلیلتا و حیدر حیدر
 شاد و ابوطالب میجوید
 بود چون با اسد کربلا
 راست و بعلی نامزد بود
 حکمت درین بجزان بود
 کہ حسب لبتاہ خیر خوب
 بود و بود کہ اسد او درین است
 تا این حقیر
 ما جوبہ انکند و سنہ در اول
 در ہمہ مردم است
 بیکانہ و حاجت یعنی
 کردمان معانی غور
 بجزان نقل و نسخ می کردیم
 و در بعضی روایات یکبار
 با سلف کل سنہ
 داغ سنہ ۱۰۲۱

و تحدید کردیم بحدود و به نسبت بعضی آخر تعارض احادیث فضائل و ما قطع تعارض نمودیم و هر چه
 را با اشارت بمرتبیه خاص فرود آوردیم پس در وجه اشتباه که موجب ظنیت و توقف میشد از هم پاشید
 و الحمد للہ علی اظهارہ الحق فی المواقف و شرحہ و اعلم ان مسئلہ الافضلیۃ لا مطمح فیہا فی الجزم و البقیۃ
 و اذا دلالات للعقل بطریق الاستقلال علی الافضلیۃ بمعنی اکثریۃ فی الثواب بل مستند ما انفصل
 و لیست ہذہ المسئلۃ مسئلہ تعلق بہا عمل فیکتفی فیہا بالنظر الذی ہو کاف فی الاحکام العلمیۃ بل
 ہی مسئلہ علمیتہ یطلب فیہا الیقین و النصوص المذكورۃ من الطرفين بعد تعارضہا لاتیق القطع علی
 ما لا یخفی علی منصف لانہا باسرها اما احاد او ظنیۃ الدلالة مع کونها متعارضۃ ایضا و لیس اختصاص
 بکثرۃ اسباب ثواب موجبا لزیادۃ قطعاً بل ظلال ان الثواب تفصل من المدعا عرفۃ فیما سلف
 فلہ ان لا یشیب المطیع و یشیب غیرہ و ثبوت الاماتۃ و انکان قطعیا لا یغیر القطع بالافضلیۃ بل غایتہ
 النظر کیف و لا قطع بان امامتہ المفضول لا تصح مع وجود الفاضل لکن وجہ السلف قالوا بان
 الافضل ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی و حسن ظننا بہم لقیف و بانہم لولم یعمروا ذلک لما اطبقوا علیہ فوجب
 علینا اتباعہم فی ذلک القول و تفویض ما ہو الحق فیہ الی اللہ تعالی قال الأمدی و قدیر او بالتفصیل
 اختصاص احمد بن حنبل عن الآخر اما باصل فضیلتہ لا وجودہا فی الآخر کالعالم و اجماع و اما بزیادۃ فیہا
 کونہا علم مثلاً و ذلک ایضا غیر مقطوع بہ فیما بین الصحابۃ اذ من فضیلتہ تبین اختصاصہا بواحد منهم الا
 و لیکن بیان مشارکہ غیرہ لہ فیہا و بتقدیر عدم مشارکہ فقد یکین بیان اختصاص الآخر بفضیلتہ اخرى و لا
 سبیل الی التزیج بکثرۃ الفضائل لاحتمال ان یکون الفضیلۃ الواحدۃ ارجح من فضائل کثیرۃ اما
 لزیادۃ شرفہا فی نفسہا و لزیادۃ کمینہا فلا جزم بالافضلیۃ بہذا المعنی انتہی و ابن حجر در تاویل قول
 معمر بن اعنفہ میگوید کہ لم یخط وینای این عدم درستی جز این نیست کہ تفصیل مذکور ظنی است نہ قطعی و اگر
 گویند کہ ظنیت تفصیل مذکور بر قول کسی کہ دعوی اجماع نکند و گوش بروایات شاذہ کہ در جانب خلافت
 نقل کردہ تہذیبہ است کہ حکم بظنیت آن درست نیاید کہ اجماع از دلائل قطعیتہ است جوالبش آنست
 در علم اصول فقہ مقرر و سہرہن شدہ است کہ اجماع دلیل قطعی است لیکن نہ بجمیع انواع واقسامش

قطعی هم آن قسم است که در آنجا خلاف اصلا نبود و آنکه در روی خلافی بود اگر چه شاذ و نادر باشد ظنی بود و از
 قطعیت برآید هر چند آن خلاف بجهت شذوذ و ندرتش معتد به نبود و مانع از انعقاد اجماع نیاید ولیکن در آنجا
 در جبهه وی از مرتبه قطعیت بی تاثیر نبوده و آنکه اجماعی که در آنجا است بر همین افضلیت ظنی است و اهل
 اجماع نیز قطع بدان نکرده اند چنانچه از عبارات ائمه و اشارات ایشان مفهوم میگردد پس صفت قطعیت
 درین مسئله قید محکوم به است نه عارض حکم بعد از اجماع و مسندش خبر آن نیست که چون بدلیل قطعی ثابت
 شد که خلافت بدین ترتیب است ظاهر آنست که فضیلت نیز هم بدین طریق باشد ولیکن از ترتیب
 خلافت ترتیب افضلیت بر وجه قطع و یقین لازم نیاید یا نمی بینی که اهل سنت بر حقیقت عثمان بجمالت
 اجماع دارند و در فضیلت او خلاف پس معلوم شد که از قطعیت خلافت قطعیت افضلیت لازم نیاید
 و قطعیت افضلیت قطعیت خلافت را مستلزم نگردد و نیز حقیقت فصل همان است که تردد در کار تعالی
 است و اطلاع بر آن خبر باخبار و بوحی ممکن نه و اخبار در مدح و ثنای همه ایشان ورود یافته و متعارض
 آمده است آنها که او را ک زمان وحی و مشاهد احوال آنحضرت صلی الله علیه و سلم نموده باشند بقبر آن و
 امارات دریافته باشند ولیکن دیگر آنرا که نظر بر صرف دلیل و مفهوم کلام افتد و مفهوم کلام متعارض
 آید دلیل ایشان تقلید و اتباع پیشینیان و حسن ظن با ایشان بود و لکن نظر با حدیث و اخبار که در
 فضائل و کمالات اصحاب ورود یافته جز توقف و امساک نیارود و اینهمه ترجمه کلام صواعق محرقه است
 از آنجمله آنست که این احادیث دلالت نمیکند مگر باخبار بجمالت ایشان در زمان مستقبل و این
 محمول است بر اراده تکوینی آنرا یا تشریح مساسی نیست و بر تقدیر تسلیم مقتضای نقض نیست الا تقریر
 جواز خلافت ایشان و این معنی دوست بانکه مساوی یا مفضول خلیفه شود و خلافت مفضول مساوی
 جایز باشد علت مرخصه پس اقتدا باالذین من بعدی مغشیش آنست بالذین اراد الله استخلافها اراده
 تکوینیة والذین استخلافها واقع فوجب علیکم الاقتداء بما بعد العقد و خلافتها لان الخلیفة یجب الاقتداء
 وانکان مفضولا او مساویا و همچنین البعث بین ابی بکر و عمر اخبار است بانکه در خارج بحسب اتفاق
 واقع خواهد شد که شخین در حجره آنحضرت صلی الله علیه و سلم مدفون شوند و ازین جهت همراه آنحضرت

سبوت گردند و این معنی مستلزم فضیلت نمیشود و همچنین قول آنحضرت صلی الله علیه و سلم یا ای الله المؤمنون
 ولات نمیکند مگر بر آنکه در خارج بحسب اراده تکوینی خدا تعالی ایا خواهد کرد و از استخلاف غیر و سوسنون جمع
 خواهند شد بر استخلاف صدیق و ایا خواهد کرد و از استخلاف غیر اگر چه آن ایا نه بحسب فضیلت او باشد
 و همچنین حدیث رویا و غیر آن دلالت بر وقوع آن در خارج میکند به ترتیب مذکوره بر فضیلت باید دانست
 که محل این اشکال موقوف است بر تمهید مقدمه و آن آنست که اراده تشریحی فرع اراده تکوینی است بآن
 معنی که خدا در انزال الازل دانست که مصلحت آنست که در فلان زمان اشخاص کذا و کذا موجود شوند
 و در فلان وقت اشخاص کذا و کذا و مصلحت در حق جماعه اولی آنست که چنین و چنین کنند و مصلحت در حق
 جماعه اخری آنست که چنان و چنان کنند پس اراده فرمود خلق آنها در از منزه معموده و تعیین فرمود تعلیق
 اثبات و تعذیب را بر افعال مختصه بحسب هر زمانی پس اینهمه در انزال الازل متحقق شد بعد از آن چون
 آنوقت ما رسید نازل کرد قضا و در ملا را علی و سبب این قضا و حظیره القدس که عبارت از ملاک ملا
 اعلی است یا چیزی دیگر قریب آن آنهمه تعلیقات مثبت گشت تا و این امر متجدد است بحسب تجد و از منزه
 که در شریع الهیه تعبیر از ان بکتاب الله واقع شد قال الله تعالی کتاب الله لا غلبین انما و سالی قال
 کتب علیکم الصیام و اینجا استعداد اشخاص و حوادثی که خلق آن مقدر شده است مقدم است برین
 تعلیقات تقدما ذاتیا و همین است سبب اختلاف شریع پس تعلیق نکر و ثواب و عقاب را بر تعظیم سبب
 و تنک حرمت آن در شریعت موسویه الاجتبی مصلحتی که ناشیه است از استعداد آن جماعه و ترتیبی که باین
 جماعه مناسب است و تعلیق نکر و ثواب و عذاب را بر اجتماع روز جمعه و ترک آن و شریعت مصطفویه
 الاجتبی مصلحتی که ناشیه است از استعداد این جماعه و ترتیبی که باین جماعه مناسب است مانند طبیعی
 که مرضی محرو در ادوائی بار و مید بر و مرضی مسرور در ادوائی حار بعد از آن نازل فرمود بر انس نبیا
 آن تعلیقات را و تعبیر از ان تعلیقات بطرق مختلفه واقع می شود گاهی باخبار کتب الله علیکم کذا و کذا
 و گاهی بامر و نهی انفعلو کذا و لا تفعلوا کذا و تعیین این تعلیقات اولاً و ظهور آن در ملا را علی ثانیاً همان
 است کلام نفسی و لهذا شاعره هازم اند بانکه کلام نفسی در اصل یکی است بامر و نهی و اخبار تکشری در

تحقیقش راه نمی باید و عبرتی و سریانی وصف آن نتوان کرد قال الامام الرازی ان کلام الله تعالی ص
وسع کونه واحدا فهو امر ونهی و خبر و تحقیق کلام یرجع الی حرف واحد و هو ان کلام کلمه خبر لان الامر
عبارة عن تعریف غیر انه یفعل لصار مستحقا للمرح ولو ترک صار مستحقا للذم و کذا القول فی الیهی و اذا کان
المرجع للکل الی شیء واحد و هو ان خبر صح قولنا ان کلام الله واحد انتهى و این کلام نفسی باعتبار اول قیام
و ازلی است و باعتبار کتابت در ملأ اعلی محدث متقدم از بعثت پیغامبر نه عزلی و از سریانی و باعتبار
ظهور او بواسطه جبرئیل بر قلب پیغامبر تا شامحدث متأخر از بعثت پیغامبر بلسان عزلی کما قال و انه
لتنزیل رب العالمین نزل به الروح الامین علی قلبک لتکون من المنتدین بلسان عزلی سبین باز
این تعلیقا متمشده در ملأ اعلی دو قسم اند قسمی آنست که متعلق باشد شخصی بعینه و سجاوثة بعینها از ان
اشخاص از ان حوادث که معین و متمثل شده اند مثل آنکه متعلق الثواب بالایمان بمحمد صلی الله علیه وسلم
بعینه و العقاب بالکفر بعینه و قسمی آنست که متعلق باشد بوصف عام مانند آنکه متعلق الثواب بسبب الولد
بوالده و متعلق العقاب بعقوق الولد بوالده و واقع در باب شخصین تعلیق است بشخص بعینه مثلاً نازل
شد در ملأ اعلی که اراده واقع شد که در فلان وقت اختلاف کرده شود صدیق و فاروق را نازل شد تعلیق
رضا باقتدار ایشان بعینها و تعلیق سخط بترک اقتدار ایشان بعینها اگر چه این اراده متضمن مصالح بسیار باشد
که فهم آن همه در امکان بشر نیست و بحتمل که بخت شخصین در فرمان روائی و بخت قوم در فرمان بری و ک
اختلاف و مانند آن نیز از همان مصالح باشد و این کلام نفسی در افاده ایجاب و تحریم اقوی جمیع انواع حکام
است پس خدا تعالی بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم اراده و جوب اختلاف ایشان در ملأ اعلی و تعلیق ثواب
و عقاب باقتدار و ترک اقتدار ایشان روشن ساخت و ایشان خلیفه شدند بکلام نفسی اولاد و تبصرجات
آنحضرت صلی الله علیه وسلم که وال است بر ان کلام نفسی تا نیا چون این مقدمه ممد شد بر سر علل اشکالات
رویم قوله انیمه محمول است بر اراده تکوینی و از با اراده تشریعی مساسی نیست ما میگویم خلاف واقع
است بلکه اینجا اشاره کردند باراده تکوینی ضمناً باین کلمه که بالذین من بعدی و تنصیص کردند باراده تشریعی
بکلمه اقتدوا هر چند مصلحت منظور درین کلام نفسی تقدیر میسر بر اختلاف ایشان باشد پس چون

نظم عالم مقتضی باستخلاف ایشان بود در حکمت الهی ممکن نیست که تشریح استخلاف غیر ایشان واقع شود چنانکه چون تقدیر الهی مبهم شد بانکه آنحضرت صلی الله علیه و سلم در فلان زمان رئیس شوند و عالم را بواسطه ایشان علم و رشد پیدا شود و اقامت ملت عوجا بر دست ایشان واقع شود و دیگری در آن عصر باین صفت موصوف نبود تشریحی متحقق شد بوجوب بیان با آنحضرت صلی الله علیه و سلم در کلام نفسی افلا و بر السنه مترجمین عن الغیب ثانیاً قوله بر تقدیر تسلیم مقتضای نص نیست انما اولاً بطریق منقطفه که مثل او بعینه مثل جعلت الاقذار محمد صلی الله علیه و سلم واجباً علیکم پس اینجا نتوان گفت که واجب اصلی آنست که اقتدا شخصی که موصوف باین صفات باشد باید کرد و خدا تعالی دانست که در خارج شخص موصوف همان ذات محمد است صلی الله علیه و سلم پس واجب شد اقتدار او بالعرض و این دلالت نمیکند بر فضیلت محمد صلی الله علیه و سلم زیرا که ممکن است که مفضول باشد یا مساوی لیکن ابروه واقع شد بقیام او نبوت سبحانک بذهبتان عظیم بلکه انعقاد و جوبانقیاد محمد صلی الله علیه و سلم بعینه فضیلتی باشد بالاتر از جمیع فضائل پس بعد اخبار بانعقاد قضا باستخلاف و ظهور کلام نفسی اولاً بوجوب اقتدار ایشان ثانیاً و ظهور نص شریعت ثالثاً انهمه شکوک طاری نمیشود و در حقیقت منسرتی بعد نبوت ازین بالاتر متصور نیست که مانند انبیاء در طاراً علی قضا نازل شود و تمثیل خلافت شخصی خاص و کلام نفسی بایجاب آن متحقق و نصوص شارع مبین و جوب او گردد و ما میگوئیم ثانیاً بطریق حل که فاضلیت و مفضولیت بدو وجه میتواند بود یکی آنکه جهت اوصافی باشد که از او در ریاست عالم اثرشود و اظهار کلمه الله عزوجل و نخود لک پیچ دخل نیست و یجتمیل که این مقتضی به بقیام برای اصلاح عالم افضل نباشد باعتبار این فضل دوم فضیلتی که از جهت تحقیق ریاست عالم و ارشاد الی دین الله و اظهار کلمه الله و اتدآن باشد و هر که مقتضی شد برای او اصلاح عالم همانست افضل باعتبار سخن در فضیلتی میسرود که بحسب تشبیه با نبیاست و این فضیلت اینجا تام متحقق شد بافضالی دیگر که باین خصلت تعلق ندارد و کار نداریم درین فضیلت را اصل در تشبیه با نبی میباریم پس وجوب اقتدا بمنطبق نص فهمیدیم و اخبار بوجوب استخلاف ایشان با اشاره نص و فضیلت ایشان بالتزام و همچنین سایر

نصوص کما فصلنا فی موضعه قوله لان الخلیفه نجیب الاقدار به مساویا کان او مفضولا ما میگوئیم این
 احتمالات در خطاب عام مسلم است اما در خطاب خاص همین تخصیص نشان تفصیلت می شود چنانکه خطاب
 خاص بخت رسل سبب تفضیل ایشان میگردد و بحقیقت هیچ دلیل بر تفضیل انبیا علیهم السلام بر قوم
 ایشانان مانند تسلیط ایشان بر قوم و ایجاب طاعت ایشان بر قوم نمیتوان یافت فضا ئلی که
 بر سالت تعلق ندارند و ازین ایجاب طاعت لازم نیاید در فضل کلی نتوان شمرد پس از قول او
 کان او مفضولا که امفضل مراد است فصل کلی که مفسر است به تشبیه انبیا یا غیر آن بر تقدیر اول همین
 تعیین اسم ایشان و لمر باقدار ایشان مستلزم فصل کلی است و بر تقدیر ثانی به بحث ما تعلق ندارد
 و آنکه میگوید که بعد از حضرت مغزری ندارد زیرا که رخصت تحقق نمیشود مگر بعد تشریح غزیمتی چون غزیر
 عباد قائم شود بعد طلب غزیمت طلب رخصت میکنند و اینجا امری و تشریحی در استخلاف غزیرین
 امر ظاهر نشد باز حکمت درین رخصت یا باکردن شیخین است از تاسیر کسی بر ایشان و بطلان نیمی
 ظاهر شد از قبول شیخین تا میر عمر و بن العاص را و قبول فاروق تا میر اسامه را با باکردن قوم و
 وشک نیست که قوم دو قسم بوده اند اهل ایمان کامل که آیه فلا وربک لایؤمنون حتی یکمواک فیما
 شجر بینهم ثم لایجدوا فی انفسهم حرجا ما قضیت ویسلموا تسلیمایان شان ایشان است و با ایشان
 خصوص از مثل حضرت مرتضی که بهوالتی باسلام و بحسب نسب ممتاز بود معنی ندارد و اهل ایمان
 ضعیف که تابع رسوم بودند و ایشان خود میل داشتند باستخلاف مرتضی چنانکه از تفسیر ابوسفیان
 روشن می شود یا عدم انتظام خلافت بوجه کمال از دست غیر شیخین از فضیلت ایشان در ملکه سیاست
 و جمع و تالیف با بودن تقدیر مبرم بر استخلاف شیخین بوجهی که سعی بشیر را دران قدرت نباشد و انیمه
 شرح فضیلت شیخین است و لازم انفضیلت ایشان قوله بحسب اتفاق در حجه آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم مدفون شدند ما میگوئیم انشقاق ارض اولاً از آنحضرت صلی الله علیه و سلم فضیلتی یا لازم مرتضی
 عند الله تعالی است یا نیست اگر هست تمسک ب بودن شیخین دران فضیلت باید که سبب تفوق ایشان
 بر سایر امت باشد و اگر فضیلتی نیست آنحضرت صلی الله علیه و سلم از او باب فضائل خود جزا ذکر فرمودند

و آنکه میگوید جهت قرب مدفن تالی آنحضرت صلی الله علیه و سلم شدند و در حشر اگر او میدارو که بدون فضیلتی
 عند الله تعالی محض قرب مکان موثر است فقط صرف است زیرا که امور آخرت نه منی بر قرب و بعد مکان
 است اگر چنین بودی بعد از مدینه امکان دیگر که قریب مدینه بودند حشر میکردند نه اهل مکه را بلکه نیمه منی
 فضیلتی است خواهد آن فضیلت در نفس شخص باشد خواه باعتبار طول او در آنکه فاصله مثل تضاعف
 حسات در حریم عن ابن عمر قال دخل رسول الله صلی الله علیه و سلم المسجد و احدى یدیہ علی ابی بکر و
 الاخری علی عمر فقال بکذا نبعث یوم القیمة اخرجنا احکام و اگر او کرده است که ایشانرا این فضیلت حاصل
 شد سبب بودن ایشان در اشرف بقاع با فضائل نفسانیه ایشان محتمل است و این نیز فضیلتی است
 از فضائل عظیمه بلکه ظاهر است که قرب مدفن ایشان سایه قرب مرتبه ایشان باشد چون مرتبه
 ایشان نزدیک بود طی ازین قرب در خارج افتاد و قرب مدفن اثر همان ظل است تا هر عظیمی است
 بقبر آنحضرت صلی الله علیه و سلم بجا آرند از زیارت و سلام و غیر آن بقبور شیخین نیز عائد گردد و این نعمتی
 است کبیره چنانکه در تفسیر آیه و رفعا لک ذکرک وارد شده قال الواحیدی عن ابی سعید اخدی عن
 رسول الله صلی الله علیه و سلم فی قوله عزوجل و رفعا لک ذکرک قال لی جبرئیل علیه السلام قال الله
 عزوجل اذا ذكرت ذکرک معی و قال الواحیدی قال عطاء عن ابن عباس یرید الاذان و الاقامة و التمشیه
 و الخطب علی المنابر یوم الجمعة و یوم الفطر و یوم التحریر و یوم عرفة و ایام التشریق و خطبة النکاح و فی
 کل بلد و وطن و علی الدنانیر و الدرهم و کلمة الشهادة و لوان رجلا عبد الله و صدقه فی کل شیء و لم یشهد
 ان محمدا رسول الله لم ینتفع بشیء و کان کافرا و فی هذا القول حسان بن ثابت یحیی النبی صلی الله علیه

و این فضیلتی است که در حشر اگر او میدارو که بدون فضیلتی
 عند الله تعالی محض قرب مکان موثر است فقط صرف است زیرا که امور آخرت نه منی بر قرب و بعد مکان
 است اگر چنین بودی بعد از مدینه امکان دیگر که قریب مدینه بودند حشر میکردند نه اهل مکه را بلکه نیمه منی
 فضیلتی است خواهد آن فضیلت در نفس شخص باشد خواه باعتبار طول او در آنکه فاصله مثل تضاعف
 حسات در حریم عن ابن عمر قال دخل رسول الله صلی الله علیه و سلم المسجد و احدى یدیہ علی ابی بکر و
 الاخری علی عمر فقال بکذا نبعث یوم القیمة اخرجنا احکام و اگر او کرده است که ایشانرا این فضیلت حاصل
 شد سبب بودن ایشان در اشرف بقاع با فضائل نفسانیه ایشان محتمل است و این نیز فضیلتی است
 از فضائل عظیمه بلکه ظاهر است که قرب مدفن ایشان سایه قرب مرتبه ایشان باشد چون مرتبه
 ایشان نزدیک بود طی ازین قرب در خارج افتاد و قرب مدفن اثر همان ظل است تا هر عظیمی است
 بقبر آنحضرت صلی الله علیه و سلم بجا آرند از زیارت و سلام و غیر آن بقبور شیخین نیز عائد گردد و این نعمتی
 است کبیره چنانکه در تفسیر آیه و رفعا لک ذکرک وارد شده قال الواحیدی عن ابی سعید اخدی عن
 رسول الله صلی الله علیه و سلم فی قوله عزوجل و رفعا لک ذکرک قال لی جبرئیل علیه السلام قال الله
 عزوجل اذا ذكرت ذکرک معی و قال الواحیدی قال عطاء عن ابن عباس یرید الاذان و الاقامة و التمشیه
 و الخطب علی المنابر یوم الجمعة و یوم الفطر و یوم التحریر و یوم عرفة و ایام التشریق و خطبة النکاح و فی
 کل بلد و وطن و علی الدنانیر و الدرهم و کلمة الشهادة و لوان رجلا عبد الله و صدقه فی کل شیء و لم یشهد
 ان محمدا رسول الله لم ینتفع بشیء و کان کافرا و فی هذا القول حسان بن ثابت یحیی النبی صلی الله علیه

وسلم

من الله شهيد و يوح و يشهد	اغتر عليه للنبوة خاتم
اذا قال في الخمس الموزن يشهد	و ضم الاله اسم النبي مع اسمه
فد العرش محمود و هذا محمد	و شق له من اسمه ليجلده

در نیصورت چنانکه خدا تعالی آنحضرت را صلی الله علیه و سلم اختیار فرمود بتقریب ذکر او با ذکر خود شیخین

متعہ را بلکہ از مشرع میدانست و علما مختلف اند در معنی قول فاروق و ذی النورین بر دو قول قال
النووی قال المازری اختلف في المتعة التي نهى عنها عمر في الحج فبعضهم يهوى فسخ الحج الى العمرة وقيل هي
العمرة في اشهر الحج ثم الحج من عامه وعلى هذا انما نهى عنها ترغيباً في الافراد الذي هو افضل لانه يعقد بطلانها
او تحريمها وقال القاضي عياض ظاهر حديث جابر وعمران وابي موسى ان المتعة التي اختلفوا فيها
انما هي فسخ الحج الى العمرة قال ولهذا كان عمر يضرب الناس عليها ولا يضربهم على مجرد التمتع في اشهر الحج
وانما ضربهم على ما اعتقده هو وسائر الصحابة ان فسخ الحج الى العمرة كان خصوصاً في تلك السنة للحكمة التي
قدمنا ذكرنا قال ابن عبد البر لا خلاف بين العلماء ان التمتع المراد بقوله تعالى فمن تمتع بالعمرة الى الحج
فما استيسر من الهدى هو الاضحية في اشهر الحج قبل الحج قال ومن التمتع ايضا القران لانه تمتع بسقوط
السفر للفك لاخر من بلدة قال ومن التمتع ايضا فسخ الحج الى العمرة هذا كلام القاضي قلت والمتحاران
عمر وعثمان انما هو المتعة التي هي الاضحية في اشهر الحج ثم الحج من عامه و مراد بهم نهي اولوية للترغيب
في الافراد لكونه افضل وقد انعقد الاجماع بعد هذا على جواز الافراد والتمتع والقران من غير كراهية وانما اختلفوا
في الافضل منها وقد سبقت هذه المسئلة في اوائل هذا الباب مستوفاة والمد اعلم انهي واين فقير ميگويم
که هر يكی ازین دو قول كفايت نيكند تطبيق جميع اختلافات ايشان را بلکه اصوب آنست که بگويم نه
مذهب حضرت فاروق و ذی النورین دو چیز بود معا یکی آنکه فسخ حج بعمره نباید کرد و آن مخصوص بود
بزمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم و بین است قول جميع امت و دران باب اختلافی بود از ابن عباس
و غیر وی بعد از ان آن اختلاف مضمحل شد و عن عروة انتقال قدح النبي صلی الله علیه وسلم سابق خبرتی
عائشة انه اول شئ بدأ به حين قدم انه توضأ ثم طاف بالبيت ثم لم يكن عمرة ثم حج ابو بكر فكان اول
شئ بدأ به الطواف بالبيت ثم لم يكن عمرة ثم عمر مثل ذلك ثم حج عثمان فرأيت اول شئ بدأ به
الطواف بالبيت ثم لم يكن عمرة ثم معاوية و عبد المدين عمر ثم حجبت مع ابي الزبير بن العوام فكان
اول شئ بدأ به الطواف بالبيت ثم لم يكن عمرة ثم رابت المهاجرين والانصار يفعلون ذلك ثم
لم يكن عمرة ثم اخرج من رابت فعل ذلك ابن عمر ثم لم يقضها عمرة و هذا ابن عمر عندهم فلا يسألونه

ولا احد ممن مضى ما كانوا يبدؤون بشئ من بين يمينهم من الطواف بالبيت ثم لا يحلون وقد اريت
 اتي وخالتي تقدمان لاتي ان بشئ اول من البيت تطوفان به ثم انما لا تخلان وقد اخبرني ابي
 انها ابلت بابي واختها والمزبير وفلان وفلان بعمره فلما مسحوا الركن حلوا اخرجوا بنجاري وغيره
 ادواي نسكين بانكه ميقاتين باشد وعمره در غير شهر حج باشد افضل است بعد از آنکه حج ميقاتي باشد
 وعمره مكيه عن نافع عن عبد الله بن عمر بن الخطاب قال افصلوا ما بين حجكم وعمرتكم فان ذلك
 اتم بحج احدكم واتم بعمرته ان يعتمر في غير شهر الحج اخرجته مالك وبعده ان تمتع وقران وافضل صوت
 اولي خود متفق عليه است وثانيه مذهب شافعي و مالك و چون دانستيم كه عرض ايشان اين بود
 محل طعن نباشد طعن جمعي كه در مسئله اولي مباحثه كردند صواب بالقطع بطرف فاروق و ذى النورين
 بود و خطا بطرف ايشان و جمعي كه در مسئله ثانيه مباحثه كردند مباحثه ايشان مثل سائر مباحثات
 مجتهدين است و امر و زيارين مباحثه در مجتهدين نيز باقى است محل طعن نمى شود و اين نيك مسئله
 است تنها از مسائل حج كه اختلاف در آن صعب گشته كه اصعب همه اختلاف ايشان است در كيفيت
 نسك آنحضرت صلى الله عليه وسلم در حجة الوداع جمعي گفته اند كه افراد بود حج و جمعي گفته اند تمتع بود بسو
 يدى و جمعي گفته اند قران بود و جمعي گفته اند افراد بود اول و بعد از آن داخل فرمود عمره را و اين نيز
 ضيف ميگويد بعد تتبع معلوم ميشود كه صحابه در صورتيكه از آنحضرت صلى الله عليه وسلم مشاهده
 کرده بودند اختلاف نكردند بلكه در معرفت وجه آن پس همه متفق اند بر آنكه حرام از ذى الحليفة
 بود و چون يكه رسيدند اول طواف وسعي كردند و حلال نشدند و جمعي را كه با ايشان همى نبود پس
 كردند با حلال باز يوم الترويه بقصد حج برآمدند و تكبيرة ميگفتند و بعد از آن طواف زيارت كردند و اختلاف
 دارند در آنكه اين طواف طواف قدوم بود پس افراد حج باشد و باقى بر احرام مانند از جهت احرام
 حج است يا طواف عمره بود پس تمتع باشد و باقى مانند بر احرام بحجت آنست كه اين تمتع بسوق هر
 بود و در وقت خروج بقصد حج اين تلبية انشاء احرام حج بود يا اين طواف طواف قدوم بود و وسعي
 و طواف زيارت از هر دو نسك كفايت كرد و احرام نكشادن از جهت احرام قران بود يا اين طواف

طواف عمره بود و سعی سعی عمره و طواف زیارت طواف حج و عقیب آن نیز سعی بوده است و همین
 کلمه اخیر نقل غریب است که حنفیہ آنرا اثبات میکنند لاجرم پس معلوم شد که اختلاف در اصل قصه
 نیست بلکه اختلاف در حمل آن واقع بر محامل متعدده و این یکی از امور اجتهادیه است و الاختلاف
 فی الاجتهادیات لیس بدع منہم و مذہب منصور نزدیک شافعی و مالک آنست که نسک آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم افراد بود حج و همین است مفهوم از قصه حجه الوداع که جابر آنرا ضبط کرده است و
 رواة بروی مختلف نشدند در حکایت آن و همین است قول فاروق و ذی النورین پس متوجه شد
 ایشانرا استدلال بکتاب سنت و معقول اما کتاب پس خدا تعالی میفرماید و اتموا الحج و العمره لعلکم
 و بعد از آن میفرماید فمن تمتع بالعمرة الى الحج و آنرا در مقام رخصت ذکر مینماید و مجبوری میگردد
 بدم یا صوم و اما سنت پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اختیار فرمودند افراد را حج در حجه الوداع و افراد
 بعمره را در عمرة القضاء و عمره جبرانه پس آنچه فعل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اکمل است هر چند دیگران
 را رخصت داده باشند بجهت روند سب جاہلیت که العمرة فی اشهر الحج من افجر البخور یا اولای ایشانرا
 مجرد رخصت فرموده بود و چون در قبول رخصت استبطا کردند مبالغه کرده شد چنانکه در مسند قبله صائم
 مبالغه واقع شد و در همه این علل احادیث درست شده است و اما معقول پس شک نیست که
 اتام حج و عمره بانکه احرام حج و عمره جدا جدا باشد افضل و اتم و اکمل است چنانکه در تضاعف حنات بسبب
 رفتن بمسجد ذکر کرده اند و در استجاب ضروری هر نماز مکتوبه ذکر نموده اند و این امری است که بر
 قائل بشرطیہ احرام متوجه میشود فضلا از برای کسی که بر کثرت آن قائل است و این استدلال فاروق مذکور
 است در بخاری عن ابی موسی الاشعری قال قدمت علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم بالبطحار و بعد منیخ
 فقال حججت قلت نعم قال بما اهللت قلت بلیک باہلال کاہلال النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال حسنت
 طف بالبیث و بالصفا والمروة ثم ایتبت امرأة من قیس فقلت راسی ثم اهللت باحج فقلت افتی
 بہ حتی کان فی خلا فعمر فقال ان اخذنا بکتاب اللہ فانه یامرنا بالتام وان اخذنا بقول النبی صلی اللہ
 علیہ وسلم فانه لم یحل حتی یبلغ الہدی فخذنا خیرہ البخاری و مذہب منصور پیش حنفیان آنست که

قلت میفرماید
 بوقت از غدا یعنی
 بعد از آن وقت یعنی
 شبی از آن وقت

تمتع بود سبق ہدی و از نیصورت متجہ میشود قول مرتضیٰ و در تاویل قول مرتضیٰ حرف دیگر ہم گفته اند کہ محتاج
 مرتضیٰ ہم افراد بوده لیکن چون دید کہ ذی النورین مبالغہ میکند در ترجیح افراد تہ سید کہ جاہلان متعہ را غیر
 مشروع انکارند قال النووی و اما اہلال علی بہما فقد یحج بہ من یرجح القرآن و اجاب عنہ من یرجح
 الافراد بانہ انما اہل بہا لیتبین جوازہما لسلطان الناس او بعضہم انہ لا یجوز القرآن و لا التمتع و انہ یتعین
 الافراد انہی بلکہ این حرف اقرب بنمایند تحقیق زیرا کہ مرتضیٰ اظہار انکار نکرد در زمان فاروق حالانکہ
 وی نیز بہین قول قائل بود لیکن تا این مرتبہ ترجیح رسیدہ بود کہ منشا توہم غیر مشر و عیت متعہ و قرآن
 گردد و در نیصورت اختلاف بالکل رفع شد الا در تقریر واحدہ سابقی ماند آنکہ استدلال ذی النورین
 و لا کتا خائفین بچہ نوع متجہ میشود قال النووی فی شرح حدیث ثم قال علی لقد علمت انما تمنعنا مع
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اصل و لکن انکنا خائفین فقولا اجل بسکون اللام ای نعم و قوله کن
 خائفین لعلہ اراد بقوله خائفین عمرۃ القضاء سنۃ سبع قبل فتح مکہ لکن لم یکن تکا لستہ حقیقۃ التمتع انما
 کان عمرۃ و حدیثا و تہذیبہ ضعیف میگوید معنی خائفین آنست کہ در حجۃ الوداع تہ سیدیم از بقای مذہب
 جاہلیتہ و عدم القلاع این مذہب فاسد از قلوب مسلمین و این علت زائل گشت پس استدلال ذی
 النورین متجہ شدہ و الحمد للہ و از آجملہ آنست کہ فاروق نکاح متعہ را منع کرد و بعد از آنکہ در عہد آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم جائز بود و جعل فی آمد بایردانست کہ این مسئلہ از جملہ آن مسائل است کہ حدیث
 بران دلالت میکند تبصریح و جمعی از صحابہ بسبب عدم بلوغ حدیث مصرح یا بسبب تاویل احادیث
 بر غیر محل او اختلاف داشتند و سعی فاروق اجماع واقع شد و اختلاف مضمحل گشت و این مسئلہ آن
 مسائل شاہد مدلل است بر فضائل فاروق و بر آنکہ وہی واسطہ بود میان آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم و امت او در تبلیغ شریعہ دنیا بت نبوت از این جهت او را مسلم شد اما صحت حدیث در این باب
 پس از آنجہت کہ جمعی از فضلاء صحابہ آنرا روایت کردند و بران عمل نمودند رئیس آن جامعہ حضرت عمر
 است و حدیث او در بخاری و مسوطا و مسلم و باقی کتب متداولہ صوم شدہ است و در ذوا بہین حدیث
 بر عبد اللہ بن عباس نیز ثابت گشتہ و ربیع بن سبرہ جہنی آنرا از پدر خود روایت کرد کہ تحریم سوہد

تہذیب النورین

حاصل شد و حدیث او در صحیح مسلم مذکور است و اجماع امت بر تحریم آن وقوع یافت الا شرفیذری قلیل مثل
 روافضی هر چند در زمر من صحابہ اختلافی متحقق بود و همان اختلاف سبباً اهتمام حضرت فاروق شده بر
 اعتدال جماع و اگر سائل عود کند گوید که حضرت مرتضیٰ انہی از متعور روز خیر روایت کرده و احادیث دیگر روایت
 میکند که در روز او طاس نیز بعمل آمد پس آن نہی دلیل نمیتواند شد گوئیم سائل این نقض دارد نہی کند
 مگر بر مرتضیٰ زیرا کہ اول کسی کہ باین حدیث استدلال نمود ابن عباس را الزام کرد و زجر شد بعد بعمل آورد
 حضرت مرتضیٰ است پس گویا میگوید مرتضیٰ غلط کرده درین استدلال و این معنی شاہد جہل و حق اوست
 نزدیک اہل سنت و شیعہ تفضیلیہ قاطبہ و حل این اشکال بر طور قاضی عیاض است کہ اصل تحریم
 در خیر واقع شد و تجدید تحریم در غنہ او طاس و حجۃ الوداع متحقق یافت بنا بر آنکہ اجتماع عظیم بود
 و عجز و بت غالب بخیل کہ باین امر تمکب شوند و مثل او مثل تجدید چندین ادا امر است کہ در حجۃ الوداع
 بجهت توکید و اتمام شریعت بعمل آمد و نووی درین جواب خدشہ میکند بانکہ از روایات مسلم معلوم
 میشود کہ روز فتح متعور از جمعی واقع شد بنا بر ابا حبت آن در بطور جمعی دیگر آنکہ در حدیث حضرت مرتضیٰ
 تحریم حمرانیہ مورخ است بیوم خیر و تحریم متعور مورخ نیست بجزیری لیکن عبارت موہم واقع شد
 و جمعی از روایات آن وہم را محقق ساختند و مختار این عبد ضعیف ہمین جواب است بجهت آنکہ وادۃ
 قصہ غنہ و خیر تحریم متعور ذکر نکرده اند و تحریم متعور را بغنہ و خیر مورخ ساختند
 الا ہمین حدیث با روایات دیگر غنہ بہری باین وقت مورخ نگردانند و اکثر طرق محتمل تاویل مذکور
 است و جمع کردن حضرت مرتضیٰ تحریم متعور و حمرانیہ درین حدیث نہ بجهت تشریح آن بہر دو است
 در یکا وقت بلکہ بجهت آنکہ ابن عباس در ہر دو مسألاً اختلاف داشت چنانکہ بر دانندگان علم
 حدیث از اجلی بدہیات است و قاضی عیاض خدشہ میکند درین جواب بانکہ روایات صحیح شدہ اند از
 طریق سفیان و غیر آن بلغلی کہ تاریخ بہر دو عود میکند و ما میگوئیم کہ روایات ثقات محتمل منہی مذکور
 است در روایتی کہ قابل این احتمال نباشد شاذ است غیر محفوظ و اینمہ مباحثہ و استدلال حضرت مرتضیٰ
 است اما اصل تحریم بطریق دیگر صحیح است لا غبار علیہ از روایت ابو ہریرہ و سلمۃ بن الاکوع و بشیرہ

باین کلمه واستفهام اینجا انکاری است یعنی بجز و بجز بجز بجز بان پیغامبر نمیرود پس آنچه فرموده
 است بان اہتمام باید کرد و آنچه نوشتن آن ارشاد فرموده اند استفهام باید نمود دوم آنکہ جمعی کہ تفسیر
 بودند در آوردن قرطاس و دوات گفته باشند و معنی بجز اینجا کلامی است کہ بسبب ضعف آلات تکلم
 یا غلبہ بیس بر زبان و مانند آن مفہم نشود پس گفتند بطریق استفهام تقریر این سخن غیر مفہم است
 فی نفسہ یا ما او را کہ نکریم پس باید پرسید کہ مقصود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم طلب دوات و قبا
 است یا چیزی دیگر استفهام کنید از مقصود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تا بار دیگر بلفظ مفہم یا اشارہ
 مفہمہ بیان مقصود فرماید تا بر حساب امر جاوے شویم و درین ہر دو صورت اشکال حاصل میشوند
 و اگر غرض قائل رد آن کلام میبود و نسبت او بندان ابجر میگفت بلکہ بجز در پی آن لفظ استفہام
 نیگفت بلکہ عرضوا عنہ و استفہام تقریر را نیز محلی است و قرنیہ کہ اینجا یافتہ نمی شود کما شہد بہ بزرگوار
 اسلیم در روایات صحیحہ و مشیر نیستند بآنکہ قائل ابجر حضرت فاروق بوده باشد و اگر غرض مستشکل است
 کہ مقصود کتابت اختلاف حضرت مرتضی است آن خود بجم بالغیب است از کجا دانست کہ اختلاف
 او مقصود بود بلکہ حدیث حضرت مرتضی صحیح است در آنکہ آن غیر اختلاف بود عن نعیم بن زید عن
 علی بن ابی طالب قال امرنی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان آتیتہ بطبق یتب فیہ ما لا تضل امتہ من
 بعدہ قال فتمسیت ان یفوتنی نفسہ قال قلت انی احفظ واعی قال اوصی بالصلوۃ و الزکوۃ و ما
 ملکت ایما نکم اخرجہ احمد و اگر مقصود اختلاف باشد آن اختلاف صدیق بود بدلیل حدیث حضرت
 عائشہ عن عائشہ قالت قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی مرضہ ادعی لی ابا بکر ابابک و اناک
 حتی اکتب کتابا فانی اخاف ان ینینی متمن و یقول قائل انا اولی و یا ابی اللہ و المؤمنون الا ابابکر
 اخرجہ مسلم و قول فاروق حسبا کتاب اللہ عمقی وارد مقصود او نفی ظن فاسد است یعنی کسی گمان
 نکند کہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم چیزی در آخر عمر خود خواستند کہ بگویند و آن معنی با تمام نہ رسید
 نمیدانم شاید نسخ بعض احکام مقرر مقصود باشد یا فریضہ دیگر التشریح میخواستند پس احتمال
 مستطرق شد بجمع احکام شرعیہ و فاروق افادہ فرمود کہ خدا تعالی میفرماید الیوم اکملت لکم دینکم

و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دنیا پس هیچ احتمال متطرق نیست و آنچه القای آن منجواستند
 تاکید و تقریر احکام سابقه است و قول آنحضرت صلی الله علیه و سلم قوموا عنی دلالت نمیکند مگر بر آنکه
 حسب فیه فی حق اعلی بر آنحضرت صلی الله علیه و سلم غالب آمد و بخصیصتی که بهتر بود از تبلیغ مشغول شدند و تنازع
 و لاینفی عند النبی صلی الله علیه و سلم تنازع قول ابن عباس است نه قول آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 و اگر منصفی بعقل خود رجوع کند بداند که اگر آنحضرت صلی الله علیه و سلم منجواستند که چیزی از اصول شرع
 تبلیغ فرمایند منع نمیکرد و ایشان را چیزی از نفرت اصحاب توقف ایشان و اگر نفرت مسیح الیه مانع
 میشد اهل اوقات انیمعنی وقتی بود که جمیع عالم متفق بود بر کفر و مجتمع بر ایزای آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 چون در آنوقت مساهله نفرمودند و کلمه الحق بشدت تمام ادا فرموده در نیوقت که عالم منقاد شد
 چرا که انان حق فرماید و نیست این ظن الاطن جاهلیت و نیست این گمان مگر گمان کسی که در شان
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم قدح میکند و منجواهد که اعتماد بر چیزی از امر و نهی آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 باقی نماند سجانک نذاهبتان عظیم و از انجمله آنست که حدیث ماسلک عمر فجا الاسلک الشیطان فجاغیره
 دلالت نمیکند بر حفظ فاروق از وساوس شیطان زیرا که ممکن است که شیطان بجهنم خود متباعد باشد
 از فاروق و بحسب لقاء و سوسه کار خود بکند باید دانست که باعث این ایراد جهل است بکلام عرب
 و بقواعد اصول زیرا که این کلمه کنذت است از کوتاه بودن تصرف شیطان از فاروق با بیخ و جوه
 مثل آنکه گویند در میان من و تو بعد ما بین المشرق و المغرب افتاده هر چند هر دو در یک مکان
 باشند یعنی علاقه بالکلیه منقطع شده است و این انقطاع را اگر بمثل خارجی تمثیل نمایند بعد ما بین
 المشرقین و المغربین باشد یا گویند فلان در دل من در آمده است و فلان حلق مرآتنگ کرده است
 و دست فلان بر شهر گذا بسوط است الی غیر ذلک و از انجمله آنست که فاروق حکم کرد بر جم نجبونه و
 جواب آن در شبهات طوسی مفصلا بیان کردیم و گفتیم که درین مسله طعنی بفاروق عائد نمیکرد زیرا که
 قصه دلالت میکند بر آنکه فاروق این مسله را میدانست که رجم بر نجبونه لازم نیست و ذکر کردیم که
 بر قاضی لازم نیست که بعد اعتراف کسی توقف کند در امضای موجب آن بجهت احتمال جنون

سلک الشیطان فجاغیره

جم نجبونه

نوشت فاقلموه و این قدر است و در سوم حج چهار رکعت گزارد و این مخالف سنت است و از عبد الله
 ابن عمر قصاص نگرفت و در غزوه بدر و بیعت الرضوان حاضر نشد و در روز احد بگریخت و آنجا زخمی
 کرد و با وجود نهی آنحضرت صلی الله علیه و سلم از آنجا زخمی باید دانست که این مطاعن را بدو وجه جواب توان
 دلویکی مناقضه و دیگری حل مناقضه آنست که گوئیم مثل این چیز با از حضرت مرتضی نیز بوقوع آمده
 پس اگر این معانی قاض باشد در خلافت ذی النورین در خلافت مرتضی نیز قاض لازم می آید و اگر
 از آن قاض با جواب میگویند فما هو جوابهم هو جوابنا بعینه حضرت مرتضی نیز اقارب خود را درین عراق
 و غیر آن منصوب ساخته و توقف نمود در اقامت قصاص بر قاتلان ذی النورین و امانت نمود
 ابو موسی اشعری و ابو سعید انصاری را و سبب اراقه و مار سلیمین شد و در غزوه تبوک حاضر نشد
 و در قصه انکار مسلمین بود و در باب قتل حضرت عثمان یک بار تبری نمود چون قاتلان ذی
 النورین از نیمی آزرده خاطر شدند فرمود قله المد و انامه و زنادقه را بسوخت و این مخالف سنت
 است اما حل پس بر انداختن اشکالات است تفصیلاً قوله اقارب خود را ایتار نمود و بطایای جزیه
 میگوئیم که صلح و سخاکی از آن خصال است که شرعاً و عقلاً بآن فضیلت کلیه حاصل میشود خود
 گرامیست که با قارب خود آن و بد که ذی النورین داد و در صلح ارحام آن کند که ذی النورین کرد
 محل طعن وقتی شود که از بیت المال غلول کرده باشد و این معنی ممنوع است زیرا که تمول ذی النورین
 از خاصه اموال خود مشهور است از آنکه بزرگان احتیاج اقتدیه در زمان آنحضرت صلی الله علیه
 و سلم وجه بعد آنحضرت و اگر از بیت المال حصه خود گرفته باشد بر وجه تورع چنانکه شیخین میگویند یا
 بر وجه تخصص که اوسع است از آن چنان حصه خود داد و صلح ارحام داده باشد محل طعن نیست بلکه یکی
 از فضائل عظیمه است و اگر اقارب خود را در اسلام جهاد او جبا بیه نفع دیده باشد و در برابر آن از
 بیت المال نصیبی و فی بالیشان داده باشد نیز محل طعن نیست و بلا شبهه اقارب او در فوج کشی و
 فتوح و مانند آن در طولی داشتند و عطایای جزیه او از بیت المال مخصوص نبودند با قارب بلکه
 جمیع اهل اسلام میرید عن الحسن البصری قال سمعت عثمان یخطب یقول یا ایها الناس ما تقربون
 بجمع اهل اسلام میرید عن الحسن البصری قال سمعت عثمان یخطب یقول یا ایها الناس ما تقربون

علی و ما سن یوم الا و انتم تقسمون فیه خیر قال الحسن و شهدت منا و یدینادی یا ایها الناس اغدوا علی
 عطیاتکم فیغدون فیاخذونها و افره یا ایها الناس اغدوا علی ازراکم فیغدون فیاخذونها و افره حتی و الصمد
 لقد سمعته لوزنای یقول علی کسوتکم فیاخذون الحلل و اغدوا علی السمن و العسل قال الحسن از رزاق داره
 و خیر کثیر و ذات بر حسن ما علی الارض مومن یخاف مومنا الا یوده و ینصره و یالفه فلو صبر الانصار
 علی الاثره لو ستم ما كانوا فیه من العطار و الرزق و لکن لم یصبروا و سلوا السیوف مع من سل نصارن
 الکفار معدا و علی المسلمین مسلوا الی یوم القیمه اخرج ابو عمر فی الاستیعاب و ذی النورین خود جواب
 این طعن تقریر کرده عن سالم بن ابی الجحد قال دعا عثمان ناسا من اصحاب رسول الله صلی الله
 علیه و سلم فیم عمار بن یاسر فقال انی سألکم و انی احب ان تصدقونی نشدکم الله العلمون ان رسول
 الله صلی الله علیه و سلم کان یوتر قریشا علی سائر الناس و یوتر نبی یا شتم علی سائر قریش فسکت
 القوم فقال عثمان لو ان بیدی مفاتیح الجنة لا اعطیتها نبی امیه حتی یدخلوا من عند آخرهم اخرج
 احمد اما قول فاروق می ترسم از آنکه نبی امیه را بر سر مردمان بنشانند پس اشارت است بانکه آری
 ذی النورین درین باب نتیج نفع نخواهد بود هر چند وی مجتهد معذور باشد قوله امیر گروانید ایشانرا
 بر مصاریگویم که نصب عزل مفوض است برای خلیفه اگر اجتهاد خلیفه سودی شود بانکه از فلان
 شخص کار است سر انجام می یابد لازم می شود بروی نصب او و ظاهر است که اقارب و اطوع بودند او را
 از غیر خویش و اقدر بودند بر فوج کشی و مانند آن قوله از ایشان حرکات شنیعه بوقوع آمد میگویم هر چه
 از ایشان بوقوع آمد نه بامر ذی النورین بود و نه بوفق صلاح دید وی و در خلافت علم غیب خود شرط
 نیست آنچه شرط خلافت است اجتهاد است و ذی النورین در اجتهاد تقصیر نکرد قوله توقف کرد در
 اقامت حد بر ولید بن عقبه میگویم توقف نبود الا جهت معرفت حقیقت حال پس این توقف مثل
 توقف آنحضرت بود صلی الله علیه و سلم در اقامت حد با عمر تا حقیقت حال معلوم شود و فی الاستیعاب
 و قدر وی فیما ذکر الطبری انه تعصب علیه قوم من اهل الکوفه بغیا و حسدا و شهدوا علیه زورا انه
 تقیاء الخمر و ذکر القصة و فیها ان عثمان قال له یا اخی اصبر فان الله یا جزک و یبور القوم باثمتک

تقوا وان کان خطک فقدمت بقلتنا فان کان خط غیرک فقد زور علیک وتغلب علی امرک فما تصلح
 انخلاقة قلت و لیس فی ہذا حجتہ بل قولہم ظاہر البطلان فان الاخیار لیسوا بمحصومین من تزویر الاشرار
 ویقال ان الذی زور علیہ مروان والحدیث علیہ السلام انہی قولہ وروسم حج چہار رکعت گذارد گوئیم مذہب
 منصور نزدیک محدثین آنست کہ مسافر را قصر و تمام ہر دو جائز است و مذہب ذی النورین ہمین
 قول بود و حجتی دیگر ہم ہست کہ ذی النورین آنرا تقریر کرد عن عبد اللہ بن عبد الرحمن الی ذباب
 عن ابيه ان عثمان بن عفان صلی نبی اربع رکعات فانکرہ الناس علیہ فقال یا ایہا الناس انی
 تاہمت بکے مذدمت وانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول من تاہل فی بلدیصل صلواتہ
 المقیم اخرجه احمد قولہ از عبد اللہ بن عمر قصاص گرفت میگوئیم رضی کرد اولیا مقتول را بجال و
 در نیصورت قصاص ساقط شد و فتنے منضم گشت و این یکی از فضائل ذی النورین است این
 قصہ در روضۃ الاحباب مفصل مذکور است قولہ در غزوه بدر حاضر شدیم گوئیم این عمر متکفل جواب
 آن شدہ است عن عثمان بن مویب قال جار رجل من اهل مصر یرید حج البیت فرأى قوما جلوساً
 فقال من هؤلاء القوم قالوا هؤلاء قریش قال فمن الشيخ فیسم قالوا عبد اللہ بن عمر قال یا ابن عمر
 انی سألک عن شیء فحدثنی هل تعلم ان عثمان فریوم احد قال نعم قال بل تعلم انه تغیب عن بدر ولم یشہد
 قال نعم قال بل تعلم انه تغیب عن بیعة الرضوان فلم یشہد ما قال نعم قال اللہ اکبر قال ابن عمر قال
 ابن کمالا فراره یوم احد فاشہدان اللہ عفا غمہ واما تغیبہ عن بدر فانه کانت تحته نبت رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم وکانت مریضۃ فقال لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لکما جر رجل من شہد بدر
 وسمہ واما تغیبہ عن بیعة الرضوان فلو کان احد اعز بطن مکة من عثمان لبعثت رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم عثمان وکان بیعة الرضوان بعد ما ذهب عثمان الی مکة فقال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم بیده الیمنی ہذہ ید عثمان فضرب بها علی یدہ و قال ہذہ لعثمان ثم قال ابن عمر اذهب بہا
 الان معک رواہ البخاری قولہ اتخاذ حمی کرد گوئیم معنی نبی آنست کہ بہت مال خاص خود اتخاذ حمی
 تکند و خلفا ہمہ متفق بودند بر اتخاذ حمی برای مواشی بیت المال و مطاعن مرضی دو قسم است قسمی

عثمان حضرت علی رضی

آنست که اهل شام و اعراب و ایشان بان تکلم نموده اند و قسمی آنست که حروریه بان قائل شده اند از قسم اول است آنکه مرتضی شریک شد و قتل ذی النورین بانکه مشورت داد و بعثت را وحل کرد و ایشان را بر قتل او گفتند قرینه داله برین مشورت آنست که این جماعه بعد قتل ذی النورین سعی کردند در خلافت مرتضی و ناصر او شدند و مرتضی استیفاً قصاص از ایشان نکرد و ایشان را امرای لشکر خود ساخت پس معلوم شد که حضرت مرتضی بطلب خلافت با ایشان در ساخته بود و حق سعی ایشان مرعی میداشت و گفتند اگر اشاعره گویند که حضرت مرتضی تبری نموده است از مشارکت در قتل و گویند که این معنی بجز در قرینه گمان کرده اند و بنیه بران قائم نشد جوایش آنست که امر چون خلیفه راجی کشند آن کار را بر دست دیگران سرانجام میدهند و اخفا میکنند آنرا و قتل را بجز نسبت نمیکند و انکاری نمایند بر زبان لیکن قرآن حال بران دلالت میکند و جمیع شکر بسبب همان قرآن جازم میشوند نسبت قتل و شککی نمی ماند و در حدیث بن عقبه گفته است

بن عقبه گفت که اهل شام و اعراب و ایشان بان تکلم نموده اند و قسمی آنست که حروریه بان قائل شده اند از قسم اول است آنکه مرتضی شریک شد و قتل ذی النورین بانکه مشورت داد و بعثت را وحل کرد و ایشان را بر قتل او گفتند قرینه داله برین مشورت آنست که این جماعه بعد قتل ذی النورین سعی کردند در خلافت مرتضی و ناصر او شدند و مرتضی استیفاً قصاص از ایشان نکرد و ایشان را امرای لشکر خود ساخت پس معلوم شد که حضرت مرتضی بطلب خلافت با ایشان در ساخته بود و حق سعی ایشان مرعی میداشت و گفتند اگر اشاعره گویند که حضرت مرتضی تبری نموده است از مشارکت در قتل و گویند که این معنی بجز در قرینه گمان کرده اند و بنیه بران قائم نشد جوایش آنست که امر چون خلیفه راجی کشند آن کار را بر دست دیگران سرانجام میدهند و اخفا میکنند آنرا و قتل را بجز نسبت نمیکند و انکاری نمایند بر زبان لیکن قرآن حال بران دلالت میکند و جمیع شکر بسبب همان قرآن جازم میشوند نسبت قتل و شککی نمی ماند و در حدیث بن عقبه گفته است

<p>اذا فارحتم لاج نغمه راقبه ولا تمهوه لا تحشل سنا سبه سوار علیماق تلموه و سنا سبه کصدع الصفا لایر زب تصدع شاعبه و عند علی سینه و حبر السبه و هن نسین المار ما عاش شازبه کما فعلت یوما بکسر مرزبه</p>	<p>الا مالک لیلی لا تغور کواکبه نبی باشم رود و اسلح ابن اختکم نبی باشم لا تعجلو نافعنا وانا و ایاکم و ما کان منکم نبی باشم کیف التعاقد هسنا عمرک لانسى ابن اروی و قتل هم قتلوه کی کیونوا مسکانه</p>
---	---

کندانی الاستیعاب باز اگر اه کرد و طلحه و زبیر را بر بیعت و امانت نمود ابو موسی اشعری را و قتال کرد با اهل بصره و عائشه و طلحه و زبیر و این اول سیفی است که در میان اهل اسلام مشهور شد و اول سنت میدست که درین ملت پیدا گشت و دعوی خلافت کرد و غیر حق و بران دعوی بنا کرده اراقد و مسلمین نمود و اینکه گفتیم که خلافت او منعقد نبود از آنجست است که انعقاد خلافت بجماعه

خبر بیعت حضرت مرتضی رسید از میان راه برگشت و بکه رسید و استعداد حرب نمود و اگر اشاعره گویند که
 اهل حل و عقد از کبار مهاجرین و انصار بیعت کرده بودند جوابش آنست که کبار مهاجرین در نیوت
 طلحه و زبیر و عائشه و سعد و ابن عمر و ابو موسی و ابو سعید و انصاری بودند حال طلحه و زبیر و عائشه
 خود بین شد و سعد و ابن عمر بیعت عدم قوت یا بسبب از اسباب اولاً بیعت کردند اما در حروب بامر
 شریک نشدند و این دلالت میکند بر آنکه بیعت ایشان کلاً بیعت بود و رای ابو موسی و ابو سعید
 خود معلوم است و ابو موسی تقریر میکند که بیعتی که واقع شد بیعت فتنه بود و اسامه و ابو هریره
 و جم غفیر غیر ایشان در حروب بامر مرتضی موافقت نکردند و این دلیل است بر آنکه شاک بودند در
 بیعت یا مکره بودند و اگر اشاعره گویند که در زمان اختلاف ذی النورین اتفاق کردند بر آنکه خلیفه یکی
 ازین دو شخص باشد و چون یکی ازان دو متوفی شد اتفاق ایشان منقضی گشت در اختلاف حضرت
 مرتضی جوابش آنست که اینجا ذکر حضرت مرتضی در ثناء مشاویه آمده بود بعد العقد رای چه در ثنای
 مشاویه احتمالاً ذکر می کنند بعد از ان قباحت بعضی محتملات ظاهر میشود و بر بعضی رای منعقد میگردد
 و این نه اتفاق است بر احد الامور مثلاد وقت تشریح اذان بعضی صحابه گفتند که ناقوس
 باید نواخت و جمعی گفتند آتش باید افروخت و طائفه بر گفتن اذان اتفاق نمودند آخر الامر تصویب
 اذان واقع شد پس نتوان گفت اگر امر و اذان میسر نیاید ناقوس باید نواخت یا آتش باید
 افروخت لا اتفاقم علی احد الثلثه و بعد تسلیم جوابش آنست که حال شخص در احقیقت با اختلاف متغیر
 میشود گاهی این شخص با حق میباشد بخلاف و گاهی نه مثلاً عدل بود ذوالرای و سمیع و بصیر
 و بعد از افاق شد و یا ستم نسیق و بی عقل و اعمی و اصم و مثلاً مهربان با شخصی متفق بودند
 و بقرائن دانسته میشد که بسبب اختلاف این شخص انتظام عالم متحقق شود بعد از ان اکثر مردان
 از وی متنفر شدند و بقرائن دانسته شد که بسبب اختلاف این شخص فتنه با خواهد برخاست و اگر
 مقصود اینست که اتفاق بر احد الشخصین اتفاق است بر صحت اختلاف یکی در همان وقت
 یکن که تسلیم کرده شود لیکن آن با بحث ماربطی ندارد و اگر مقصود صحت اختلاف او است بعد از

دوازده سال لانسلم که اتفاق ایشان بر احد الرعلین در زمان اتفاق ایشان باشد بر یکی از ایشان
 بعد دوازده سال یا این اتفاق لازم آن اتفاق باشد و اما وصیت فاروق پس واقع نبود پس
 حضرت مرتضی و سبکین برای کسی که اصحاب شوری بروی جمع شوند و ایشان جمع نشدند لاجرم
 النورین و ذوالنورین برای مرتضی وصیت نکرده بالاتفاق بین المخالف والموافق و اما تسلط
 پس ظاهر است که بر شام و مصر دست حضرت مرتضی نرسید و در حجاز و یمن و عراق منازعات شد
 واقع شد و بیچ وقتی برای او امر مسلم نشد و چون خلافت منعقد نگشت انیمه مقاتلات معاصی کبیر
 باشد هر گاه قتل یک مسلم آن وعید دارد که معلوم است فکیف قتل چندین هزار مسلمین و بعد از نیم
 حضرت مرتضی خود را از خلافت خلع کرد و ابو موسی را وکیل خود نموده فرستاد و بمحض من الناس خلع
 کرد پس آن او قانیر از هم پاشیده و باز در طلب خلافت کوششها بکار برد هر چند آن کوشش تا
 نتیج نتایج خود نگردید و اگر کسی گوید آن قدر بود از ابو موسی گویند نه سب ابو موسی در صرف خلافت
 از مرتضی معلوم بود بسبب توقف او از بیعت و بر بیچ آفریده محضی نبود و نیست پس اگر مقصود
 امضای رای او نبود چرا او را حکم ساختند و علی التسلیم بعد از حکم ساختن لازم شد حکم او را رضی باشد
 یا ساختند و اگر این مقدمه را حضرت مرتضی ندانند با وجود ظهور قرآن بی عقل باشد ولی عقل لائق
 خلافت نبود و آنکه عمر بن العاص گفته است من خلع نمیکنم معاویه را محض حق گفته است زیرا که
 معاویه قبل تحکیم ادعای خلافت نکرده بود و بیعت خلافت نگرفته پس خلع از چه چیز کند اینجا قدر کجا
 در میان آمد و از قسمی که حروریہ تقویہ کرده اند آنست که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حجة الوداع
 فرموده بودند لا ترجعوا بعدی کفاراً یضرب بعضکم رقاب بعض و جمعی که درین فتنه واقع شدند
 یعنی حضرت مرتضی و محاربان با او اول جماعتی است که مخالفت این حکم کردند و آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمود القاتل والمقتول کلاهما فی النار و حضرت مرتضی تحکیم کرد ابو موسی اشعری را و خدا
 تعالی فرموده است این حکم الا لاسد اگر خلافت حق او بود چرا تحکیم را رضی شد و اگر حق او نبود چرا بقتل
 وجدال مباشرت نمود قوله شر یک شد در قتل عثمان میگوئیم حاشا لک که مثل حضرت مرتضی

واطوع الناس في الناس عائشة واسرع الناس الى فنته يعلى بن مذب والسد انكروا على شيئا سكر اولاد
 اسارت بهال ولا ملت بهوى وانهم يطلبون حقا تركوه وودما سفكوه وتعد ولوه دوني وان كنت لشتمكم
 في الانكار لما انكره وما تبعه عثمان الا عندهم وانهم لم انفسه الباغية بايعوني وكنتموا بعتي وما ساذوني
 حتى يعر فواجوري من عدلي والى راض بحجة السليم وعلمه فهم والى مع هذا العزم ومعدر السهم فان قبلوا
 فالتوبة مقبولة والحق اولى بالصرف اليه وان ابوا اعطيتهم حد السيف وكفى به شاقيا من باطل وضرا والسد
 ان طلحة والزبير وعائشة يعلمون اني على الحق وانهم سبطلون اخرجه ابو عمر في الاستيعاب قوله خلافت
 او منعقد نبود ميگويم نذهب اشاعره است که خلافت مرضی منعقد شد به بیعت اهل حل و عقد
 از مهاجرین و انصار و طلحه و زبير لاسلم که خروج ایشان ببار انکار خلافت مرضی باشد بلکه خلافت
 او را مسلم داشتند و طلب کردند قصاص عثمان را باستعمال و تالی نکردند تا به بیند که مرضی مرضی
 پس از نجات نبی از ایشان واقع شد و همچنان توقف ابن عمر و سعد و اسامه و ابو هریره و غیر ایشان
 نبود الا سبب آنکه مرضی و جنود او را کافی یافتند در دفع بغات قال ابو عمر فی الاستيعاب بویع
 لعلى بان خلافة يوم قتل عثمان واجمع علىبيعة المهاجرون والانصار وتختلف عنبيعة منهم نفر مسلم
 یحجم ولم یگیرهم و سل عنهم فقال اولئك قوم قعدوا عن الحق ولم یقوموا مع الباطل و فی روایة اخرى
 اولئك قوم خذوا الحق ولم یصروا الباطل وتختلف عنبيعة ايضا معاوية ومن معه فی جماعة اهل الشام
 وكان منهم فی صفین بعد الجمل ما قد كان تغمد السد جمعهم بالعفران ثم خرجت علیه اخراج و كفووه وكل
 من سدا ورضی بالتحكيم بنیه و بین اهل الشام و قالوا له حکمت الرجل فی دین السد والسد یقول ان حکم
 الالسدم ثم اجتمعوا و شقوا عصی المسلمین و نصبوا راية اسخلاف و سفكوا الدیار و قطعوا السبیل فخرج اليهم
 بمن معه و رام رجعتهم فالو الا القتال فقاتلهم بالنهر وان قتلهم و اسما صل جمهورهم ولم یبق الا الیسیر
 منهم اتهمی قوله و در قصه حکیم آنم میگویم جواب شانی درین مسله از اشاعره بمن زرسیده است قوله ان حضرت
 صلی السد علیه سلم فرموده اند لا ترجوا بعدی کفرا میگویم این حدیث عام نخصص است یعنی منبری
 است که برای غرض نفسانی قتال کنند نه آنکه باغی را دفع کند قوله ان حکم الالسدم گویم حضرت

بعض و ایشان می
 طلبت نفسی را که خود
 کند اشند و نفسی
 را که خود می کشند و بیعت
 که خود متولی آن شده
 بدون من و دین
 تشکیل ایشان بودم
 در انکار بیعت بکارتان
 کردند و در مظلوم عثمان
 بیعت کردند ایشان باین
 سده از بیعت
 بیعت نبوی
 شد از ایشان
 و کم که هم
 نبود از ایشان
 بیعت کردند

عبدالمدین عباس را برای مناظره حروریہ فرستاد و وی جوابهای شافی تقریر نمود این است آنچه بر السنہ
اشاعرہ جاریست و فیہ ما فیہ و این بندہ ضعیف اعتماد دارد برین مقالات بلکہ اعتماد بندہ بر احادیث صحیحہ
است عن ابی ایوب الانصاری قال امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی بن ابی طالب نقاتل الناکثین و
نقاسطین و المارقین انخرجه الحاکم و عن ابی سعید نخوعی ذکک پس لفظ ناکثین و قاسطین و مارقین باظهار
بیع قتال باشد دلالت میکند بر آنکه این قتال حق است و همچنین لفظ امر اگر محفوظ باشد و اللہ اعلم دلالت میکند
بر اباحت قتال یا وجوب آن و اینہما اقتضا میکند کہ خلافت مرتضیٰ منعقد بود و اما توقف جمعی غیر از صحابہ
از محاربہ پس از جهت نصوص قویہ است کہ دلالت میکردند بر توقف از قتال و این سخن مستلزم
عدم انعقاد خلافت نمے شود قسم دوم از شبہات و اوراقان کہ تشبہن بجدثین اند تمسک است
بآیاتے و احادیثے و آثارے کہ موہم تفصیل مرتضیٰ باشد بر تشبہن جواب این قسم اجمالاً آنست
کہ گوئیم بسیارے ازین تمسکات دلالت نمے کند مگر بر مجرد فضل مرتضیٰ نے نفسہ یا بر افضلیت او
بر غیر خلفائے ثلاثہ و آن امرے است مسلم با بحث ما کار ندارد بلکہ این ہمہ اولہ ما است کہ در اثبات
فضلیت مرتضیٰ در مرتبہ خود بان تمسک بنماییم و بسیارے از ان تمسکات از قبیل صلارحام است
کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بشل آن کلمات وصل ارحام خود قصد فرمودہ است با بحث ما مساس
ندارد و بحث ما در فضایطے است کہ بسبب آن تشبہ بانبیاء من جہت النبوة حاصل شود نہ فضائلے
کہ در حکمت عملی یا در مخاطبات عوام مدار تفصیل میشود و علامت واضحہ کہ بان صلارحام از مناقب
ممتاز شود آن است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم همان کلمہ یا نظیر آن یا جمعے کہ فرود تر انداز مرتضیٰ
بکثیرے بالاتفاق بین الموافق و المخالف ادا فرمودہ است مانند ان منی وانا منک و یوزینے ما
اذے فلانا زیر کہ ہمین کلمہ در باب عباس و ذرہ بنت ابی لیب و اسامہ و غیر ایشان ثابت شدہ آری
این کلمات اثبات فصلے میکند بعد فضیلت تشبہن بانبیاء بسیارے از تمسکات ایشان از ان
قبیل است کہ در سناد و داعی بدعتی موجود است در روایت داعی بدعت در آنچه تقویت میکند اتفاقاً
بین المحدثین و اشہلاً بالاعتقالات الصراح ما خود نیست تفصیل این اجمالاً آنکہ در ہست مرحومہ منسوب بذرت

حضرت مرتضیٰ فرق ضالہ بسیار شدہ اند مانند امامیہ وزیدیہ و اسماعیلیہ و تناسخیہ و باطنیہ وغیر ایشان
و بحقیقت چندان تشعب مذاہب اختلاف ارا و تفرق در اصول و فروع کہ از ذریت حضرت مرتضیٰ
بر خاستہ است پیغمبر شعبی و اختلافی بوجود نیامدہ است و ہر یکی از ایشان داعی بودند ب مذہب خود بلکہ
بسیاری از ایشان وضع احادیث برای ترویج مذہب خود تجویز میکردند خواہ این وضع صریح
باشد خواہ بتاویل مثال وضع بتاویل آنست کہ امامیہ گفتہ اند ہر چہ از معصومی ثابت شود نسبت
آن ب حضرت پیغمبر درست است زیرا کہ معصوم نیکو پر الا موافق علم پیغمبر و جمعی از تقریر متن
حدیث بروحی کہ مفہوم او را منطوق گردانند و ایامی او را صریح نماید مسالوات نمازند و جمعی بسبب
ورد حدیث بروحی کہ خود فہمیدہ اند در میان قصہ داخل کنند و سوق حدیث را بر ہم زنند الی غیر ذلک
وزیدیہ را اتفاق افتادہ است کہ قریب بصد بار بر سلطان وقت خروج کردہ اند و خلق را بخویشتر
دعوت نمودہ و غرض ایشان آن بود کہ خلافت حق مرتضیٰ است و بعد از وی حق حسین است
و بعد از ایشان ہر فاطمی عالمی کہ خروج بسیف کند واجب میشود خروج برومی و این معنی حامل
آن شد کہ دماوی کاویہ خود را با حدیث مقلوبہ المتن و السنہ سوید سازند و چون نوبت علم حدیث
بطبقہ دہلی و خطیب ابن عساکر رسید این عزیزان دیدند کہ احادیث صحیح و حسان را متقدین مضبوط
کردہ اند و مسامحی دوران بابا نامزدہ است پس مائل شدند بجمع احادیث ضعیفہ و مقلوبہ کہ سلف
از اویدہ و دانستہ گذاشتہ بودند و بجمع طرق غریبہ غایبہ الغرابتہ کہ سلف با وجود کوشش بسیار آنرا
نیافتند و غرض ایشان ازین جمع آن بود کہ بعد جمع حفاظ محدثین دوران احادیث تامل کنند و
موضوعات را از حسان غیر ہامتا زمانید چنانکہ اصحاب مساند طرق احادیث جمع کردند و غرض
ایشان آن بود کہ حفاظ محدثین متواتر و مشہور و مستفیض و صحیح و حسن و غریب ضعیف و غریب غیر
ضعیف از یکدیگر ممتاز سازند و اینچہ بفقہ و تفسیر و اعتقاد و رفاق تعلق دارد و در محل خود بکار برند و متن
بر دو فریق را خدا تعالی محقق ساخت پس بخاری و مسلم و ترمذی و حاکم تین احادیث کردند و حکم
بصحت حسن نمودند و ابو داؤد و نسائی و دارقطنی و بیہقی برای نقد تصانیف نمودند و احادیثی کہ

بقیه تعلق دارد جدا ساختند و ابوالشیخ و ابن مرویه و ابن جریر در تفسیر تصانیف پرداختند و احادیث منکرا
 بیات ایراد نمودند و آجری و سہمی در عقیده خود آنچه ببقا مناسبت بود مجرب نمودند و همچنان مستخران
 در احادیث خطیب و طبقه او تصرف نمودند این جہزی موضوعات را مجرب ساخت و سخاوی و مقاصد
 حسنہ حسان بغیر با از ضعاف و مناکیر نیز نمود و سیوطی در رد مشور جمع احادیث مناسب بقبر آن منوط
 نظر از صحت و سقم تا محدثی آنها را بمنزله علم خود بسجد و ہر حدیثی را در محل خودش بگذار و خطیب و طبقه او
 او از خود این عار را زائل ساختہ اند زیرا کہ در مقدمات کتب خود باین مقاصد تصریح نموده اند
 جزا ہم اللہ تعالی عن امتہ البنی صلی اللہ علیہ وسلم خیر اوصحاب جامع الاصول نقل کرده است کہ
 خطیب از شریف مرتضی برادر رضی احادیث شیعہ روایت کرده است و سیوطی در اول جمع ابجوامع
 ذکر نموده کہ این کتب متفرد اند برای ضعاف پس اگر کسی از جمع ابجوامع و در مشور و مانند آن احادیث
 ضعیفہ جمع کند و خلاف مذہب اہل سنت و جماعت ترویج نماید با او میتوان گفت **فان**
کنت لا تدری فقلک مصیبتہ و ان کنت تدری فال مصیبتہ عظیم و درین احادیث چنین با است کہ
 بالقطع معلوم البطلان است زیرا کہ جمیع اہل حق متفق اند بر صحیح صحیح بخاری و مسلم و آن قصہ ہا
 مستفیض صحیح اند مانند قصہ وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر صدر حضرت مرتضی کہ احادیث صحیحین
 بطلان آن شہادت میدہد و حدیث وصیت نزدیک موت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر مرتضی کہ
 بروایت صحیحین بطلان آن ظاہر شدہ و امر کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم صحابہ را کہ چون علی مرتضی
 با کسی جنگ کند واجب است بر شما کہ ہمراہ ایشان شدہ با عدو بجنگید کہ معلوم البطلان است بدو وجہ
 یکی آنکہ حضرت مرتضی نزدیک شدت احتیاج تمسک باین احادیث نفرمود و رفت در تمسک بیعت
 مهاجرین و انصار کہ اثبات آن مشکل شد و اہل زمان شبہ باوران آوردند چہ النص را گذاشت
 و باین دلائل کہ معرض بحث و اشکال شدند تمسک نمود و دیگر آنکہ در نیصورت می باست کہ
 صحابہ موافقت میکردند و جنگ و فی حقیقت اکثر فقہاء مدینہ نمودند و در جنگ شکر نشدند
 و احتمال آنکہ ہمہ عصیان در زیدہ باشند بعد از آنکہ حدیث را شنیدہ اند از سنی نمی آید این احتمال

را شیعی سے باید کہ در تعقیب و تکفیر اکثر اصحاب ولیری نماید سبھا تک مذہبتان عظیم مجتہدین حدیث
 شکایت حمزہ و عباس و در قصہ سد جمیع ابواب الاباب علی عالی باز وضع نیست زیرا کہ درین قصہ
 جمع کردہ اند در میان حمزہ و عباس حال آنکہ هیچ گاہ حمزہ و عباس پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 در مدینہ جمع نشدہ اند حمزہ در احد شہید شدہ و عباس پیش از فتح مکہ ہجرت کرد و در راہ با آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم ملاقات نمود و بعد فتح مکہ ہمراہ آنحضرت بازگشت و نیز باید دانست کہ روز مرہ
 سلف مقضے است کہ در مثل نزالت نے کذا معنی دخول این فرود باشد در جلد مدلول آیت اگر چه
 ہزاران در آن مدلول داخل باشند مثلاً اگر جمعے گویند صراط مستقیم شیخین اند و جمعے گویند مرتضے
 است با ہم تمانے ندارد زیرا کہ صراط مستقیم در وقت خلافت شیخین اتباع ایشان است و در وقت
 کہ حضرت مرتضے بخلافت قیام نمود و اکثر اہل ارض بخلافت او برخاستند صراط مستقیم اتباع
 مرتضے است و نیز باید دانست کہ شبہ نیست کہ حضرت مرتضے از افاضل است است و خدا تعالی
 در وی وجوہ فضیلت بحساب جمع کردہ است از ورع و شجاعت و حضور شاہد خیر و قرب نسب
 و محبت کاملہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و شدت در امر خدا تعالی و تابعی شدن در ہر دور دنیا
 کردن و غیر آن و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باین اوصاف تنویہ فرمودہ است در وقت بیان مناقب
 حضرت مرتضے چنانکہ تنویہ فرمودہ باوصاف متعلقہ بخلافت در باب حضرت شیخین تنویہ فرمودہ است
 بتقدیم در قرأت قرآن در باب ابی بن کعب و در تعلیم فقہ و قرآن در باب عبد اللہ بن مسعود و ہر چه
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در باب کسی فرمودہ است همان صفت از میان مردم ممتاز شدہ و آثار
 از آن عزیز ظاہر و باہر گشتہ و کما ال آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اشنا شدہ است کہ گمان میکند
 کہ مناقب مجاہد شریف بغیر رعایت محل در ہر منقبتے یا چیزے در حق کسی فرمودہ است و آثار آن چیز ظاہر
 شدہ اما تفصیلاً پس نقل شہادت ایشان است و حل آن با رجاع بیکے از اصول سابقہ اما ایاتی کہ درین
 باب ذکر میکنند چو یکا از آن تصریح باسم حضرت مرتضے ندارد و نہ قرینہ از قراین عالیہ و مقالیہ بر آن قائم است
 کہ قطعا تخصیص ہر بان توان فرہم چنانکہ آیہ فار ہجرت صدیق خاص است بقرینہ ہجرت کہ قرینہ تواتر است

وایہ لایاتل اولوالفضل منکم خاص است بعدیق از جبت حدیث صحیح حضرت عائشہ و ذکر آن در سیاق
 قصہ انک وایہ قتال مرتدین کہ تاریخ شاہد تخصیص او است بعدیق و گاہے گمان کرده سے شود
 کہ ایہ تطہیر وایہ مہابہ خاص باشد مگر تفسیر لیکن بحقیقت ایہ تطہیر در قصہ از وراج است و ارادہ انجا
 ارادہ تشریحی است و فضیلت حضرت مرتضیٰ مجتہد عروجی آنحضرت است صلی اللہ علیہ وسلم نہ مدلول
 آیت و همچنین انفسا وایہ مہابہ تحمل ذات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و مقصود ازین صوت موافقت
 عادت قوم بود عدان در باب قضا علی تو تے ندارد و غیر این قسم اقسام دیگر بسیار است قسمی کہ اثبات
 نزول آن در باب حضرت مرتضیٰ بروایت صحابہ صحیح شدہ است بغیر تعارض اما استدلال بان در فضیلت
 مرتضیٰ نسبت شیخین صحیح نیست مثل ہذا ان حضمان اختصاصی رہیم کہ نزول آن در مبارزت بدر صحیح شدہ
 و مدار استدلال در نجاشیہ آیت است بلکہ دلالت آثار صحابہ بر دخول حضرت مرتضیٰ در ان عموم اگرچہ
 دیگران نیز شریک او باشند و قسمی است کہ آیت عام است در جمیع مومنین و از جمعی از مفسرین صحابہ
 و تابعین ثابت شد نزول آن در جمیع دیگر صدیق را یا صحابی دیگر را ذکر کردہ اند و حل تعارضی نیست
 کہ غرض ہمہ ایشان دخول این بزرگان است در عموم این آیت و قرینہ کہ مخصص مرتضیٰ باشد از قصہ
 سبب نزول و اختصاص و عمدہ در خارج شخصے معین و مانند آن ثابت نشدہ با اتباع قول اشہر و
 اصح مثل آیت فان اللہ مولاه و جبریل و صالح المومنین قبل نزول فی علی و اصح انہافی الشہین
 و سابقا تفصیل آن ذکر کردیم و مثل آیت انما ولیکم اللہ و رسولہ الی رکعون میگویند کہ در شان حضرت مرتضیٰ
 نازل شد وقتی کہ خاتم خود را در حالت رکوع تصدق کرد و بحقیقت این آیت شامل است ہر مومنی
 را کہ باین صفات متصف باشد و معنی وہم رکعون وہم مومنون علی النافلہ و این جملہ صلاہ الذین است
 اقامتہ صلوۃ اشارت بقرائن و ہم رکعون اشارہ بنوافل و حضرت مرتضیٰ بغیر شک داخل است در
 انجامہ و شیخین نیز داخل اند و از حسن بصری نقل کردہ اند کہ مراد آنان حضرت صدیق است باز اقتران
 او باہم بچگونہ دلالت میکند باکہ در شان صدیق و جنود او است و قصہ عبد اللہ بن سلام دلالت
 میکند باکہ در باب صحابہ است و انصار است و اگر ثابت شود انفا حضرت مرتضیٰ آیت سببش آن باشد

کہ وہی درین آیت بہر دو توجیہ داخل است قریباً وبعید یعنی خواہ صلہ الذین باشد خواہ حال یوتون
 و قسمی آنست کہ آیت محتمل چندین توجیہات باشد بوجہی کہ اقد است بعربیت و روایت ربطی بمبر تفسیر
 ندارد و بوجہی ضعیفی کہ در آیه و روایت دلالت کند بر حال مرضی مثل آل یاسین و تیلوہ شاہد منہ
 استدلال باین وجہ اصلاً صحیح نیست و قسمی ہست کہ دو توجیہ صحیح دارد و اصح آن نزول در غیر مرضی است
 مثل آیه قل لا اسألكم عليه اجراً الا المودة فی القربى قال سعید بن جبیر قرئ علی محمد و قال ابن عباس
 ما كان بطن من بطون قريش الا كان للبنی صلی اللہ علیہ وسلم فہم قرآءة فقیل الا ان تودوننی بقرباتی
 بینکم و ہذا ہو الصیحہ الخرجہ البخاری و قسمی آنست کہ روایات ضعیفہ از مفسرین در نزول او در شان مرضی
 آمدہ و اکثر و ارجح روایات نزول آن در غیر مرضی است مثل آیه والذی جار بالصدق و صدق بہ قبیل
 علی و قبیل ابو بکر و ہوا لاصح و آیه الذی یففقون اموالہم سراً و علانیۃ قبیل علی و قبیل ابو بکر و ہوا لاصح و
 آیه و من الناس من یشری نفسه بتجار مرضات اللہ قبیل نزلت فی صہیب بن سنان و ہوا لاصح و
 قبیل فی علی و آیه اجعلتم سقایۃ الحج قبیل نزلت فی محامد علی و غیر اس و فی جامع الاصول عن نعمان
 بن بشیر قال کنت عند منبر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال رجل ما ابالی ان لا اعمل عملاً بعد الا سلام الا
 ان یاسقی الحاج و قال آخر ما ابالی ان لا اعمل عملاً بعد الا سلام الا ان اعم المسجد الحرام
 و قال آخر اجماع فی سبیل اللہ افضل مما قلتم فزجرہم عمر و قال لا ترفعوا اصواتکم عند منبر رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم ہو یوم الجمعة و لکن اذا صلیت الجمعة دخلت بہا تفتیتہ فیما اخلقتم فیہ فانزل اللہ اجعلتم سقایۃ الحج
 و عمارة المسجد الحرام کمن آمن باللہ و الیوم الآخر الخرجہ مسلم و قسمی آنست کہ روایات ضعیفہ نایب الضعف
 بر نزول آن در شان مرضی دلالت میکنند و استدلال بمثل آن از ماہران فن تفسیر نمی آید زیرا کہ ضعف
 و غرابت این روایات محتمل نیست مثل آیه یجعل لہم الرحمن ودا و آیه اذن و اعیہ و آیه وقفوہم انہم مستعدون
 و قسمی ہست کہ قصہ شان نزول آن موضوع است حلال نیست ذکر او الابرار تعریف حال او مثل
 نزول سال سائل نزدیک قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم من کنت مولاه فعلی مولاه و گفت کاوی
 ان کان ما تقوله حقاً فاتزل علی حجر من السمار و ان باطل است از آنجست کہ سال سائل بکی است با تفاق

مفسرین و این قصه در محبة اوداع واقع شد و نزول یوفون بالتدریج قال الحکیم الترنزی و من الحدیث
الذی تنکره القلوب حدیث لیث عن مجاهد عن ابن عباس فی قوله تعالی یوفون بالتدریج یوفون
یوما کان شربه مستطیرا و یطعمون الطعام علی حبه مسکینا و یتیمیا و اسیرا قال مرض الحسن و حسین فذکر الخبر
بطوله الاذکر بحفته ثم قال الحکیم الترنزی هذا حدیث مستعمل قال الحافظ ابن حجر فی لسان المیزان فی
ترجمته القاسم بن بهرام انه صاحب هذا الحدیث یعنی معتقده و آیه القیامی جهنم حدیث اذا کان یوم القیامی
قال المد تعالی لی و علی بن ابی طالب و خلا الخیرة من اجکم و ادخلا النار من البغضیکم فذلک قوله
تعالی القیامی جهنم کل کفار عنید اخرجه ابن جوزی و فیہ اسحق التیمی و هو المتهم به باجملة اگر وقت استیصال
نمی بود غل این وجه روشن تر بیان میکردیم لکن فیما قلنا کفایتی لمن کان له قلب و السمع و هو
شہید سهند البعض این وجه بر تقدیر صحت دلالت بر غرض استدلال نمی نماید مانند وقفو بهم انهم مسئولون
که صادق است بآنکه حضرت مرضی در ایام خلافت خود خلیفه حق بود پس واجب بود بر مردمان قبول
خلافت او و اگر قبول نکند مسئول و معاتب شوند و مانند تیله شاهد منه یعنی من قومه بمن یقال فی
انت منی و انما منک الا اسالکم علیه اجر الا المودعة فی القرنی دلالت میکند بر وجوب مودعت و یقر
و ان مجمع علیه وثابت است و درین مسأله مباحثه نیست فائده طریق تمسک بآیه آنست که بصیغه
او تمسک کرده شود خاص باشد یا عام یا تعریف شخصی معین بشرطی که قرآن حالیه و مقالیه دال
باشد بر آن شخص بخصوص یا وصف مطلق منطبق بر شخصی بعینه بشرطی که عقل بر انحصار و صف در
صحت دلالت کند و فائده اسباب نزول دو چیز است یکی آنکه اگر آن اثر صحیح باشد سببیت نزول را
قطعاً بیان نماید دلالت میکند بر دخول صاحب قصه در عموم آیه قطعاً دیگر آنکه اگر جماعه از مفسرین
صحابه جزم کنند که نزول فی فلان غالب رای صدق مفهوم آیه باشد بر آن شخص سببیت نزول بالقطع
پس اگر آیه دال باشد بر فضیلتی و وجود فضیلت در آن شخص بگالب می دانسته شود در صورت اولی
استدلال است بآیت فقط و در صورت ثانیه مجموع آیت و آثار و در صورت ثالثه با شمار فقط و اگر
توجیهات بسیار در آیه بهم آید استدلال یکی ازین توجیهات بدون بیان رجحان او صحیح نبود و اما

احادیثی کہ درین باب ذکر میکنند چند قسم است قسمی محکم یا من است در بخارے و مسلم و سائر کتب معتبره مذکور استلال بان درین مدعا درست نیست و بعضی زیادات فریب و ضعیف بلکہ موضوعی دوران احادیث مخلوط شدہ کہ آنرا در معرض استدلال نمیتوان آورد از آنجمله حدیث منکر کہ مدلول آن تشبیہ است بحضرت ہارون و استثنای نبوت یعنی حضرت ہارون جامع بودند و خصلت ابراہیل بیت حضرت موسی بود و خلیفہ ایشان در وقت غیبت بجانب طور و بنی بووند حضرت مرتضیٰ از اہل بیت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود و خلیفہ آنحضرت در مدینہ در غزوة تبوک و بنی بنووند و اطالت متکلمین در حد سنارل موافق مستقول و منقول سناقد و زیادت لوکان بعد سے بنی لکنہ زیادت مضمومہ است و از آنجمله حدیث خم غدیر کہ مدلول آن وصیت است بموت اہل بیت و تاکید درین معنی کہ آن حکم باقیست الی یوم القیامت و چون از قرآن مسؤل ہو نلازموت اہل بیت نیز مسؤل شوند و نہی از سب اہل بیت و ایذا می ایشان و زیادت ہوا نخلیخین بعدی و ہو و لیکم بعد سے و مانند آن منکر و موضوع و از آئیرات شیوہ است و از آنجمله قصہ فتح خیبر و مانند آن و اکثر این قسم در مناقب حضرت مرتضیٰ ذکر کردیم و در شہادت طوس سے جواب تمسک بان تقریر نمودیم و قسمی است مختلف فیہ کہ حفاظ محدثین در ان مختلف اند و جمیعہ بوضع ضعف آن قائل ہاند و جمیعہ دیگر تعقب میکنند بایر و طرق متعددہ کہ بعضی بہ بعضی مجتمع شدہ از صرافت ضعف برے آرد و درین قسم کثرت است و مظنہ این قسم جامع تر ندے است در احادیثی کہ وی گفته است غریب او منکر و مستدرک حاکم در احادیثی کہ مشفرد است تصحیح و بطریق تخیل حدیثی چند ازین باب ذکر کنیم حدیث ابن مسعود کنت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم لیلا بمن آخرہ قعلت استخلف قائل من قلت علی بن ابی طالب قال اما والذی نفسی بیدہ لئن اطاعوہ لیدخلن الجنة اجمعین لکنین لخرجہ الطبرانی فیہ مینار و تعقب بالشواہد و المتابعات و حدیث سلمان او لکم و روای علی الحوض او لکم اسلام علی بن ابی طالب خریج ابن ابی عدی و فیہ ضعف تعقیبان حاکما اخریج من طریق سیف و تعقب الذہبی بان سیفا کذاب حدیث انوار الحکماء و علی باہا اخریج ناس و فی اسنادہ جاء من المجر و عین و المجاہیل

احادیث
معتبرہ
مذکورہ
استلال
بان
درین
مدعا
درست
نیست
و بعضی
زیادات
فریب
و ضعیف
بلکہ
موضوعی
دوران
احادیث
مخلوط
شدہ
کہ
آنرا
در
معرض
استدلال
نیتوان
آورد
از
آنجمله
حدیث
منکر
کہ
مدلول
آن
تشبیہ
است
بحضرت
ہارون
و استثنای
نبوت
یعنی
حضرت
ہارون
جامع
بودند
و خصلت
ابراہیل
بیت
حضرت
موسی
بود
و خلیفہ
ایشان
در وقت
غیبت
بجانب
طور
و بنی
بووند
حضرت
مرتضیٰ
از اہل
بیت
آنحضرت
صلی
اللہ
علیہ
وسلم
بود
و خلیفہ
آنحضرت
در مدینہ
در غزوة
تبوک
و بنی
بنووند
و اطالت
متکلمین
در حد
سنارل
موافق
مستقول
و منقول
سناقد
و زیادت
لوکان
بعد سے
بنی
لکنہ
زیادت
مضمومہ
است
و از
آنجمله
حدیث
خم
غدیر
کہ
مدلول
آن
وصیت
است
بموت
اہل
بیت
و تاکید
درین
معنی
کہ
آن
حکم
باقیست
الی
یوم
القیامت
و چون
از قرآن
مسؤل
ہو
نلازموت
اہل
بیت
نیز
مسؤل
شوند
و نہی
از سب
اہل
بیت
و ایذا
می
ایشان
و زیادت
ہوا
نخلیخین
بعدی
و ہو
و لیکم
بعد سے
و مانند
آن
منکر
و موضوع
و از آئیرات
شیوہ
است
و از
آنجمله
قصہ
فتح
خیبر
و مانند
آن
و اکثر
این
قسم
در مناقب
حضرت
مرتضیٰ
ذکر
کردیم
و در
شہادت
طوس
سے
جواب
تمسک
بان
تقریر
نمودیم
و قسمی
است
مختلف
فیہ
کہ
حفاظ
محدثین
در ان
مختلف
اند
و جمیعہ
بوضع
ضعف
آن
قائل
ہاند
و جمیعہ
دیگر
تعقب
میںند
بایر
و طرق
متعددہ
کہ
بعضی
بہ
بعضی
مجتمع
شدہ
از صرافت
ضعف
برے
آرد
و درین
قسم
کثرت
است
و مظنہ
این
قسم
جامع
تر ندے
است
در احادیثی
کہ
وی
گفته
است
غریب
او
منکر
و مستدرک
حاکم
در احادیثی
کہ
مشفرد
است
تصحیح
و بطریق
تخیل
حدیثی
چند
ازین
باب
ذکر
کنیم
حدیث
ابن
مسعود
کنت
مع
النبی
صلی
اللہ
علیہ
وسلم
لیلا
بمن
آخرہ
قعلت
استخلف
قائل
من
قلت
علی
بن
ابی
طالب
قال
اما
والذی
نفسی
بیدہ
لئن
اطاعوہ
لیدخلن
الجنة
اجمعین
لکنین
لخرجہ
الطبرانی
فیہ
مینار
و تعقب
بالشواہد
و المتابعات
و حدیث
سلمان
او لکم
و روای
علی
الحوض
او لکم
اسلام
علی
بن
ابی
طالب
خریج
ابن
ابی
عدی
و فیہ
ضعف
تعقیبان
حاکما
اخریج
من
طریق
سیف
و تعقب
الذہبی
بان
سیفا
کذاب
حدیث
انوار
الحکماء
و علی
باہا
اخریج
ناس
و فی
اسنادہ
جاء
من
المجر
و عین
و المجاہیل

وقال الترمذی غریب منکر و صحیح احکام و ذکرہ ابن ابی جوزی فی الموضوعات و قال یحافظ ابن حجر حسن لغیرہ
وہو المختار حدیث رواشمس فی اسنادہ ضعف در افضیہ و صحیح الطحاوی و انتصر السیوطی
حدیث النظر الی علی عبادۃ اخرجہ جماعۃ فیہ وضامان و مجاہیل و متر و کون و صحیح احکام بعض
طرقہ و قیل حسن تعدد طرقہ و قال العسقلانی باطل و قال الخطیب غریب حدیث امر رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم لسد الابواب لشارعہ فی المسجد و ترک باب علی اخرجہ احمد و فیہ مجهول و النسائی و فیہ مجهول
و الخطیب فیہ مجاہیل قیل وضعہ الرافضیہ و مال ابن حجر الی اثباتہ حدیث عائشہ لما حضر النبی صلی اللہ
علیہ وسلم الموت قال دعوا الی حبیبی و آخرہ فلم یرل محتضنہ حتی قبض اخرجہ الدارقطنی و فیہ و ضلع و
تعقب بالرد علی وضعہ بالوضع و اورده ابن ابی جوزی فی الواہیات و لا یرتقی من الضعف بحال و فیہ
علت و ہی ان مخالف حدیث الصحیحین مخالفتہ بنیہ حدیث ابی ایوب مرنا لقتال الناکثین و القاسطین
و المارقین مع علی اخرجہ ابن حبان و غیرہ و فیہ شیعی متروک و صحیح حاکم من بعض طرقہ و لا شواہد یجلب
حسنا لغيرہ و قسمی است کہ حفاظ حدیث آزاد موضوعات ذکر کردہ اند و بعضی معتد بہ بران از کتب گذرہ
و این قسم اکثر است از احصا و بطریق تمثیل بعض آن ذکر کنیم حدیث یا علی انصمک بالنبوۃ و لا نبوة
بعدی و تخاصم الناس لسیب الحدیث فیہ مضمون بالوضع حدیث ابی ذر قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم
لعلی انت اول من آمن بی و انت اول من یصافحنی و انت الصدیق الاکبر و انت الفاروق بین
الحق و الباطل و فیہ رافضی یروی المناکیر حدیث ان اخی و وزیری خلیفتی من اہلی و خیر من اہل ترک
بعدی یقضی دینی و ینجز موعدی علی فیہ کذاب حدیث خلقت انا و علی من نور و کنا عن بین العرش
الی آخرہ فیہ کذاب حدیث من لم یقل علی خیر الناس فقد کفر فیہ شیعی مضمون حدیث علی خیر البشر من اہل
فقد کفر فیہ من ہوا امام اہل التشیع فی زمانہ و ہوا المضمون حدیث ابن عباس حسب علی باکل البیات
کما تامل النار خطیب اخرجہ الخطیب قال باطل حدیث سلمان سألت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
من وصیہ قال وصی ہو موضع سری و خلیفتی فی اہلی و خیر خلف بعدی علی فیہ مجاہیل و من لہ
نذہب سور حدیث کما انا خاتم النبیین کذا حدیث علی و ذر تہ نخبون اللاد و صیار الی یوم الدین فیہ

متروک و کذاب حدیث انس کنت عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فرای علیاً مقبلاً فقال انا و ہذا حجة علی امتی یوم القیمة اخرجہ بخطیب فیہ من التہم بہ حدیث علی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لہ سوک لو اجدک وانت تحملہ و فیہ کذاب حدیث علی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال مثلی و مثل علی شجرة انا اصلہا و نزعہا فیہ رافضی یروی المناکیر و ضعفہ حدیث علی قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انت و شیعتک فی الجنة فیہ کذابان حدیث ابن عباس قلت للنبی صلی اللہ علیہ وسلم للنار جواز قال نعم قلت و ما ہو قال حب علی بن ابی طالب اخرجہ بخطیب فیہ جماعة من الکذابین حدیث اول روح سلمت علی روح علی فیہ کذاب حدیث ابی ایوب قال صلی اللہ علیہ وسلم لفاطمة اما علمت ان اللہ اطاع علی اهل الارض فاختار منهم اباک فبعثہ نبیاً ثم الثانیة فاختار بعک فاجى الی فانکحتہ و اتخذتہ وصیاً فیہ شیعی غالی محدث لواجتمع الناس علی حب علی لما خلق اللہ النار فیہ کذاب حدیث عنوان صحیفۃ المؤمن حب علی قال ابن الجوزی لا اصل لہ قال الذہبی باطل و سندہ منظم حدیث لما عرج بی رایت علی ساق العرش مکتوباً لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ایدتہ بعلی و نصرتہ بعلی قال ابن عدی باطل و قال الحافظ ابن حجر موضوع بلاریب حدیث لیلۃ عرج بی الی السماء رایت علی باب الجنة مکتوباً لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ علی صیب اللہ حسن و الحسن صفوة اللہ فاطمۃ امۃ اللہ علی مبغضہم لغتہ اللہ قال الذہبی موضوع حدیث انس قبل ان یقول اللہ عن تاخذ العلم بعدک قال عن علی و سلمان قال الذہبی موضوع و چون حال این احادیث را باعتبار سند معلوم کردی بدانکہ دلالت اکثر انہا بر مدعی این مستدل مسلم نیست مثلاً آنچه دلالت میکند بر آنکہ حضرت مرتضیٰ خلیفہ آنحضرت بود و وصی او اگر او را بر خلافت اولیہ فرودمی آرد و ازین وصایت و وصایتی کہ در سیاست ملت متصل و فوات آنحضرت باشد مراد میگیرد آن خود باطل است باجماع صحابہ و تابعین و اعتماد بر فهم معانی شراعی بر همین بزرگان است و اگر مراد از ان استحقاق خلافت میگیرد و لو بعد صین آن امری است مسلم بین الفرقین و با بحث اساسی ندارد و اگر امر باطنی غیر نیابت نبوت و سیاست است ارادہ مینماید بحث مادران نیست و تخت این مستدل را تحقیق حقیقت او بر قواعد شریعتی باید

و از این روایت
و ضعف حدیث
بجمله روایات
علافتن بر
سبب در کتب
از کتب و در
بست یا

کرد و بعد از آن اثبات میباید نمود که مدلول لفظ فضل کلی در لسان اهل شریع همانست و درون
 باین المقدمتین شرط القیاد و مثلاً انا مدینه العلم و علی باها مقرون است با حدیث بسیار در شان
 شیخین مثل حدیث اقمه و ابانذین و حدیث رویالین و قمیص و در شان غیر شیخین مانند فضائل
 ابن مسعود و عائشه و معاذ و ابی بن کعب هر یکی از ایشان بشیر اند بعلم و امر ظاهر شده است باخذ
 علوم از ایشان و مثلاً حدیث افضالکم علی دلالت میکند بر زیادت مرتضی در سرعت انتقال باخذ
 سئله زیرا که بعد جمیع شروط اجتهاد و حال مختلف میباشد هر که سریع است در انتقال ذهن افضلی بود و هر
 اخفط باشد اوله حلال و حرام را علم بجمالی حرام است مثل معاذ بن جبل و هر که اعرف باشد بسیار
 ملت و مدینه مقتداست و هر که محاسبات را نیک و زریده افروض است الی غیر ذلک و مثلاً معنی
 قول آنحضرت صلی الله علیه و سلم الوحید الشهید است که در حدیث دیگر آمده است که شقی القوم و غیر
 آمده که قوم با او جفا کنند و از ایشان سو و صحبت ادراک خواهد کرد و فرود آوردن او بر معنی که بعضی مردم
 تقریر میکنند متبادر نیست و مثلاً انا المنذر و انت الهادی دلالت میکند بر آنکه نوعی از هدایت که در
 هدایت نبوت است که مستمی باندر باشد در مرتضی ظهور خواهد کرد و قد وجد ذلک و مثلاً قول مرتضی
 انا یعسوب المؤمنین و المال یعسوب المنافقین صادق است با آنکه در ایام خلافت او هر که با او
 بود بر حق بود و هر که با او مقاتله کرد برای مال بر خطا است و مثلاً اوحی الی فی علی ثلاث از سید
 المسلمین ولی المتقین و قائد الغر المحجلین دلالت میکند بر آنکه وی یکی از مکملان است و مثلاً انا
 سید ولد آدم و علی سید العربین است بر براءت نسب او در میان عرب زیرا که قسمت فرمود سادات
 را بدو قسم سیادت که بر نوع انسان است و آن از جهت نبوت است برای خود اثبات فرمود و سیادت
 که بر قبیله عرب است از جهت عربیت و آن بر براءت نسب است بر مرتضی منسوب ساخت و مثلاً
 قول حضرت مرتضی انا الصدیق الاکبر لایقولها بعدی الا کذاب صادق است با آنکه در ایام خلافت
 مرتضی هیچکس در منزه او نیست در معنی صدیقیت و همین است معنی بعدی و مثلاً حدیث لایجبک
 الا مو من و لایبغضک الا منافق و حدیث من سب علیاً فقد سبنی دلالت میکند بر وجوب

محبت ترضی و تحریم سب او و آن متفق علیہ است و مثلاً حدیث اراد النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان یغزو
 فدما جعفر فامرہ ان یتخلف فقال لا اتخلف الحدیث الی اخرہ اما ترضی ان یکون منی بمنزلة ہارون
 من موسی زیادت ان معلول است بلاشبہ زیرا کہ آن غزوه غزوه تبوک است بلا خلاف و قد
 استشهد جعفر قبل ذلک بالموتہ و مثلاً حدیث یا علی انت و شیعیک فی الجنۃ اثنہ بطرق متعددہ
 ثابت شد در سند احمد و غیر آن بشارت است در حق کسانی کہ در قتال حروریہ ہمراہ ترضی بودند و این
 حدیث وای گویا تغیر بہان قصہ صحیحہ است بخوسن التصرف فی نقطہ یا گویم صادق است بہان جماعہ
 و همچنین اکثر این احادیث وایہ عند التامل ظاہری شود کہ تغیر احادیث صحیحہ است بوجہی کہ سیاق آن
 متغیر شد و محتمل است کہ روایتی مثل لکاحی و دیکہ دی تغیرات منی و اناسک و برداتندہ علم حدیث
 مخفی نیست اکثر انواع وضع بہین است و برین تقدیر ممکن است حمل این احادیث وایہ بر معانی
 بہان احادیث صحیحہ و زیادت تصریحی کہ بسبب وضع پیدا شدہ از نظر می باید انداخت و اما آثار
 کہ درین باب روایت میکنند از غیر ترضی از ان جنس کہ بر تفضیل ترضی دلالت مینماید جواباً بہا سابقاً
 تقریر نمودیم و یروی خطب علی فقال ان خیر ہذہ الامۃ بعد نبیہا ابو بکر و عمر فقام رجل فقال انت
 یا امیر المؤمنین فقال نحن اہل بیت لایوازینا احد و ان زیادت موضوعہ است قبح الصد و اضعمہا
 زیرا کہ در روایت محمد بن حنفیہ کہ در بخاری موجود است آمدہ و ہل انا الارجل من المسلمین و در اثر
 دیگر کہ نزدیک تبواتر است آمدہ سبق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و نشی ابو بکر و ثلث عمر ثم خطبت
 الفتن و قاعدہ اصولیہ آن است کہ زیادتہ کہ راجع میشود بابطال کلام سابق و لازم می آید از
 تدلیس جہت ناقصین و عدم فہم ایشان معنی خطاب را مثلاً ہمتنا و صفتی کہ مفہوم مخالف داروژان قبیل
 است کہ جزم باید کرد و بطلان او یروی فی حدیث عمرو بن العاص صین قال رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم والو با قلت یا رسول اللہ فاین علی فالتفت الی اصحابہ فقال ان ہذا یسألنی عن النفس
 و این زیادت باطلہ است در روایت ہیج کی از ثقات یافتہ شدہ و اگر این زیادت ثابت باشد در
 ہن العاص عجب کسی بود کہ خود با ترضی مقاتلہ کند و خود او را نفس آنحضرت اعتقاد نماید این تناقض

از جهل قوم نمی آید فکیف از طول عرب حدیث ابی الطفیل عامر بن واثله کنت علی الباطن لم تشو
 فارتفعت الاصوات بنیم سمعت علیا یقول یبایع الناس لابن بکر وانا والسر اولی بالامر منه واهق
 به سمعت واطعت مخالفان یرج الناس کفار الحدیث وآخره وفیکم احد کان اخر عمده برسول الله صلی الله
 علیه وسلم حین وضعه فی حفره غیری قالوا اللهم لا اخرج العقیلی و فیه وضاعون قال العقیلی لا اصل لهذا
 الحدیث عن علی و هذا من عمل ابن حمید حدیث ابن عباس فی علی ثلثه آیه اخرجه الخیط فیه متر وکلن
 وضعیف باید دانست که درین زمانه جمعی هستند که کتاب مشکوٰۃ المصابیح بدست ایشان افتاده است
 و آنرا بطریق ورتق گردانی مطالعه کرده اند و شکوک و شبهات از بعض احادیث آن در ذمّه ایشان
 جا گرفته و استیجاب آن شبهات و استیفای رد آن قریب بتضییع اوقات است زیرا که مناظره با کسی
 راست آید که استعداد تحصیل یقین از اوله داشته باشد و فرق در میان شبهه که منشأ آن مقدمات
 عقلیه یا دلالت نقل شده است و شبهه که مجرد وهم است دانسته بود و تطبیق در میان اوله متعارضه
 فی الظاهر میتواند داد و معینا اگر بطریق تمثیل بر طریق رد آن شبهات مطلع کنیم دور از صواب نیست
 ان ارید الا الاصلاح ما استطعت از این جمله حدیثی است که از مسند حضرت سر ترضی مذکور است بروایت
 امام احمد قیل یا رسول الله من نوم بعدک قال ان توئمردا ابابکر تجوده امینا زاهدانی الدنیا راغبانی
 الآخرة وان توئمردا عمر تجوده قویا امینا لا ینحاف فی السر لومه لائم وان توئمردا علیا و لارا کم فاعلین تجود
 باویا مهدیا یاخذکم الطریق المستقیم وجهه مشکال آنست که این حدیث دلالت میکند بر آنکه حضرت
 سر ترضی احق با خلافت است زیرا که هر ایت صراط مستقیم بومی حواله کرده اند لیکن بسبب عدم قبول قوم
 خلافت او را دیگران را خلیفه کرده باشند کما قال و لارا کم فاعلین و بحقیقت مقصود اولی ازین
 حدیث افاده آنست که این مشایخ ثلثه اصل استحقاق خلافت دارند و معینا هر یکی بصفتی متمیز
 است صدیق زهد دنیا و رغبت در آخرت و فاروق بقوت و امانت و عدم خوف ملاست از طاعت
 کننده و سر ترضی تیشدد فی امر الله و ترک طارات و انیمعنی سبب عدم اجتماع ناس خواهد بود پس بطریق
 ایما نهانیده شد که باعتبار سیاست ملت و جمع ناس بر کلمه الله شریفین افضل اند و اولی با خلافت و

ناراکم فاعلین

مقصود ثانوی اشاده است بآنکه اول خلافت صدیق خواهد بود و ثانیاً خلافت فاروق و در خلافت
 مرتضی اختلافی واقع خواهد شد و تفرقی بظهور خواهد پیوست و در لفظ یاخذ بکم الطريق المستقیم و لا اراکم
 فاعلیین فهمیده میشود نوعی از تکلیف و تشدید که خلاف طبع ایشان باشد و از غیب چون بر حضرت
 صلی الله علیه و سلم صورت عارضه بعینها فایض شد شبیه که اکثر ناس را در خلافت او واقع خواهد شد نیز
 فافض گردید پس برفع آن شبهه اهتمام فرمود اگر خیر یا بخاطر شما مشکل شود و انیتقدر در حق مرتضی
 از من یاد گیرید که وی بادی مهدی است و بصراط مستقیم میخواند پس با نیمیقد مات ما خوده از من
 دفع آن شبهات نماید و در باب شخین این شبهه بخاطر نخواهد افتاد تا بفریاد اتهام دفع شبهه میباید کرد
 تمثیلیه بنده ضعیف میگوید درین حدیث باعتبار فن حدیث اشکالی عظیم واقع است و آن آنست
 که این حدیث را بروایت ابی اسحق سمعی عن زید بن سبیح عن علی اخراج کرده حدیثا عبد الله بن ابی
 ثناء سود بن عامر ثنا عبد الحمید بن ابی جعفر یعنی الفراء عن اسرئیل عن ابی اسحق عن زید بن سبیح
 عن علی قال قیل یا رسول الله من توئم بعدک قال ان توئموا بالباکر تجدوه امینا زاہدانی الدنیا راغبانی
 الآخرة وان توئموا عمر تجدوه قویا امینا لا ینفان فی الدنیا و لا ینفان فی الآخرة لان توئموا علیا و لا اراکم فاعلیین تجدوه
 با و یا مهدیا یاخذ بکم الطريق المستقیم و در تمام سند علی بجز این یک طریق در یک جا این حدیث را اسناد
 مذکور نیست و حاکم آنرا از طریق فضیل بن مزروق عن ابی اسحق روایت کرده است و در اسناد او وضعی است
 عن فضیل بن مزروق الرواسی ثنا ابو اسحق عن زید بن سبیح عن علی قال قال رسول الله صلی الله
 علیه و سلم ان توئموا بالباکر تجدوه زاہدانی الدنیا راغبانی الآخرة وان توئموا عمر تجدوه قویا امینا لا تاخذہ فی الدنیا
 و لا ینفان فی الآخرة لان توئموا علیا تجدوه با و یا مهدیا یسلک بکم الطريق الخرجہ احاکم باز جمعی که اوثق و احتفظ اند مثل
 سفیان ثوری اسناد این حدیث عن ابی اسحق عن زید بن سبیح عن حدیث ذکر کرده اند عن سفیان ثوری
 عن ابی اسحق عن زید بن سبیح عن حدیث قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان ولتیمو بالباکر فزاہد
 فی الدنیا راغب فی الآخرة و فی جسر ضعف وان ولتیمو با عمر فقوی امین لا ینفان فی الدنیا و لا ینفان فی الآخرة لان توئموا
 علیا فزاہد فی الدنیا و لا ینفان فی الآخرة و فی جسر ضعف و ان ولتیمو با عمر فقوی امین لا ینفان فی الدنیا و لا ینفان فی الآخرة لان توئموا

کردیم مجمعی دیگر که این حدیث را روایت کرده اند منہم شریک بن عبدالمد عن عثمان بن عمر عن شقیق بن سلمه
 عن خدیجه قال قالوا یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لو استخلفت علینا قال ان استخلف علیکم خلیفۃ فمقصود
 نینزل العذاب قالوا لو استخلفت علینا علیاً قال انکم لا تفعلوا و ان تفعلوا ما تجرؤہ ما و یا مہدی اسیلک بکم
 الطریق المستقیم اخرجہ اجماع پس ظاهر شد کہ ذکر علی درین اسناد توہم است باز بعض طرق حدیث
 خدیجہ دلالت میکنند برخلاف مدعای این مستشکل زیرا کہ روایت شقیق بن سلمه دلالت میکند بر صرف
 خلافت از مرتضیٰ باز باید دانست کہ مقصود ازین حدیث آن نیست کہ خلافت اولاشایع باشد
 درین سہ اکابر بلکہ بیان اصل استحقاق خلافت و این چنان است کہ نزدیک تحری امور متعارضہ
 را ذکر کرده اند و باخریکامری مقرر نمایند و آنرا ترجیح دهند حالاکاربان امور متعارضہ مانند همان مقرر
 مرج لازم شد کہ قولہ تعالیٰ لیسألونک عن النخع و المیسر قل فیہما اثم کبیر و منافع للناس و اثمہما اکبر من
 نفعہما و از انجملہ حدیثی است از مسند مرتضیٰ بروایت ترمذی اللهم ادر الحق مع حیث دارد ترمذی در
 جامع خود میگوید غریب و جہ ہشکال آنست کہ این حدیث دلالت میکند بر معصوم بودن مرتضیٰ
 از خطا و معصوم احق با خلافت است و بحقیقت حق دو قسم است قسمی است کہ ہمیشہ بر مرکز خود
 ثابت می باشد و در نمیکنند بدوران کسی و آن حق متعین عند اللہ است و قسمی است کہ دوران
 میکند با مجتہدین و با اولیایشان مثلاً در استقبال قبلہ حق متعین عند اللہ همان جہت است کہ
 در خارج کعبہ انجا واقع است و حق دایر جہاتی است کہ اہل تحری باقصی ہم خود آنرا اعتقاد کردند
 ہمین است وجہ جمع در اختلاف مسئلہ المجتہدون المختلفون مصیبون کلہم او المصیب احد و سائرہم
 معذورون باجملہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دانستند کہ حضرت مرتضیٰ را ہنگامہ با پیش خواهد آمد
 و نشیب فراز بسیار خواهد رفت پس دعا کردند کہ ہمیشہ بروفق اجہاد کار کنند و بدون اجہاد و محض
 در کاری نہ نمایند و از انجملہ حدیث و ان ناسا عرفتم زیادون من حوضی فاقول اصحابی اصحابی فیقا
 انک لا تدری ما احد ثوابک احدیث و وجہ ہشکال آنست کہ این حدیث دلالت میکند بر آنکہ
 جماعہ کثیر از اصحاب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خلاف راہ خواهند رفت پس اعتماد بر اجتماع و اتفاق

حدیث حوض
 با

اکثرین مانند و بحقیقت ثابت شده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرموده است در خطبه حجه الوداع
 ولا ترجوا بعدی کفار ایضاً بعضی بعضاً در اینجا معلوم شد که دامن شیخین و جمعی که اصلاً مشرک
 قتال مسلمین نشده اند ازین الواث پاک است باز آنحضرت صلی الله علیه وسلم شیخین و جماعه کثیره
 از اصحاب را بشارت به بهشت داده اند فرمودند که عاقبت ایشان نجس بود و رفیق آنحضرت باشند
 بر عرض و در بهشت و اینجا معلوم شد که دامن این عزیزان ازین الواث پاک است باز خدا تعالی
 فرمود یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینہ فسوف یاتی الله بقوم یمہم و یجؤنہ الایۃ و انما تحقق شد
 که در مقابل این مرتدین مجیدین و محبوبین خواهند استاد این معانی در زمان حضرت صدیق متحقق شد
 چه بلا ظلم است که در حق مشرکین به بهشت با شمار ایشان با عیالهای با بصفااتی که در ایشان باشد مثل
 فعل الله اطلع علی اهل بدر الحدیث این گمان بخاطر شخصی بگذرد و کفی بزرگ دیلا علی جمله از آنجا
 حدیث لایزال تہ الدین ظاہر الی ان یبعث الله اثنی عشر خلیفۃ کلہم من قریش و جہ استکمال است
 که این حدیث ناظر است بذهب اثنا عشریہ کہ اثبات ائمہ اثنا عشر کرده اند و بحقیقت کلام آنحضرت
 صلی الله علیه وسلم بمنزلہ قرآن بعضی او مفسر بعضی است از حدیث عبدالمدین مسعود ثابت شده
 است تدور رحی الاسلام خمس و ثلاثین سنتہ اوست و ثلاثین سنتہ فان یملکوا فسبیل من قد ملک
 وان یقیم لهم دینہم یم سبعین سنتہ فمابقی و در معنی این حدیث غلط با واقع شده و ما آنچه ازین حدیث
 بطریق تحقیق فهمیده ایم گوئیم ابتداء این مدت از وقت شروع جہاد است در سنہ ثانیہ از ہجرت
 و معنی فان یملکوا شک و تردید نیست بلکہ بیان است کہ و قلع عظیمہ واقع خواهد شد بوجہی کہ
 بحسب ظاہر نظر بقبر این چنان دانستہ شود کہ امر اسلام مضمحل گردد و شوکت اسلام و انتظام مجاہدین
 مانند باز خدا تعالی تقریبی بر روی کار رود کہ امر خلافت و اسلام باز منتظم شود و این انتظام ہفتاد سال
 ماند و واقع شد آنچه آنحضرت صلی الله علیه وسلم خبر دادند کہ در سنہ خمس و ثلاثین از وقت جہاد حادثہ قتل
 ذی النورین و تفرق مسلمین پیش آمد و در سنہ ست و ثلاثین نیز وقوعہ حمل و صفین و درین حوادث
 چون تقابل در میان اسلام پیدا شد و جہاد کفار موقوف ماند بحسب ظاہر نظر بقبر این چنان

اثنا عشر خلیفہ

دانسته شد کہ اسلام مضمحل گشت الا باز خدا تعالی خلافت را منتظم ساخت و جہاد را رواج داد تا وقت طغون بنی
 عباس و ملامتی دولت بنی امیہ درین وقت باز بحسب قراین فہمیدہ شد کہ اسلام بر ہم خورد باز
 خدا تعالی رواجی داد تا آنکہ حادثہ چنگیزیہ پیش آمد و اشارہ بہمین حادثہ است در حدیث سعد بن
 ابی وقاص عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال انی لارجو ان لا یعزمتی عند ربی ان یوخر ما نصف یوم
 فقیل سعد و کم نصف یوم قال خمس مائۃ سنۃ رواہ احمد پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تارہ از خلا
 نبوت خبر دادند و آنرا مخصوص ساختند سی سال و خلافتی کہ بعد از ایشان باشد او را بلکہ عضو
 تعبیر فرمود و تارہ از خلافت نبوت و خلافتی کہ متصل آن آید ہر دو معا و آنرا بدوازہ خلیفہ تعبیر
 فرمود و تارہ از ہر سہ معا و آنرا بمسماۃ سنہ تعبیر نمود و اما آنچه این مستشکل فہم کردہ است اصلا را
 نمی آید بچند وجہ یکی آنکہ اینجا خلافت مذکور است نہ امامت و بالاتفاق بین الفریقین اکثر این دوازہ
 کس خلیفہ نبودند دوم آنکہ نسبت ایشان بقبریش دلالت میکند بر آنکہ ہمہ از بنی ہاشم نیستند اگر
 عادت آنست کہ چون جمعی کارے کنند و انہما از یک بطن باشند نام ہمان بطن میگیرند و چون از
 بطون ہاشمی جمع باشند نام قبیلہ فوقانی کہ ہمہ راجع باشد میگیرند سوم آنکہ قائلین بامہ اثنی عشر
 قائل نیستند بظہور دین بلکہ میگویند از ابتداء وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دین مختفی شد لہذا
 تقیہ میکردند و اظہار آن نمیتوانستند چنانکہ حضرت مرتضی نیز بر اظہار مشرب خود قادر شد چہام
 آنکہ قضیہ حرف الی آنست کہ چون دولت این اثنا عشر منقضی شود فرقی رود ہر و ایشان قائل
 اند بآنکہ چون امہ اثنا عشر تمام شوند حضرت عیسی ظہور فرماید و دین بکمال خود برسد پس نبی صوات
 غایت و مغیار است نمی آید پس تحقیق درین مسئلہ آنست کہ چہار خلیفہ راشد و بعد از ایشان معا
 و عبد الملک و چہار پسر او و عمر بن عبد العزیز و ولید بن یزید بن عبد الملک را اعتبار کنند و لازم
 مالک منقول است کہ عبد اللہ بن الزبیر احق است بآنکہ خلافت او را باشد نسبت مخالفان
 او و بندہ ضعیف در نیجا اشکال وارد و آن آنست کہ حضرت فاروق و حضرت ذی النورین
 ذکر کردہ اند از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چیزے کہ وال باشد بر آنکہ تسلط ابن الزبیر استحلال

ازم بجهت او یکی از مصائب است است اخرج حدیثا احمد عن قیس بن ابی حازم قال جاء ابن الزبیر
 الی ابن الخطاب یتأذنه فی الغزو فقال عمر اجلس فی بیتک فقد غزت مع رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم قال فرود ذک علیہ فقال له عمر فی الثالثه او التي تليها اقع فی بیتک والسرانی لاجد بطرف
 المدینة منک ومن اصحابک ان تخرجوا فقتلوا علی اصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم اخرجتہ الساکم و
 از لفظ بطرف المدینة معلوم میشود که مراد ازین حدیث واقعہ جبل نیست بلکه خروج او است بر
 خلافت و حضرت مرتضیٰ انیمعی در قصه جواب امام حسن رضی اللہ عنہ بآن اشارت نمود و امر خلافت
 بروی منتظم نشد و نیز برین معادیه خود ازین میان ساقط است بجهت عدم استقرار او مدت
 معتد بها و سوسیرت او و المداعلم فصل ۳ اشبهات متصوفه زمان با بر قسامت جمع از ایشان
 بر استناد سلسله تصوف ب حضرت مرتضیٰ اعتماد نموده تفصیل او قائل میشوند و اصل نشان این
 شبه شجرات طرق صوفیه است که آنها اتصال معروف کرخی بدو شیخ نقل میکنند با امام علی بن
 موسی الرضا و بدو طائی و اتصال حسن بصری ب حضرت مرتضیٰ ذکر میکنند باطنی دیگر که در نفوس
 ایشان کاسن است که این طریقه وصول بحق است بخلاف شریعت که وصول است با و امر
 حق پس حضرت مرتضیٰ امام راه وصول بحق باشد و واسطه در میان آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم و امت او باین اعتبار و تخمین امام شریعت و واسطه در میان آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم و امت او باین اعتبار پس حضرت مرتضیٰ افضل باشد و جمعی از ایشان گویند که شریعت
 اصلاح ظاہر است و ماتدرسم که خدالی است و ملک واری فضیلت حقیقیه فنا و بقا و معرفت
 ذات و صفات است و صاحبان این فضیلت مرتضیٰ است و کار تخمین بجز امامت رسول سلام
 نبوده است و اصل این شبه افسانه با است که از اسماعیلیه و قرامطه و دهریه اخذ نموده اند
 و کلام بعض صوفیه را بر نمعنی فرود آورند و جمعی هستند که از ظاہر کلام شیخ محی الدین بن عمر
 و اتباع او تفصیل گویند فهم کرده اند و یکی را بده گرفته چیز با بدماغ خود بخته اند و جمعی هستند
 به بعض واقعات خود و اسلاف خود تمسک نموده فضل کلی اثبات نموده اند و بحقیقت گواهی کسی

در باب تفصیل مسموع نیست تا منترله هر دو فهمیده باشند حفظت شیئا و غایت عنک شیئا
 و ما ینخواهیم که بکلام موجز مضمون تقریر یافته ایشانرا ذکر کنیم و بطریق برانداختن آنها مطلع سازیم
 سوال اگر گوی که علم دو نوع است علم بالمد و علم باحکام المد و مطلوب در راه حق دو نوع است
 وصول بذات حق و احکام اسباب معده وصول بحق و جلب ناس تدیجاً بمرتب و وصول بحق و
 مانند آن دو نوع اول افضل است از نوع ثانی و واسطه در میان آنحضرت صلی الله علیه و سلم و امت
 او در نوع اول حضرت مرتضی است بچند وجه یکی عالمان علم بالمد و واصلان بذات حق سلاسل دارند
 که بعضی از بعضی آنرا اخذ کرده اند و همه این سلاسل متوجه اند بحضرت مرتضی چنانکه شجرات ایشان
 بران دلالت میکنند بشیخین زیر که هیچ سلسله از سلاسل صوفیه بشیخین عاید نمیشود و دوم آنکه از حضرت
 مرتضی کلمات عجیبه از باب سلوک و معارف که دلالت میکند بر اتمای او درین باب روایت
 کرده شده است و صوفیه آن کلمات را بمنزله امثال سائر در مصنفات خود ذکر کرده اند و کرامات
 خارقه که صدور مثل آن غیر ممکن تمام در طریق صوفیه میسر نشود نقل نموده اند سوم آنکه حضرت
 مرتضی الزرق بود باحضرت صلی الله علیه و سلم نسا و مصابره و صحبت و ازکی بود در فهم و ارغب بود
 در سلوک راه خدا تعالی و توجیه آنحضرت صلی الله علیه و سلم بجانب او بیشتر از همه بود و چون قابلیت
 نمایند و کوشش او با توجیه شیخ و صحبت دائم او و با کمال منزلت شیخ و تمام تاثیر توجیه او جمع شود میباید
 که ارشاد و رشد کمال خود برسد چهارم آنکه آنحضرت صلی الله علیه و سلم فرموده اند انما درین العلم و علی
 بابها و ظاهر است که در علم ظاهر حضرت مرتضی با سائر صحابه همچنان بود پس معلوم شد که همان
 علم باطن است که با او حواله کرده شده پنجم آنکه اولاد حضرت مرتضی در هر زمان مصدر فیض باطن
 بوده اند و هر یکی از والد خود این راه را اخذ کرده است و الولد سرلابیه جواب قول باین سلاسل
 متوجه اند بمرتضی گوئیم اتصال سلاسل بحضرت مرتضی امری است مشهور بر السنه صوفیه نزدیک
 تفتیش آنرا اصلی ظاهر نمی شود و مشهورات دو قسم اند مشهور عند جماعه سیر اهل نقل مشهور نزدیک
 طایفه دون طایفه و این از قسم اخیر است نزدیک طایفه صوفیه مشهور شده فقط و اصل این

نقل ضعیف است یا باطل که از تلقی کردند متاخران لقبول و هر مشهوری که چنین باشد از اعتماد
نیست مثل نماز لیلۃ الرغائب لیلۃ النصف من شعبان و نماز ایام اسبوع الی غیر ذلک بلکه متاخرین
بمطایفه را از فرق ناس مشهورات مسلمت در میان ایشان و باصلی صحیح رجوع نمیکند کما لایحیی
و دلیل بر این معنی آنست که قاطبان باین سلاسل متفق اند بر آنکه بنای آن اتصال حسن بصری
است بحضرت مرتضی و اگر اتصال حسن بصری به مرتضی متحقق می بود او را صحبت معتد بها بمرتضی
متحقق می بود و خود چنین صحبت منتهی است پس اتصال او منتهی است اما ملازمت در صحبت
و اتصال پس از آنست که مدار اتصال خرقه است یا تلقین یا بیعت یا صحبت مستمره خرقه
در عصر اول نبود قال المحافظ المحدث المتقن ابن وجیه و ابن الصلاح و شیخ الاسلام خاتمه
المحدثین ابن حجر العسقلانی انه باطل و قال ابن حجر لم یصح فیہ شیء من الاخبار فی
خبر صحیح و لا ضعیف و لا طریق من الطرق عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ما نقله بعضهم ان
النبی صلی اللہ علیہ وسلم البیہا علی و ان علیاً البیہا الحسن البصری لا اصل له و شیخ الشیوخ
شهاب الدین السهروردی گفته که الباس خرقه از جنید ثابت شده و از جنید سوای صحبت
چیزی بثبوت نه پیوست و تلقین محض ذکر لا اله الا الله است پس شیخ هر شخص پدرا او باشد
که در اول عمر این کلمه او را موخته یا قدری کثیر از آداب و اذکار و اشارات و این مستلزم
صحبت است و سند کرماد عادت قاضیه است بانکه اگر حسن بصری اذکار و آداب از حضرت
مرتضی گرفته بودی آنرا روایت میکرد و بسا چیزها که از باب قضاء و فقه بواسطه باقتناء تمام
از حضرت مرتضی نقل کرده است چرا این باب را روایت نکنند و حفاظ حدیث چه نقل آن از وی
نکنند و بیعت را اگر اعتبار کند باید که سلاسل بشیخین اکثر باشد از سلاسل مرتضی و مرتضی را
اتصال باشد بشیخین پس شیخین افضل باشند و اگر شرط دیگر ذکر میکنند باید دید آن شرط چیست
و وجود آن در حسن بصری یافته میشود یا نه و اگر صحبت مستمره را اعتبار کنیم آن منتهی است نقلاً و
عقلاً اما نقلاً پس از آن جهت که هر حدیثی که عن الحسن عن علی باشد پیش بخاری و مسلم و ترمذی

و ابو داود و غیر هم متصل نیست و اکثر روایات حسن بصری از مرتضی بواسطه عن الحسن عن قیس بن
 عباد عن علی هر چند زمانه مسامحه صحبت و روایت بود اما در مطالب تقلید و وقوع را ذکر می باید کرد نه امکا
 را و جمعی که معاصرت پیش گرفته تصحیح آن کنند نزدیک محققین اهل حدیث ثابت نشده قال الترمذی
 فی باب الحد و لا اعرف للحسن سماعا من علی و اخرج مسلم فی مقدمه صحیحو عن قتادة انه قال و لیس
 ما حدثننا الحسن عن بدری مشافهة و فی جامع الاصول ولد السنین یقینا من خلاص عمر بن الخطاب
 بالمدينة و قدم البصرة بعد مقتل عثمان و قيل انه لقی علیا بالمدينة و اما بالبصرة فان رویته لیا هم
 یصح لانه کان فی وادی القری متوجها نحو البصرة حين قدم علی ابن ابیطالب بالبصرة و قيل لقی
 طلحة و عائشة و لم یصح له منها سماع و اما عقلا باستقرار کامل معلوم شده که هر صوفی که با شیخ کامل
 صحبت داشته است شئی کثیر از اذکار و ادب و احوال و کرامات و اشارات او ذکر نموده لایسا حسن
 بصری که فقیه و محدث و مذکور بود چرخیز بار وایت نکند لایسا در چیز بسیار محتاج شده بانکه شایسته
 و قضایای او بواسطه نقل کند پس محال است که صحبت مستمره حضرت مرتضی دریافت باشد و
 اکثر روایت نکند این باب را باز صحبت حسن بصری مدت دراز با جمعی از فضلاء صحابه ثابت
 شده مانند انس بن مالک و معقل بن یسار و عبد الممد بن معقل و جنید و غیر ایشان و از ایشان
 شریعت را روایت کرده است فی الاستیعاب اروی الناس عن عبد الممد بن معقل الحسن قال
 الحسن کان عبد الممد بن معقل احد العشرة الذین بعثهم عمر الینا یفقهون الناس کان من نقباء
 اصحابه باز ادب طریقت و معرفت و عوامل نقش و دنیا و سبیل تفضی ازان و توزیع اوقات بر
 عبادات و مانند آن نقل کرده از آنچه تمیذان صوفیه از مشایخ خود نقل میکنند باز تاثیر صحبت
 ایشان در خود و منت آن تاثیر بر خود تقریر نموده پس نسبت حسن باین جماعه احق و اولی باشد
 از نسبت او ب حضرت مرتضی و اگر صاحب شبهه خود کند و گوید که این همه علم سلوک و تصوف است
 که نسبت آن بسائر صحابه اثبات کردی و قرینه بر نفی آن از حضرت مرتضی اقامت نمودی
 و مدار این اثر پذیرفتن دل تمیذ است از دل شیخ گو که در یک لحظه باشد و گو که بغیر تعلم علم سلوک

باشد و اگر تسلیم کنیم که حسن بصری را هزاران شیوخ باشند اما شیخ حقیقی او همان است که دل او نسبت
 الهی از دل آن شخص گرفته است گوئیم که تصریح حسن بصری باینکه مرافلان معنی از صحبت حضرت
 مرتضی حاصل شد منقول نیست تا بروی اعتماد کنیم و نه این را دلیل هست قطعی که آن ناظر تقریر
 کند نه از طرف ثانی و نه از طرف مثبت باقی مانده امارات ظنیه که بحسب استقرار اماره تیواتد شده که
 دارد دیگر ناظران همه در امارات واقع است و شبیه نیست در آنکه با استقرار معلوم شد که اثر پذیرفتن
 دل تمییز از دل شیخ صحبت مستمره می طلبد خود این صاحب شبه کدام صوفی رومی شنا سز صوفیان
 مشهور که با شیخ خود مدتها صحبت نداشته باشد و علم سلوک نه اندوخته و کرامات و اشارات روایت
 نکرده است اینجا سخن در امارات است امکان عقلی نادر الوقوع را اینجا ذکر کردن نامناسب است
 لایما بحسب عاده متقدمین که آنجا اثر دل در ضمن مرقعات و تذکیر و عبادات و اذکار و غیر آن
 میبود لهذا اثر دل را علیحده تحدید نکرده اند و در آن زمان غالباً اثر دل بتدریج و بدفعات در ضمن
 صحته و مواعظها ظاهر میشد پس بسیار است که باعتبار نسبت قلبی قطع نظر از علم سلوک و علم اذکار
 شخص را شیوخ متعدد باشند بلکه در اکثر صورت نسبت شخصی با کسی که صحبت با او بیشتر بود احوال باشد
 از نسبت او کسی که اکمل بود لیکن بخیریک محض صحبت او ادراک نکرد و اگر صاحب شبه عود کند و گوید
 که اماره این اثر باطن تصریحات اصحاب طرق است بآنکه این طریقها ناشی شده است عن الحسن
 البصری عن امیر المؤمنین علی زیرا که این اکابر عرف اند باین اثر باطن اعمد و از هر داورع بودند
 از آنکه دروغ گویند یا بفرقی تحقیق بخیریه تصریح کنند پس هر شخصی که اخذ طریق ایشان باشد و
 معتقد کمال ایشان لازم است تصدیق مقاله ایشان گوئیم شبه نیست در کمال معرفت ایشان
 با اثر باطن و عبادت و ورع ایشان و صدق ایشان لیکن در آنچه موقوف بر روایت باشد
 تصحیح روایت می باید کرد و اخذ طریق از ایشان و منت پذیر شدن از ایشان مانع تفتیش روایت
 و بحث در ضعف و صحت مرویات ایشان نمی شود نمی بینی که شیخ ابوطالب مکی استاد صوفیه است
 در همه صوفیه از مستند انداجیاء و غیره و عوارف همه از کلام وی برآمده منهدام روایات او را در

محکم عیاری باید آورد بلکه اکثر روایات او در مرتبه نقدی نشیندنی که وی در آن متقدم بود فنی دیگر
 است و در فن روایات با دیگران بمعنان است تا شافعی گفته است که حق مالک بر من کبیر است و حق
 حق اکبر است از حق مالک و همچنین شده آمده است که در تفتیش مسائل با اکابر خود مناظره میکنند
 باز شجرات متقدمین را مخالف یافته ایم قال فی النسخات عبدالواحد عن کمیل بن زیاد عن علی
 باز مقدم تران را از ایشان کلام معتد به درین باب نیافته ایم بلکه بعضی تصریحات و تلویحات
 ایشان نبوغ گیر می یابیم که اینهمه سبب توقف در قبول انیمعی واقع شده پس باید دانست که
 رسوم صوفیه و رسم تصوف در زمان صحابه و تابعین نبود ترک اسباب و لباس مرقع و ترک نکاح
 و شستن در خانقاهات در آن زمان عادت نداشتند و اشارات توحید در موزان ضحلال همه اشیا
 در وجود واحد از ایشان منقول نشد آنچه از آن قرون منقول شده است توزیع اوقات بر عبادات
 و احوالی که از تهذیب لطیفه عقل و قلب و نفس خیزد و این مقدمه کالبیدی است نزدیک تتبع
 آثار سلف که بر وایت صحیح در کتب معتبره مروی شده است ظن اهل زمان آنست که من بین آن
 قرون از حضرت امیر المومنین علی کرم الله تعالی وجهه و حضرت حسین خاصه امثال این امور
 منقول است و این ظن محل نظر است زیرا که کتب معتبره اهل سنت را متبع گردیم هیچ جا کلمه ازین باب
 دیده نشد و از حضرت حسین و امام زین العابدین خود روایت بسیار کم آمده است و اگر کلمات
 زهدیه و وعظیه این بزرگواران شمریم آن از قبیل لطائف بارزه خواهد بود و سایر صحابه و تابعین
 نیز در آن مشارک اندکمالا یعنی و اگر ظهور کرامات و خرق عادات را امتیاز کنیم آن نیز در آن طبقه
 قلیل الوقوع است و غیر مخصوص بحضرت امیر و فرزند ایشان و اتصال حسن بصری بحضرت
 علی کرم الله وجهه نیز محل بحث است زیرا که تجاری و مسلم و ترمذی و ابوداؤد که محکم علوم
 نقل انداثبات نکرده اند بلکه جزم کرده اند بعدم آن پس اتساب صوفیه بطبقه تابعین صحابه
 در تهذیب لطائف بارزه و احوالی که از آن خیزد و آسیایی که بان کسب کرده شود خواهد بود نه تنها
 رسوم تصوف و نه باعتبار علوم اشارات و در اتصال بر محض سعاصرت اکتفا کردن امری است

که سلامت ذهن ازان ابا میکند بلکه لابد است از طول صحبت و کثرت ملازمت و حمل علوم خصوصاً
 علم تهذیب نفس چون این مقدمات واضح شدند لازم آمد که رفع سلاسل صوفیه از جهات متعدده
 تشریح کنم مثلاً گویم که ابراهیم بن ادبم و فضیل عیاض با سفیان ثوری صحبت داشته اند و تهذیب
 نفس حاصل کرده و سفیان ثوری از اعمش و اعمش از یاران عبدالعزیز بن مسعود بواسطه و سیوطی
 و این مقال اصداق واقع باشد از قول ایشان که فضیل اخذ کرده است این فن را از عبدالواحد
 بن زید و وی از حسن و وی از حضرت امیر المؤمنین علی رضی الله عنه زیرا که در کتب حدیث و طبقات
 صوفیه تناسب فضیل بسفیان اظهر است از تناسب وی بعبدالواحد و اتصال حسن بصره
 بحضرت امیر مدخول است و ثقات تابعین که در مدینه سنوره بودند درین مرتبه البته داخل اند
 پس بشمردن سلاسل ایشان و گفتن بر سلاسل جمعی از اهل عراق و خراسان نوعی از جوهر
 و اصل این غلط چنان متبادر میشود که بعضی تصریحات ابوطالب مکی بوده است و چون کتاب
 ابوطالب اصل تصوف است این مسئله از مشهورات ذریعه ایشان شد و شیخ ابوطالب اگر چه درین
 طریق مروری عمده است در علم حدیث تساهلات بسیار دارد و در روایت الساع و تبحر از وی ظاهر میشود
 تا بحال جمیع سلاسل سخن گوید درین باب آنچه نزدیک این فقیر مقدر است می نویسد هر چند بر بعضی
 اهل عصر که به مشهورات قوم الفت دارند گران باشد فان الحق الحق ان یتبع سلسله تهذیب نفس
 در اهل مدینه مرتقی است بانه تابعین و اعظم ایشان امام مالک است و وی شیوخ بسیار دارد
 و اکثر انتفاع از نافع است عن ابن عمر و ابن عمر با وجود ادراک شرف صحبت و تربیت آنحضرت صلی الله
 علیه و سلم با والد بزرگوار خود نیز صحبت داشته و سلسله اهل مکه مرتقی باصحاب ابن عباس و سلسله اهل
 کوفه مانند داؤد طالی مرتقی است یا نهمه تابعین و اعظم ایشان سفیان ثوری عن الاعمش عن
 اصحاب عبدالعزیز بن مسعود و سلسله اهل بصره مرتقی است بحسن بصری و این سیرت و سلسله اهل شام
 یا بورداد و سلسله اهل بین بطاوس یعنی عن ابن عباس و الله اعلم و فی الاستیعاب ان رسول الله
 صلی الله علیه و سلم قال رضیت لاسی ما رضی لهما ابن ام عبد علی قره العینین سخطت لاسی ما سخط لهما ابن

الارسال است عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وعن اصحابہ وارد میشود و در کتب حدیثیہ الحسن عن عمر بن الخطاب
 عن علی الحسن قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قسم اخیر را میگویند که پیش من از سید حضرت
 مرتضی بیاید و آن را ارسال میکنند بجهت خوف حجاج قوله قال الحسن سمعت علیاً اگر میجویم باشد
 باین قدر صحبت معتد با ثابت نمیشود و سخن ما در صحبت معتد باست بلکه اگر بنظر انصاف تامل
 کنیم اصل خرقه و تلقین را طرق بسیار تقریر میتوانم کرد و خرقه و تلقین بهیئت معتاده بجهت دخول
 در طریق تصوف ثابت نمیشود و چنانکه سلسله بحقیقت رفع بان تا صاحب بصفی که تا مجتهدین
 مرفوع میشود متصور نیست زیرا که بسیار چیزهاست که مجتهد بقیاس خود گفته است و بسیار خبرهاست
 که قضا و احادیث مختلفه و اقوال متعارضه بمقتضای رای خود کرده است بلکه مدار رفع اخذ نمود
 تفسیر است با ستم در قوت استنباط و فهم قوانین آن همچنان رفع سلسله تصوف بآن صفت که
 مریدان شیوخ خود میکنند متصور نیست بلکه مدار رفع اخذ اعمال و اذکار است و معرفت طریق تندر
 نفس و اجتناب از غوائل آن با قوه خلوص از اشباح عبادات بار و اح آن و مداومت بر حفظ
 کیفیت باطن و مانند آن بسبب صحبت مستمره کاملی و حسن تربیت او و انیمغنی را امارات و منطقات
 است که بغالب ظن بر تحقیق آن دلالت میکند و چون تتبع آن امارات میکنم سلسله بسیار ظاهر میشود
 و این جنس که احسان و تمویز باطن است مخصوص نیست باهل عراق و خراسان بلکه در شهرهای
 از شهرهای اسلام جماعه بودند متمیزترین معانی و اکثر ایشان مذکور اند در حلیة الصالحین و دعوات
 شیخ الشیوخ اشاره باین نکته میفرماید باقی مانده که جمعی در عراق از اهل این معنی با اسم صوفی
 مسمی شدند ظاهر ایشان ترک اکساب و صوف پوشی و تمیق در عبادات بود و اصل این چیزها
 در حروریه موجود بودند در صحابه و چون حضرت مرتضی حروریه را بر انداخت و مصداق حدیث
 یا علی تقابل علی تاویل القرآن کما قامت علی تنزیله بظهور سید باین سبب احوال ظاهره
 حروریه متحول شد بظاهر صوفیه و اسم صوفی از قبیل تسمیه بعلامت و زری ظاهر است پس در
 طوایف این سلسله که از عراق بر آمد حضرت مرتضی را نسبتی واقع شد و ایضا مرتضی خاتم ائمه

اکمل کسی بود که در عراق درآمد و اهل عراق از وی استفادہ نمودند و جمعی کہ عبدالممد بن مسعود را در یافقند
 بودند علم ظاہر و باطن خود را بر حضرت مرتضیٰ درست کردند و جمیعکہ نہ در یافقند بالاکامنت پذیر صحبت
 حضرت مرتضیٰ شدند و بجهت اختیار قریب اسناد و علوان همین اسناد را در معرض بیان آوردند باین
 دو وجه متاخرین میل کردند باین سلسلہ و اگر باعتبار این دو وجه اختیار این سلسلہ کرده اند تقریب
 دلیل باین نتیجہ راست نمی آید زیرا کہ موجب فضلیت نمیشود و مختار پیش بنده ضعیف درین مسئلہ
 وجہی دیگر است و آن ان است کہ در علوم و جدانیہ ظاہر شدہ است کہ نسبت باطنیہ صوفیہ بہ نسبت
 باطنیہ حضرت مرتضیٰ اشبہ است و ما شرح ان معنی در محل مناسباً و خواہم کرد پس نفوس صوفیہ متنبہ
 شدند باین مناسبت و قلوب ایشان بآن مشرب شدند ازینجا انتساب صوفیہ بحضرت مرتضیٰ واقع
 از راه حسن بصری باشد یا کمیل یا دیگری چون اینمہ درست شد ادنی شاہدی کہ در اتصال حسن بصری
 مرتضیٰ با ایشان رسید در دل ایشان تاثیر عظیم نمود و سبب اتفاق متاخران گشت ہذا ما عند سے
 والمد اعلم بحقیقہ الحال و ما ذکر خلاصہ کرد کہ این فضل کلی نمی باشد زیرا کہ امری است کہ اہل وجدان
 بان متفرد اند اصطلح جمہور اہل شرع را بان فرود آوردن وجہی ندارد و بعد اللہ و اللہی ما اگر حساب
 شبہ قول کثیری صوفیہ را در اثبات اتصال اتباع کردہ است می باید کہ قول ایشان را در تفضیل شرحین
 نیز اتباع کند زیرا کہ ایشان اعرف بودند باین اتصال و آنچه این اتصال تقاضای کند از تفضیل
 وغیر آن و اعظم این جامعہ شیخ ابوطالب مکی است خواجہ محمد یار ساقس المدسره در رسالہ قدسیہ
 ذکر فرمود اہل تحقیق بر آنند کہ امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ بعد از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ
 وسلم از ان خلقای رسول علیہ السلام کہ بر امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ مقدم بودند ہم بہ نسبت
 باطن تربیت یافتہ اند و شیخ الطریقہ شیخ ابوطالب مکی قدس المدسره در کتاب قوت القلوب
 فرمودہ است کہ قلب الزمان در ہر عصری ہالی یوم القیمہ در مرتبہ و مقام نائب مناب بود کہ صدق
 است رضی اللہ عنہ و آن سہ دیگر از او تا کہ فرود تر از قطب اند در ہر زمانے نائب مناب آن سہ
 خلیفہ دیگرند امیر المؤمنین عمر و عثمان و علی رضی اللہ عنہم جمعین و بر مثل یقین بصفت و حالت

ایشان اندوان شش دیگر از صدیقان که صفت ایشان اینست که بهم یقوم الارض و بهم یدفع
البلای عن اهلها و بهم یرزقون و بهم یمطرون در هر زمانے نائب مناسب این شش و یک از عشر
مبشر رضوان اللہ علیہم اجمعین انتی و بعد از ابوطالب کی شیخ عبدالنصاری و امام ابو القاسم
قشیری و امام غزالی و حضرت غوث محی الدین عبدالقادر و شیخ الشیوخ سهروردی و مشایخ کردیه
و خواجگان ماوراء النہر و خواجگان نسویہ و خواجگان چشتیہ و مشایخ شاذلیہ و مشایخ مدنیہ اند و جمیع
این کبریا تصریحات است محفوظ در کتب ملفوظات ایشان کہ دلالت میکند بر تفضیل شخین از جہت
شہرت آن تصریحات ما احتیاج سرانہادین مقام نداریم و همچنین تصریحات متقدمین صوفیہ
و متاخرین ایشان قبل از انکہ رای قرامطہ در ایشان داخل شود دالہ بر تفضیل شخین بسیار است
و گویا کتبہ در آنجا است کہ ایشان دانستند کہ شریعت و طریقت اصل و ظاہر و بین است و نسبت
باطنی فرع اوست و خفی و مستور است فضل کلی را کہ اصطلاح صحابہ و تابعین و جمہور مسلمین است
بر ان معنی فرود آوردن و جہی ندارد و باجملہ کلام درین مسئلہ تبطویل انجامید و حاصل جواب
آنست کہ در مسئلہ اتصال حسن بصری با حضرت مرتضی طرفہ حیرتی واقع است زیرا کہ حسن بصری
جامع است در چهار کمال و مقتدای عالم است درین چهار کمال و سلاسل او محفوظ است در
مرحومہ بحسب این چهار کمال یکی علم حدیث کہ اہل بصرہ و اہل کوفہ حدیث او بسیار نقل کرده اند
سند او مرسل مرفوعاً و موقوفاً علی الصحابہ و اتصال او بحسب این علم با عبدالمدین مغفل و جناب
و انس متحقق است و ہواروی الناس عن عبدالمدین مغفل و پیش محدثین متحقق است کہ بواسطہ
حدیث از حضرت مرتضی ندارد و بواسطہ قیس بن عباد و ماتد آن بسیار دارد در اعتبار فن حدیث
درین مقدمہ بحث کردن بر قاعدہ نیست دیگر علم فقہ اہل بصرہ و اہل کوفہ شئی کثیر از فتاوی او
و شئی کثیر از قضایائے فروع و مرتضی و غیر ایشان بواسطہ او نقل کرده اند و بران اعتماد نمود
و پیش ایشان نیز بسیاری تصریح واسطہ نقل نموده و آنچه عن الحسن عن علی مذکور شدہ محمول بر
ارسال است سوم علم قرأتہ و پیش قرآنچہ حسن بصری بغیر ذکر واسطہ نقل کند از حضرت مرتضی

محمول است بر رسال کما جزم به شیخ القزاق شمس انخاری فی کتبه چهارم تذکیر و تصوف و تذکرین شی کثیر از حسن نقل کرده اند و غالباً این فریق در رسال و اتصال بحث ندارند و قدمائے صوفیہ چندان تصریح ندارند بر اتصال و جمعی عن الحسن عن کبیل عن علی ذکر مینمایند و متاخران در شجرات اتصال تقریر مینمایند و در نقطه اتصال حسن شبهه قائم نمی شود اگر حسن ظن باین متاخران نمی بود و نسبت بهمین عزیزان است که در حیرت می اندازد و قوله از حضرت مرتضی کلمات عجیبه آنم گوئیم این کلمات نصاً و دلالت میکنند بر مقاصد ایشان یا اعتباراً اگر نصاً و دلالت میکردند سه فرقه جمع کردند همت خود را بر روایت از حضرت مرتضی و همه این فرق تصریح این مقاصد قائل نیستند مگر زهد و عبادت و مانند آن که همه مسلم میدارند و مثل آنها از سایر صحابه منقول است یکی اهل حدیث دیگر زیدیه سوم امامیه و اگر اعتباراً دلالت میکنند آن خود دلالت معتبره نیست و ممکن است که مثل این اعتبار در کلام اکثر صحابه تقریر کرده شود و اکثر کلماتی که بر السنه این مردم شایع است منقول است و مجبول الا سائید قوله کرامات خارقه آنم گوئیم شیخ شهاب الدین سروردی تصریح کرده است که در زمان صحابه کرامات کم ظاهر میشد و آنچه از حضرت مرتضی صحیح شده مثل آن از شیخین نیز صحیح شده بل اکثر قوله حضرت مرتضی الزرق بود گوئیم این منظره اخذ فیض و تحقیق بکمال و تکمیل است و آن مسلم است نه منظره افضلیت زیرا که اکثر صوفیہ بهمین اسلوب گنبدشته اند که غیر قارب خلیفه ایشان بوده اند قوله امام مدینه العلم و علی بابا گوئیم این حدیث از نظر است خذ و اربع العلم عن هذه الخیر القدر و بالذین من بعدی ابی بکر و عمر رضیت لکم ما رضی ابن ام عبد و کمال مرتضی در علوم دنیویہ و تقدم او بر بسیاری از صحابه و انسابات اشهر است از آنکه کسی از کار او بکند پس حمل او بر این معنی که صاحب شبهه قصد کرده است متعین نیست قوله اولاد حضرت مرتضی آنم گوئیم که اگر امام محمد باقر و امام جعفر صادق را اراده کرده است بغیر شبهه متصف بودند بصفات کمال از علم و دوع و عبادت و علماء صوفیہ این معانی از ایشان روایت کرده اند و از دیگران نیز روایت کرده اند مثل آن یا اکثر از ان اما اتصال سلسله ایشان در تصوف امری است که هر سه فرقه از عالمین روایت اثبات آن نمی کنند صاحب کلینی عداوت امام جعفر صادق با فرقه متصوفه و مناظره و مشاخره

با یکدیگر نقل میکنند و زید به خود اندک حدای این فریق اند و اجماع سلف خود بر بطلان آن نقل میکنند و
 اگر غیر ایشان اند قد یا وحدت یا ازین جماعت نقولی که بآن تمیز حاصل شود از غیر ایشان اصلاً یا فیه
 و نه کسی مدعی آنست بلکه شیخ الاسلام عبدالصمد انصاری که اعرف ایشان است باحوال مشایخ میگفته
 هزار و دویست و بیست و یکم از ایشان علوی نیست الا دو کس سعدون و ابراهیم او کما قال
 و این هر دو غیر مشهور اند و نه با ایشان سلسل صوفیه میرسد و اگر از متاخرین سخن میگویند آنهم
 از غیر ابا خود طریق گرفته اند و اتصال این جماعت بجماعت مرفعی بغیر واسطه حسن و مانند آن ثابت
 نیست و بعد از آنکه شبیه نیست در آنکه ظاهر حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم احکام شریعت بود
 و طریقت خفی دستور و اعتقاد کلی آنحضرت صلی الله علیه و سلم جهاد و تعلیم و ترویج و ترغیب و ترهیب
 احکام شریعت بود و اشارات ضمنی بجانب طریقت و اکثر آیات و احادیث بطریق تصریح و تفصیل
 اثبات شریعت میکنند و بعضی بطریق ایما و اجمال اثبات طریقت مینمایند پس فغلی که متعلق باشد
 باظهر و اصرح و با نچاه اعتبار کلی بآن بود فصل کلی باشد و غیر آن هر چند نفس داعلی و داعلی باشد
 فصل جزئی است چنانکه در فن تدریس آنکه احتفظ باشد اجمات مسائل و فروع آن را در قوه
 استنباط و سرعت انتقال فی الجملة مناسبتی دارد فصل است از کسی که اقوی باشد در استنباط و سرعت
 در انتقال و در حفظ اجمات مسائل و فروع آن فی الجملة شکرته دارد با اصحاب فن و همچنین در فن حدیث
 شخصی که سیوف و دماغ بسیار میسازد و بشکر سلیمین میرساند بهتر است از کسیکه کم میسازد اما بجا نکند
 مرغوبه و تخاطب استحسنه را بکار میرد همچنین در فن شاعران بسیار گو بهتر است از کسیکه ایهام و تخنیش
 و دیگر صناعات بدیع خوب میدانند اما بسیار کم میگوید سوال اگر گوی که فصل کلی که بنیات انبیاء
 علیهم السلام اتباع ایشان را حاصل میشود فنا و بقا است و معارف و عبادت و وجود و روزه و غیره
 کثرت در عبادت و معرفت تنزلات و دوام شهود و تصقیه با من که متج خوارق عادات بالوابع باشد
 و مانند آن است اما علم طهارت و صلوة و صوم و زکوة و حج پس رسوم ظاهر شریعت است که هوام را
 بآن لازم میکنند تا مالایدرک کلام لایشرک کلام بکار داشته باشد و علم نکاح و طلاق و عتاق و بیع و بیعت

و مانند آن تدبیر منزل است که برای اصلاح منازل بآن امر کرده اند و زیاد از سووم که خدائی نیست و جهل
 و قضا و جراحات رسم سلطنت ماوله است و نحو و عربیه زبان وانی است و تجوید تشبیه است بعرب و تلفظ
 پس اگر خط و ارثان نبوت همین علوم باشد از علماء قشر ممتاز نشوند یکی گفته است علم رسمی سر بسر قیال است
 و قال نه از کیفیت حاصل نه حال طبع با فرنگی بخشند و امام مولوی باوند در این کلام دیگر گوید لایحوز
 و یحوز تا اجل است علم عشاق را نهایت نیست عشق را یوسف در سن گفت شافعی را در روایت نیست
 مالک از سر عشق بخیر است خطی را در روایت نیست و دیگری گوید علاج بر سر دار این نکته خوش سر آید
 اگر شافعی پسر سید امثال این مسائل و بسا کلام صوفیه چه شعر و چه شعر که دلالت میکند بر نکو هیدن
 این علوم و بیان شرف علم توحید و امام غزالی که سر آمد علماء اسلام است نیز این را بطریق اشاره
 سر سید هر دو مولانا روم نیز در اشعار خود بآن ایما نماید و عنایت بهترین صحابه حضرت مرتضی باشد
 زیرا که سلاسل اولیا الدهره بآن جناب راجع است و حاصل جمیع طرق همین معانی است پس معلوم
 شد که این معانی از جناب حضرت مرتضی اخذ کرده و انجناب بوجه اتم متصف بآن معانی بودند بخلاف
 شیخین که هیچ طریقی با ایشان نیرسد و فتح بلدان و نشر قرآن و اقامت عدل و مانند آن که از شیخین
 مروی است همه صورت اسلام است صورت را با معنی چه مساوات و ولوات را با مقصود چه مناسبت
 جواب استفسار میکنم که غرض صاحب شبهه علیست اگر غرض او آن است که اعمال جوارح مانند نماز
 و روزه و جهاد و حج سبب قرب و رضایت و یک خدا تعالی نیباشد بلکه امر باین اشیا و محض برای اقامت
 مصلحت عوام و تدبیر مدینه و منزل است پس این عقیده زندقه صرف است و خروج است از رقیبه
 اسلام زیرا که انکار ضروریات دین میشود صاحب این عقیده نه تنها جنگ دارد با ملت اسلامیه بلکه
 وی با جمیع ملل در جنگ است و اعتماد ملتیه بود بر اعمال جوارح و طلب و قرب و در نما با اعمال اکثر است
 از اعتماد ملت اسلامیه بران و چند جواب قطع این زندیق ضرر پیسیف است واجب است بروسل
 امر که این شخص را گردن زند و زمین را از لوث وجود او پاک سازد و اگر غرض او آنست که آنها همه
 قربات اند که رضای الی و ثواب اخروی و فضیلت و افضلیت بران در بر باشد و عقوبت اخروی

و از این جهت
 مسائل
 و از اجابت
 حیات است
 لطیف مسائل
 از اجابت این
 حیات است
 موت مکتفی
 پس علم این
 از آنجا که

دستخط الہی بر آضدادان متفرع است لیکن اشیاء نام برده احق و اولی و اقرب است در معنی قربت پس ملازم
 است کہ از وی اولاً تصور حقائق این اشیاء باز دلیل اصل ثبوت این اشیاء از جهت شرح باز دلیل
 افضلیت او بر اعمال دیگر طلب کنیم فتاویٰ بقا بمعنی تبدل اوصاف رذیلیہ باوصاف حمیدہ داخل است
 در شریعت و تحقق آن ما دشمنین بیان کردیم ولیکن بمعنی غلبہ کون الحق علی کون الخلق بار و تہ
 اضحلال در کثرت و سقوط احکام کثیرہ در نظر عارف باز عود انہا در نظر او در شریعت کجا اثبات کردہ اند و
 همچنین توحید بمعنی ترک عبادت غیر و استعانت بغیر از اصل شریعت است و توحید بمعنی نفر خدا
 بخلق خیر و شر از جوہر و اعراض و افعال عباد و غیر آن اصل مسئلہ کلامیہ است ولیکن توحید کہ در کتب
 وحدہ وجود ذکر کردہ اند در شریعت کجا است و همچنین معرفت تنزیلات از وحدہ وجدانیہ و اعیان ثابۃ
 و مرتبہ ارواح و مثال غیر ان در شریعت کجا از ان خبر دادہ اند و کجا بمعرفت آن امر فرمودہ و تصفیہ
 باطن بمعنی شغل باذکار و مراقبات امر حق است و وجود خوارق نیز واقع است و داخل در اصل شریعت
 لیکن امور زائدہ بر آن کہ در کتب این قوم مذکور است در شریعت کجا است و چون اصل حقائق
 این اشیاء در شریعت معلوم نباشد طلب انہا و دوران افضلیت بعرف اہل شرع بر ان مجال بود
 و این کہ گفتیم کہ این امور در شریعت مذکور نیستند بدو وجہ اول استقر پس دلیل شرع یا کتاب
 است یا سنت یا آثار صحابہ و تابعین کہ اجماع و اختلاف علی قولین از ان دانستہ شود یا قیاس ما
 منطوق جمیع کتاب اللہ را تتبع کردیم زیادہ از پنج علم نیافتیم علم تذکیر بالار اللہ و علم تذکیر بایم اللہ
 و علم تذکیر بوقائع حشریہ و علم احکام و علم مخاصمہ با فرق ضالہ کہ مشرکین و منافقین دیہود و نصاری
 باشند و مفہومی کہ در لغت عرب بان اعتدال توان نمود نیز تتبع کردیم جائے اشارہ بان معنی نیافتیم
 و همچنین از سنت احادیث صحاح و حسان و ضعاف بعضی کہ تحمل است و استدلال فی الجملہ بان
 توان نمود و آن ہمہ تقریباً ہزار متن است بغیر تکرار و بغیر اعتبار تعدد سبب تعدد رواۃ از صحابہ و
 تابعین و اگر بالملاحظہ این تعدد بر شمریم زیادہ از لوف الوف باشد تتبع کردیم منطوق آن محصور است
 در پانزدہ فن فن اعتصام بکتاب و سنت و فن ایمان کہ عبارت از طہارت و نماز روزہ و زکوٰۃ و حج

وادکار و احسان و مانند آنست و فن ابتعاذ همیشه مابعد احکام تجارت و زراعت و فن تدبیر منزل و فن
 سیاست مدینه و فن اداب معاش مابعد احکام خوردن و نوشیدن و پوشیدن و سخن گفتن و فن اخلاق
 و فن بر قائل و فن فضائل اعمال و مناقب صحابه و فن قصص انبیا و غیر ایشان از گذشتهگان و فن
 فتن یعنی وقایعی که آنحضرت صلی الله علیه و سلم بآن خبر داده از زمان وفات خود تا وجود قیامت و فن
 بیان کیفیت مشر و صفت جنت و دوزخ و فن سیرة آنحضرت صلی الله علیه و سلم و فن تفسیر و قران و فن
 علم شتی از بد عالم و صفت ملائک و شیاطین و طب و نسب و غیر آن و مفهوم معتدیه نزدیک اهل شایان
 نیز تتبع کردیم ازین معنی خبری نیافتیم و همچنین شی کثیر از آثار صحابه و تابعین منطوقاً و مضموماً تتبع
 کردیم چیزی ازین باب نیافتیم و محل قیاس احکام فرعی است از وجوب و حرمت و مانند آن نه این معانی
 پس به تتبع بلوغ دانستیم که این معانی در شریعت نیست و دلیل بران از ادله شرع نتوان اقامت
 کرد و دو باب است که باین معانی شتبه میشوند و بحقیقت از ان نیست یکی آنکه صوفیه بعلم اعتبارات
 و اشارات متکلم میشوند و آن فی الحقیقه متولد است از حال سالک و استماع این کلام از قبیل انتقالات
 خطرات است و کشیدن بعضی بعضی را بسبب علاقه و خفیة نه از قبیل دلالت لفظ این فن را از جمله
 دلائل بر مسئله ذکر کردن بی انصافی محض است دیگر آنکه در شریعت ما احسان که عبارت از استغفار
 اخلاق اربعه از منظمات مضروب در شرع برای آنهاست مثلاً از نماز و ذکر بحضور پی بردن و از کفر
 بساحت نفس از صوم بانوار کسب پی رسیدن و رفاق و زهد و یقین و خرق محواید همه از فروع این
 فن است و جمیع علماء اهل سنت بآن قائل و بتفصیل تمام مذکور است آنرا بر توحید وجودی و تنزه
 و غیر آن فرود آوردن و یکی را بجای دیگری شمردن سخت بی فزه است و چه دوم آنست که در ملت
 چیزی هست که فی الحقیقه از ان ملت است و چیزی هست که ثابت است در ملت و فی الحقیقه
 از ان نیست مثلاً گویای که در زراعت برود و تا او را از زراعت دفع نکنند زراعت بکمال خود نرسد
 و هر دو نوع را علامتی است که بآن شناخته میشود و علامت آنچه از ملت است در حقیقت آنست که
 اوائل جمله علم که صحابه و تابعین باشند از اعتقاد و اعمال آنهاست که اگر چه آنهاست کم شود و با خیر متلاً

گروه و ملاست آن نوع دیگر آنست که اوائل جمله علم باصل آن اشت نباشند و از ایشان منقول نباشد
 بعد از آن شیئا فشیئا حادث شود اگر چه رفته رفته استحکام پذیرد و اشاره بهین معنی واقع است
 در حدیث ما نا علیه و اصحابی و اثر معاذ بن جبل و غیر آن و در سائلی که صاحب شبهه تقریر میکند
 علامت ثابت موجود است زیرا که اوائل جمله دین با معنی اشتا نبودند و از هر یکس ازین جماعت این
 مسائل منقول نشد و در آن معانی مناظره و مباحثه در میان نیامد بعد از آن در اوائل صوفیای تم
 سید الطائفة و اقران او تصریحی بان معانی که تحمل معنی دیگر نباشد در میان نیامد بعد از آن و در
 و غلوها اجمالی بازان پیدا شد و رفته رفته بر سر مجالس و محافل مذکور گردید و در مسائل و کتب
 تدوین نمودند و بهین ملاست یعنی ما شایسته ایم که معتزله و امامیه فریاد و اسماطیه نوابت اند و از
 اصل ملت نیستند بلکه ما را میرسد سخن فراتر گوئیم که این مسائل و فرقی غیر ناجیه ماته معتزله و غیر
 نیز نمی شناسند پس اگر از حضرت مرقی فدریه او این معانی منقول میبود و لا اقل امامیه و زیدیه
 شناختند و بان قائل می بودند و لیس فلیس بلکه ما را میرسد که ازین نیز فراتر گوئیم که این عقیده
 که بیود و نصاری هم بان قائل نیستند و اگر صاحب شبهه عود کند و گوید که این علم کنون است که سینه
 بسینه انتقال میکند اگر در شریعت دلیل بران قائم نیست چه زیان گوئیم قال الله تعالی و لا تعف
 ما لیس لک به علم ان السمع و البصر و الفؤاد کل اولئک کان عنہ مسؤولا اگر در شریعت دلیل بران قائم
 است مسلم و اگر دلیل بران قائم نیست حجت بران متحقق نمیشود و از کجا دانسته شد که این علوم بعینها از سینه
 فلان بسینه فلان رسید اگر سبیل معرفت آن نقل است تعویق نقل میباید کرد و اگر وجدان و کشف است
 آن کشف و وجدان بر حجت نیست و به نسبت صاحب کشف نیز لازم نیست الا بشر و طی که
 متحقق آن غیر معلوم است و علی تقدیر تسلیم فرود آوردن امر که اصطلاح جمهور سلیمین از صاحبها تا بعین
 است بر امری که خود متفرد است بوجدان آن چه قدر بی نگرها دارد و اگر بوجدان تخمین میکند سفسطه صرف
 و باطل محض است یا نیست که میگویند که در هیچ روایتی نیامده است و هیچ شخصی نقل نکرده است
 و هیچ قرینه مان دلالت نموده مسمتا ما میدانیم که این علوم در سلف بود پس در نیز صوره خرق

تمع شد و مسطره و نقول علیہ لازم آمد و ہر سلسلہ میتوان مثل این تشویش داد پس کی بیاید و گوید کہ
 فلان ولی شاد و امر شد خلق کذا و کذا می دانید ساحر بود یا مشعب یا کاهن یا علوم ظالمه و زریہ بود
 و طلسمات نیک میدانت و این کرامات و عواید خرق ہمہ از زمین باب بود و خدا گر چه تا قلی این نقل نکند
 بچنین دیگرے گوید کہ این سبقت ماقلی بود و صاحب ذہن ثاقب و عالم بود و علوم دین رسیده بہر تہ
 اجہاد و لیکن علوم خود را مستور میداشت او بیچ قرینہ بر علم خود نصیب کرد و مردمان از و غافل مانزد
 و بیچ خبر از و نقل نکردند و بچنین بہر کی احتمالات عقلیہ نقل کند و خواہد کارخانہ نقل را خراب سازد البتہ
 عقلا از آنرا نخواہند پسندید ہمکنہ الاحال بہتا و اگر صاحب شہدہ عود کند و گوید اولیاد و عارفان و مرشدان
 کہ قرون متاخرہ از امت مرحومہ معتقد کمال ایشان اند و تو نیز معتزنی بکمال ایشان و سلسلہ خود
 بایشان میرسانی باین معانی تصریح کرده اند پس این معانی متحقق است در ملت اصلی وارد والا
 ایشان کامل نباشند گوئیم در میان آنکہ از شریعت ثابت شود و آنکہ امر متحقق است فی نفسہ و اگر
 تقریر کردہ شود آنرا کما مینفی مخالف قواعد اسلامیہ نباشد فرق ظاہر است بسیار چیز با از شریعت ثابت
 نیست و شریعت رد آن نمیکند مثلاً شربت بنفشہ دافع حمی است فی نفس الامر بکلم تجربہ و حکم دلائل
 علم طب و دلیلی از شریعت بر آن قائم نیست اگر چه شرع نقیض آن کہ شربت بنفشہ دافع حمی نیست
 نیز بیان نکرده پس غایت تحقیق ما آنست کہ این مسائل را بوجہی تقریر کنیم کہ مخالف شریعت نباشد
 رد او نکنند آنکہ اثبات آن از شریعت ناممکن و بچنین مسائل مطالب طبیعیہ و مطالب حسابیہ و تاریخ
 عجم و علم رمل و علم دعوت بلکه بسیار از مطالب علوم عربیہ و کلامیہ و اصولیہ از این قسم است پس
 معتقد کمال ایشان بودن مستلزم آن است کہ این علوم را بعینہ اثبات کنیم بوجہی کہ مخالف شریعت
 نباشند آنکہ از شریعت بدائیم و افضلیتی کہ در شریعت ثابت است و صحابہ و تابعین بدان قائل
 اند بران دایرہ گردانیم و تحقیق مدین مسئلہ آنست کہ حدیث کہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بھیجا
 رسید و از صحابہ تابعین و کذا و کذا تا آنکہ نوبت زمانہ ما رسید آن احسان است کہ ہر ستا خواہد متقدم
 بآن در گلین شد و آنچه سینه بسینه منتقل میشود همان است و مقامات نیز از میان ہمین کیفیات

تشعب میشود و چنانکه این معالی سینه بسینه متصل میشود و دلائل شرعیه نیز بر آن ثابت است و از جانب
 خدا تعالی بر بیان بران قائم و فضیلت و افضلیت بران دایر اما این معانی سبیل معرفت آن کشف
 و وجدان است و سلف نیز بوجدان آنرا اسناد کرده اند نه بدلائل شرعیه و اگر بناگاه بعض صوفیه
 بعض آیات و احادیث را برین مطالب منطبق ساخته باشند آن تطبیق بطریق اشاره و اعتبار
 است نه بطریق دلالت معتبره و در شرع و عرف و این همه از کوه نفس ناطقه سر بر می آرد نه از کوه صفا
 نوعیه که شریعت مترجم آنست و باشد که شیخ ازین علوم خبر ندهد و تلمیذ از آن خبر دهد و باشد که چیزی
 ازین معانی بر شیخ غالب نباشد و بر تلمیذ غالب باشد زیرا که خصوصیت نفس تلمیذ غیر خصوصیت
 نفس شیخ است و همچنان در هر فن اختلاف حال تلمیذ و شیخ واقع است مثلاً شافعی بسیار
 دقیقها دانست که مشایخ او نمی دانستند و ابوالحسن اشعری در استدلال رومی سلوک نمود که مشایخ
 اهل سنت سلوک نه نموده بودند لیکن امام شافعی اصول علم اجتهاد که معرفت کتاب و سنت و
 اشراحو به و طریق استنباط و علم عربیه و بسیار از فروع مفسر شده فی کل باب باب از مشایخ خود گرفت
 و اشعری اصول عقائد اهل سنت و طرق مباحثه از مشایخ خود تحصیل نمود و همچنین شده آمده است
 که در هر زمان متاخرین و قیقه می شناسند که از متقدمین آن را وایت نکرده اند لیکن چون تفصیل
 آن را پیشین است و متفرع بر آن همیشه محسوسه باشد کیفیت آنچه خلا و اول باشد و همچنین علم سلوک که از اکابر اهل طرق منقول است
 تفصیل معنی اخلاص در عبادت و خشوع در آن و بیان طرق مصلحه بآن صورتی باید کرد و از بدعات حسنه باید شمرده و خروج
 الدائم عن ابن مسعود انه قال اربع يعطاهن الرجل بعد توالي ان قال والله احسنه لیسنا للرجل فاعمل بها بعد موتك الحديث
 بخلاف چیزه که مصادم قول او اول شود که آن علامت نوبت است و ترجیح نتوان دل و متاخرین
 را بر متقدمین از جهت این دو قائل و بتفضیل نتوان قائل شد قرون متاخره را بر قرون مشهوره
 باخیر قول از علماء قشر ممتاز نشوند گوئیم وجه امتیاز اخلاص و صدق نیت است چنانکه نازید لانا
 اخلاص عبادت باریاست و صاحب خود را فضیلتی نمیدهد و اگر با اخلاص باشد سبب قرب
 و رضا و موجب فضیلت باشد و همچنین جمیع علوم که از شرع ما خود است اگر با اخلاص و نیت

اشتمال امر و اعلا کلمه الله باشد موجب قرب و افضلیت است و اگر به سبب اغراض نفسانی و غلبه
 بر اقرین باشد موجب طرد و بعد قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من طلب العلم لیجاری به العلم
 او یجاری به السفهار اولی صرف به وجوه الناس الیه اذ خله المدالتار رواه الترمذی قوله علم رسمی
 انما ازین شعر ایهان استفسار میکنم که سابقا نوشتم و علی الوجوهین ایهان حکم میکنم که سابقا کردیم قوله
 بسا کلام صوفیه انما باید دالت که شک نیست در آن که اعمال مقربیه به نسبت این شخص واحد
 متفاوت است پس بحسب خصوصیت نفس او گاهی این عمل انفع است از عمل آخر پس صوفیه
 نزدیک تربیت مریدان در احوال خاصه ایشان سخنها گفته اند و بعضی اعمال را بر بعضی ترجیح داده اند
 و عرض ایشان اعتبار خصوصیت نفس است اگر تباگاه از صوفی مثل مقوله این کار سیکاران است
 سرزده باشد تاویل او همین است نه نکو بهیدن اعمال مقربیه فی انفسها حاشا هم من ذلک و نیز
 اخلاص و صدق نیت در همه اعمال مطلوب پس تحقیق اخلاص که ظهور مشا بهه میشود مرعی کنند
 و اعمال دیگر را وزنی نه نهند و تاویل کلام ایشان آنست که این اعمال بدون اخلاص وزنی
 ندارد و قوله امام غزالی انما باید دانست که امام غزالی کتب خود را برای علوم آخرت تصنیف کرده و
 تفصیل و تنقیص او همه راجع است باخلاص و فقدان قوله فتح بلدان انما باید دید که این شخص
 با یاتی و احادیثی که در فضائل جهاد و تعلیم بطریق تو اثر ثابت شده چه تاویل میکنند اگر برای
 محروم و غیب تربیب بغیر اعتماد بر فضیلتی در واقع حمل میکنند نزدیک است و اگر اثبات فضیلتی میکنند
 دون فضیلت احوال قلبیه ما خود در فضیلت شخین احوال قلبیه و اعمال جوارح هم بیان کردیم
 سوال اگر کسی گوید که رئیس عارفان شیخ نجی الدین عربی قدس سره تصریح کرده است بانکه حضرت
 مرتضی رضی الله عنه از بقیة طینت آنحضرت صلی الله علیه و سلم مخلوق است و حدیث مواخاة
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم بر نیمی فرود آورده است پس فضل کلی مرتضی را باشد جواب گوئیم
 مسله تفصیل شخین امری است ما خود از شرع و حاصل بحث آنست که از جهت شرع فضل کلی شخین
 رحاصل است پس درین مباحثه اوله شرع از کتاب و سنت و اجماع و قیاس ذکر می باید کرد

ع
 کتب نجاری
 سافرو و جبال
 رود کار و دروم
 علم او به نطفه
 در شستن غایب کرد
 و یاری از غایت
 است یعنی با هم
 حجت کردن و مکرر
 از صرف وجه
 طلب ریاست
 است ۱۲-۱۳

زکات و صدقات صوفیہ پر ایک زکات و صدقات صوفیہ ہیج حکمی شرعی ثابت نہیں ہوگا اگر مسلم کہے کہ وہ تحقیق مکاتیب
 شیخ اکبر خوض نہایت کلام کنیم انما بنما ہر شیخ انوع قریبہ بیان میکند یک نوع را بدین
 خاص میگردد و آن صدیقیہ مع القریبہ است و یک نوع را بغاروق و ان محدثیہ است و یک نوع را
 بمرغی و آن انوعہ است و یک نوع را بزیر و آن حارثیہ است و یک نوع را بابو عبیدہ و آن امانت است
 و علی بن القیاس اینجا اصلاً بحث فضل کلی نیست و در مواضع بسیار از فتوحات تشبہ با نبی مرتبہ
 دیگر مقرر نماید غیر ولایت افراد و تسامع از نبوت من غیر تشریح میگوید و منقطع بعد آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم میگردد و در غرض ما درین کتاب تفصیل ششمین از ہین جہت است و لہذا در ہر جا ازین کتاب
 نقطہ من جہت تشبہ بالانبیاء من جہت النبوتہ ذکر کردہ ایم و ہمان مرتبہ است کہ علماء اصحاب و تابعین
 از افضل کلی میگفتند چون انمعنی از فتوحات در مواضع بسیار ضمناً و تفصیلاً مذکور شدہ است نقل
 آن ہمہ عسری دارد و در مواضع از ان نبویسم از انجملہ و آخر باب شصت و نہم میگوید در علی الشکال
 تشبہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بحضرت ابراہیم علیہ السلام در صیفہ ماثورہ کہ اللہ صل علی محمد و آل
 محمد کما صلیت علی ابراہیم و آل ابراہیم حال آنکہ آنحضرت افضل اند از حضرت ابراہیم صل فی
 اختلاف الصلوۃ — علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم الصلوۃ مختلف حکما باختلاف احوال المصلی
 اذا کان المصلی مخلوقاً و المصلی لہ و مختلف باختلاف المصلی علیہ اذا کان المصلی ہوا اللہ سبحانہ و تعالی فلما
 الاول فمعلوم ان الانسان محل التفرع و اختلاف الاحوال علیہ فمختلف صلوۃ باختلاف احوال و قد
 تقدم من اختلاف احوال المصلین ما قد ذکرناہ فی ہذا الباب مثل صلوۃ المريض و صلوۃ الخائف و اما
 اختلافها باختلاف حال المصلی من اجله مثل صلوۃ الکسون و صلوۃ الاستقار و اما اختلافها باختلاف
 المصلی علیہ مثل صلوۃ الحق علی عبادہ سبحانہ تعالی قال اللہ سبحانہ و تعالی ان اللہ و ملکته یصلون علی
 النبی یا ایہا الذین امنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیماً فقال المؤمنون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من
 کیفیت الصلوۃ التي امر ہم ان یصلوا علیہ فقال لهم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قولوا اللهم صل علی
 محمد و علی آل محمد کما صلیت علی ابراہیم و علی آل ابراہیم ای مثل صلوۃ تک علی ابراہیم و علی آل

ابراہیم فہذیل علی اختلاف الصلوۃ الالہیۃ لاختلاف احوال المصلی علیہم مقامہم عند اللہ وینظر من ہذا
الحديث فضل ابراهيم على رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ طلب ان يصلي عليه مثل الصلوة على ابراهيم فاعلم
ان الله سبحانه وتعالى امرنا بالصلوة على رسول الله صلى الله عليه وسلم ولم يأمرنا بالصلوة على آل في الكتاب
وجاء الاعلام في تعليم رسول الله صلى الله عليه وسلم ايانا للصلوة عليه في اية الصلوة على آل فما طلب رسول
صلى الله عليه وسلم من الله عليه مثل صلوة على ابراهيم من حيث اعيانها فان العناية الالہیۃ برسول اللہ
صلى الله عليه وسلم اتم اذ قد خص بامور لم يخص بها بنی قبله صلى الله عليه وسلم الا ابراهيم ولا غيره وذلك من صلوة
سجانه وتعالى عليه فكيف يطلب من الله سبحانه وتعالى الصلوة عليه مثل صلوة على ابراهيم من حيث عينه
وانما المراد من ذلك ما بينك انشاء الله تعالى وذلك ان الصلوة على الشخص قد تصل عليه من حيث يدرون
حيث يضاف اليه غيره فكان الصلوة من حيث ما يضاف اليه غيره هي الصلوة من حيث المجموع اذ للمجموع
حكم ليس للواحد اذا انفرد فاعلم ان آل الرجل في نعمة العرب هم خاصته الاقربون اليه وخاصة الانبياء صلوات
الصلوة والسلام عليهم هم الصالحون العلماء بالهدى المومنون وقد علمنا ان ابراهيم كان من آل انبياء
رسول الله تعالى ومرتبته النبوة والرسالة قد ارتفعت في الشاهد في الدنيا فلا يكون بعد رسول الله صلى الله عليه وسلم
في امته نبى يشرع الله خلاف شرع محمد صلى الله عليه وسلم ولا رسول ولا منع المرتبة ولا جبر بما من حيث التشریح
ولا يباد وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فيمن حفظ القرآن العظيم ان النبوة ادرجت بين جنبيه
وقال في المبشرات انها خبر من اجزاء النبوة فوصف بعض امته بانهم قد حصل لهم المقام وان لم يكونوا
على شرع يخالف شرع الله صلى الله عليه وسلم وقد علمنا باقال لنا صلى الله عليه وسلم ان عيسى عليه الصلوة
والسلام ينزل فينا كما نقتطع اعداء فيكس العليب وتقتل انخوب ولا شك قطعاً ان رسول الله
ونبيه وهو منزل فله عليه الصلوة والسلام مرتبة النبوة بلا شك عند الله سبحانه وتعالى
وبالمرتبة التشریح عند نزول فعلنا بقوله عليه الصلوة والسلام لا نبى بعدى ولا رسول وان النبوة
قد انقطعت والرسالة انما يريد بها التشریح فلما كانت النبوة اشرف مرتبة واكملها انتهى اليها من
اصطفا ما لله سبحانه وتعالى من عباده طمأن ان التشریح في النبوة امر ما مضى بكون عيسى عليه الصلوة

والسلام ينزل فينا حكما من غير تشريع وهو نبى بلا شك فنفيت تربية النبوة في الحق بأنه طاع التشريع ومعلوم
ان آل ابراهيم عليه الصلوة والسلام من النبيين والرسل الذين كانوا بعدة مثل اسحق ويعقوب
ويوسف ومن قبلهم من الانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام بالتشريع الظاهرة للدلالة على
ان لهم مرتبة النبوة عند الله تعالى اذ رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لم يمتح امته وهم آل العلماء الصالحين
رضي الله تعالى عنهم منهم محمد بن عبد الله عند سبحانه وتعالى وان لم يشرعوا ولكن البقي لهم من شريعته
من التشريع فقال قولوا اللهم صلى على محمد وعلى آل محمد اي صل عليه من حيث مال آل كما صليت
على ابراهيم وعلى آل ابراهيم اي من حيث انما عطيت آل ابراهيم النبوة تشريفا لآل ابراهيم فظهرت نبوتهم
بالتشريع وقد قضيت ان لا شرع بعدى فصل على وعلى آل ابيان تجعل لهم مرتبة النبوة عندك
وان لم يشرعوا فكان من كمال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الحق آل بالانبياء في المرتبة وراو
ابراهيم ان شرعه لا يسخر وبعض شرع ابراهيم عليه الصلوة والسلام ومن بعده نحت الشرع بعضها
بعضا واما علماء رسول الله صلى الله عليه وسلم الصلوة عليه على هذه الصورة الابوحي من الله سبحانه وتعالى
وباراه الله تعالى وان الدعوة في ذلك مجابة فقطعنا ان في هذه الامة المرحومة من انحقت درجته
درجته الانبياء في النبوة عند الله سبحانه وتعالى لاني التشريع واهذا بين رسول الله صلى الله عليه
وسلم واكد له بقوله فلا رسول بعدى ولا نبى فاكد بالرسالة من اجل التشريع فاكرم الله تعالى رسوله
الله عليه وسلم بان جعل آل شهداء على اعم الانبياء السابقين كما جعل الانبياء عليهم الصلوة والسلام
شهداء على الممهم ثم انه خص هذه الامة المرحومة اعني علماء بارضى الله تعالى عنهم بان شرع لهم الال
في الاحكام وقرر حكم ما اوداه اليه اجتهادهم وتعبدهم به وتعبدهم من قل بهم به كما كان حكم التشريع للانبياء
عليهم الصلوة والسلام ومقلديهم ولم يكن مثل هذه الامة المرحومة نبى ما لم يكن نبى كجوى ينزل فجعل
وحى علماء هذه الامة المرحومة رضى الله تعالى عنهم في اجتهادهم كما قال سبحانه انييه صلى الله عليه وسلم
لحكيم بين الناس بالذالك لهدى فاجتهدوا حكم الال باراه الله سبحانه وتعالى في اجتهاده فهذه لفحات من
لفحات التشريع لربنا هو عين التشريع فلآل محمد صلى الله عليه وسلم وهم المؤمنون من امته العلماء

رضی اللہ عنہم مرتبہ النبوة عند المد سجانہ و تعالیٰ تظہر فی الآخرة و بالما حکم فی الدنیا الا ہذا القدر من الاجتہاد
المشروع لہم فلم یجتہدوا فی الدین و الاحکام الا بامر مشروع من عند المد فان اتفق ان یکون احد
من اہل البیت ہذہ المشاہدۃ من العلم و الاجتہاد و لہم ہذہ المرتبۃ کالحسن و الحسین و جعفر و غیرہ من
اہل البیت فقد جمعوا بین الاہل و الآل فلا یتخیل ان آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم ہم اہل بیتہ خاصۃ
علیہم الصلوٰۃ و السلام لیس ہذا عند العرب و قد قال المد سجانہ و تعالیٰ ادخلوا آل فرعون اشد العذاب
یرید خاصتیہ فان الآل لا یضاف ہذہ الصفتۃ الا الکبیر القدر فی الدنیا فلہذا قیل لنا قولوا اللہم علی محمد و
آل محمد کما صلیت علی ابراہیم ای من حیث ما ذکرناہ لا من حیث اعیانہا خاصۃ دون المجموع فی صلوٰۃ
من حیث المجموع و ذکرناہ لانه تقدم بالزمان علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم قد ثبت انہ سید الناس یوم القیمۃ و من کان ہذہ المشاہدۃ عند المد سجانہ و تعالیٰ کیف تحمل الصلوٰۃ
علیہ کالصلوٰۃ علی ابراہیم من حیث اعیانہا فلم یبق الا ما ذکرناہ و ہذہ المسئلۃ سہیہ واقعة البیتہ
من وقایعہا فقلل المد و المنتہی رومی عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال علما ہذہ الامۃ کانبیاء
سائر الامم و فی رواتیہ انبیاء بنی اسرائیل وان کان اسناد ہذا یحدث لیس بالقائم و لکن ہذا ما
ما یسا لسا معین ان علما ہذہ الامۃ المرعوتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم و رحمناہم قد احدثت بالانبیاء فی
الرتبۃ و اما قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قوم یوم القیمۃ یتنصب لہم منابر فی الموقف لیسوا بالانبیاء
ولا شہداء یعظیمہم الانبیاء و الشہداء رضی اللہ تعالیٰ عنہم یعنی بالشہداء ہنا الرسل فانہم شہداء علی
انہم فلما یرید ہولاء الجماعۃ من ذکرناہم و غیبتہم یا ما فیہما ہم فیہ من الراحة و عدم الحزن و الخوف
فی ذلک الموطن و الانبیاء و الرسل و العلماء من ہذہ الامۃ و الصالحون الوارثون درجات الانبیاء
علیہم الصلوٰۃ و السلام خائفون و جلون انہم و ذلک لیس لہم ولا لاتباعہم امنون علی انفسہم مثل الانبیاء علیہم الصلوٰۃ و السلام
انفسہم امنون بالہم و لاتباعہم یخافون علیہم فارتفع الخوف منہم فی ذلک الیوم فی حق نفوسہم و فی حق غیرہم کما قال اللہ
سجانہ تعالیٰ لا یخزنہم النفرۃ الا کبرئیل علی نفوسہم و غیرہم من الانبیاء و العلماء رضی اللہ عنہم لکن الانبیاء و العلماء یخافون
علی انفسہم و اتباعہم ففی مثل ہذا یعظیمہم فی ذلک الموقف فاذا دخلوا الجنة و اخذوا منازلہم تبینت المراتب

وتعمیت المنازل وظہر علیتون لا ولی الا الباب فہذہ المسئلۃ العظیمة انخطب بجلیلۃ القدر لم نراہ من تقدیرنا
 تعرض لہا ولا قال فیہا مثل ما وقع لنا فی ہذہ الواقعتہ الا ان کان ما وصل الینافان للہ سبحانہ وتعالی
 فی عبادہ اختیار لا یعر فہم سواہ والصدیق قول الحق وهو یدعی السبیل فقد تبین لک ان صلوة الحق علی
 عبادہ باختلاف احوالہم فالہ سبحانہ وتعالی یجعلنا من اجلم عنده قدر اولیہ یجول بیننا وینا وینا وینا
 ما ذکرناہ ہوان یقول المصلی اللہم صلی علی محمد بن عبد اللہ من امۃ صلی اللہ علیہ وسلم کما صلیت علی ابراہیم
 بان جعلت آلہ انبیاء ورسلا فی المرتبۃ عندک وعلی آل محمد کما صلیت علی آل ابراہیم بما اعطیتہم من التشریح
 والوحی فاعطاہم احادیث فمنہم محدثون وشرع لہم الاجتہاد وقرہ حکما شرعیاً فاشبہت الانبیاء فی ذلک
 فحقق ما وانا الیہ فی ہذہ المسئلۃ تری الحق حقاً وصلی اللہ علی سیدنا محمد وعلی آل وصحبہ وسلم وقل فی
 الباب الثالث والسبعین ومنہم من ینسب ظاہر الحکم ویجوز اختلافہ الظاہرۃ کما حاز اختلافہ الباطنۃ من
 جہتہ المقام کابی بکر وعمر وعثمان وعلی والحسن ومعاویۃ بن زید وعمر بن عبد العزیز والمتوکل ومنہم من
 اختلافہ الباطنۃ خاصۃ لا حکم لہ فی الظاہر کاحمد بن ہارون الرشید السیسی وکابی زید البسطامی واكثر
 القطاب لا حکم لہم فی الظاہر ومن الاولیاء الصدیقیون تولیہم اللہ بالصدق لقیۃ قال تعالی والذین
 آمنوا باللہ ورسولہ اولئک ہم الصدیقیون والصدیق من امن باللہ ورسولہ عن قول المنجبر لاعم
 دلیل سوی النور الایمانی الذی یجیدہ فی قلبہ المانع لہ من تردوا وشک یدخلہ فی قول الرسول المنجبر
 ومتعلقہ علی الحقیقۃ الایمان بالرسول ویكون الایمان باللہ علی جہتہ القربۃ لا علی اثباتہ اذا کان
 بعض الصدیقیین قد ثبت عندهم وجود الحق ولكن ما ثبت کونہ قریبہ فی ہذہ الامتہ علی شرف اثبات
 الوجود ثم ان الرسول اذا آمن بہ الصدیق آمن بما جاز بہ وما جاز بہ توحید الالہ وهو قولہ قولہ لا الہ الا اللہ
 ما علم انہ لا الہ الا اللہ فعلم انہ واحد فی الوہیۃ من حیث قولہ فاعلم انہ لا الہ الا اللہ فذلک سبب الایمان الذی
 المؤمن بہ علی ہذا الحد صدیقاً فان نظر فی دلیل یل علی صدق قولہ فاعلم انہ لا الہ الا اللہ واعترف
 علی توحیدہ بعد نظره فصدق الرسول وصدق اللہ فی قولہ انہ لا الہ الا اللہ فذلک سبب الایمان الذی
 عن دلیل فہو عالم فقد بان لک مرتبۃ الصدیقیۃ وان الصدیق ہو صاحب النور الایمانی الذی

ففضل به الصدیقین اذ حصل له فی قلبه بالیس من شرط الصدق ليقته ولامن لوازمها فلیس بین ابی بکر و
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رجل لانه صاحب صدیق و صاحب سر فهو من کونه صاحب سر بین الصدیقین
و نبوة التشریح و یشارك فیه فلا یفضل علیہ من یشارک فیه بل هو مساو له فانهم ذلک و قال فی
باب الثالث و الثلثین و من اقطاب ہذا المقام عمر بن الخطاب و احمد بن حنبل رضی اللہ تعالیٰ عنہما
ولہذا قال صلی اللہ علیہ وسلم فی عمر بن الخطاب یدکر باعطاء اللہ من القوة یا عمر بالقیام الشیطان
فی فح قط الاسلک فجا فی غیر فحک فدل علی عصمتہ بشہادۃ المعصوم لہ و قد علمنا ان الشیطان یسک
قطبنا الالی الباطل و ہو غیر فح عمر بن الخطاب فما کان عمر یسکک لانی فحاج الحق بالنص فکان
ممن لا یأخذہ فی اللہ لومۃ لائم فی جمیع مسالکہ و للحق صولہ و لما کان الحق صعبا لم یرام قویا حملہ علی
النفوس لا یحملہ ولا یقبلہ بل یحجہ و یرودہ لہذا قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما ترک الحق لعم من صدیق
و صدق صلی اللہ علیہ وسلم یعنی فی الظاہر و الباطن اما فی الظاہر فلعدم الانصاف و حسب الریاستہ
و خروج الانسان عن عبودیتہ و اشتغالہ بالالیعینہ و عدم تفرغہ لما دعی الیہ من شغلہ بنفسہ و عیبہ
من عیوب الناس و اما فی الباطن فما ترک الحق لعم فی قلبہ من صدیق فما کان لہ تعلق الالباس
اما شیخ بقیہ قصہ طینت أنت کہ خدایتعالی فیض خاص چون محل خاص فرود آورد و قضیہ حکمت
لا بدست از انکہ ہیات عنصریہ و ہنیات فلکیہ تقاضای تخصیص آن فیض بان محل بکنند اما مقتضا
حکمت باطل نشود پس وقتی کہ خدایتعالی فیض نبوتہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نازل ساخت
و انتہ شد کہ بدن مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مستعد الفیض خاص بودہ از جہتہ عنصریہ از جہتہ
اوضاع فلکیہ کہ در وقت تولد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است پس اگر این استعداد عنصری
در شخصے یافتہ شود لامحالہ شرکتہ با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بعض فیوض باطنیہ از جہت ہمان
شرکت حاصل شود و همچنین اگر استعداد فلکی در بعض یافتہ شود لامحالہ شرکتہ در بعض فیوض
ظاہرہ از جہت ہمان شرکت حاصل شود و همچنین اگر استعداد فلکی چنانکہ در کتب تاریخ یافتہ میشود
کہ زایچہ طالع سلطان محمود غزنوی بازایچہ طالع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشابہت تمام داشت از

جنت مواضع کواکب سیاره و مناظرات آنها و قران علوین و مسعودیه شمس و مریخ و مانند آن پس فتوح
 و مجاہدات عظیم از سلطان محمود بطور رسید علی بن القیاس بطریق وجدان دانسته شد که استعداد غنصری
 حضرت مرتضی شبیه بود با استعداد غنصری آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و ازین جهت نوعی از قرب جنت
 مرتضی حاصل شده و آن معنی بدون قرابتی قریبیه حاصل نمیشود لیکن آن فضیلت جزئی است که
 تعلق بمقامات ولایت دارد نه از باب تشبیه بانبیاء من حیث النبوة و شیخ در بعضی مواضع حضرت
 مرتضی را بر تبه دیگر خاص میکند و اگر تحقیق آن مکاشفه میخواهی بدانکه حقیقت محمدیه نزدیک شیخ
 نه عین آنحضرت است صلی اللہ علیہ وسلم بلکه صورتی و حده اولی که در مرتبه وجود خارجی ظاهر شده
 و از ازان جهت حقیقت محمدیه گفته است که عموم هدایت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نوعی مناسبت
 دارد بمجموع آن حقیقت و الاحقیقه هر پیغامبر و هر صاحب رشاد عکس و تمثال آن حقیقت است و این انعکاس و
 تمثال همان است سبب هدایت و اهدا و هر که هدایت بطریق نیابت انبیا کرده است ظل ثانی شد پس هر حقیقت که بطریق
 بعث از حقیقت الوحیه مصدر هدایت شده است حقیقت محمدیه است و هر حقیقت که بطریق طلبت ثانویه مصدر هدایت شده است
 حقیقت مرتضویه است و وجه این تسمیه آنست که شیخ چون در حقیقت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 از راه حقیقت حضرت مرتضی تمدق نظر فرمود این نظر نفوذ نمود از نیجا و بنشاسه خود رسید چنانکه
 نظر بر کوه بلور که مرکز آن فصاحم باشد نفوذ میکند و با حمیر میرسد از ان نیز نگینها است که مارغان
 پیران خود را بصفات هدایتیه مطلقه وصف کرده اند عارف روم قدس سره گفته است شمس در
 خارج اگر چه هست فرود میتوان هم مثل او تصویر کرد شمس جان کو خارج آما را شیر نبودش در ذرات
 و در خارج نظیر شمس تبریزی که نور مطلق است آفتاب است و زلوارق است پس مثل این چیزها
 ولالت ندارند بر سلب این فضیلت از غیر آن چنانکه کلام عارف روم دلالت نمیکند بر آنکه از شمس
 تبریزی کسی فاضلتر نبود سوال اگر گوی که بعضی صوفیه واقعات عظیمه را بر فضیلت مرتضی
 دیده اند و در حدیث آمده است روی المومن جز من ستمه و اربعین جز من با جزار النبوة پس
 افضلیت مرتضی را باشد و تفصیل این واقعات بسیار است و چون مقصود ما ایماست

بطریق حل این اشکال نه سرد آن قصص بخلافیر با تفصیل نقل آن واقعات نمی پردازیم جواب گوئیم
 اجماع اهل شرع است بر آنکه هیچ حکم از احکام شریعت بواقعات و مناسبات اقیان ثابت نمیشود و علی التقریر
 در باب افضلیت بواقعات وقتی استیناس حاصل کرده شود که کشف نماید حال دو شخص را؛ اعتبار اکثر وجوه
 معتبره در باب تشبیه بانبیا که فضل کلی همان است اما چون کشف کنند حال یک شخص را فحسب هر چند علو
 مقام او نماید در بحث افضلیت آنرا نتوان گفت و اگر خواهی که بعضی آنچه از احوال شیخین و مر تفضی
 برین بنده ضعیف منکشف شده است بدلی ساعتی گوش نبره و دل را حاضر کن از آنچه معرفتی است
 که فهم آن موقوف بر مقدمه است دقیقه بدانکه ربوبیت رب العالمین نسبت به نوع انسان منشعب
 شده است بدو شعبه یکی تکوین نوع انسان دیگر تشریح برای انسان و این ربوبیت را نیکتر واضح
 کنیم چون نوازه را در زمین بنشایم و آن نوازه از اجزاء مایه و ارضیه و هواییه آنچه مناسب اوست
 جذب کند و آن اجزاء را یکسوت ماده مناسبه بشجر مکتسی گرداند لامحال تصرف فرماید در آن ماده بکم
 نوع خود درجه بعد درجه سخت سبز پرویان و برگی چند بروی کار آرد و بعد از آن سبز راقوت
 و تنه درخت سازد و انحصان و اوراق ظاهر کند بعد از آن از بار و شمار پیداورد و کما قال تبارک و تعالی
 کز ع اخرج شطاء فآزره فاستغلظ فاستوی علی سوقه پس عقل خود را گرد آرد و از ترتهای صورت
 نوعیه و احکام آن آنچه در نوازه مندرج بود همه را دفعه بعد دفعه در این شجره تماشا کن آنشجره بمنزله
 مراتب است آن احکام اجمالیه مندرجه را و آن صورت نوعیه بمنزله رانی که صورت او در مرآه مشهود گردد
 پس بدانکه این کیفیت اوراق و از بار و شمار و اشکال آنها و الوان و تخاطیط و طعوم آنها و خواصی که
 در فن طب از آن بحث کنند از حر و سرد و مانند آن و خواصی که بنجار از آن بحث میکنند از سهولت سخت
 و مانند آن الی غیر ذلک من الخواص الکثیره من ایواب شتی باجمله هر چه بان تمیز باشد این نوع شجره
 از نوع دیگر همه احکام صورت نوعیه اوست که در نوازه کامن و مندرج بود و درین ماده واضح و مشهود
 گشت که کزامل قفص بیضه طاوس شود در شبستان عدم نیز چراغانی هست و مانند
 نوازه و شجره منی و خون حیض که در رحم نشی از بهائم مجتمع شده صورت جنین میگیرد و قیاس کن و دایره

احکام نوع را اینجا کشاده ترین و حرکات نفس را که ساعت بساعت از قوه بفعل می آید از قبیل قوی
 ادراکیه و قوی عملیه همه آن طمق سازد انسان تیر مانند آنست و زیاده بران از جهت ارتفاعات خاصه
 بنوع او از مجازة نفسانیه و سعادت و شقاوة نوعیه و مانند آن پس اینها حکام نوع است که در افراد
 مشهود گشته چون فهم تو تا اینجا رسید نظر بالاتر کن شناس که نوع قالبی است و خصوصیتی است برائے تاثیر
 موجود حقیقی نه موثر بذات خود ۵ کازلف تست مشک افشانی اما عاشقان مصلحت راسته
 بر آهوی چین بسته اند پس چنانکه مصور حاذق سنگ پاره یا چوبی میگیرد و صورتی در نهایت بجهت و
 مدونق و تناسب اعضا بر و کار می آرد و فی الحقیقت حسن این صورت صنمی و نمونه ایست مرصوۃ مثل
 در زمین مصور قبل از تصویر نی بلکہ مر استعدا کلی حمله که در قوه عملیه نفس او ثابت است لهذا حکم میکنم
 برین مصور بحدق تمام همچنان در واجب جل مجده همه این احکام نوع مستر بود در علم او تعالی بلکه
 بحسب اقتضای ذات او این قدر فرق است که این احکام و در واجب بصفه قهر و تاثیر کاسن بودند
 و در مخلوق برنگ القهار و تاثیر ظاهر شدن چون این دقیقه را نیز بشناختی نظر را کشاده تر کن و بدانکه
 در واجب جل مجده نوع و احکام تفصیله او همه منظوی و مندرج بود تیر قبلی که ظاهر شد بصفه اقتضای او
 و در علم او تعالی که معبر بلوح محفوظ و امام مبین است همه مثل گشت در ضمن علم خودش بذات خود مقرون
 بصفه اقتضای خود ثانیاً و در اذیان ملأ اعلی که حامل عرش تکوین اند بصفه انطباع و تخمیل ثالثاً
 بعد از آن چون اسباب علویه و سفلیه بان منجر شدند که آن قدر بقضا برسد و از قوه بفعل آید انسان
 مقدر انسان خارجی گشت و جمیع احکام او نمایان شد و بالفعل تربیت رب العالمین بنسبت نوع
 انسان و احکام خاصه و در کار آمد درین مرتبه ربوبیت بدو شعبه نشعب گشت ربوبت بحسب احکامی
 که اعصار او دارد در آن تغییری و تحویلی نیست از احوال و افعال و اخلاق مثل نطق و ضحک و جراته
 و صبر و کیاست و ارتفاعات ضروریه او و اصول بر و اتم که در رنگ الهامات طبیعیه نخل و عصفور و
 الهام کرده میشود و ربوبیت بحسب احکامی که بحسب تغییر اعصار او در متغیر و متحول میگردد و غرض از آن
 احکام متغیره تشبیه است بصورة نوعیه انسان مقرون بحکم این او و اعصار و تبیس اصول بر و اتم

لباس اشباح مناسبه آن و تفصیل این نکته است چنانکه اشجار را بحسب صورت نوعیه احکامی است که
 بآن احکام اعتدال نوعی حاصل میشود همچنان آن اشجار را درشتا و صیف احکامی است مختلفه که صورت
 نوعیه و مقرون با حکام فصل و وقت حاصل میشود با جمله درقرانات کلیه از احوال و اوضاع متغیره بتغیر
 و در آنچه موجب تشبیه تجلی اعظم میشود و آنچه موجب ہیبتی که ضد تشبیه است در فایده هم مکتوب میگردد چنانکه
 در احادیث بسیار بآن اشارہ رفته است و حکم صورت نوعیه بآن اوضاع یار میشود و شریعتی از آن تشبیه
 میگردد و این ابتداء عالم تکلیف است و از راه عروق با سایر اقیانین تکلیف منجر میگردد ببلای اعلی و انجا
 اشباح بروا تم و صورت شریعتی خاصه بآن عصر احداث میفرماید و در میان جوی که در میان اجبار همت
 ملای اعلی و تجلی اعظم واقع است موثر الیه مثل میگردد و در میان صورت و سخط بعد آن تعلق میگردد و
 بعد از آن همین ربوبیت تشریحیه تقاضا نماید که شخصی را که جامع باشد در میان چند خصلة کامله خارج
 خود سازد و در عالم بشر نمونه خود گرداند یکی از آن خصال تشبیه بجهت اوست تجلی اعظم دوم تشبیه
 قوت خیالیه اوست بملای اعلی و این خصلت مغضی به تلقی علوم از ملای اعلی میگردد سوم تشبیه قوت
 عملیه اوست بملای اعلی و این خصلت مغضی بصمت و طهارت او میگردد و از تمام و تلبیس او با انواع برد
 بقای صورت اعتدالیه صفت عدالت چهارم انسان مدنی بودن نفس او یعنی نفس ناطقه او خاصیتی دارد
 که ظل او در عالم خارج می افتد و افراد انسان آن ظل تربیتی و انشائی خاص میگردد پنجم تائید ملای اعلی
 در همت و قصد او تا هر چه اندیشد ملای اعلی بواسطه مناسبت همان اندیشد و این خصلت سبب ظهور
 خرق عواید میگردد ششم اعتدال قوای ثلاثه یعنی قوت شهویه او با وجود سبع و و قوت مغلوب و مقهور
 نفس سبعیه او باشد و نفس سبعیه او با وجود کمال شدت و غلیان مقهور و مغلوب قوت عقلیه او باشد
 و قوت عقلیه او با وجود صلابت و زرانت مغلوب ملای اعلی باشد هفتم محبت مسعود او در نصرت
 او بر اعدا و الهام محبت او در قلوب اجبا و بقای ملت و دولت او تا زمان درگذشتن این هفت
 خصلت در شخصه کمال متحقق شود ربوبیه شریعت او را جاریه خود میگردد و نمونه خود در عالم بشر
 میسازد و کلمه خود در زبان او می نهد و او را منجز ازین موطن میگردد و بعمر عزیز و ذلیل کان خود سرانجام

می نماید و این نفس شریفه قدسیه در عالم بشر خدکار میکند یکی آنکه مفصل گرداند علوم اجمالیه حکمیّه از تفاتی
و اصول بر و اتم که بحسب الهام افراد انسان اجمالا قبول نموده بودند لیکن شرح آن نمیتوانستند با رسوم
باطله برخلاف علوم اجمالیه منعقد شده بود و کما قال رسول الله صلی الله علیه و سلم کل مولود یولد علی
الفطرة ثم ابواه یهودانه او نصرانه او مجسانه پس پیغامبر کبیت آن رسوم باطله فرماید دوم آنکه علوم
تکالیف متغیره بتغییر دوار و اعصار که نصیب این عصر شده است اخبار فرماید سوم آنکه سبب تفصیل
بعض محلات می شود چنانکه تا با دبان نباشد قوه روح سفینه را مصادمت نمی کند همچنان تا زارت
این نفس نباشد تا یدر روح القدس و رضا و سخط طماد اعلی گره نمی خورد با بجمه چون ازین نفس
شریفه قدسیه که کامل یا نفع است نوبت بگذرد تغیش نفوس تشبه بان بکار بریم تشبهین
با بنیاد را انواع بسیار پیدا میشود بعض تشبه بحسب بعض خصال جزئی و بعض تشبه بحسب کثر
خصال کلیه اصل تشبه هر دلی و عالمی و صالحی و بادشاهی عادی را واقع است لیکن بحث ما در تشبه
بحسب کلیات می رود با بجمه ممکن است که شخصی درین خصال همه تشبیه باشد پیغامبر لیکن این
قد فرقی در میان بود که نفس پیغامبر بدون ریاضت بدنی و نفسانی و بدون توسط بشری
باین دولت فایز گردد و نفس این شخص توسط ریاضات و اخذ فیض از نفس پیغامبر باین دو
میرسد چنانکه عالمی متجرب تربیت کند ذکی را و نفس این ذکی بسبب تربیت این عالم تیتقظ گردد و
عالم متجرب شود و با حصول علم و فروع او از جهت بصیرت دون التقلید احاطه نماید و چنانکه صوفی مرشد
بعض تلامذه مستعدین خود را تربیت کند و بعد از آنکه مرد عامی بود بفنا و بقا مشرف گردد و چنانکه
در خانه کوه بجانب شمس بکشانم و در مجازات او آئینه وضع کنیم و نور آئینه بر ارض افتد و نور شمس بواسطه
آئینه در خانه حلول فرماید اگر چه این شخص را بکار ما مور نکند و چیزی از تربیت امت از او
ظاهر نشود و نیز ممکن است که شخصی قریب اسما باشد درین خصال با نبیا بحسب اصل فطره و آن
امور که در اصل بعثت پیغامبر مقصود الهی بود پیغامبر تا صیقل و تاسیس آن امور فرماید و هنوز
اتمام آن واقع نشده باشد که عمر پیغامبر منتهی شود و بلا واسطه انتقال فرماید این شخص را اتم کار

اور سازند و بار عنایت الہی در بادبان نفس او پدید آید و آن کار بار بار دست او تمام نمایند علما و عملا و فتوحا
 اگر چه این شخص با پیغامبر صحبت نداشته باشد و اخذ علوم از وی نکرده باشد و باین نکته اشاره واقع شد
 اما زینک مانعند ہم او تا تو فینک و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہلک کسری فلا کسری بعدہ
 و ہلک قیصر فلا قیصر بعدہ و قال لتفتحن کنوز کسری و لتقسمنہا و قال عن ربہ ان اللہ قد ممت
 عربکم و عجمکم و انما بعثتکم لا تبلیک بہم و اتبلیہم یکما لحدیث و قال اللہ تعالیٰ ثم ان علینا جموع و قرآنہ
 و نیز ممکن است کہ شخصے قریب المآخذ باشد بہ پیغامبر در اصل فطرۃ و علوم را از پیغامبر بگیرد و ملکہ
 سیاستہ است از وی حاصل کند اقامتہ للحدود و فضلا للقضایا و تعلیما للعلوم و امر ایا المعروف و نہیا
 عن المنکر و بعد از پیغامبر در امت او خلیفہ او باشد اگر چه این کار با ہیچ باقی نماندہ باشد و نیز ممکن
 است کہ چون پیغامبر بعد احاطہ باین خصال متوجہ شود بدعوت خلق در یکی از وسعہ نخل و شغل
 کرد و شخصے دیگر ہم در حضور او مثل آئینہ نورانیت را از شمس قلب مبارک او اکتساب فرماید
 و بسبب اتباع او با پیغامبر نورانیت بنی آدم مضاعف گردد مانند آئینہ چند کہ در حضور آفتاب بگذرد
 و بواسطہ آنہا در زمین اضواء شمس منعکس گردد و حالتی عجیب بر وی کار آید و مانند آنکہ یک شعلہ
 در خانہ تاریک آرد و آنجا آئینہا باشد منصوب در دیوار با وضو مشعلہ منعکس گردد و یکی بگری
 یار شدہ نیز نگلی غریب ظہور نماید و بہین فضیلت اشارتہ است در حدیث احمد للہ الذی ایدنے
 بہا ای بابی بکرو عم و نیز در حدیث آندہ است ابو بکر و عم کا سمع و البصر با بجمہ فضل کلی در افروخت
 باین خصال می باشد و افضلیت بحسب بہین خصال نے شود فضائل دیگر انقیاد و اثباتا در ایجاد
 نیست خلیفہ پیغامبر بحقیقت مانند منی است انیت مقدمہ کہ ہم واقعات ماہران موقوف است چون
 این مقدمہ مہم شد بر مقصد اصلی برویم چون در خطبۃ القدس کہ مجمع ہم فاضل ناس است خوض
 نمودیم ارواح شیخین و مرتضی را در یافتیم کمالات ایشان را جدا جدا فہم نمودیم ارواح شیخین را با حضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم بمنزلہ مشعلہ یافتیم در غایتہ روشنی کہ اینہا گرد آن گرفته باشند و بسبب تعاکس اضواء
 آن روشنی دو بالا شدہ باشد نوری کہ بر زمین منبسط میشود ہمہ کشتی واحد بنظری آید تمیز شعاع مشعلہ

فہرست مضامین قرۃ العینین فی تفضیل الشیخین

نمبر	مضمون	نمبر	مضمون	نمبر	مضمون
۲	ادبیات پر کتاب	۱۲	نوع ہفتم میں کون حضرت صدیق النور	۱۲	نوع ہفتم میں کون حضرت صدیق النور
۳	مسئلہ اول در ثبوت تفضیل شیخین	۱۳	نوع ہفتم نہ لاکھ کون ملائکہ صدیق را از	۱۳	نوع ہفتم نہ لاکھ کون ملائکہ صدیق را از
	بر سائر اصحاب از روی نقل۔		ابواب ثنائیہ جنت۔		ابواب ثنائیہ جنت۔
	تعلیق در میان لفظ اشارہ خلافت مہدی		نوع ہشتم اول کسی کہ بہشت مراد		نوع ہشتم اول کسی کہ بہشت مراد
۴	آثار مہدی حضرت فاروق و مرتضیٰ عینی		حضرت صدیق ست۔		حضرت صدیق ست۔
	ما اشکف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جواب		نوع نهم تعالیٰ کون خدای تعالیٰ با تقسیم		نوع نهم تعالیٰ کون خدای تعالیٰ با تقسیم
	واشبات ملازمست اشکاف تفضیل مہدی		برای صدیق۔		برای صدیق۔
	مسئلہ دوم نوع تہذیب حضرت مسلم	۱۵	نوع دہم حاضر شدن حضرت صدیق بر	۱۵	نوع دہم حاضر شدن حضرت صدیق بر
۱۰	بافضلیت شیخین جیسا کہ اول و اول و اول با شہاد		حوض کوثر ہمراہ آنحضرت صلعم۔		حوض کوثر ہمراہ آنحضرت صلعم۔
	ملازم آن		نوع یازدہم تشریف حضرت صدیق با عقیقت		نوع یازدہم تشریف حضرت صدیق با عقیقت
	نکتہ ہرچہ مثبت فضل صدیق ست مستلزم	۱۶	نوع دوازدهم تشریف حضرت ابی بکر بلقب سید	۱۶	نوع دوازدهم تشریف حضرت ابی بکر بلقب سید
۱۰	فضل فاروق را مثبت فضل فاروق		نوع سیزدهم بودن صدیق بجای وزیر		نوع سیزدهم بودن صدیق بجای وزیر
	مستلزم ست فضل صدیق را۔		حضرت مسلم را تقدیم نکردن آنحضرت		حضرت مسلم را تقدیم نکردن آنحضرت
۱۰	نوع اول اثبات مرتبہ کہ لو خلقت باشد		بروی دیگرے را۔		بروی دیگرے را۔
	حضرت صدیق را۔		نوع چہارم بودن جبریل ہمراہ صدیق		نوع چہارم بودن جبریل ہمراہ صدیق
۱۰	نوع دوم اثبات منت صدیق بر خود	۱۳	نوع پانزدہم احب بودن صدیق از	۱۳	نوع پانزدہم احب بودن صدیق از
	نوع سوم تشریف آنحضرت مر صدیق را		سائر اصحاب۔		سائر اصحاب۔
	بدرخواستہ الاخو خرابی بکر۔	۱۴	نوع شانزدہم سبقت صدیق بر اصحاب	۱۴	نوع شانزدہم سبقت صدیق بر اصحاب
۱۱	نوع چہارم اولیت اسلام حضرت صدیق		بہذا حج مال۔		بہذا حج مال۔
۱۲	نوع پنجم نصرت دادن حضرت صدیق		نوع ہفتم امر حضرت بلات صدیق		نوع ہفتم امر حضرت بلات صدیق
	آنحضرت مسلم را اول بہشت۔		در قصہ نئی عمرو بن عوف۔		در قصہ نئی عمرو بن عوف۔
			نوع ہجدهم نبی آنحضرت از امامت غیر		نوع ہجدهم نبی آنحضرت از امامت غیر
			ابی بکر صدیق۔		ابی بکر صدیق۔
			نوع نوزدهم گوہای رسالت آب بانگہ		نوع نوزدهم گوہای رسالت آب بانگہ
			صدیق از اہل خیلان نیست۔		صدیق از اہل خیلان نیست۔
			نوع بیستم کتاب فرودن حضرت بر ایدہ		نوع بیستم کتاب فرودن حضرت بر ایدہ
			صدیق۔		صدیق۔
			نوع بیست و یکم دعوت آنحضرت للہم اعز الہ		نوع بیست و یکم دعوت آنحضرت للہم اعز الہ
			نوع بیست و دوم حصول غزوة اسلام		نوع بیست و دوم حصول غزوة اسلام
			باسلام فاروق۔		باسلام فاروق۔
			نوع بیست و سوم وضع حد بحق علی بن ابی		نوع بیست و سوم وضع حد بحق علی بن ابی
			نوع بیست و چہارم محدث بودن فاروق		نوع بیست و چہارم محدث بودن فاروق
			نوع بیست و پنجم نرسد شیطان از حضرت		نوع بیست و پنجم نرسد شیطان از حضرت
			فاروق۔		فاروق۔
			نوع بیست و ششم دیدن آنحضرت خانہ		نوع بیست و ششم دیدن آنحضرت خانہ
			فاروق را بہشت۔		فاروق را بہشت۔
			نوع بیست و ہفتم دیدن حضرت زیادت		نوع بیست و ہفتم دیدن حضرت زیادت
			علم فاروق در مقام بصورت لبین۔		علم فاروق در مقام بصورت لبین۔
			نوع بیست و ہشتم دیدن آنحضرت زیادت		نوع بیست و ہشتم دیدن آنحضرت زیادت
			علم فاروق نسبتہ سائر اصحاب بصورت		علم فاروق نسبتہ سائر اصحاب بصورت
			قیص۔		قیص۔
			نوع بیست و نهم موقت سا فاروق بوی		نوع بیست و نهم موقت سا فاروق بوی

مضمون	نمبر	مضمون	نمبر	مضمون	نمبر
شیخین را در رویا بر قلب نزع ذنوب	۲۵	آنحضرت می بودند۔		نوع سی ام اول کسیکه دعائی تعالی با او	۱۸
نوع پنجاه و نهم حنات فاروق مثل نجوم		نوع چهل و چهارم اگر آنحضرت استخوان	۲۰	مصافحه و معالفت کند فاروق خواهد بود۔	
آسمان است و فاروق یک حنہ است		نفس علی میکرد شیخین را خلیفہ می ساخت	۲۱	نوع سی و یکم فاروق بهترین کسی است	
از حنات صدیق۔		نوع چهل و پنجم فرمودن آنحضرت اقتدا		که طلوع کرده است بروی شمس۔	
نوع پنجاه و دهم نزول آیه ثانی شین فی		بالذین من بعدی ابی بکر و عمر		نوع سی و دوم عظم ناس در بهشت با عتبا	
اشان صدیق با اتفاق است۔		نوع چهل و ششم شیخین زیر آنحضرت بود		در جبه فاروق خواهد بود۔	
نوع پنجاه و نهم دوست و دشمن شیخین		نوع چهل و هفتم شیخین در صحبت آنحضرت		نوع سی و سوم طلب کردن آنحضرت دعا	
آنحضرت را ز یادہ از نفس خویش۔	۲۳	مرتب داشتند که دیگر از ائمه نبود۔		از فاروق۔	
نوع شصتم امتثال شیخین آیه لا ترفوا		نوع چهل و هشتم آنحضرت لقمه تمام داشتند		نوع سی و چهارم دعا کردن آنحضرت در باره	
اصواتکم را بلوغ و جوه۔		با ایمان شیخین۔	۲۱	فاروق اللهم از هب عننا الغل۔	
نوع شصت و یکم بشارت دادن آنحضرت		نوع چهل و نهم تشبیه کردن آنحضرت شیخین با		نوع سی و پنجم دعای آنحضرت در باره فاروق	
شیخین و ذی النورین را به بهشت		السمع و البصر خود۔		الیس جدیداً و عیش حمیداً۔	
نوع شصت و دوم بشارت دادن		نوع پنجاه و اول کسیکه مبعوث شود شیخین		نوع سی و ششم بشارت اهل سموات	
آنحضرت شیخین و مرضی را به بهشت	۲۴	نوع پنجاه و یکم گفتن آنحضرت بر تائید		با سلام فاروق۔	
نوع شصت و سوم گواهی دادن		شیخین۔		نوع سی و هفتم رضای فاروق رحمت	۱۹
آنحضرت که شیخین و مرضی حقیقاً انجلا		نوع پنجاه و دوم بشارت دادن آنحضرت		نوع سی و هشتم قبول فرمودن آنحضرت	
نوع شصت و چهارم گواهی دادن آنحضرت		شیخین را به ترتیب که از اهل بهشت باشند		کشور فاروق در طریق تبلیغ مشایخ	
صدیق را به صدیقیت و فاروق را به شهادت		نوع پنجاه و سوم شیخین را در جبه عالیہ باشد		نوع سی و نهم اگر بعد آنحضرت پیغمبر	
بر کوه احد۔		در بهشت مانند ثریا۔		بمکن بودی فاروق پیغمبر میشد	
نوع شصت و پنجم تنویر کردن آنحضرت		نوع پنجاه و چهارم نزول آیه فان الله		نوع چهل و نهم اشاره فرمودن آنحضرت در مقام	
ببناقت شیخین با جمعی از صحابه		به مولاہ الایہ در شان شیخین۔	۲۳	که استقامت از عمر طلب کنید	
نوع شصت و ششم تشریف فرمودن آنحضرت		نوع پنجاه و پنجم مشاودت کردن آنحضرت		نوع چهل و یکم شیخین سید که بول اهل جنات اند	
شیخین را با جمعی صحابه بالفظ نعم الرجل۔	۲۵	در وقت شب با شیخین۔		نوع چهل و دوم شیخین احب صحابه اند۔	
نوع شصت و هفتم بشارت دادن آنحضرت		نوع پنجاه و هشتم دیدن آنحضرت		نوع چهل و سوم شیخین در جمیع احوال قرین	۳

نمبر	مضمون	نمبر	مضمون	نمبر	مضمون
۲۵	تئین را بهشت بر سار عشره مشرہ	۲۶	نوع پنجم حضرت مرقی در ایام خلافت	۲۶	ف اقوال سفیان -
"	نوع شصت و ہشتم شین از نجار و قبا	"	خود مجالس متعددہ افضلیت شین	"	تقریر لیل قلی بر افضلیت شین بہت مقدمہ
"	بودند -	"	بہ ترتیب بیان کرد	"	مقدمہ اولی بیان حقیقت فضل مطلقا -
"	نوع شصت و نهم شین از اہل آیہ الذین	۲۸	اقوال صحابہ و تابعین و فاروق رض	۲۸	مقدمہ ثانیہ بیان حقیقت فضل کلی -
"	استجا بر اسمہ بودند -	۲۹	اقوال عثمان رضی اللہ عنہ	"	مقدمہ ثالثہ بیان اینکه مراد از فضل کلی
"	نوع ہفتم آنحضرت فرمودہ علیکم السلام	۳۰	ف آثار حضرت مرقی درین باب -	"	اشبہ بودن بر پیامبر خود دست و صفاتیکہ
"	دوستہ خلفاء الراشدین المہدیین -	۳۱	ف مرویات اہل بیت -	۳۱	بغیر از حیثیت پیامبری ثابت است و
"	مسکب سوم بیان اجماع صحابہ	۳۲	ف اقوال بن مسعود رض -	"	و تربیت کردن امت بر مہنہای تربیت پیامبر
۲۶	و تابعین بر آنکہ افضل امت ابو بکر صدیق	"	ف اقوال زید بن	"	مقدمہ رابعہ تعیین صفاتیکہ نبی را از جهت
"	است بعد از ان عمر	۳۳	ف اقوال ابو ذر غفاری	۳۳	نبوت حاصل شود -
"	حکایہ اجماع صراحتہ از حدیث عبدالہ	"	ف اقوال سعد بن ابی وقاص رض	"	مقدمہ خامسہ بیان حالتیکہ بہ سبب آن
"	ابن عمر	"	ف اقوال عمرو بن لہاص رض	"	غیر نبی را نبی تشبیہ کنند و اعانت کلی پیامبر
"	حکایہ اجماعی دلالت بر پنج نوع است	"	ف اقوال حسان بن ثابت رض	"	بہ امور بیت بچہ قسم تصور گردد -
"	نوع اول وقت انعقاد صلوات صدیق رض جمعی	۳۵	ف اشعار ابی صمیم	"	ف سردبارہ تفضیل صحابہ بر ہر کہ بعد
"	تغہائی صحابہ صدیق را افضل امت	۳۵	ف اشعار ابو محسن ثعنی رض	۳۵	از ایشان باشد -
"	گفتند و دیگران تسلیم کردند -	"	ف اقوال حضرت عائشہ رض	"	مقدمہ سادسہ تحقیق این خصالت
"	فاروق رض مجالس متعددہ بر شہر افضلیت	۳۶	ف اقوال ابن عمر رض	۳۶	شین بوجہ کمال -
"	صدیق بیان کرد ردی و سوالی بیان	"	ف اقوال انس	۳۶	ف تشبہ در جز نقطہ -
"	نوع سوم صدیق بوقت استخلاف فاروق	"	ف اقوال ابن عباس -	۵۰	ف نشر علم -
۲۸	افضلیت ہی بیان کرد و نکای پیشین	۳۶	ف اقوال سعید بن المسیب	۵۰	ف ہرچہ امروز از علم قرآن است فشار
"	نوع پیام عبدالرحمن بن عوف بوقت	"	ف اقوال قاسم بن ابی بکر رض	"	آن شین بودہ اند -
"	استخلاف فی النورین در مجمع عظیم شرط	"	ف اقوال سروق -	۵۵	ف آنچه از علم حدیث امروز بدست مومنان
"	کرد کہ بر سیرت شین عمل کند و مرقی بر افضلیت	"	ف اقوال حسن بصری -	"	راست ساخته و پرداختہ شین است -
"	ذی النورین بر خود مناقشہ کرد نہ بر این شرط	"	ف اقوال ابن سیرین -	۵۱	ف علم احکام مسلمی بر علم فقہ اقوی مسائل

نمبر صفحہ	مضمون	نمبر صفحہ	مضمون	نمبر صفحہ	مضمون
۱۶۱	ف حیو مصنف فاطمہ -	۴۳	ف احادیث متعلقہ حدود	۶۰	آن اجماعیات فاروق است
۱۶۲	ف معارف متعلقہ وحدت وجود	۴۵	ف احادیث متعلقہ اشربہ	۶۱	ف احادیث متعلقہ ذیاب صلوٰۃ
۱۶۳	ف متعلقہ زبر و بینات -	۴۶	ف احادیث متعلقہ فرائض	۶۲	ف احادیث متعلقہ وضو
۱۶۴	ف فضیلت شیخین باعتبار تشبہ خبر عملی نفس ناطقہ -	۴۷	ف احادیث متعلقہ وصایا	۶۳	ف احادیث متعلقہ مسح موزہ
۱۶۵	سوال جواب بار نسیح عراق و شام و مصر وغیرہ	۴۸	ف احادیث متعلقہ جہاد	۶۴	ف احادیث متعلقہ اوقات نماز
۱۶۶	سوال جواب بارہ حروب حضرت تفضلی	۴۹	ف احادیث متعلقہ منجم و خمس	۶۵	ف احادیث متعلقہ نماز
۱۶۷	سوال جواب میں باب کہ تفضلی بہ امر حق	۵۰	ف تربیت شیخین صحابہ و سائر امت با	۶۶	ف احادیث متعلقہ خبائز -
۱۶۸	دعوت می نمود و شیخین از ان یکپایہ فروتر	۵۱	بر منہاج تربیت آنحضرت صلعم	۶۷	ف احادیث متعلقہ صوم
۱۶۹	افضلیت شیخین باعتبار تحمل اعباء دعوت	۵۲	ف اتصاف شیخین بہ صفات کاملہ	۶۸	ف احادیث متعلقہ زکوٰۃ -
۱۷۰	افضلیت شیخین باعتبار نشر علوم دین -	۵۳	تلبیہ کہ آزار عرف طریقیت گویند	۶۹	ف احادیث متعلقہ حج
۱۷۱	افضلیت شیخین باعتبار صفات قلبیہ	۵۴	ما ترجمید حضرت صدیق اکبر رضی	۷۰	ف احادیث متعلقہ ربوا و بیع
۱۷۲	سوال جواب کہ مدخلات و منازعات	۵۵	ما ترجمید حضرت فاروق اعظم رضی	۷۱	ف احادیث متعلقہ احکام
۱۷۳	حضرت مرتضیٰ اللہ فی اللہ و دین با فضیلت	۵۶	ما ترجمید حضرت ذی النورین رضی	۷۲	ف احادیث متعلقہ سلف
۱۷۴	از جهت زہد و ووع منافات ندارد -	۵۷	ما ترجمید حضرت علی اکرم اللہ وجہہ	۷۳	ف احادیث متعلقہ مضارعت
۱۷۵	بقیہ الکلام کہ دفع شبہات مخالف	۵۸	مقدمہ سالہ بیان رجحان شیخین بر غیر	۷۴	ف احادیث متعلقہ وقف
۱۷۶	فصل اول جواب استناد بہ کتاب تہذیب	۵۹	خولیش در خصالیکہ منافضل کلی اند	۷۵	ف احادیث متعلقہ ام ولد -
۱۷۷	دربارہ فضیلت مرتضیٰ بر سایر اصحاب -	۶۰	نکتہ اولی	۷۶	ف احادیث متعلقہ شہادت
۱۷۸	جواب سوال در بارہ عدم ملازمت شیخین و فضیلت -	۶۱	نکتہ ثانیہ	۷۷	ف احادیث متعلقہ مرتد
۱۷۹	سوال اگر حضرت پیغمبر جہاد و غیرہ مبنای	۶۲	نکتہ ثالثہ	۷۸	ف احادیث متعلقہ لقیط
۱۸۰	فضائل کلی باشد ان شکالات بسیار	۶۳	نکتہ رابعہ	۷۹	ف احادیث متعلقہ احیاء ہوات و شرب
۱۸۱	سے شونہ مع جواب تفصیلی -	۶۴	نکتہ خامسہ	۸۰	ف احادیث متعلقہ سرقہ
۱۸۲	سوال اختیار صدیق ہجرت امامت	۶۵	نکتہ سادسہ	۸۱	ف احادیث متعلقہ ہبہ
۱۸۳	صلوٰۃ از جهت فضل کلی باشد و اختیالہا	۶۶	نکتہ سابعہ	۸۲	ف احادیث متعلقہ لقطہ
		۶۷	سوال جواب متضمن موجب فضیلت بودن	۸۳	ف احادیث متعلقہ حجر -
		۶۸	مناسبات و اشارات -	۸۴	ف احادیث متعلقہ دیت -

مضمون	نمبر	مضمون	نمبر	مضمون	نمبر
سوال میں باب کہ فضل کی کجائیت		ف بنی از مسیح و قرآن	۲۶۱	دارد مع جواب تفصیلی	
انبیاء حاصل بشود فنا و لقاء و معارف حق	۳۱۰	ف معتق النساء - ف حدیث قرطی سل -	۲۶۵	فضل دوم دفع شبہات توہم کہ وہ	۲۲۶
وجود و مانند آن است آنجناب بوجہ تم		ف سلک الشیطان نجاعی	۲۶۹	ناظر اند بہ وراقیت	
مصنف آن بودند شیعین مع جواب		ف رجم بختونہ	"	ف فدک	۲۲۴
سوال رئیس عارفان محی الدین		ف زدن شاخ	۲۷۰	ف قطع لیری	۲۲۳
عربی تصریح کرده است کہ حضرت مرتضیٰ	۳۱۴	ف شک در وفات	"	ف جہدہ	۲۲۱
از لقبہ طینت آنحضرت صلعم مخلوق است		ف مطامن ختین	"	ف قصاص مالک بن نویره	۲۲۲
پس فضل کی مرتضیٰ را باشد مع جواب		ف مطامن حضرت علی کرم اللہ وجہہ	۲۷۲	ف امیر کردن آنحضرت صدیق اکبر	"
سوال بعض صوفیہ واقعات عظیمہ		ف جوابات	۲۷۸	ف نامیر سارہ عمر بن العاص بختین	۲۲۳
دالہ بر فضیلت مرتضیٰ دیدہ اند و در حدیث	۳۲۵	ف وجوہ تاخیر قصاص	۲۷۹	ف دستخلاف نفسی موجود نبود	۲۲۶
آمدہ کہ رویا المؤمنین پس از فضیلت		ف دوم شبہات طاہران مع جواب	۲۸۱	ف تمثیلہ نقدات در حل این اشکالات	۲۲۴
مرتضیٰ را باشد مع جواب		ف در بارہ تنگ آیت	۲۸۴	ف مقدمہ اولی نزول محی بالروح مختلفہ بود	"
اگر خواہی کہ بعضی از احوال		احادیثی کہ درین باب ذکر میکنند	۲۸۸	ف مقدمہ ثانیہ در تبیین معنی شایعہ و طریق مختلفہ	۲۲۸
شیخین و مرتضیٰ برین بنویسند	۳۲۶	ف آثار	۲۹۲	ف مقدمہ ثالثہ انبیا پرچم یا اقامت قرآن	"
شده است بدان ساعته گوش بزود متذکر		ف لا اراکم فاطمین	۲۹۳	ف بر کمال رضایا کرامت از انواع تبلیغ است	"
و قیقہ بطور تمہید		ف حدیث حوض	۲۹۵	ف مقدمہ رابعہ فرق در میان نفس بر حمت	۲۲۹
چنان مقدمہ مہذب شد بر مقصد اصلی دوم	۳۲۱	ف اثنا عشر خلیفہ	۲۹۶	ف استخوان و ضنا بان	"
توضیح الہی در مومن ناگناہی نشود تا در وجود		ف فصل سوم شبہات متصوفہ در زمان ما	۲۹۸	ف مقدمہ خامسہ تفاق اہل لہف بر آن کہ	۲۳۰
قرآءت این تفسیر تفصیلی شیخین مصنفہ است		ف بر اقسام است	"	ف نفس شایعہ کی از وجوہ متخلاف است	
حجرت مولانا شاہ علی احمدی تصنیف		سوال درین باب کہ ہر سلسلہ توحید		ف مقدمہ سادسہ در بیان اصل ثالث از اصول	۲۳۱
توضیح کہ زیادت بر آن تصور نباشد از اہتمام		ف از آنحضرت مرتضیٰ او دیگر فضیلتہای مختصہ	۳۰۹	ف اربعہ قراردادہ اند برای دو فائدہ	
احقر الامام محمد عبدالصمد باہ جامادی الاخری		ف ای رضی اللہ عنہ مع جواب	"	ف مقدمہ سابعہ در بیان تفسیر لفظ نفس صریح و کلام	۲۳۹
سلسلہ چہرہ بطبع مجتہبی واقع دہے		ف تمثیلہ در بارہ اینکه رسوم صوفیہ در رسم	۳۱۳	ف نووی وغیرہ واقع شدہ محتمل معنی بسیار است	۲۳۲
طبع کردید		ف تصوف در زمان صحابہ تا بعین نبود	"	ف حل اشکال	

